ह्मणजे

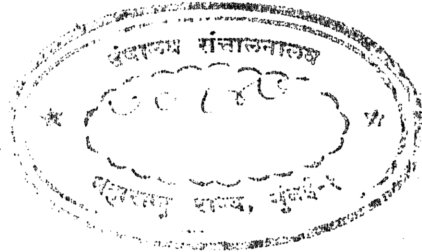
मूळगीतेंतील

सर्व श्लोकांच्या प्रत्येकपदांची महाराष्ट्रभाषेंत

हा ग्रंथ

पूर्वी लिथोग्राफीवर छापला होता तो विद्वज्जनाचे साह्यानें

शुद्ध करवून

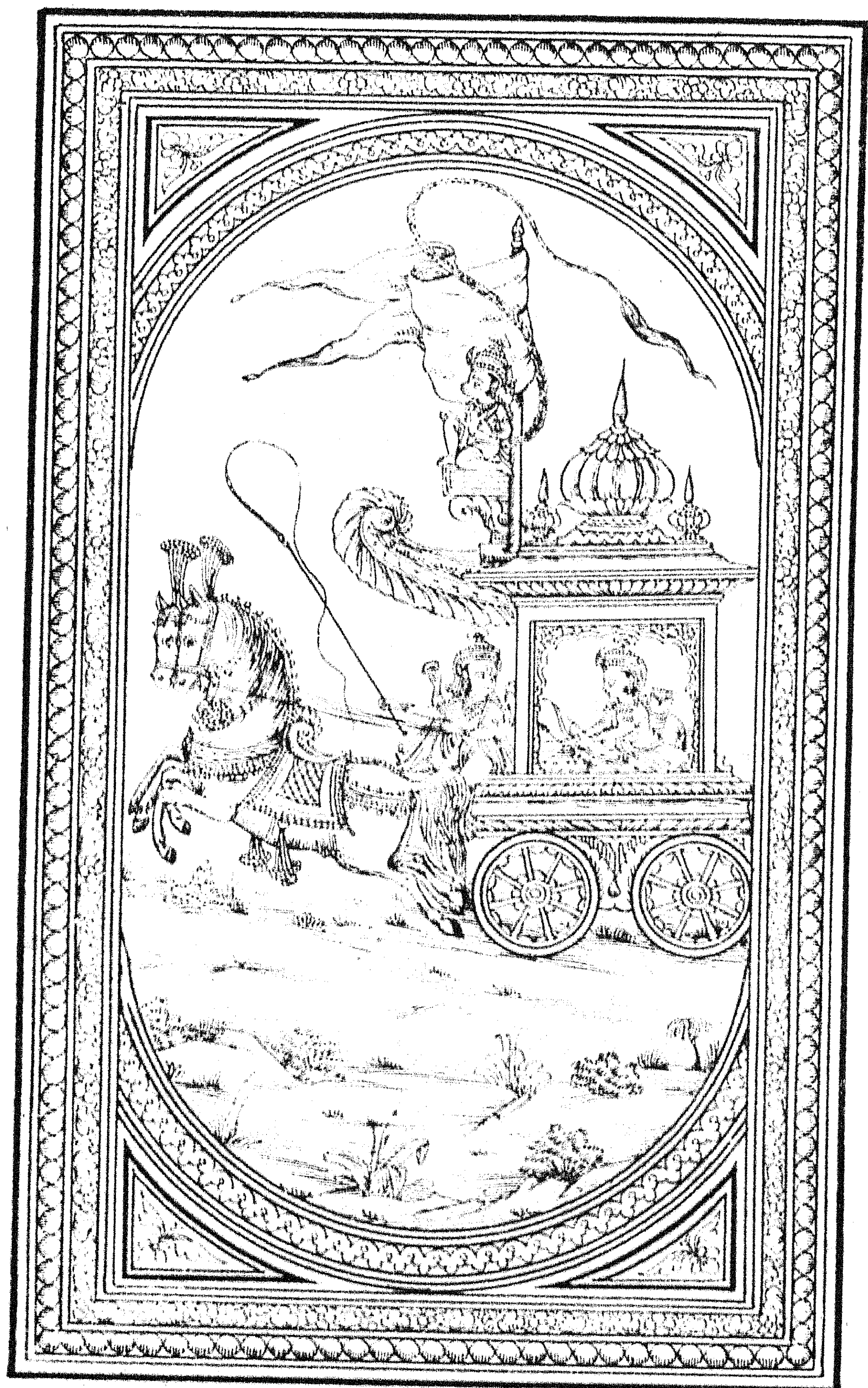

मुंबईमध्यें

शके १७९६ भावनामसंवत्सरे

आश्विन शुद्ध १० भौमवासरे.

सन १८७४.

॥ श्री ॥

॥ अथपदबोधिनीगीताप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसरस्वत्यैनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥

॥ धृतराष्ट्रउवाच ॥ धृतराष्ट्र संजयाप्रति पुसतो ॥

धर्मक्षेत्रेकुरुक्षेत्रेसमवेतायुयुत्सवः ॥
मामकाःपांडवाश्चैवकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥

हे संजय अगासंजया, धर्मक्षेत्रे धर्मरूपक्षेत्रऐसें, कुरुक्षेत्रे कुरुक्षेत्राचाठायीं, समवेताः मिळालेऐसे, युयुत्सवः युद्धइच्छावंतऐसे, मामकाः माझेदुर्योधनादिकजेते, पांडवाश्चैव पांडवजेतेही, किम्अकुर्वत कायकरितेझाले ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

संजयउवाच ॥ संजय धृतराष्ट्राप्रति सांगतो ॥

दृष्ट्वातुपांडवानीकंव्यूढंदुर्योधनस्तदा ॥
आचार्यमुपसंगम्यराजावचनमब्रवीत् ॥ २ ॥

राजादुर्योधनः राजादुर्योधनजोतो, तदा तेकाळीं, व्यूढं व्यूहकरून रचिलेंऐसें, पांडवानीकं पांडवसैन्यजेंत्यातें, दृष्ट्वातु देखोन, आचार्यं द्रोणाचार्यातें, उपसंगम्य त्यासमीपजाऊन, वचनं वक्ष्यमाणवचनातें, अब्रवीत् बोलताझाला ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

पश्यैतांपांडुपुत्राणामाचार्यमहतींचमूं ॥
व्यूढांद्रुपदपुत्रेणतवशिष्येणधीमता ॥ ३ ॥

हेआचार्य अगाद्रोणाचार्या, तवशिष्येण तुझाशिष्यऐसा, धीमता बुद्धिमंतऐसा, द्रुपदपुत्रेण द्रुपदाचापुत्रधृष्टद्युम्नजोत्याणें, व्यूढां व्यूहरचनारचिलीऐशी, पांडुपुत्राणां पांडुपुत्रधर्मादिकजेत्यांची, महतीं थोरऐशी, एतांचमूं हीसेनाजेतीतें, पश्य पाहा ॥ ३ ॥

॥ अत्रशूरामहेष्वासाभीमार्जुनसमायुधि ॥
॥ युयुधानोविराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ ४ ॥

अत्र या, युधि युद्धाचाठार्यी, भीमार्जुनसमाः प्रसिद्धजेभीमार्जुन त्यांचेसमानऐसे, महेष्वासाः थोरआहेतधनुष्येंज्यांचींतेऐसे, शूराः शूरआहेतकोणतरि, युयुधानः सात्यकीजोतो, विराटश्च विराटजो- तो, द्रुपदश्च द्रुपदजो, महारथः महारथीऐसातो, ॥ ४ ॥

॥ धृष्टकेतुश्चेकितानःकाशिराजश्चवीर्यवान् ॥
॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्चशैब्यश्चनरपुंगवः ॥ ५ ॥

धृष्टकेतुः धृष्टकेतुनामाचा, काशिराजश्च काशिराजनामाजो, वीर्य वान् पराक्रमीऐसा, पुरुजित् पुरुजित्यानामेंप्रसिद्ध, कुंतिभोजश्च कुंतिभोजजोतोही, शैब्यश्च शैब्यनामाजो, नरपुंगवः पुरुषामध्यें श्रेष्ठऐसा तोही, ॥ ५ ॥ ॥ ध्व ॥ ॥ ध्व ॥

युधामन्युश्चविक्रांतउत्तमौजाश्चवीर्यवान् ॥
सौभद्रोद्रौपदेयाश्चसर्वएवमहारथाः ॥ ६ ॥

युधामन्युश्च युधामन्युनामाचाजो, वीर्यवान् पराक्रमीऐसातोही, सौ भद्रः सुभद्रेचापुत्रअभिमन्युजोतो, द्रौपदेयाश्च द्रौपदीचेपुत्रप्रति विं- ध्यादिकपांचतेही, सर्वएव सर्वहीहे, महारथाः एकएकदाहासहस्त्रां शीयुद्धकरणार, ऐसेतेमहारथी ॥ ६ ॥ ॥ ध्व ॥ ॥ ध्व ॥

अस्माकंतुविशिष्टायेतान्निबोधद्विजोत्तम ॥
नायकाममसैन्यस्यसंज्ञार्थंतान्ब्रवीमिते ॥ ७ ॥

हेद्विजोत्तम अगाद्रोणाचार्या, अस्माकंतु आमुचेतरि, विशिष्टाये- जेथोर, तान् त्यांतें, निबोध जाण, नायकाः सरदारजेते, ममसैन्यस्य माझेसैन्याचे, संज्ञार्थं बरवेंजाणावयाकारणें, तान् त्यांतेंसरदारांतें, ब्रवीमि बोलतों, ॥ ७ ॥ ॥ ध्व ॥ ॥ ध्व ॥

भवान्भीष्मश्चकर्णश्चकृपश्चसमितिंजयः ॥
अश्वत्थामाविकर्णश्चसौमदत्तिस्तथैवच ॥ ८ ॥

भवान् द्रोणाचार्यजोतूं, भीष्मश्च भीष्मजोतोही, कर्णश्च कर्णजोतोही, कृपश्च कृपाचार्यजोतोही, विकर्णश्च विकर्णजोतोही, तथैवच तसाच, समितिंजयः युद्धींजिंकिणारऐसा, सौमदत्तिः सोमदत्ताचापुत्रभूरिश्रवाजोतोही ॥ ८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

अन्येचबहवःशूरामदर्थेत्यक्तजीविताः ॥
नानाशस्त्रप्रहरणाःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ ९ ॥

अन्येच आणिकही, बहवः बहूत, शूराः शूरजेते, मदर्थे माझाप्रयोजनीं, त्यक्तजीविताः प्राणत्यागींनिश्चयवंतऐसे, सर्वे अवघे, नानाशस्त्रप्रहरणाः नानाप्रकारचींशस्त्रेंहाणावयाचीं साधनेंज्यांपाशींऐसेते, युद्धविशारदाः युद्धींनिपुणऐसे, ॥ ९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

अपर्याप्तंतदस्माकंबलंभीष्माभिरक्षितं ॥
पर्याप्तंत्विदमेतेषांबलंभीमाभिरक्षितं ॥ १० ॥

तत् तें, भीष्माभिरक्षितं भीष्मेंरक्षिलेंऐसें, अस्माकंबलं आमुचेंबलजेंतें, अपर्याप्तं अपुर्तेंभासतें, इदं हेंजें, भीमाभिरक्षितं भीमेंरक्षिलेंऐसें, एतेषांबलं यांचेंपांडवांचेंसैन्यजेंतें, पर्याप्तं समर्थभासतें, ॥ १० ॥

अयनेषुचसर्वेषुयथाभागमवस्थिताः ॥
भीष्ममेवाभिरक्षंतुभवंतःसर्वएवहि ॥ ११ ॥

सर्वेषुअयनेषु अवघ्याव्यूहमार्गप्रवेशाचेठायीं, भवंतः तुह्मी, सर्वएव अवघेनिश्चयेंसी, यथाभागं आपुल्याआपुल्यारणभूमीतेंनटाकितां, अवस्थिताः राहातहोत्साते, भीष्ममेव भीष्मजोत्यातेंच, अभिरक्षंतु संरक्षणकरा, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्यसंजनयन्हर्षंकुरुवृद्धःपितामहः ॥

सिंहनादंविनद्योच्चैःशंखंदध्मौप्रतापवान्॥ १२॥

तस्य दुर्योधनास,हर्षं आल्हादातें, संजनयन् उपजवीतहोत्सातां, कुरुवृद्धः कौरवांचाज्ञाताराऐसा, प्रतापवान् पराक्रमीऐसा, पितामहः आजाभीष्मजोतो, उच्चैः मोठ्यानें, सिंहनादं सिंहाचेपरीगर्जनाजेनीतें, विनद्य करून, शंखं शंखातें,दध्मौ वाजविताझाला, ॥१२॥

ततःशंखाश्चभेर्यश्चपणवानकगोमुखाः॥
सहसैवाभ्यहन्यंतसशब्दस्तुमुलोभवत्॥ १३॥

ततः त्यानंतर, शंखाश्च शंखजेते, भेर्यश्च भेरीज्या, पणवानकगोमुखाः दमामेकाहाळइत्यादिकवाद्यविशेषजे, सहसैव एकाएकींच, अभ्यहन्यंत आसमंतात्भागाचाठायींवाजतेझाले, सशब्दः तोशब्दजोतो, तुमुलः मोठा, अभवत् होताझाला, ॥ १३ ॥

ततःश्वेतैर्हयैर्युक्तेमहतिस्यंदनेस्थितौ॥
माधवःपांडवश्चैवदिव्यौशंखौप्रदध्मतुः॥ १४॥

ततः त्यानंतर, श्वेतैः पांढरे, हयैः घोडेजेतीहींकरून, युक्ते जुंपलेलाऐसा, महति मोठाऐसा, स्यंदने रथजोत्याचाठायीं, स्थितौ बैसलेऐसे, माधवः लक्ष्मीकांतजोतो, पांडवः अर्जुनजोतो, दिव्यौशंखौ देवलोकींचेशंखजेत्यातें, प्रदध्मतुः वाजवितेझाले ॥ १४ ॥

पांचजन्यंहृषीकेशोदेवदत्तंधनंजयः॥
पौंड्रंदध्मौमहाशंखंभीमकर्मावृकोदरः॥ १५॥

हृषीकेशः विषयेंद्रियांचास्वामीकृष्णजोतो, पांचजन्यं पांचजन्ययानामाचाशंखातेंवाजविताझाला, देवदत्तं देवदत्तयानामाचाशंखजोत्यातें, धनंजयः अर्जुनजोतोवाजविताझाला, भीमकर्मा भयंकरकर्मज्याचेंऐसा, वृकोदरः भीमसेनजोतो, पौंड्रं पौंड्रयानामाचा, महाशंखं मोठियाशंखातें, दध्मौ वाजविताझाला, ॥ १५ ॥

अनंतविजयंराजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥
नकुलःसहदेवश्चसुघोषमणिपुष्पकौ॥ १६ ॥

कुंतीपुत्रः कुंतीचातनय, राजायुधिष्ठिरः राजाधर्मजोतो, अनंतविजयं अनंतविजयनामाचाशंखजोत्यातेंवाजविताझाला, नकुलः नकुलजोतो, सहदेवश्च सहदेवजोतोही, सुघोषमणिपुष्पकौ सुघोषआणिमणिपुष्पकयानामाचे शंखवाजवितेझाले॥ १६ ॥

काश्यश्चपरमेष्वासःशिखंडीचमहारथः॥
धृष्टद्युम्नोविराटश्चसात्यकिश्चापराजितः॥ १७॥

परमेष्वासः मोठाधनुर्धारीऐसा, काश्यश्च काशिराजाजोतोही, महारथः महारथऐसाजो, शिखंडीच शिखंडीजोतोही, अपराजितः पारकियानेंजिकिलानाहींऐसा, सात्यकिश्च सात्यकिनामाचायादवजोतो, धृष्टद्युम्नः धृष्टद्युम्नयानामाचा, विराटश्च विराटयानामाचा जोतोही, ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥

द्रुपदोद्रौपदेयाश्चसर्वशःपृथिवीपते॥
सौभद्रश्चमहाबाहुःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक्॥ १८॥

पृथिवीपते अगाराजाधृतराष्ट्रा, द्रुपदः द्रुपदनामाचाराजाजोतो, द्रौपदेयाः द्रौपदीचेपुत्रप्रतिविंध्यादिकपांचजेतेही, महाबाहुः मोठेआहेतहातज्यासतो, सौभद्रश्च सुभद्रेचापुत्रअभिमन्युजोतोही, सर्वशः अवघेही, पृथक्पृथक् वेगळेवेगळे, शंखान् शंखजेत्यांतें, दध्मुः वाजवितेझाले, ॥ १८ ॥

सघोषोधार्तराष्ट्राणांहृदयानिव्यदारयत्॥
नभश्चपृथिवींचैवतुमुलोव्यनुनादयन्॥ १९॥

सघोषः तोशंखांचाध्वनीजो, नभश्च आकाशातें, पृथिवींचैव पृथिवीतेंही, तुमुलः अत्यंत, व्यनुनादयन् प्रतिध्वनीतेंपूरितहोत्साता, धा-

र्तराष्ट्राणां धृतराष्ट्राच्यापुत्रांचीं, हृदयानि हृदयेंजींत्यांतें, व्यदारयत् विदारिताझाला ॥ १९ ॥

अथव्यवस्थितान्दृष्ट्वाधार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः ॥
प्रवृत्तेशस्त्रसंपातेधनुरुद्यम्यपांडवः ॥ २० ॥

अथ यानंतर, व्यवस्थितान् युद्धार्थमिळालेऐसे, धार्तराष्ट्रान् धृतराष्ट्राचेपुत्रजेत्यांतें, दृष्ट्वा देखोन, कपिध्वजः हनुमंतआहेध्वजींज्याचातो, पांडवः अर्जुन जोतो, शस्त्रसंपाते परस्पर युद्ध, प्रवृत्ते प्रवर्तलेंअसतां, धनुः गांडीवजेंत्यातें, उद्यम्य उचलून ॥ २० ॥

हृषीकेशंतदावाक्यमिदमाहमहीपते ॥
सेनयोरुभयोर्मध्येरथंस्थापयमेच्युत ॥ २१ ॥

हेमहीपते अगाभूपतीधृतराष्ट्रा, तदा तेकाळीं, हृषीकेशं ज्ञानेंद्रियांचास्वामीकृष्णजोत्यातें, इदंवाक्यं पुढीलजेंकरणेंतेगोष्ट, आह सांगताझाला, हेअच्युत अगाच्युतिरहिता, मेरथं माझारथजोत्यातें, उभयोः दोन्ही, सेनयोः सैन्यांचा, मध्ये मध्यभागाचाठायीं, स्थापय ठेव, ॥ २१ ॥

यावदेतान्निरीक्षेहंयोद्धुकामानवस्थितान् ॥
कैर्मयासहयोद्धव्यमस्मिन्रणसमुद्यमे ॥ २२

अहं मीजोतो, अवस्थितान् युद्धार्थमिळोनराहिलेऐसे, एतान् यांतें, योद्धुकामान् युद्धइच्छावंतऐसेयांतें, यावत् साकल्येंकरूननिरीक्षे पाहातों, अस्मिन्रणसमुद्यमे यायुद्धाचाबरवाउद्योगजोत्याचाठायीं, मया म्या, कैःसह कोणासांगातें, योद्धव्यं युद्धकरावें २२

योत्स्यमानानवेक्षेहंयएतेत्रसमागताः ॥
धार्तराष्ट्रस्यदुर्बुद्धेर्युद्धेप्रियचिकीर्षवः ॥ २३ ॥

दुर्बुद्धेः दुष्टआहेबुद्धिज्याचीऐसाजो, धार्तराष्ट्रस्य दुर्योधनजोत्याचे, युद्धे युद्धाचाठायीं, प्रियचिकीर्षवः हितकरणारऐसे, यएते हेजितके, अत्र यारणभूमीचाठायीं, समागताः आलेआहेत, योत्स्यमानान् युद्धकरणारजेत्यांतें, अहं मीजोतो, अवेक्षे पाहातों, ॥ २३ ॥

एवमुक्तोहृषीकेशोगुडाकेशेनभारत ॥
सेनयोरुभयोर्मध्येस्थापयित्वाऽरथोत्तमं ॥ २४ ॥

हेभारत अगाधृतराष्ट्रा, गुडाकेशेन जिंकिलीआहेनिद्राज्याणेंऐसाजोअर्जुनत्याणें, हृषीकेशः विषयेंद्रियस्वामीकृष्णजो, एवमुक्तः याप्रकारेंबोलिजेलाऐसाहोत्साता, उभयोःसेनयोर्मध्ये दोन्हीसेनाज्यात्यांचामध्यभागीं, रथोत्तमं अग्निदत्तउत्तमरथजोयातें, स्थापयित्वा ठेऊन, ॥ २४ ॥

भीष्मद्रोणप्रमुखतःसर्वेषांचमहीक्षिताम् ॥
उवाचपार्थपश्यैतान्समवेतान्कुरूनिति ॥ २५ ॥

सर्वेषां सर्वही, महीक्षिताम् राजांपुढेंही, भीष्मद्रोणप्रमुखतः भीष्मआणिद्रोणाचार्यांचेसमोर, हेपार्थ अगाअर्जुना, समवेतान् मिळालेऐसे, एतान्कुरून् इतकेकौरवजेत्यांतेंही, पश्य पाहा, इति याप्रकारें, उवाच बोलताझाला, ॥ २५ ॥

तत्रापश्यत्स्थितान्पार्थःपितॄनथपितामहान् ॥
आचार्यान्मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा २६

पार्थः अर्जुनजोतो, तत्र त्यारणभूमीचाठायीं, स्थितान् आहेतअशांतें, अपश्यत् पाहाताझाला कोणकोणतेतरी, पितॄन् चुलतेजेत्यांतें, अथ यानंतर, पितामहान् भीष्मादिकांतें, आचार्यान् द्रोणादिकांतें, मातुलान् मामेजेत्यांतें, भ्रातॄन् भाउजेत्यांतें, पुत्रान्पौत्रान् दुर्योधनाचेपुत्रनातूजेत्यांतेंही, तथा तैसेच, सखीन् मित्रजेत्यांतेंही २६

श्वशुरान्सुहृदश्चैवसेनयोरुभयोरपि ॥
तान्समीक्ष्यसकौंतेयःसर्वान्बंधूनवस्थितान्॥ २७

उभयोःसेनयोरपि दोन्हीसेनाज्यात्यांचाठायीं, श्वशुरान् सासरेजेत्यांतें, सुहृदश्चैव केलेआहेतउपकारज्याणींऐसेजेमित्रत्यांतेंही, सः तो, कौंतेयः अर्जुनजोतो, अवस्थितान् ठाकलेऐसे, तान्सर्वान्बधून् तेसर्वबांधवजेत्यांतेंही, समीक्ष्य पाहोन, ॥ २७ ॥

कृपयापरयाविष्टोविषीदन्निदमब्रवीत् ॥ अ० ॥
दृष्ट्वेमंस्वजनंकृष्णयुयुत्सुंसमुपस्थितं॥ २८॥

कृपयापरयाविष्टः परमकृपाजेतीणेंव्याप्तऐसाहोत्साता अर्जुनजोतो, विषीदन् विषादातेंपावोन, इदमब्रवीत् वक्ष्यमाणजेंत्यातेंबोलताझाला, अर्जुनउवाच अर्जुनकृष्णाप्रतिसांगतो, हेकृष्ण अगाकृष्णा, युयुत्सुं युद्धकरावयाकारणें, समुपस्थितं बरव्याप्रकारेंजवळठाकला,-ऐसा इमंस्वजनं हाजोआपलाजनत्यातें, दृष्ट्वा देखोन, ॥ २८ ॥

सीदंतिममगात्राणिमुखंचपरिशुष्यति ॥
वेपथुश्चशरीरमेरोमहर्षश्चजायते॥ २९ ॥

मम माझीं, गात्राणि अंगेंजींहातपायांदिक, सीदंति कंपितहोताहेत, मुखंच तोंडजेतें, परिशुष्यति सोखतें, मेशरीरे माझ्याअंगाचाठायीं, वेपथुश्च कंपसुटतो, रोमहर्षश्चजायते रोमांचउभाराहतोहे, ॥ २९॥

गांडीवंस्रंसतेहस्तात्त्वक्चैवपरिदह्यते॥
नचशक्नोम्यवस्थातुंभ्रमतीवचमेमनः॥ ३०॥

मेहस्तात् माझ्याहस्तापासून, गांडीवं गांडीवधनुष्यजेतें, स्रंसते निसरतें, त्वक्चैवपरिदह्यते त्वचाजळत्ये, अवस्थातुं येथेंअसावयास, नचशक्नोमि सकतनाहींमी, मेमनः माझेंमनजेतें, भ्रमतीवच फिरतेंसेंभासतें, ॥ ३० ॥

निमित्तानिचपश्यामिविपरीतानिकेशव ॥
नचश्रेयोनुपश्यामिहत्वास्वजनमाहवे ॥ ३१ ॥

हेकेशव अगाकेशिहंत्या, विपरीतानि वाईटकरणारऐशीं, निमित्तानिच अपशकुनांतें, पश्यामि पाहातों, आहवे युद्धाचाठायीं, स्वजनं सोयरेलोकजेत्यांतें, हत्वा मारून, श्रेयः फळजेंत्यातें, नचअनुपश्यामि नाहींपाहात, ॥ ३१ ॥

नकांक्षेविजयंकृष्णनचराज्यंसुखानिच ॥
किन्नोराज्येनगोविंदकिंभोगैर्जीवितेनवा ॥ ३२ ॥

हेकृष्ण अगाभक्तपापनाशका, विजयं विजयजोत्यातें, सुखानिच सुखेंजींत्यांतें, नकांक्षे नाहींइच्छीत, नचराज्यं राज्यनलगे, हेगोविंद अगाशब्दज्ञानगम्या, नः आह्मांस, राज्येन राज्यजेंतेणेंकरून, किम् कायकार्य, भोगैः विषयभोगजेतिहींकरून, किम् कायकार्य, जीवितेनवा वांचणेंजेंतेणेंकरूनहीकायकार्य, ॥ ३२ ॥

येषामर्थेकांक्षितनोराज्यंभोगाःसुखानिच ॥
तइमेवस्थितायुद्धेप्राणांस्त्यक्त्वाधनानिच ॥ ३३ ॥

राज्यं राज्यजेतें, भोगाः भोगजेतेसुगंधवस्त्रादिक, सुखानिच शब्दादिसुखेंजींतिही, नः आह्मांस, येषामर्थे ज्यासोयऱ्यांकारणें, कांक्षितं पाहिजेत, तेइमे तेहे, युद्धे युद्धाचेठायीं, प्राणान् जीवांतें, धनानिच द्रव्येंजींत्यांतेंही, त्यक्त्वा टाकून, अवस्थिताः राहिलेआहेत, ॥ ३३

आचार्याःपितरःपुत्रास्तथैवचपितामहाः ॥
मातुलाःश्वशुराःपौत्राःश्यालाःसंबंधिनस्तथा ॥ ३४

आचार्याः गुरूजेते, पितरः चुलतेजेते, पुत्राः लेंकजेते, तथैवच तसे

च, पितामहाः आजेजेते, मातुलाः मामेजेते, श्वशुराः सासरेजेते, पौत्राः नातूजेते, श्यालाः सालेजेते, तथा तसेच, संबंधिनः शरीरसंबंधिजेते, ॥ ३४ ॥

एतान्नहंतुमिच्छामिघ्नतोपिमधुसूदन ॥
अपित्रैलोक्यराज्यस्यहेतोःकिंनुमहीकृते ॥ ३५ ॥

हेमधुसूदन अगामधुदैत्यहंत्या, त्रैलोक्यराज्यस्य तिहींलोकींचेंराज्यजेंत्याचा, हेतोरपि प्राप्तीचाकारणास्तवही, घ्नतोपि मारणारआह्मांतेंऐसेही, एतान् याकौरवांतें, हंतुं मारावयाकारणें, नइच्छामि नाहींइच्छितमी, महीकृते पृथ्वीमात्रजेतीचेंकारण, किंनु कायआह्मांस, ॥ ३५ ॥

निहत्यधार्तराष्ट्रान्नःकाप्रीतिःस्याज्जनार्दन ॥
पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततायिनः ॥ ३६ ॥

हेजनार्दन अगाप्रळयकाळींजनसंहर्त्या, धार्तराष्ट्रान् धृतराष्ट्राचेलेंकजे त्यांतें, निहत्य मारिल्यानें, नः आह्मांस, काप्रीतिःस्यात् कोणप्रीति होय, आततायिनः अग्निविषांतेंदेणारऐसे, एतान् याकौरवांतें, हत्वा मारिल्यानें, अस्मान् आह्मांतें, पापमेव पापजेंतेंच, आश्रयेत् लागेल, ॥ ३६ ॥

तस्मान्नार्हावयंहंतुंधार्तराष्ट्रान्स्वबांधवान् ॥
स्वजनंहिकथंहत्वासुखिनःस्याममाधव ॥ ३७ ॥

तस्मात् त्याकारणास्तव, स्वबांधवान् आपल्याभावांतें, धार्तराष्ट्रान् धृतराष्ट्रसंबंधीजेत्यांतें, हंतुं मारावयाकारणें, वयं आह्मी, नार्हाः योग्यनहों, हेमाधव अगालक्ष्मीकांता, हि निश्चयेन, स्वजनं आपलेलोकजेत्यांतें, हत्वा मारून, कथं कसे, सुखिनः सुखी, स्याम होउं, ॥ ३७ ॥

यद्यप्येतेनपश्यंतिलोभोपहतचेतसः ॥
कुलक्षयकृतंदोषंमित्रद्रोहेचपातकं ॥ ३८ ॥

लोभोपहतचेतसः लोभेंकरूननष्टलेंचित्तज्यांचेंऐसे, एते हेकौरवजे-ते, कुलक्षयकृतंदोषं कुलमारिल्याचादोषजोत्यातें, मित्रद्रोहेच मि-त्राशींदावाजोत्याचेठायीं, पातकं पातकजेंत्यातेंही, यद्यपि जरी, न. पश्यंति पाहातनाहींत, ॥ ३८ ॥

कथंनज्ञेयमस्माभिःपापादस्मान्निवर्तितुं ॥
कुलक्षयकृतंदोषंप्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥ ३९ ॥

हेजनार्दन अगाजगातेंशिक्षाकरणारा, कुलक्षयकृतंदोषं कुलक्षय केल्याचादोषजोत्यातें, प्रपश्यद्भिः पाहाणारऐसे, अस्माभिः आह्मीं, अस्मत्पापात् यापापापासून, निवर्तितुं फिरावेंयाकारणें, कथंनज्ञे-यं कसेंनजाणावें ॥ ३९ ॥

कुलक्षयेप्रणश्यंतिकुलधर्माःसनातनाः ॥
धर्मेनष्टेकुलंकृत्स्नमधर्मोभिभवत्युत ॥ ४० ॥

कुलक्षये कुलक्षयझालाअसतां, सनातनाः वडिलींआचरोनदिल्हे-ऐसे, कुलधर्माः कुलाचेधर्मजेते, प्रणश्यंति नाशातेंपावताहेत, धर्मेन-ष्टे धर्मनाशातेंपावलाअसतां, कृत्स्नं उरलेंअवघेंऐसें, कुलं उत्तमकुल-जेंत्यातेंही, अधर्मः अधर्मजोतो, अभिभवति आटोपितो, ॥ ४० ॥

अधर्माभिभवात्कृष्णप्रदुष्यंतिकुलस्त्रियः ॥
स्त्रीषुदुष्टासुवार्ष्णेयजायतेवर्णसंकरः ॥ ४१ ॥

हेकृष्ण अगाअंतरात्म्या, अधर्माभिभवात् अधर्मेंकरूनआटोपि-ल्याहोत्सात्या, कुलस्त्रियः गरतीबायकाज्यात्या, प्रदुष्यंति दोषातेंपा-वतील, हेवार्ष्णेय अगायदुकुलमंडणा, स्त्रीषुदुष्टासु स्त्रियाभ्रष्टझा-ल्याअसतां, वर्णसंकरः जातिसंकरजोतो, जायते होतो, ॥ ४१ ॥

संकरोनरकायैवकुलघ्नानांकुलस्यच ॥
पतंतिपितरोह्येषांलुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ ४२ ॥

संकरः संकरजोतो, कुलघ्नानां कुलघातीजेत्यांचे, कुलस्यच उरलें कुलजेंत्यासही, नरकायैव नरकाकारणेंचहोतो, हि याकारणास्तव, एषां हेकुलघातकीयांचे, पितरः पितरजेते, लुप्तपिंडोदकक्रियाः लोपलेंश्राद्धतर्पणऐसेंहोत्साते, पतंति पडताहेत, ॥ ४२ ॥

दोषैरेतैःकुलघ्नानांवर्णसंकरकारकैः ॥ उत्सा
द्यंतेजातिधर्माःकुलधर्माश्चशाश्वताः ॥ ४३ ॥

कुलघ्नानां कुलनाशकजेत्यांचे, वर्णसंकरकारकैः वर्णसंकरकरणारऐसे, एतैर्दोषैः हेजेदोषईहींकरून, शाश्वताः निरंतरऐसे, जातिधर्माः क्षत्रियजातिधर्मजेते, कुलधर्माश्च परंपरागतकुलधर्मजेते, उत्साद्यंते, लोपताहेत, ॥ ४३ ॥

उत्सन्नकुलधर्माणांमनुष्याणांजनार्दन ॥
नरकेनियतंवासोभवतीत्यनुशुश्रुम ॥ ४४ ॥

हेजनार्दन अगाजगाचानियंत्या, उत्सन्नकुलधर्माणां नाशकेलेकुलधर्मजातीचेज्यांचेतेऐसे, मनुष्याणां त्यामाणसांस, नियतं निरंतर, नरके नरकाचाठायीं, वासः राहणें, भवति होतें, इति याप्रकारें, अनुशुश्रुम आइकिलेंआहे, ॥ ४४ ॥

अहोबतमहत्पापंकर्तुंव्यवसितावयं ॥
यद्राज्यसुखलोभेनहंतुंस्वजनमुद्यताः ॥ ४५ ॥

वयं आह्मी, महत्पापं मोठेंपापजेंत्यातें, कर्तुं करावयाकारणें, व्यवसिताः निश्चयवंतऐसे, अहो आश्चर्यकीं, बत अहाहा, यत् ज्याकारणास्तव, राज्यसुखलोभेन राज्यसुखभोगाच्यालोभेंकरून, स्वज

नं आपलेलोकजेत्यांतें, हंतुं मारायाकारणें, उद्यताः उद्युक्तझालों ऐसे, ॥ ४५ ॥

यदिमामप्रतीकारमशस्त्रंशस्त्रपाणयः ॥
धार्तराष्ट्रारणेहन्युस्तन्मेक्षेमतरंभवेत् ॥ ४६ ॥

अप्रतीकारं यार्णीमजमारिल्यामीत्यांसनमारींऐसा, अशस्त्रं शस्त्ररहितऐसा, शस्त्रपाणयः शस्त्रेंहातींआहेतज्यांच्यातेऐसे, धार्तराष्ट्राः दुर्योधनादिकजेते, यदि जरी, रणे रणाचाठायीं, हन्युः मारतील, तत् तें, मे मज, क्षेमतरं अत्यंतबरवेंहोईल, ॥ ४६ ॥

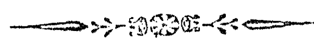
॥ संजयउवाच ॥ संजयधृतराष्ट्राप्रतिसांगतो, ॥

एवमुक्त्वार्जुनःसंख्येरथोपस्थउपाविशत् ॥
विसृज्यसशरंचापंशोकसंविग्नमानसः ॥ ४७ ॥

शोकसंविग्नमानसः शोकेंकरूनमनव्याकुलज्याचेंतोऐसा, अर्जुनः अर्जुनजोतो, एवमुक्त्वा यापूर्वोक्तप्रकारेंबोलून, सशरंचापं बाणसहितधनुष्यजेंत्यातें, विसृज्य टाकून, संख्ये संग्रामामध्यें, रथोपस्थे रथावरी, उपाविशत् बैसताझाला, ॥ ४७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअर्जुनविषादयोगोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

द्वितीयाध्यायप्रारंभ

संजयउवाच तंतथाकृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणं ॥
विषीदंतमिदंवाक्यमुवाचमधुसूदनः ॥ १ ॥

मधुसूदनः मधुदैत्यातेंमारितामधुसूदनजोतो, तथा तैसा, कृपयाविष्टः कृपाजीतीणेंकरूनव्याप्तऐसा, अश्रुपूर्णाकुलेक्षणं आसुवेंकरूनव्याप्तडोळेज्याचेतोऐसा, विषीदंतं विषादातेंपावलाऐसाजो, तं त्या-अर्जुनातें, इदंवाक्यं हेंवाक्यजेंत्यातें, उवाच बोलताझाला, ॥ १ ॥

श्रीभगवानु० कुतस्त्वाकश्मलमिदंविषमेसमुपस्थितं॥
अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्त्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, इदं हें, कश्मलं मोहमयदुःखजेतें, त्वां तुजप्रति, विषमे संकटीं, कुतः कोणीकडून, समुपस्थितं प्राप्तझालें, अनार्यजुष्टं अर्यजेशिष्टतिहींसेवितनव्हेऐसें, अस्वर्ग्यं स्वर्गपावावयासिउचितहोतनाहीं, अकीर्त्तिकरं अपकीर्त्तिकरणार ॥ २ ॥७॥

क्लैब्यंमास्मगमःपार्थनैतत्त्वय्युपपद्यते ॥
क्षुद्रंहृदयदौर्बल्यंत्यक्त्वोत्तिष्ठपरंतप ॥ ३ ॥

हेपार्थ अगाकुंतीपुत्रा, क्लैब्यं नपुंसकभावातें, मास्मगमः जाऊंनकों, त्वयि तुझाठायीं, एतत् हें, नउपपद्यते युक्तनव्हे, हेपरंतप अगाशत्रुतापना, क्षुद्रं तुच्छ, हृदयदौर्बल्यं अधीरपणजेंत्यातें, त्यक्त्वा टाकून, उत्तिष्ठ ऊठ, ॥ ३ ॥ ॥ ८ ॥

अर्जुनउवाच कथंभीष्ममहंसंख्येद्रोणंचमधुसूदन ॥
इषुभिःप्रतियोत्स्यामिपूजार्हावरिसूदन ॥ ४ ॥

हेमधुसूदन अगामधुदैत्यहंत्या, अहं मी, भीष्मं भीष्मजोत्यातें, द्रोणं च द्रोणजोत्यातेंही, इषुभिः बाणजेतीहींकरून, संख्ये युद्धाचाठायीं,

कथंप्रतियोत्स्यामि कैसेंयांप्रतियुद्धकरूं, हेअरिसूदन अगाशत्रुहंत्या, तौपूजार्हौ तेपूजेसयोग्य, ॥ ४ ॥ ॥ ध ॥

गुरूनहत्वाहिमहानुभावान्श्रेयोभोक्तुंभैक्ष्यमपीहलोके॥हत्वार्थकामांस्तुगुरूनिहैवभुंजीयभोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥ ५॥

अर्थकामांस्तु द्रव्यइच्छावंत, गुरून् गुरूजेत्यांतें, हत्वा मारून, इहैव येथेंच, रुधिरप्रदिग्धान् रक्तेंमाखलेऐसे, भोगान् भोगजेत्यांतें, भुंजीय भोगिल्यापरीस, हेकृष्ण अगाकृष्णा, हि निश्चयेंसी, महानुभावान् मोठेअनुभवीऐसे, गुरून् गुरूजेत्यांतें, अहत्वा नमारून, इहलोके यालोकाचाठायीं, भैक्ष्यमपि भिक्षान्नजेंत्यातें, हि निश्चयें, भोक्तुं भक्षावयाकारणें, श्रेयः उत्तमहोय, ॥ ५ ॥ ॥ ध ॥

नचैतद्विद्मःकतरन्नोगरीयोयद्वाजयेमयदिवानोजयेयुः॥ यानेवहत्वानजिजीविषामस्तेवस्थिताः प्रमुखेधार्तराष्ट्राः॥ ६॥

कतरत् कोणतें, नः आह्मास, गरीयः श्रेष्ठतम, एतत् हेंही, वयं आह्मी, नविद्मः नाहींजाणत, यद्वा अथवा, एतान् यांतें, वयं आह्मी, जयेम जिंकूं, यदिवा अथवा, एते हे, नः आह्मांतें, जयेयुः जिंकितील, वयं आह्मी, यानेव ज्यातेंच, हत्वा मारून, नजिजीविषाम नाहींजिणेंइच्छीत, तेधार्तराष्ट्राः तेधृतराष्ट्राचेपुत्र, प्रमुखे संमुखीं, अवस्थिताः ठाकलेआहेत, ॥ ६ ॥ ॥ ध ॥

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावःपृच्छामित्वांधर्मसंमूढचेताः॥ यच्छ्रेयःस्यान्निश्चितंब्रूहितन्मेशिष्यस्तेहंशाधिमांत्वांप्रपन्नं॥ ७॥

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः कार्पण्यजेंकुलक्षयदोषजोतीहींकरून-

नासलाआहेशिपायीपणाचास्वभावजाचातोऐसा, धर्मसंमूढचेताः धर्माविषयींसंमूढअंतःकरणजाचेंतो, अहं मी, त्वां तुज, पृच्छामि पुसतों, त्वं तूं, यत् जें, श्रेयः कल्याण, स्यात् होय, तत् तें, मे मज, निश्चितं निश्चयऐसें, ब्रूहि बोल, अहं मी, तेशिष्यः तुझाशिष्य, प्रपन्नं शरणागत, मां मजप्रति, शाधि शिकीव, ॥ ७ ॥

नहिप्रपश्यामिममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषण मिंद्रियाणां॥अवाप्यभूमावसपत्नमृद्धंराज्यं सुराणामपिचाधिपत्यम् ॥ ८ ॥

यत् जें, मम माझ्या, इंद्रियाणां इंद्रियेंजीत्यांचा, उच्छोषणं अत्यंतशोषक, शोकं शोकजोत्यातें, अपनुद्यात् दूरकरील, तत् त्यातें, नहिप्रपश्यामि नाहींपाहतमीं, यद्यपि जर्‍ही, भूमौ भूमीचाठायीं, असपत्नं शत्रुरहितऐसें, समृद्धं सगळें, राज्यंच राज्यजेंत्यातें, सुराणां देवांचें, आधिपत्यमपि धनीपणातेंही, अवाप्य मिळाल्यानें, ॥ ८ ॥

संजयउवाच एवमुक्त्वाहृषीकेशंगुडाकेशःपरंतप॥ नयोत्स्यइतिगोविंदमुक्त्वातूष्णींबभूवह॥ ९॥

संजयउवाच संजयसांगतो, हेपरंतप अगाशत्रुतापनाधृतराष्ट्रा, गुडाकेशः निद्रेचास्वामीअर्जुनजोतो, हृषीकेशं इंद्रियांचास्वामीजोत्यांतें, नयोत्स्यइति नजुंझेनऐसें, गोविंदं गोविंदजोत्यातें, एवमुक्त्वा ऐसेंबोलोन, तूष्णींबभूवह उगाराहताझाला, ॥ ९ ॥

तमुवाचहृषीकेशःप्रहसन्निवभारत॥ सेनयोरुभयोर्मध्येविषीदंतमिदंवचः॥ १०॥

हेभारत अगाधृतराष्ट्रा, हृषीकेशः कृष्णजोतो, प्रहसन्निव हांसतबोलण्याचेपरी, उभयोःसेनयोर्मध्ये दोन्हीसेनाज्यात्यांमध्यें, विषीदंतं

विषादातेंपावलाऐसा, तं अर्जुनाप्रति, इदंवचः पुढीलसांगणेंजेंत्यातें, उवाच बोलताझाला, ॥ १० ॥

श्रीभगवानुवाच अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्र ज्ञावादांश्चभाषसे॥ गतासूनगतासूंश्चनानुशो चंतिपंडिताः॥ ११॥

त्वं तूं, अशोच्यान् शोककरावयाकारणेंयोग्यनव्हेतत्यांतें, अन्वशोचः शोककरितोस, प्रज्ञावादांश्च प्रज्ञावंताचेशब्दांतेंही, भाषसे बोलतोस, पंडिताः शास्त्रपढोनबुद्धीथोरावलीज्यांचीते, गतासून् गेलेआहेतप्राणज्यांचेत्यांतें, अगतासूंश्च प्राणयुक्तजेत्यांतेंही, नानुशोचंति नाहींशोककरीत, ॥ ११ ॥

नत्वेवाहंजातुनासंनत्वंनेमेजनाधिपाः॥ नचैवनभविष्यामःसर्वेवयमतःपरं॥ १२॥

अहं मी, जातु कदाचित्काळीं, नआसं नहोतों, इतितुनैव ऐसेंहीनव्हे, अर्थपूरणार्थकाकुव्याख्या ॥ अपितु तरकाय, आसमेव होतोंच, त्वं तूंजोतो, नासीः नहोतास, इतिन ऐसेनाहीं, अपितु तरकाय, आसीरेव होतासच, इमेजनाधिपाः हेराजे, नासन् नहोते, इतिन ऐसेंनाहीं, अपितु तरकाय, आसन्नेव होतेच, अतःपरं यानंतर, सर्वे वयं अवघेआह्मी, नचभविष्यामः नच होऊं, इतिन ऐसेंनव्हे, अपितु तरकाय, भविष्यामएव होऊंच, ॥ १२ ॥

देहिनोस्मिन्यथादेहेकौमारंयौवनंजरा॥ तथादेहांतरप्राप्तिर्धीरस्तत्रनमुह्यति॥ १३॥

देहिनः जीवजोत्यास, अस्मिन्देहे यादेहाचाठायीं, यथा जैसें, कौमारं बाळपण, यौवनं तरुणपण, जरा वृद्धपण, भवति होताहेत, त-

था तैसीच, देहांतरप्राप्तिः अन्यदेहाचीप्राप्तीजेते, धीरः बुद्धिमंतजो- तो, तत्र त्याविषयीं, नमुह्यति नाहींमोहातेंपावत, ॥ १३ ॥

मात्रास्पर्शास्तुकौंतेयशीतोष्णसुखदुःखदाः॥
आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्वभारत॥१४॥

हे कौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, मात्रास्पर्शास्तु इंद्रियवृत्तिजात्यांसविष- यांशींसंबंधजेते, शीतोष्णसुखदुःखदाः थंडउष्णयासुखदुःखातेंदेते, हेभारत अगाभरतकुळींचा, आगमापायिनः येतजातआहेतऐसे, अनित्याः नाशवंत, अतः याकारणास्तव, तान् तेमात्रास्पर्शजेत्यां- तें, तितिक्षस्व सोस, ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

यंहिनव्यथयंत्येतेपुरुषंपुरुषर्षभ॥
समदुःखसुखंधीरंसोऽमृतत्वायकल्पते॥ १५॥

हे पुरुषर्षभ अगापुरुषश्रेष्ठा, हि निश्चयेंसी, एते मात्रास्पर्शजे, सम- दुःखसुखं समानसुखदुःखजासऐसा, धीरं धैर्यवंतजो, यंपुरुषं जापु- रुषातें, नव्यथयंति नाहींव्यथाकरीत, सः तोपुरुषजोतो, अमृतत्वा- य मोक्षाकारणें, कल्पते योग्यहोतो, ॥ १५ ॥

नासतोविद्यतेभावोनाभावोविद्यतेसतः॥
उभयोरपिदृष्टोंतस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः॥ १६॥

असतः अनित्यसुखदुःखांस, भावः आहेपणजें, नविद्यते नाहींअस- त, सतः आत्मस्वरूपजेंत्यास, अभावः नाहींपणजेतें नविद्यते नाहीं- असत, अनयोः हेजे, उभयोरपि दोनसदसत्जेत्यांचाही, अंतः नि- र्णयजोतो, तत्त्वदर्शिभिः ज्ञानीजेत्यांहीं, दृष्टः देखिला, ॥ १६ ॥ ॥

अविनाशितुतद्विद्धियेनसर्वमिदंततम्॥
विनाशमव्ययस्यास्यनकश्चित्कर्तुमर्हति॥ १७॥

येन जेणें, इदं हें, सर्वं देहादिकसर्व, ततं साक्षित्वेंकरूनव्याप्तऐसेंजें, तत् तेंआत्मस्वरूपजेंत्यातें, अविनाशि नाशरहितऐसें, विद्धि जाण, इतिहेतोः याहेतूस्तव, कश्चित् कोणीही, अव्ययस्य नाशरहितऐसें, अस्य यास्वरूपाचा, विनाशं नाशातें, कर्तुं करावयाकारणें, नार्हति नाहींसमर्थहोत, ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अंतवंतइमेदेहानित्यस्योक्ताःशरीरिणः॥
अनाशिनोप्रमेयस्यतस्माद्युद्ध्यस्वभारत॥ १८ ॥

हेभारत अगाभरतवंशजा, नित्यस्य कालत्रयींसारिखाऐसा, अनाशिनः नाशरहितऐसा, अप्रमेयस्य नव्हेजाणावयायोग्यऐसा, शरीरिणः आत्माजोत्यास, इमेदेहाः हेदेहजेते, अंतवंतः नाशवंतऐसे, उक्ताः बोलिजेले, तस्मात् त्याकारणास्तव, युद्ध्यस्व युद्धकरिताहो, १८

यएनंवेत्तिहंतारंयश्चैनंमन्यतेहतं ॥
उभौतौनविजानीतोनायंहंतिनहन्यते॥ १९ ॥

यः जो, एनं याआत्म्यातें, हंतारं मारताऐशातें, वेत्ति जाणतो, यश्च जोपुरुषजोतो, एनं हाआत्माजोयातें, हतं मेलाऐशातें, मन्यते मानितो, उभौतौ दोघेतेही, नविजानीतः नाहींजाणत, कुतः कांह्मणाल तर, अयं हाआत्मा, नहंति नाहींमारीत, नहन्यते नाहींमारून घेत, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नजायतेम्रियतेवाकदाचिन्नायंभूत्वाभवितावा
नभूयः॥ अजोनित्यःशाश्वतोयंपुराणोनहन्य
तेहन्यमानेशरीरे॥ २० ॥

अयं हाआत्माजोतो, कदाचित् कोणेहीकाळीं, नजायते नाहींहोत, वा अथवा, नम्रियते नाहींमरत, वा अथवा, भूयः मागुतीं, भूत्वा होऊन, नभविता नाहीं होणार, कुतः कोणकारणास्तव, अयं हा-

आत्माजोतो, अजः उपजनाहींजास, नित्यः सदासारिखा, शाश्वतः अखंडअसतां, पुराणः जुना, हन्यमानेशरीरे मरत्याशरीरानें, नहन्यते नाहींमारिजेत, ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वेदाविनाशिनंनित्यंयएनमजमव्ययम् ॥
कथंसपुरुषःपार्थकंघातयतिहंतिकं ॥ २१ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यः जो, नित्यं अखंड, अजं उपजणेंनाहींजास, अविनाशिनं नाशरहित, अव्ययं व्ययनाहींजास, एनं याआत्म्यानें, वेद जाणतो, कथं कोण्याप्रकारें, सःपुरुषः तोपुरुषजोतो, कंहंति कोणातेंमारितो, कंघातयति कोणातेंमारवितोंद्वैतभावास्तव, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वासांसिजीर्णानियथाविहायनवानिगृह्णाति नरोपराणि ॥ तथाशरीराणिविहायजीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदेही ॥ २२ ॥

नरः पुरुषजोतो, यथा जैशीं, जीर्णानि जुनींऐशीं, वासांसि वस्त्रेंजींत्यांतें, विहाय टाकून, अपराणि आणखीं, नवानि नवीं, गृह्णाति घेतो, तथा तैशीं, शरीराणि शरीरेंजींत्यांतें, विहाय टाकून, अन्यानि आणखीं, नवानि नवींऐशांतें, संयाति पावतो, ॥ २२ ॥ ॥

नैनंछिंदंतिशस्त्राणिनैनंदहतिपावकः ॥
नचैनंक्लेदयंत्यापोनशोषयतिमारुतः ॥ २३ ॥

शस्त्राणि शस्त्रेंजींतीं, एनं याआत्म्यातें, नछिंदंति नाहींतोडीत, पावकः अग्निजोतो, एनं यातें, नदहति नाहींजाळीत, आपः पाणीजेतें, एनंयातें, नक्लेदयंति नाहींकुजवीत, मारुतः वाराजोतो, एनं यातें, नशोषयति नाहींशोषीत, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अच्छेद्योयमदाह्योयमक्लेद्योशोष्यएवच ॥

नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोयंसनातनः॥ २४॥

अयं हाआत्माजोतो, अच्छेद्यः नव्हेछेदावयायोग्य, अयं हाजो, अदाह्यः नव्हेजाळावयायोग्य, अक्लेद्यः भिजायायोग्यनव्हे, अशोष्य-एवच शोषावयायोग्यनव्हे, अयं हाजो, नित्यः निरंतरऐसा, सर्वगतः सर्वांचेठायींविद्यमानऐसा, स्थाणुः स्थिरऐसा, अचलः चळतनाहीं-ऐसा, सनातनः अनादिऐसा, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥

अव्यक्तोयमचिंत्योयमविकार्योयमुच्यते॥
तस्मादेवंविदित्वैनंनानुशोचितुमर्हसि॥ २५॥

अयं हाजोतो, अव्यक्तः आकाररहितऐसा, अयं हाजो, अचिंत्यः चिंतावयायोग्यनव्हेऐसा, अविकार्यः कर्मेंद्रियेंकरूनविकारपावावयासयोग्यनव्हेऐसा, उच्यते बोलिजेतो, तस्मात् त्याकारणास्तव, एवं यापूर्वोक्तप्रकारेंकरून, एनं याआत्म्यातें, विदित्वा जाणून, अनुशोचितुं शोककरावयाकारणें, नार्हसि योग्यनव्हेस, ॥ २५ ॥

अथचैनंनित्यजातंनित्यंवामन्यसेमृतं॥
तथापित्वंमहाबाहोनैनंशोचितुमर्हसि॥ २६॥

हेमहाबाहो अगाआजानुबाहोअर्जुना, अथच जरी, त्वं तूं, एनं यातें, जातं देहासवेंजन्म, नित्यं सर्वदा, मृतं मेल्यातें, मन्यसे मानितोस, तथापि तरी, एनं यातें, शोचितुं शोककरावयाकारणें, नार्हसि योग्यनव्हेस, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच॥
तस्मादपरिहार्येऽर्थेनत्वंशोचितुमर्हसि॥ २७॥

हेतुमाह शोककरावयाचेंकारणसांगतों, हि निश्चयेंकरून, जातस्य जन्मल्यास, मृत्युः मरणजेतें, ध्रुवं निश्चयेंकरून, मृतस्यच मेल्यासही,

जन्म उत्पत्तिजे, ध्रुवं निश्चितच, तस्मात् त्याकारणास्तव, अपरिहार्ये परिहारशक्यनव्हे, अर्थे याविषयीं, त्वं तूं, शोचितुं शोककरावयाकारणें, नअर्हसि योग्यनव्हेस, ॥ २७ ॥

अव्यक्तादीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभारत॥
अव्यक्तनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना॥ २८॥

हेभारत अगाअर्जुना, भूतानि शरीरेंजींतीं, अव्यक्तादीनि प्रधानादिकऐशीं, व्यक्तमध्यानि मध्येंप्रगटदिसणारऐशीं, अव्यक्तनिधनान्येव प्रधानींलयज्यांचातींऐशीं, तत्र त्याभूतांचाठायीं, कापरिवेदना कायशोकउचित ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥

आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदतितथै वचान्यः॥ आश्चर्यवच्चैनमन्यःशृणोतिश्रुत्वा प्येनंवेदनचैवकश्चित्॥ २९॥

कश्चित् कोणीएकजो, एनं याआत्म्यातें, आश्चर्यवत् आश्चर्याचेपरी, पश्यति पाहातो, तथैवच तसाच, अन्यः दुसराजोतो, आश्चर्यवत् आश्चर्याचेपरी, वदति बोलतो, अन्यः दुसराजोतो, एनं यातें, आश्चर्यवत् आश्चर्याचेपरी, शृणोति ऐकतो, एनं यातें, कश्चिदपि कोणीही, श्रुत्वापि ऐकोनपाहूनबोलूनही, एनं यातें, नवेद नाहींजाणत, ॥ २९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

देहीनित्यमवध्योयंदेहेसर्वस्यभारत॥
तस्मात्सर्वाणिभूतानिनत्वंशोचितुमर्हसि॥ ३०॥

हेभारत अगाअर्जुना, सर्वस्य सर्वांचा, देहे देहाचाठायीं, अयं हा, देही आत्माजोतो, नित्यं सर्वदा, अवध्यः वधावयायोग्यनव्हेऐसा, तस्मात् त्याकारणास्तव, त्वं तूंजोतो, सर्वाणिभूतानि सर्वभूतेंजींत्यांतें शोचितुं शोककरावयाकारणें, नार्हसि योग्यनव्हेस, ॥ ३० ॥

स्वधर्ममपिचावेक्ष्यनविकंपितुमर्हसि॥
धर्म्याद्धियुद्धाच्छ्रेयोन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते॥३१॥

स्वधर्ममपिच आपलाधर्मजोत्यातें, अवेक्ष्य पाहोन, विकंपितुं कांपा-
वयाकारणें, नार्हसि योग्यनव्हेस, ही याकारणास्तव, क्षत्रियस्य क्ष-
तापासूनरक्षणकरणारजोक्षत्रियत्यास, धर्म्यात् धर्मरूपजें, युद्धात्
युद्धाहून, अन्यत् वेगळेंऐसेंजें, श्रेयः सुकृतजें, नविद्यते नाहींअस-
त, ॥ ३१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

यदृच्छयाचोपपन्नंस्वर्गद्वारमपावृतं॥
सुखिनःक्षत्रियाःपार्थलभंतेयुद्धमीदृशं॥ ३२ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, सुखिनः सभाग्यऐसे क्षत्रियाः क्षत्रियजेते, य-
दृच्छया प्रार्थनानसतां, उपपन्नं प्राप्तऐसें, अपावृतं उघडलें ऐसें,
स्वर्गद्वारं स्वर्गाचेंद्वार, ईदृशं ऐसेंही, युद्धं युद्धजेंत्यातें, लभंते पाव-
ताहेत, ॥ ३२ ॥

अथचेत्त्वमिमंधर्म्यंसंग्रामंनकरिष्यसि॥
ततःस्वधर्मंकीर्तिंचहित्वापापमवाप्स्यसि॥ ३३॥

अथ यानंतर, त्वं तूं, धर्म्यं धर्मरूप, इमं हाऐसा, संग्रामं संग्रामजो-
यातें, नकरिष्यसिचेत् नकरिशीलजरि, ततः तरि, स्वधर्मं आपला-
धर्मजोत्यातें, कीर्तिंच कीर्तिजेतीतें, हित्वा हारवून, पापं पापजेंत्यातें,
अवाप्स्यसि पावशील, ॥ ३३ ॥

अकीर्तिंचापिभूतानिकथयिष्यंतितेव्ययां॥
संभावितस्यचाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते॥ ३४॥

च आणिक, भूतानि प्राणिजेते, ते तुझी, अव्ययां नाशरहितऐशी,
अकीर्तिमपि अपकीर्तितेंही, कथयिष्यंति बोलतील, च आणिक,

संभावितस्य कीर्तिवंतास, अकीर्तिः अपकीर्तिजेते, मरणात् मरणाहून, अतिरिच्यते अधिकहोते, ॥ ३४ ॥

भयाद्रणादुपरतंमंस्यंतेत्वांमहारथाः ॥
येषांचत्वंबहुमतोभूत्वायास्यसिलाघवं ॥ ३५ ॥

महारथाः महारथीजेते, त्वां तूतें, भयात् भयास्तव, रणात् संग्रामापासून, उपरतं फिरलाऐशातें, मंस्यंते मानितील, च आणिक, त्वं तूंजो, एषां ज्यांस, बहुमतः बहुसंमत, भूत्वा होऊन, लाघवं लघुत्वजेंत्यातें, यास्यसि पावशील, ॥ ३५ ॥

अवाच्यवादांश्चबहून्वदिष्यंतितवाहिताः ॥
निंदंतस्तवसामर्थ्यंततोदुःखतरंनुकिं ॥ ३६ ॥

किंच आणिक, तव तुझें, सामर्थ्यं सामर्थ्यजेंत्यातें, निंदंतः निंदितहोत्साते, अहिताः शत्रुजेते, बहून् बहुतऐसे, अवाच्यवादान् बोलोंनयेऐसेजेबोलत्यातें, वदिष्यंति बोलतील, तव तुज, ततः त्यापेक्षां, दुःखतरं अत्यंतदुःखजेंतें, किं कायपां, ॥ ३६ ॥

हतोवाप्राप्स्यसिस्वर्गंजित्वावाभोक्ष्यसेमहीं ॥
तस्मादुत्तिष्ठकौंतेययुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ३७ ॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, त्वं तूं, हतोवा मेलासतर, स्वर्गं स्वर्गातें, प्राप्स्यसि पावशील, जित्वावा जिंकिलेंसतर, महीं मेदिनीजीतीतें, भोक्ष्यसे भोगिशील, तस्मात् त्याकारणास्तव, कृतनिश्चयः केलानिश्चयहोत्साता, युद्धाय युद्धाकारणें, उत्तिष्ठ ऊठ, ॥ ३७ ॥

सुखदुःखेसमेकृत्वालाभालाभौजयाजयौ ॥
ततोयुद्धाययुज्यस्वनैवंपापमवाप्स्यसि ॥ ३८ ॥

सुखदुःखे सुखदुःखेजींत्यांतें, समेकृत्वा समानऐशांतेंकरून, लाभा-

लाभौ लाभअलाभजेत्यांतें, जयाजयौ जयआणिपराजययांतें, समेकृत्वा समानकरून, ततः त्यानंतर, युद्धाय युद्धाकारणें, युज्यस्व सन्नद्धहो, एवं ऐसेंकेल्यानें, पापं पापातें, नअवाप्स्यसि नपावशील, ॥ ३८ ॥

एषातेभिहितासांख्येबुद्धिर्योगेत्विमांशृणु ॥
बुद्ध्यायुक्तोययापार्थकर्मबंधंप्रहास्यसि ॥ ३९ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, ते तुज, सांख्ये सम्यक्ज्ञानाविषयीं, एषा ही, बुद्धिः बुद्धिजेते, अभिहिता बोलिजेली, योगेतु कर्माविषयीं, इमां ह्याबुद्धीतें, शृणु आइक, ययाबुद्ध्या जाबुद्धीनें, युक्तः युक्तहोत्साता, कर्मबंधं कर्मबंधजोत्यातें, प्रहास्यसि टाकिशील, ॥ ३९ ॥ ॥

नेहाभिक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्यते ॥
स्वल्पमप्यस्यधर्मस्यत्रायतेमहतोभयात् ॥ ४० ॥

इह यानिष्कामयोगाचाठायीं, अभिक्रमनाशः आरंभाचानाशजो, नअस्ति नाहींअसत, प्रत्यवायः दोषप्रत्यवायजोतो, नविद्यते नाहींअसत, किंच आणिक, अस्यधर्मस्य हाधर्मजोयाचा, स्वल्पमपि आरंभमात्रजोतोही, महतः मोठेंऐसें, भयात् संसाराचेंभयजेंत्यापासून, त्रायते रक्षितो, ॥ ४० ॥

व्यवसायात्मिकाबुद्धिरेकेहकुरुनंदन ॥
बहुशाखाह्यनंताश्चबुद्धयोव्यवसायिनां ॥ ४१ ॥

हेकुरुनंदन अगाकुरुकुळनंदना, इह याकर्मयोगाचाठायीं, व्यवसायात्मिकाबुद्धिः निश्चयरूपबुद्धिजेते, एकैव एकच, अव्यवसायिनां निश्चयरहितजेत्यांच्या, बुद्धयः बुद्धिजात्या, बहुशाखाः बहुतभेदआहेतज्यांसऐशा, अनंताश्च असंख्यहोत्सात्या, हि निश्चयें ४१

यामिमांपुष्पितांवाचंप्रवदंत्यविपश्चितः॥
वेदवादरताःपार्थनान्यदस्तीतिवादिनः॥ ४२॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, वेदवादरताः अर्थवादींरतऐसे, अन्यत् स्वर्गादिकफळा वेगळें, नास्ति नाहीं, इति याप्रकारें, वादिनः बोलणारऐसे अज्ञानीजे, यामिमां हीजी, पुष्पितां आइकतांबरीपुष्पितऐशी, वाचं वाणीजेतीतें, प्रवदंति थोरकरूनबोलताहेत् ॥ ४२ ॥

कामात्मानःस्वर्गपराजन्मकर्मफलप्रदाम्॥
क्रियाविशेषबहुलांभोगैश्वर्यगतिंप्रति॥४३॥

कथंभूताअविपश्चितः कैशाप्रकारचेअज्ञानी, कामात्मानः कामेंकरूनमनव्याकुळज्यांचें, स्वर्गपराः स्वर्गचपुरुषार्थमानणारेऐसे, कथंभूतांवाचं कैशाप्रकारचीवाणी, जन्मकर्मफलप्रदां जन्माचेठायींचेंकर्मजेंत्याचेंफळदेणार, भोगैश्वर्यगतिंप्रति भोगऐश्वर्ययाचेप्राप्तीप्रतिसाधनऐशी, क्रियाविशेषबहुलां क्रियाविशेषयाचेंबाहुल्यजीचाठायींऐशाक्रियांतेंबोलताहेत,॥ ४३ ॥

भोगैश्वर्यप्रसक्तानांतयाऽपहृतचेतसाम्॥
व्यवसायात्मिकाबुद्धिःसमाधौनविधीयते॥४४॥

भोगैश्वर्यप्रसक्तानां भोगैश्वर्याचेठायींआसक्तऐसे, तया तेपुष्पितवाणीजेतीणें, अपहृतचेतसां अपहरिलींचित्तेंज्यांचींत्यांची, व्यवसायात्मिकाबुद्धिः निश्चयात्मकबुद्धीजेती, समाधौ परमसुखाचाठायीं, नविधीयते नाहींउत्पन्नहोत,॥ ४४ ॥

त्रैगुण्यविषयावेदानिस्त्रैगुण्योभवार्जुन॥
निर्द्वंद्वोनित्यसत्वस्थोनिर्योगक्षेमआत्मवान्॥४५॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, त्रैगुण्यविषयाःसकामआहेतविषयज्यांचे ते

ऐसे, वेदाः वेदजेंते, त्वं तूं, निस्त्रैगुण्यः कामनारहितऐसा, निर्द्वंद्वः सुखदुःखरहितऐसा, नित्यसत्वस्थः निरंतरधैर्यवंतऐसा, निर्योगक्षेमः नमिळाल्याचीइच्छाआणिमिळाल्यापदार्थाचेंरक्षणऐसाजोयोगक्षेमत्यावेगळाऐसा, आत्मवान् सावधऐसा, भव होय, ॥ ४५ ॥

यावानर्थउदपानेसर्वतःसंप्लुतोदके॥
तावान्सर्वेषुवेदेषुब्राह्मणस्यविजानतः॥ ४६॥

उदपाने कूपादिकाचाठायीं, यावान् जितका, अर्थः स्नानपानादिकप्रयोजन, सर्वतःसंप्लुतोदके सर्वत्रमहाऱ्हदांचाठायीं, तावान् तितुकाही, सर्वेषुवेदेषु सर्ववेदांचाठायीं, विजानतः जाणता, ब्राह्मणस्य ब्रह्मनिष्ठजोत्यास, भवत्येव होतचआहे ॥ ४६ ॥

कर्मण्येवाधिकारस्तेमाफलेषुकदाचन॥
माकर्मफलहेतुर्भूर्मातेसंगोऽस्त्वकर्मणि॥ ४७॥

ते तुज, कर्मण्येव कर्माचाठायीं, अधिकारः अधिकारजोतो, कदाचन कदापिही, फलेषु फलांचाठायीं, मास्तु नसो, कर्मफलहेतुः कर्मफलअपेक्षावंत, माभूः नकोहोऊं, ते तुज, अकर्मणि अकर्माचाठायीं, संगः अभिमानजोतो, मास्तु नसो, ॥ ४७ ॥

योगस्थःकुरुकर्माणिसंगंत्यक्त्वाधनंजय॥
सिद्ध्यसिद्ध्योःसमोभूत्वासमत्वंयोगउच्यते॥ ४८॥

हेधनंजय अगाधनंजया, संगं कर्माभिमानजोत्यातें, त्यक्त्वा टाकून, तथा तसें, सिद्ध्यसिद्ध्योः सिद्धिअसिद्धींचाठायीं, समोभूत्वा सारिखाहोऊन, योगस्थः योगाभ्यासींरतऐसा, कर्माणि कर्मेंजींत्यांतें, कुरु कर, यतः ज्याकारणास्तव, समत्वं समत्वजेंतें, योगः योगऐसा, उच्यते बोलिजेतो, ॥ ४८ ॥ ॥ ६ ॥

दूरेणह्यवरंकर्मबुद्धियोगाद्धनंजय॥

बुद्धौशरणमन्विच्छकृपणाःफलहेतवः॥ ४९॥

हेधनंजय अगाअर्जुना, हि निश्चयेंसी, बुद्धियोगात् निश्चयात्मकबुद्धिजीतीस्तव, कर्म काम्यकर्मजेतें, दूरेण अत्यंत, अवरं निकृष्टहोय, तस्मात् त्याकारणास्तव, बुद्धौ ज्ञानाविषयीं, शरणं आश्रयातें, अन्विच्छ असोशीधरीं, फलहेतवः सकामजेते, कृपणाः दीनहोताहेत,॥ ४९

बुद्धियुक्तोजहातीहउभेसुकृतदुष्कृते॥
तस्माद्योगाययुज्यस्वयोगःकर्मसुकौशलं॥५०॥

बुद्धियुक्तः निश्चयवृत्तियुक्तजोतो, इह येथेंयाकर्मयोगाचाठायीं, उभे दोनींऐशीं, सुकृतदुष्कृते पुण्यपापेंजींत्यांतें, जहाति टाकितो, तस्मात् त्याकारणास्तव, योगाय योगाकारणें, युज्यस्व मीळ, कर्मसु कर्मेंजींत्याचाठायीं, कौशलं निष्कामईश्वरार्थताजीतोच, योगः योगहोय,॥ ५०॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कर्मजंबुद्धियुक्ताहिफलंत्यक्त्वामनीषिणः॥
जन्मबंधविनिर्मुक्ताःपदंगच्छंत्यनामयं॥५१॥

हि निश्चयेंकरून, मनीषिणः मनाचेनिर्मळजेते, कर्मजं कर्मापासूनझालेंजें, फलं फळजेंत्यातें, त्यक्त्वा टाकून, बुद्धियुक्ताः ज्ञानीहोत्साते, जन्मबंधविनिर्मुक्ताः जन्मबंधनापासूनसुटलेजेते, अनामयं निरुपद्रवऐसें, पदं मोक्षपदजेंत्यातें, गच्छंति पावताहेत, ॥ ५१॥

यदातेमोहकलिलंबुद्धिर्व्यतितरिष्यति॥
तदागंतासिनिर्वेदंश्रोतव्यस्यश्रुतस्यच॥५२॥

ते तुझी, बुद्धिः बुद्धिजेते, यदा जेव्हां, मोहकलिलं मोहात्मकबुद्धिगहनातें, व्यतितरिष्यति विचारेंकरूनतरेल, तदा तेव्हां, श्रोतव्यस्य ऐकावयासयोग्यजेंत्याचा, श्रुतस्यच ऐकिलेंजेंत्याचा, निर्वेदं वैराग्यजेंत्यातें, गंतासि पावसील, ॥ ५२॥ ॥ ॥ ॥

श्रुतिविप्रतिपन्नातेयदास्थास्यतिनिश्चला ॥
समाधावचलाबुद्धिस्तदायोगमवाप्स्यसि ॥५३॥

ते तुझी, बुद्धिः बुद्धिजीती, श्रुतिविप्रतिपन्ना पहिल्यानानाश्रवणेंकरूनसंदिग्धहोत्सातीजे, यदा जेव्हां, निश्चला निश्चलऐशी, समाधौ ईश्वराचाठायीं, स्थास्यति राहील, तदा तेव्हां, अचला स्थिरहोत्सातीं, योगं तत्त्वज्ञानस्वरूपयोगजोत्यातें, अवाप्स्यसि पावसील ॥५३॥

अर्जुनउवाच स्थितप्रज्ञस्यकाभाषासमाधिस्थस्यकेशव ॥ स्थितधीःकिंप्रभाषेतकिमासीतव्रजेतकिं ॥५४॥

हेकेशव अगाकेशवा, काभाषा कायबोलण, समाधिस्थस्य समाधिस्थजोत्याची, स्थितप्रज्ञस्य ज्ञानीजोत्याची, स्थितधीः स्थिरबुद्धिऐसाजोतो, किंप्रभाषेत कायबोलतो, किमासीन कसाबसतो, व्रजेतकिं कसाचालतो, ॥ ५४ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच प्रजहातियदाकामान्सर्वान्पार्थमनोगतान् ॥ आत्मन्येवात्मनातुष्टःस्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥५५॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यदा जेव्हां, मनोगतान् मनाचाठायींविद्यमानऐसे, सर्वान्कामान् सर्वकामजेत्यांतें, प्रजहाति टाकितो, आत्मन्येव आपल्याचठायीं, आत्मना आपणचकरून, तुष्टः संतुष्टऐसा, तदा तेव्हां, स्थितप्रज्ञः स्थिरआहेज्ञानऐसा, उच्यतेबोलिजेतो, ॥५५॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाःसुखेषुविगतस्पृहः ॥
वीतरागभयक्रोधःस्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥५६॥

किंच आणिककाय, दुःखेषु प्राप्तदुःखेजींत्यांचाठायीं, अनुद्विग्नम-

नाः चंचळनाहींमनऐसा, सुखेषु प्राप्तसुखांचाठायीं, विगतस्पृहः गेलीइच्छाज्याची, वीतरागभयक्रोधः गेलेआहेतआशाभयरागादि-ज्याचेतो, मुनिः मननशीलजोतो, स्थितधीः बुद्धिमंतऐसा, उच्यते बोलिजेतो, ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यःसर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्यशुभाशुभं॥
नाभिनंदतिनद्वेष्टितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥ ५७॥

यः जो, सर्वत्र स्त्रीपुत्रादिकांचाविषयीं, अनभिस्नेहः स्नेहशून्यजो-तो, तत्तत् तेंतें, शुभाशुभं अनुकूलप्रतिकूलातें, प्राप्य पावोन, नाभि-नंदति स्तवीतनाहीं, नद्वेष्टि निंदितनाहीं, तस्य त्याची, प्रज्ञा बुद्धि-जेते, प्रतिष्ठिता दृढजाणावी, ॥ ५७ ॥ ॥ ॥ ॥

यदासंहरतेचायंकूर्मोंगानीवसर्वशः॥
इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥ ५८॥

अयं हायोगीजोतो, यदा जेव्हां, सर्वशः सर्वही, इंद्रियाणि इंद्रियें-जीत्यांतें, इंद्रियार्थेभ्यः शब्दादिविषयांपासून, यथाकूर्मः कांसव-जो, अंगानि हातपाय, इव ज्याप्रकारेंआवरितोत्याप्रकारें, संहरते आवरितो, तदा तेव्हां, तस्य त्याची, प्रज्ञा बुद्धिजेते, प्रतिष्ठिता स्थि-रझाली, ॥ ५८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विषयाविनिवर्ततेनिराहारस्यदेहिनः॥
रसवर्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानिवर्तते॥ ५९॥

निराहारस्य उपवासपर, देहिनः देहीजोत्याचे, विषयाः विषयजेते, रसवर्जं आसक्तीवांचून, विनिवर्तंते नाहींसेहोताहेत, अस्य स्थितप्र-ज्ञाचा, रसोपि अभिलाषजोतोही, परंदृष्ट्वा परमेश्वरातेंजाणोन, नि-वर्तते नाशातेंपावतो, ॥ ५९ ॥ ॥ ॥ ॥

यततोह्यपिकौंतेयपुरुषस्यविपश्चितः॥
इंद्रियाणिप्रमाथीनिहरंतिप्रसभंमनः॥ ६० ॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, हिनिश्चयेंकरून, विपश्चितः पंडितऐसा, यततोपि यत्नकरणारऐसाही, पुरुषस्य पुरुषजोत्याचीं, प्रमाथीनि क्षोभकऐशीं, इंद्रियाणि इंद्रियेंजींतीं, प्रसभं बलात्कारेंकरून, मनः मनातें, हरंति नेताहेत, ॥ ६० ॥

तानिसर्वाणिसंयम्ययुक्तआसीतमत्परः॥
वशेहियस्येंद्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥ ६१ ॥

युक्तः योगीजोतो, तानिसर्वाणि त्यासर्वांइंद्रियांतें, संयम्य बऱ्याप्रकारेंआवरून, मत्परः मजईश्वरातेंजाणतऐसा, आसीत राहो, तस्य त्याचीं, इंद्रियाणि इंद्रियेंजींतीं, वशे स्वाधीन, हि निश्चयेंकरून, तस्य त्याची, प्रज्ञा बुद्धिजेते, प्रतिष्ठिता स्थिरझाली, ॥ ६१ ॥

ध्यायतोविषयान्पुंसःसंगस्तेषूपजायते॥
संगात्संजायतेकामःकामात्क्रोधोभिजायते ॥६२

विषयान् शब्दादिविषयांतें, ध्यायतः ध्यानकरणार, पुंसः पुरुषजोत्यास, तेषु त्याविषयांचाठायीं, संगः आसक्तिजेते, उपजायते अधिकहोत्ये, संगात् संगास्तव, कामः अभिलाषजोतो, संजायते बराहोतो, कामात् कामास्तव, क्रोधः क्रोधजोतो, अभिजायते उत्पन्नहोतो, ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

क्रोधाद्भवतिसंमोहःसंमोहात्स्मृतिविभ्रमः॥
स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति॥६३॥

किंच आणिक, क्रोधात् क्रोधास्तव, संमोहः अविवेकजातो, भवति होतो, संमोहात् त्यास्तव, स्मृतिविभ्रमः स्मृतीचाभ्रंशजातो, भवति

होतो, स्मृतिभ्रंशात् स्मृतीचाभ्रंशास्तव, बुद्धिनाशः ज्ञानाचानाशजो-
तो, भवति होतो, बुद्धिनाशात् बुद्धीचानाशास्तव, प्रणश्यति मृततु-
ल्यहोतो, ॥ ६३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५॥

रागद्वेषवियुक्तैस्तुविषयानिंद्रियैश्चरन् ॥
आत्मवश्यैर्विधेयात्माप्रसादमधिगच्छति ॥६४॥

विधेयात्मा मनोजयीऐसाजोतो, रागद्वेषवियुक्तैः रागद्वेषावेगळीऐ-
शी, आत्मवश्यैः मनास्वाधीनऐशी, इंद्रियैः इंद्रियेंजीतीहींकरून, वि-
षयान् विषयजेत्यांतें चरन् सेवितहोत्साता, प्रसादं शांतीतें, अधि-
गच्छति पावतो, ॥ ६४ ॥ ॥ ५ ॥

प्रसादेसर्वदुःखानांहानिरस्योपजायते ॥
प्रसन्नचेतसोह्याशुबुद्धिःपर्यवतिष्ठति ॥ ६५ ॥

अस्य याज्ञानियास, प्रसादे शांतिअसतां, सर्वदुःखानां सर्वदुःखां-
चा, हानिः नाशजोतो, उपजायते होतो, प्रसन्नचेतसः प्रसन्नचित्त-
जोत्याची, बुद्धिः बुद्धिजेते, आशु शीघ्रच, पर्यवतिष्ठति विवेकाप्र-
तिपाहूनराहाते ॥ ६५ ॥ ॥ ॥ ॥ ५ ॥

नास्तिबुद्धिरयुक्तस्यनचायुक्तस्यभावना ॥
नचाभावयतःशांतिरशांतस्यकुतःसुखं ॥ ६६ ॥

अयुक्तस्य अवशीकृतइंद्रियजोत्यास, बुद्धिः ज्ञानजेतें, नास्ति नाहीं,
अयुक्तस्य पूर्वोक्तास, भावनानच भावनानाहीं, अभावयतः ध्या-
नरहितजोत्यास, शांतिः स्वरूपनिष्ठचित्तता, नच नव्हे, अशांतस्य
शांतिरहितजोत्यास, सुखं मोक्षानंदजोतो, कुतः कैंचा, ॥ ६६ ॥

इंद्रियाणांहिचरतांयन्मनोनुविधीयते ॥
तदस्यहरतिप्रज्ञांवायुर्नावमिवांभसि ॥ ६७ ॥

चरतां सेविताहेतऐशीं, इंद्रियाणां इंद्रियेंजींत्यांसंबंधीं, यन्मनः जेंमन, अनुविधीयते अनावरहोत्सातेंइंद्रियांसमागमेंविषयांप्रतिजातें, हि निश्चयें, तत् तेंमनजेतें, अस्य हाजोअसावधपुरुषयाची, प्रज्ञां बुद्धि-जेतीतें, वायुः वाराजोतो, अंभसि समुद्रोदकांमध्यें, नावमिव नाव-जेतीचेपरी, हरति विषयविक्षिप्ततेंप्रतनेतो, ॥ ६७ ॥

तस्माद्यस्यमहाबाहोनिगृहीतानिसर्वशः॥
इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥६८॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, तस्मात् त्याकारणास्तव, यस्य ज्याचीं, इंद्रियाणि इंद्रियेंजींतीं, सर्वशः सर्वप्रकारें, इंद्रियार्थेभ्यः शब्दादिवि-षयांपासून, निगृहीतानि आवरिलीं, तस्य त्यापुरुषाची, प्रज्ञा शि-क्षितबुद्धिजे, प्रतिष्ठिता राहिली, ॥ ६८ ॥

यानिशासर्वभूतानांतस्यांजागर्तिसंयमी॥
यस्यांजाग्रतिभूतानिसानिशापश्यतोमुनेः॥६९॥

सर्वभूतानां सर्वभूतेंजींत्यांची, यानिशा रात्रीचेपरीज्ञानजेतें, तस्यां तेरात्रिचाठायीं, संयमी निगृहीतइंद्रियजोतो, जागर्ति जागतो, य-स्यां त्याबहिर्मुखअवस्थेचाठायीं, भूतानि प्राणीजेते, जाग्रति जाग-ताहेत, पश्यतः आत्मतत्त्वातेंपाहाणारऐसा, मुनेः मननशीलऐसा-जोत्याची, सानिशा तेरात्रिहोय, ॥ ६९ ॥ ॥ ॥ ॥

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठंसमुद्रमापःप्रविशंति यद्वत्॥ तद्वत्कामायंप्रविशंतिसर्वेसशांतिमाप्नो तिनकामकामी॥ ७० ॥

आपः उदकेंजींतीं, आपूर्यमाणं नानानद्याज्यातींहिकरूनभरणार-ऐसा, अचलप्रतिष्ठं स्थिरराहाणारऐसा, समुद्रं समुद्रजोत्याप्रति, य-

द्वत् जैसें, प्रविशंति प्रवेशकरितात, तद्वत् तसें, सर्वे सर्वेही, कामाः विषयजेते, यं हाज्ञानिजोत्याप्रत, प्रविशंति प्रारब्धास्तवयेताहेत, सः तो, शांति मोक्षजोत्यातें, आप्नोति पावतो, कामकामी इच्छावंत, न नाहींपावत, ॥ ७० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विहायकामान्यःसर्वान्पुमांश्चरतिनिःस्पृहः ॥
निर्ममोनिरहंकारःसशांतिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥

प्रविशंति प्रवेशकरितात, तद्वत् तैसे, सर्वान् सर्वहीऐसे, कामान् इच्छाविशेषांतें, विहाय टाकून, निःस्पृहः इच्छारहित, निर्ममः ममतारहित, निरहंकारः अहंकाररहित, यःपुमान् जोपुरुष, चरति भोगितो, सः तो, शांति मोक्षातें, अधिगच्छति पावतो, ॥ ७१ ॥ ॥

एषाब्राह्मीस्थितिःपार्थनैनांप्राप्यविमुह्यति ॥
स्थित्वास्यामंतकालेपिब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ ७२ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, ब्राह्मीस्थितिः ब्रह्मनिष्ठाजे, एषा हीऐशी, एनां यानिष्ठेतें, प्राप्य पावोन, नविमुह्यति विशेषेंकरूनमोहातेंपावतनाहीं, अस्यां याब्रह्मनिष्ठेचाठायीं, अंतकालेपि मरणाचेवेळेंही, स्थित्वा- क्षणमात्रतरीराहोन, ब्रह्मनिर्वाणं मोक्षसंपत्तिजेतीतें, ऋच्छति पावतो, ॥ ७२ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेसांख्ययोगोनामद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

तृतीयाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीकृष्णपरमात्मनेनमः ॥

अर्जुनउवाच ज्यायसीचेत्कर्मणस्तेमताबुद्धि र्जनार्दन ॥ तत्किंकर्मणिघोरेमांनियोजयसिके शव ॥ १ ॥

हेजनार्दन अगाजनार्दना, ते तुज, कर्मणः कर्मजेंत्याहून, बुद्धिः बुद्धिजेते, ज्यायसीमताचेत् श्रेष्ठमानलीजर, हेकेशव अगाकेशवा, तत् तरी, मां मातें, घोरकर्मणि युद्धरूपकर्मजेंत्याचाठायीं, किंनियोजयसि कांपांयोजितोस, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥

व्यामिश्रेणैववाक्येनबुद्धिंमोहयसीवमे ॥ तदेकंवदनिश्चित्ययेनश्रेयोऽहमाप्नुयाम् ॥ २ ॥

व्यामिश्रेणैव ज्ञानआणिकर्ममिश्रितासारिखें, वाक्येन वाक्यजेंतेणेंकरून, मे माझी, बुद्धिं बुद्धीतें, मोहयसीव मोहवितोसकाय, तत् त्याकारणास्तव, एकं एकच, विनिश्चित्य निश्चयेंकरून, वद सांग, येन जेणेंकरून, अहं मीजोतो, श्रेयः कल्याणजेंत्यातें, आप्नुयां पावेन, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच लोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठापुरा प्रोक्तामयानघ ॥ ज्ञानयोगेनसांख्यानांकर्मयो गेनयोगिनां ॥ ३ ॥

हेअनघ अगानिष्पापा, अस्मिन्लोके याअधिकारिलोकाचाठायीं, पुरा पूर्वी, मया म्यां, द्विविधा दोंप्रकारची, निष्ठा मोक्षनिष्ठाजेत, प्रोक्ता बोलिजेलीबरव्याप्रकारें, तेके त्याकोणत्या, सांख्यानां शुद्ध-

बुद्धिमंतजेत्यांस, ज्ञानयोगेन ज्ञानरूपयोगजोतेणेंकरून, योगिनां कर्मनिष्ठजेत्यांस , कर्मयोगेन कर्मरूपयोगजोतेणेंकरून, ॥ ३ ॥

नकर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यंपुरुषोश्नुते॥
नचसंन्यसनादेवसिद्धिंसमधिगच्छति॥ ४॥

पुरुषः पुरुषजोतो, कर्मणां कर्मेजींत्यांचा, अनारंभात् आरंभनकरणेंजेंत्यास्तव, नैष्कर्म्यं ज्ञानयोगनिष्ठेतें, नाश्नुते नाहींपावत, संन्यसनादेव संन्यासास्तवही, सिद्धिं मोक्षजोत्यातें, नचसमधिगच्छति नाहींवरव्याप्रकारेंपावत, ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत्॥
कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजैर्गुणैः॥ ५॥

जातु कदाचित्, कश्चित् कोणीही, क्षणमपि क्षणमात्रही, अकर्मकृत् नाहींकर्मकरितऐसा, नहितिष्ठति नाहींराहात, ही ज्याकारणास्तव, प्रकृतिजैः स्वभावास्तवझालेऐसेरागद्वेषादिक, गुणैः गुणजेतीहींकरून, अवशः अस्वतंत्रहोत्साता, सर्वः सर्वजनजोतो, कर्म कर्मजेंत्यातें, कार्यते करविजेतो, ॥ ५ ॥

कर्मेंद्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसास्मरन्॥
इंद्रियार्थान्विमूढात्मामिथ्याचारःसउच्यते॥ ६॥

यः जो, विमूढात्मा मूढचित्तजोतो, कर्मेंद्रियाणि वाणीआदिकर्मेंद्रियांतें, संयम्य निग्रहकरून, मनसा मनेंकरून, इंद्रियार्थान् शब्दादिविषयांतें, स्मरन् स्मरतहोत्साता, आस्ते राहातो, सः तो, मिथ्याचारः कपटाचारऐसा, उच्यते बोलिजेतो, ॥ ६ ॥

यस्त्विंद्रियाणिमनसानियम्यारभतेऽर्जुन॥
कर्मेंद्रियैःकर्मयोगमसक्तःसविशिष्यते॥ ७॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, यस्तु जोपुरुषतो, मनसा मनेंकरून, इंद्रि याणि श्रोत्रादिज्ञानेंद्रियेंजींत्यांतें, नियम्य निग्रहकरून, कर्मेंद्रियैः कर्मेंद्रियेंजींतीहींकरून, कर्मयोगं कर्मयोगजोत्यातें, आरभते आरंभितो, सः तो, असक्तः फलेच्छारहितऐसाहोत्साता, विशिष्यते गुणी होतो, ॥ ७ ॥

नियतंकुरुकर्मत्वंकर्मज्यायोह्यकर्मणः॥
शरीरयात्रापिचतेनप्रसिद्ध्येदकर्मणः॥ ८ ॥

त्वं तूंजोतो, नियतंकर्म नित्यकर्मातें, कुरु कर, हि ज्याकारणास्तव, अकर्मणः नकरणेंत्याहून, कर्म करणेंजेतें, ज्यायः श्रेष्ठहोय, अपिच आणिक, अकर्मणः कर्मनकरीऐसा, ते तुझी शरीरयात्रा शरीरप्रयाणजेतें, नप्रसिध्येत् सिद्धीतेंनपावेल, ॥ ८ ॥

यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्रलोकोऽयंकर्मबंधनः॥
तदर्थंकर्मकौंतेयमुक्तसंगःसमाचर॥ ९ ॥

अयंलोकः हालोकजोतो, यज्ञार्थात् विष्णुप्रीत्यर्थऐसें, कर्मणः कर्मजेंत्याहून, अन्यत्र वेगळें, कर्मबंधनः कर्मबंधनहोय, हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, त्वं तूं, मुक्तसंगः निर्बंधहोत्साता, तदर्थं ईश्वरप्रीत्यर्थ, कर्म कर्मातें, समाचर बरव्याप्रकारेंकरीं, ॥ ९ ॥ ॥ ॥

सहयज्ञाःप्रजाःसृष्ट्वापुरोवाचप्रजापतिः॥
अनेनप्रसविष्यध्वमेषवोऽस्त्विष्टकामधुक्॥ १० ॥

प्रजापतिः ब्रह्माजोतो, पुरा पूर्वी, सहयज्ञाः यज्ञांसींसहवर्तमान, प्रजाः ब्रह्मादिकांतें, सृष्ट्वा उत्पन्नकरून, उवाच बोलताझाला, तंकि तेंकाय, अनेन हाजोयज्ञयेणें, प्रसविष्यध्वं उत्तरोत्तरवृद्धीतेंपावा, एषः हायज्ञजोतो, वः तुह्मास, इष्टकामधुक् अपेक्षितकामदेणारऐसा, अस्तु असो, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

देवान्भावयताऽनेनतेदेवाभावयंतुवः॥
परस्परंभावयंतःश्रेयःपरमवाप्स्यथ॥ ११॥

यूयं तुह्मी, अनेन यायज्ञेंकरून देवान् देवजेत्यांतें, भावयत हविर्भागेंकरूनसंतोषातेंपाववा, तेदेवाः तेदेवजेते, वः तुह्मातें, भावयंतु संतोषातेंपाववोत, परस्परं एकमेकांतें, भावयंतः वृद्धीतेंपावविततहोत्साते, परंश्रेयः उत्कृष्टश्रेयातें, अवाप्स्यथ पावाल, ॥ ११ ॥ ॥

इष्टान्भोगान्हिवोदेवादास्यंतेयज्ञभाविताः॥
तैर्दत्तानप्रदायैभ्योयोभुंक्तेस्तेनएवसः॥ १२॥

यज्ञभाविताः यज्ञेंकरूनपूजितऐसे, देवाः देवजेते, वः तुह्मांतें, हि निश्चयें, इष्टान्भोगान् इच्छितभोगजेत्यांतें, दास्यंते देतील, तैर्दत्तान् तिहींदिल्हेऐशांतें, एभ्यः यादेवांकारणें, अप्रदाय नदेऊन, योभुंक्ते जोभोगितो, सः तो, स्तेनएव चोरचआहे, ॥ १२ ॥ ॥ ॥

यज्ञशिष्टाशिनःसंतोमुच्यंतेसर्वकिल्बिषैः॥
भुंजतेतेत्वघंपापायेपचंत्यात्मकारणात्॥ १३॥

यज्ञशिष्टाशिनःसंतः, यज्ञशिष्टभक्षितहोत्साते, सर्वपातकैः सर्वपातकेंजींतींहींकरून, मुच्यंतेमुक्तहोताहेत, ये जे, आत्मकारणात् आपणाचकारणें, पचंति स्वयंपाककरिताहेत, पापाः पापरूपऐसे, तेतु तेतरी, अघंभुंजते पापातेंचभक्षितात ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥

अन्नाद्भवंतिभूतानिपर्जन्यादन्नसंभवः॥
यज्ञाद्भवतिपर्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भवः॥ १४॥

अन्नात् अन्नापासून, भूतानि प्राणीजेते, भवंति होताहेत, पर्जन्यात् पर्जन्यापासून, अन्नसंभवः अन्नाचीउत्पत्ति, यज्ञात् यज्ञापासून, पर्जन्यः पर्जन्यजोतो, भवति होतो, यज्ञः यज्ञजोतो, कर्मसमुद्भवः कर्मापासूनउद्भवला, ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कर्मब्रह्मोद्भवंविद्धिब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ॥
तस्मात्सर्वगतंब्रह्मनित्यंयज्ञेप्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥

कर्म कर्मजेंत्यातें, ब्रह्मोद्भवं ब्रह्मापासूनउद्भवलें, ब्रह्म ब्रह्मजेंत्यातें, अक्षरसमुद्भवं अविनाशीपुरुषापासूनजाहलेंऐंशातें, विद्धि जाण, तस्मात् त्याकारणास्तव, सर्वगतं सर्वव्यापकऐसें, ब्रह्म ब्रह्मजेतें, नित्यं निरंतर, यज्ञे यज्ञाचाठायीं, प्रतिष्ठितं तात्पर्येंराहिलेंआहे, ॥ १५ ॥

एवंप्रवर्तितंचक्रंनानुवर्त्तयतीहयः ॥
अघायुरिंद्रियारामोमोघंपार्थसजीवति ॥ १६ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यः जो, एवं पूर्वोक्तप्रकारेंकरून, प्रवर्तितं प्रवर्तिलेंऐसें, चक्रं चक्रजेंत्यातें, इह यालोकाचाठायीं, नअनुवर्तयति नाहींअनुष्ठानकरीत, अघायुः पापरूपआयुष्यज्याचेंतो, इंद्रियारामः इंद्रियेंकरूनविषयींक्रीडणारऐसा, सः तो, मोघं व्यर्थ, जीवति वांचतो, ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यस्त्वात्मरतिरेवस्यादात्मतृप्तश्चमानवः ॥
आत्मन्येवचसंतुष्टस्तस्यकार्यंनविद्यते ॥ १७ ॥

यस्तु जोकोणी, मानवः मनुष्यहोत्साता, आत्मरतिरेव आपुलेचठायींप्रीतिकरऐसा, आत्मतृप्तः आत्मानंदेंतृप्तजो, च यानंतर, आत्मन्येवच आत्म्याचेठायींच, संतुष्टः हर्षयुक्त, स्यात् होय, तस्य त्याचें, कार्यं कार्यजेतें नविद्यते नाहीं, ॥ १७ ॥

नैवतस्यकृतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन ॥
नचास्यसर्वभूतेषुकश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ १८ ॥

तस्य त्यास, कृतेन कर्मेंकरून, अर्थः पुण्यजेतें, नैवास्ति नाहींच, इह ज्ञानाविषयीं, अकृतेन नकेल्यानें, कश्चन कोणीही, न नाहीं,

अस्य यायज्ञास, सर्वभूतेषु सर्वप्राण्यांचाठायीं, कश्चित् कोणीही, अर्थव्यपाश्रयः मोक्षाविषयींआश्रयजोतो, नचनाहीं, ॥ १८ ॥

तस्मादसक्तःसततंकार्यंकर्मसमाचर ॥
असक्तोह्याचरन्कर्मपरमाप्नोतिपूरुषः ॥ १९ ॥

तस्मात् त्याकारणास्तव, त्वं तूं, असक्तःसन् फलापेक्षारहितहोत्साता, सततं निरंतर, कार्यं विहितऐसें, कर्म कर्मजेंत्यातें, समाचर बरवेंआचर, हि निश्चयेंकरून, पूरुषः पुरुषजोतो, असक्तःसन् फलासक्तनहोत्साता, कर्म कर्मजेंत्यातें, आचरन् आचरितहोत्साता, परं मोक्षजो त्यातें, आप्नोति पावतो, ॥ १९ ॥

कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः ॥
लोकसंग्रहमेवापिसंपश्यन्कर्तुमर्हसि ॥ २० ॥

जनकादयः जनकादिकजेते, हि निश्चयेंसि, कर्मणैव कर्मंकरूनच, संसिद्धि बरवीज्ञानसिद्धिजेतीतें, आस्थिताः पावले, लोकसंग्रहमेव लौकिकरक्षणस्वधर्मप्रवर्तनजेंत्यातेंही, संपश्यन्नपि पाहातहोत्साताही, कर्तुं करावयाकारणें, अर्हसि योग्यआहेस, ॥ २० ॥

यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः ॥
सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ॥ २१ ॥

श्रेष्ठः थोरजोतो, यद्यत् जेंजें, आचरति आचरतो, इतरोजनः इतरजनजोतो, तत्तदेव तेंतेंच, आचरति आचरतो, सः श्रेष्ठजोतो, यत् प्रवृत्तिअथवानिवृत्तिशास्त्रजेंत्यातें, प्रमाणं प्रमाणातें, कुरुते करितो, लोकः लोकजोतो, तत् त्यातें, अनुवर्तते अनुवर्ततो, ॥ २१ ॥

नमेपार्थास्तिकर्त्तव्यंत्रिषुलोकेषुकिंचन ॥
नानवाप्तमवाप्तव्यंवर्त्तएवचकर्मणि ॥ २२ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, मे मज, कर्तव्यं करणेंजेतें, नास्ति नाहीं, त्रिषु-लोकेषु तिनीलोकांचाठायीं, किंचन कांहींही, अनवाप्तं प्राप्तनव्हे-ऐसें, अवाप्तव्यं पावावयासयोग्यऐसें, न नाहीं, कर्मणि कर्माचाठा-यीं, वर्तएवच वर्ततआहेंच, ॥ २२ ॥

यदिह्यहंनवर्त्तेयंजातुकर्मण्यतंद्रितः॥
ममवर्त्मानुवर्त्ततेमनुष्याःपार्थसर्वशः॥ २३॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यदि जरी, अहं मीजोतो, जातु कदाचित्का-ळीं, अतंद्रितः आलस्यरहितहोत्साता, कर्मणि कर्माचाठायीं, नव-र्त्तेयं नाहींवर्तत, हि ज्याकारणास्तव, मनुष्याः मनुष्यजेते, सर्वशः सर्वप्रकारें, ममवर्त्म माझामार्गातें, अनुवर्त्तंते अनुसरताहेत, ॥ २३ ॥

उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्यांकर्मचेदहं॥
संकरस्यचकर्त्तास्यामुपहन्यामिमाःप्रजाः॥२४॥

अहं मी, कर्म कर्मातें, नकुर्यांचेत् नकरींजरी, इमेलोकाः हेलोक-जेते, उत्सीदेयुः धर्मलोपेंनाशातेंपावतील, संकरस्यच वर्णसंकरजो-त्याचा, कर्ता करणारऐसा, स्यां होईन, इमाःप्रजाः याप्रजांतें, उप-हन्यां मलिनऐशातेंकरीन, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥

सक्ताःकर्मण्यविद्वांसोयथाकुर्वंतिभारत॥
कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहं॥ २५॥

हेभारत अगाअर्जुना, अविद्वांसः अपंडितजेते, कर्मणि कर्माचाठा-यीं, सक्ताः आसक्तहोत्साते, यथा जैसे, कुर्वंति करिताहेत, तथा तै-सेच, लोकसंग्रहं स्वधर्माचरणातें, चिकीर्षुः करूंइच्छितोऐसा, वि-द्वान् ज्ञानीजोतो, असक्तः आसक्तिरहितहोत्साता, कुर्यात् करो, २५

नबुद्धिभेदंजनयेदज्ञानांकर्मसंगिनां॥

जोषयेत्सर्वकर्माणिविद्वान्युक्तःसमाचरन्॥ २६॥

विद्वान् ज्ञानीजोतो, कर्मसंगिनां कर्मीआदरज्यांसऐसे, अज्ञानां अज्ञानीजेत्यांचा, बुद्धिभेदं बुद्धीचेंचळणजेंत्यातें, नजनयेत् उत्पादननकरो, युक्तः युक्तहोत्साता, समाचरन् बरवेंआचरणकरितहोत्साता, सर्वकर्माणि सर्वकर्मेंजींत्यांतें, जोषयेत् सेवनकरो, ॥ २६ ॥ ॥

प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैःकर्माणिसर्वशः॥
अहंकारविमूढात्माकर्त्ताऽहमितिमन्यते॥ २७॥

सर्वशः सर्वप्रकारें, प्रकृतेः प्रकृतीचे, गुणैः गुणजेतीहींकरून, क्रियमाणानि संपादिजेताहेतऐशीं, कर्माणि कर्मेंजींत्यांतें, अहंकारविमूढात्मा अहंकारेंकरूनभ्रांतझालेंअंतःकरणज्याचेंतो, अहंकर्ता मीकर्ता, इतिमन्यते ऐसेंमानितो, ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्त्ववित्तुमहाबाहोगुणकर्मविभागयोः॥
गुणागुणेषुवर्त्तंतइतिमत्वानसज्जते॥ २८॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, गुणकर्मविभागयोः सत्वादिगुणकर्मांचाविभागाचा, तत्त्ववित्तु यथार्थजाणणारतोतर, गुणाः इंद्रियेंजींतीं, गुणेषु विषयांचाठायीं, वर्तंते वर्तताहेत, इतिमत्वा ऐसेंमानून, नसज्जते आसक्तहोतनाहीं ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रकृतेर्गुणसंमूढाःसज्जंतेगुणकर्मसु॥
तानकृत्स्नविदोमंदान्कृत्स्नविन्नविचालयेत्॥ २९॥

प्रकृतेः प्रकृतिजीतीचे, गुणसंमूढाः गुणेंकरूनअत्यंतमूढजेते, गुणकर्मसु इंद्रियगुणसमृद्धिकर्मेंजींत्यांचाठायीं, सज्जंते आसक्तहोताहेत, कृत्स्नवित् ज्ञानीजोतो, तानकृत्स्नविदोमंदान् तेअज्ञानमतिमंदजेत्यांतें, नविचालयेत् कर्मापासूननचाळवो, ॥ २९ ॥ ॥ ॥

मयिसर्वाणिकर्माणिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा॥
निराशीर्निर्ममोभूत्वायुध्यस्वविगतज्वरः॥३०॥

अध्यात्मचेतसा निर्मळएकाग्रअंतःकरणेंकरून, सर्वाणिकर्माणि सर्वकर्मेंजींत्यांतें, मयिसंन्यस्य माझाठायींसमर्पून, निराशीर्निर्ममः निष्काममममतारहितऐसा, भूत्वाहोऊन, विगतज्वरः शोकरूपज्वररहितहोत्साता, युध्यस्व युद्धकर, ॥ ३० ॥ ॥ ॥

येमेमतमिदंनित्यमनुतिष्ठंतिमानवाः॥
श्रद्धावंतोनसूयंतोमुच्यंतेतेऽपिकर्मभिः॥३१॥

श्रद्धावंतः विश्वासीऐसे, अनसूयंतः किमपिदोषारोपनकरणारऐसे, येमानवाः जेमनुष्यजेते, मे माझें, इदंमतं हेंमतजेंत्यातें, नित्यं सर्वदा, अनुतिष्ठंति करिताहेत, तेपि तेही, कर्मभिः कर्मेंजींतींहीं, मुच्यंते मुक्तकरिजेताहेत, ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

येत्वेतदभ्यसूयंतोनानुतिष्ठंतिमेमतं॥
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धिनष्टानचेतसः॥३२॥

येतु जेतरी, एतत् हें, मेमतं माझेंमतजेंयातें, अभ्यसूयंतः द्वेषीतहोत्साते, नानुतिष्ठंति करितनाहींत, अचेतसः अविवेकीऐसे, सर्वज्ञानविमूढान् कर्मब्रह्मज्ञानाविषयींअत्यंतमूढऐसे, नष्टान् नाशातेंपावलेऐसे, तान् त्यांतें, विद्धि जाण, ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥

सदृशंचेष्टतेस्वस्याःप्रकृतेर्ज्ञानवानपि॥
प्रकृतिंयांतिभूतानिनिग्रहःकिंकरिष्यति॥३३॥

ज्ञानवानपि ज्ञानवंतजोतोही, स्वस्याः आपुलीऐशी, प्रकृतेः पूर्वसंस्काराधीनस्वभावजोत्याचा, सदृशं सारिखें, चेष्टते वर्ततो, भूतानि भूतेंजींतीं, प्रकृतिं पूर्वोक्तस्वभावाप्रति, यांति अनुवर्तताहेत, निग्रहः

निग्रहजोतो, किंकरिष्यति कायकरील, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥

इंद्रियस्येंद्रियस्यार्थेरागद्वेषौव्यवस्थितौ॥
तयोर्नवशमागच्छेत्तौह्यस्यपरिपंथिनौ॥ ३४॥

इंद्रियस्येंद्रियस्य प्रतिइंद्रियांचा, अर्थे स्वस्वविषयीं, रागद्वेषौ अनु-
कूलींआणिप्रतिकूलींरागद्वेषजेते, व्यवस्थितौ अवश्यंभाविआहेत,
तयोः त्यांचा, वशं स्वाधीनऐसा, नआगच्छेत् नाहींहोत, हि ज्या-
कारणास्तव, तौरागद्वेषौ तेरागद्वेषजेते, अस्य यामुमुक्षूतें, परिपंथिनौ
घातकप्रतिपक्षि, ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥

श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥
स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपरधर्मोभयावहः॥ ३५॥

स्वनुष्ठितात् बरवाअनुष्ठिलाऐसा, परधर्मात् परधर्माहून, विगुणः गु-
णरहितऐसा, स्वधर्मः स्वकीयधर्मजोतो, श्रेयान् प्रशस्त, स्वधर्मे आ
पल्याधर्माचाठायीं, निधनं मरणजेंतेंही, श्रेयः स्वर्गादिप्राप्तिकरहोय,
परधर्मः परधर्मजोतो, भयावहः भयदेणारऐसा, ॥ ३५ ॥

अर्जुनउवाच अथकेनप्रयुक्तोऽयंपापंचरतिपूरुषः॥
अनिच्छन्नपिवार्ष्णेयबलादिवनियोजितः ॥ ३६॥

हेवार्ष्णेय हेवृष्णिकुलोत्पन्ना, अनिच्छन्नपि इच्छानसतांही, बलात्
बलास्तव, नियोजितइव अत्यंतनियोजिल्याचेपरी, अयं हा, अथ
यानंतर, केनप्रयुक्तः कोणेंप्रेरिलाऐसा, पूरुषः पुरुषजोतो, पापं पा-
पातें, चरति आचरतो, ॥ ३६ ॥

श्रीभगवानुवाच कामएषक्रोधएषरजोगुणसमुद्भ
वः॥ महाशनोमहापाप्माविद्ध्येनमिहवैरिणं ॥३७॥

रजोगुणसमुद्भवः रजोगुणापासूनउद्भवलाऐसा, एषःकामः हाकाम

जोतो, एषःक्रोधः हाचउपहतअसतांक्रोधहोय, महाशनः विषयीं-अतृप्तऐसा, महापाप्मा महापापरूपऐसा, इह यामोक्षमार्गीविषयीं, एनंवैरिणं यावैरियातें, विद्धि जाण, ॥ ३७ ॥

धूमेनाव्रियतेवन्हिर्यथादर्शोमलेनच ॥
यथोल्बेनावृतोगर्भस्तथातेनेदमावृतं ॥ ३८ ॥

यथा जैसें, धूमेन धूमजोतेणेंकरून, वन्हिः वन्हिजोतो, आव्रियते आच्छादिजेतो, मलेन मलेंकरून, आदर्शश्च आरसाजोतोही, यथा जैसा, उल्बेन खोळेंकरून, गर्भःगर्भगतपिंडजोतो, आवृतः संपूर्ण-आच्छादिला, तथा तैसें, तेन तोजोकामतेणें, इदं हेंज्ञानजेंतें, आवृ-तं आच्छादिजेलें, ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ५ ॥

आवृतंज्ञानमेतेनज्ञानिनोनित्यवैरिणा ॥
कामरूपेणकौंतेयदुष्पूरेणानलेनच ॥ ३९ ॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, कामरूपेण इच्छाआहेस्वरूपज्याचेंऐसा, ए-तेननित्यवैरिणा हाजोनिरंतरवैरीयेणें, ज्ञानिनः ज्ञानिजोत्याचें, ज्ञा-नं ज्ञानजेंतें, आवृतं आच्छादिलेंआहे, दुष्पूरेण बहुतांविषयेंकरूनही पूर्णनव्हेऐसा, अनलेन अग्निरूपचकिंवाकाय, ॥ ३९ ॥

इंद्रियाणिमनोबुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥
एतैर्विमोहयत्येषज्ञानमावृत्यदेहिनम् ॥ ४० ॥

अस्य याकामास, इंद्रियाणि इंद्रियेंजींतीं, मनः मनजेतें, बुद्धिः बुद्धिजीती, अधिष्ठानं आश्रयस्थान, उच्यते बोलिजेतें, एषः हाका-मजोतो, एतैः इंद्रियादिकजींतींहिकरून, ज्ञानं ज्ञानजेंत्यातें, आवृत्य आच्छादून, देहिनं देहीजोत्यातें, विमोहयति मोहातेंपाववितो, ४०

तस्मात्त्वमिंद्रियाण्यादौनियम्यभरतर्षभ ॥

पाप्मानंप्रजहिह्येनंज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ ४१ ॥

हेभरतर्षभ अगाभरतवंशश्रेष्ठा, तस्मात् त्याकारणास्तव, त्वं तूं, आदौ प्रथम, हि निश्चयेंकरून, इंद्रियाणि इंद्रियेंजीत्यातें, नियम्य नियमून, ज्ञानविज्ञाननाशनं अपरोक्षापरोक्षज्ञानातेंनासणारऐसा, एनंपाप्मानं हापापीजोयातें, प्रजहि टाकीं, ॥ ४१ ॥

इंद्रियाणिपराण्याहुरिंद्रियेभ्यःपरंमनः ॥
मनसस्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेःपरतस्तुसः ॥ ४२ ॥

इंद्रियाणि ज्ञानेंद्रियेंजीत्यातें, पराणि देहादिकाहूनश्रेष्ठऐशांतें, आहुः बोलताहेत, इंद्रियेभ्यः इंद्रियेंजीत्याहून, मनः संकल्पविकल्पजेते, परं श्रेष्ठहोय, मनसस्तु मनाहूनपरबुद्धीतेंबोलताहेत, यः जो, बुद्धेःपरतः बुद्धिहूनपर, सः तोतरीआत्माचहोय, ॥ ४२ ॥

एवंबुद्धेःपरंबुद्ध्वासंस्तभ्यात्मानमात्मना ॥
जहिशत्रुंमहाबाहोकामरूपंदुरासदं ॥ ४३ ॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, एवं पूर्वोक्तप्रकारेंकरून, बुद्धेः बुद्धीहून, परं उत्कृष्टजोआत्मात्यातें, बुद्ध्वा जाणोन, आत्मना शुद्धबुद्धिकरून, आत्मानं मनातें, संस्तभ्य निश्चयकरून, कामरूपं कामचआहेरूपज्याचेंऐसा, दुरासदं दुःखेंकरूनसाधावयाअशक्यऐसा, शत्रुं शत्रूतें, जहि मारीं, ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेकर्मयोगोनाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

चतुर्थाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वीउपेयोपायरूपज्ञानकर्मयोगदोनीसांगीतले, फळऐक्यकरूनत्यांतेंस्तवितो, ॥

श्रीभगवानुवाच इमंविवस्वतेयोगंप्रोक्तवानहमव्ययं॥ विवस्वान्मनवेप्राहमनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत्॥ १ ॥

अहं मी, इमं हा, अव्ययं नाशरहितऐसा, योगं योगातें, विवस्वते सूर्याकारणें, प्रोक्तवान् बोलताझालों, विवस्वान् सूर्यजोतो, मनवे मनूकारणें, प्राह बोलताझाला, मनुः मनुजोतो, इक्ष्वाकवे स्वपुत्रइक्ष्वाकुजोत्याकारणें, अब्रवीत् बोलताझाला, ॥ १ ॥ ॥ ६ ॥

एवंपरंपराप्राप्तमिमंराजर्षयोविदुः॥
सकालेनेहमहतायोगोनष्टःपरंतप॥ २ ॥

राजर्षयः राजर्षीजेते, एवं पूर्वोक्तप्रकारें, परंपराप्राप्तं पुत्रपौत्रादिपरंपरेंकरूनप्राप्तऐसा, इमं हायोगजोत्यातें, विदुः जाणतेजाहले, हे परंतप अगाअर्जुना, इह यालोकीं, सः तो, योगः योगजोतो, महताकालेन मोठाकाळजोतेणेंकरून, नष्टः नाशातेंपावला, ॥ २ ॥

सएवायंमयातेऽद्ययोगःप्रोक्तःपुरातनः॥
भक्तोसिमेसखाचेतिरहस्यंह्येतदुत्तमं॥ ३ ॥

सएवायं तोचहा, पुरातनः बहुजुनाऐसा, योगः योगजोतो, अद्य आज, मया म्यां, ते तुजकारणें, प्रोक्तः सांगिजेला, यतः जाकारणास्तव, भक्तोसि भक्तआहेसह्मणून, मे माझा, सखाचेति मित्रआहेस, इति याकारणास्तव, एतत् हें, उत्तमं उत्तमऐसें, रहस्यं गोप्यआहे ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्जुनउवाच अपरंभवतोजन्मपरंजन्मविवस्व
तः॥ कथमेतद्विजानीयांत्वमादौप्रोक्तवानिति॥४॥

भवतः तुझें, जन्म उपजणेंजेतें, अपरं आलीकडोल, विवस्वतः सूर्याचें, जन्म जननजेतें, परं पूर्वकाळीचेंऐसेंअसतां, त्वं तूं, आदौ पहिलें, प्रोक्तवान् बोललास, इति हें, अहं मी, एतत् विरुद्धार्थजेंत्यातें, कथं कैसें, विजानीयां जाणोंशकेन, ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच बहूनिमेव्यतीतानिजन्मानितव
चार्जुन॥ तान्यहंवेदसर्वाणिनत्वंवेत्थपरंतप॥५॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, मे माझीं, तवच तुझींही, बहूनि बहुतऐशीं, जन्मानि जन्मेंजींतीं, व्यतीतानि अतिक्रमिलीं, हेपरंतप अगाअर्जुना, अहं मी, तानिसर्वाणि तींसर्वजन्मेंजींत्यांतें, वेद जाणतों, त्वं तूं, नवेत्थ नाहींजाणत, ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अजोऽपिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन्॥
प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसंभवाम्यात्ममायया॥ ६॥

अहं मी, अव्ययात्मा नाशरहितऐसा, अजोपिसन् जन्मनाहींऐसाहोत्साताही, भूतानामीश्वरोपिसन् भूतेंजींत्यांचानियंताऐसाहोत्साताही, स्वांप्रकृतिं आपलीप्रकृतीजेशुद्धसत्वात्मिकामूर्तितीतें, अधिष्ठाय अंगीकारकरून, आत्ममायया आत्ममायाजेतीणेंकरून, संभवामि होतों, ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥

यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभारत॥
अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मानंसृजाम्यहं॥७॥

हेपरंतप अगाअर्जुना, हि निश्चयेंकरून, धर्मस्य धर्मजोत्याची, यदायदा जाजासमयीं, ग्लानिः हानिजते, भवति होते, अधर्मस्य अ-

धर्मजोत्याचें, अभ्युत्थानं आधिक्यजेतें, भवति होतें, तदा तेव्हां, अहं मीजोतो, आत्मानं आपणातें, सृजामि सृजितों, ॥ ७ ॥

परित्राणायसाधूनांविनाशायचदुष्कृतां॥
धर्मसंस्थापनार्थायसंभवामियुगेयुगे॥ ८॥

अहं मीजोतो, साधूनां साधूजेत्यांच्या, परित्राणाय चहूंकडूनरक्षणाकारणें, दुष्कृतां दुरितकर्मेंकरणारजेत्यांच्या, विनाशायच शिक्षाकरावयाकारणें, धर्मसंस्थापनार्थाय धर्माच्यास्थापनप्रयोजनाकारणें, युगेयुगे युगायुगाचाठायीं, संभवामि अवतारधरितों, ॥ ८ ॥

जन्मकर्मचमेदिव्यमेवंयोवेत्तितत्त्वतः॥
त्यक्त्वादेहंपुनर्जन्मनैतिमामेतिसोऽर्जुन॥ ९॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, यः जो, मे माझें, दिव्यं प्रकाशात्मकऐसें, जन्म जन्मजेंत्यातें, कर्मच कर्मजेंत्यातेंही, एवं पूर्वोक्तप्रकारें, तत्त्वतः याथार्थ्येंकरून, वेत्ति जाणतो, सः तो, देहंत्यक्त्वा देहातेंटाकून, पुनः मागुतेन, जन्म जन्मजेंत्याप्रति, नएति नाहींयेत, किंतु तरकाय, मामेति मातेंपावतो, ॥ ९ ॥ ॥ श्री ॥

वीतरागभयक्रोधामन्मयामामुपाश्रिताः॥
बहवोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः॥ १०॥

वीतरागभयक्रोधाः गेलेआहेतभयक्रोधज्यांपासून, मन्मयाः माझाठायींएकनिष्ठऐसे, मामुपाश्रिताः मातेंचआश्रयकेलेऐसे, ज्ञानतपसापूताः ज्ञानरूपतपेंकरूनपवित्रऐसे, बहवः बहुत, मद्भावं माझ्यासायुज्यभावातें, आगताः येतेझाले, ॥ १० ॥

येयथामांप्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहं॥

ममवर्त्मानुवर्तंतेमनुष्याःपार्थसर्वशः॥ ११ ॥

ये जे, मां मातें, यथा जैसे, प्रपद्यंते सकामअथवानिष्कामभजताहे-त, अहं मी, तान् त्यांतें, तथैव तदपेक्षितफलदेऊन, भजामि प्रतिपा-ळितों, हेपार्थ अगाअर्जुना, यतः ज्याकारणास्तव, मनुष्याः मनुष्य-जेते, सर्वशः सर्वप्रकारेंकरून, ममवर्त्म माझ्याभजनमार्गातें, अनुव-र्तंते अनुसरताहेत, ॥ ११ ॥

कांक्षंतःकर्मणांसिद्धिंयजंतइहदेवताः॥
क्षिप्रंहिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिकर्मजा॥ १२ ॥

इह यामनुष्यलोकाचाठायीं, कर्मणांसिद्धिं कर्मजींत्यांचीसिद्धिजे-तीतें, कांक्षंतः फलापेक्षीतहोत्साते, देवताः इंद्रादिदेवजेत्यांतें यजंते यजिताहेत, हि ज्याकारणास्तव, मनुष्यलोके मनुष्यलोकाचाठायीं, कर्मजा कर्मजन्यऐशी, सिद्धिः सिद्धिजेते, क्षिप्रंभवति शीघ्रहोते, १२

चातुर्वर्ण्यंमयासृष्टंगुणकर्मविभागशः॥
तस्यकर्तारमपिमांविद्ध्यकर्तारमव्ययं॥ १३ ॥

मया म्यां, गुणकर्मविभागशः सत्वादिगुणकर्मजींत्यांच्याविभागास्त-व, चातुर्वर्ण्यं ब्राह्मणादिचार्‍हीवर्णजेते, सृष्टं सृजिलें, तस्य त्याचा, कर्तारमपि कर्ताऐसाही, मां मातें, अकर्तारं कर्तानव्हेऐशातें, अव्य-यं नाशरहितऐशातें, विद्धि जाण, ॥ १३ ॥

नमांकर्माणिलिंपंतिनमेकर्मफलेस्पृहा॥
इतिमांयोभिजानातिकर्मभिर्नसबद्ध्यते॥ १४ ॥

कर्माणि विश्वसृष्ट्यादिकर्मजींतीं, मां मातें, नलिंपंति लेपातेंपाववित-नाहींत, मे मज, कर्मफले कर्मफलाचाठायीं, स्पृहा आसक्तिजेते, न-नाहीं, इति याप्रकारें, यः जो, मां मातें, अभिजानाति जाणतो, क-

र्मभिः कर्मेंजीतीहींकरून, सः तो, नवद्ध्यते नाहींवंधातेंपावत ॥ १४॥

एवंज्ञात्वाकृतंकर्मपूर्वैरपिमुमुक्षुभिः॥
कुरुकर्मैवतस्मात्त्वंपूर्वैःपूर्वतरंकृतं॥ १५॥

पूर्वैः पहिलेऐसे, मुमुक्षुभिरपि मोक्षेच्छावंतजेतीहीं, एवंज्ञात्वा याप्र-कारेंजाणोन, कर्म कर्मजेतें, कृतं केलें, तस्मात् त्याकारणास्तव, त्वं तूं, पूर्वैः पूर्वीलजेतीहीं, कृतं केलेंऐसें, पूर्वतरं अत्यंतपूर्वऐसें, कर्मैव कर्मजेंत्यातेंच, कुरु कर, ॥ १५ ॥

किंकर्मकिमकर्मेतिकवयोऽप्यत्रमोहिताः॥
तत्तेकर्मप्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात्॥ १६

कवयोपि पंडितजेतेही, किंकर्म कैसेंतेंकर्म, किमकर्म कैसेंतेंअक-र्मकरणें, इति ऐसें, अत्र येविषयीं, मोहिताः मोहातेंपावलेआहेत, अहं मी, तत्कर्म त्याकर्मातें, ते तुजकारणें, प्रवक्ष्यामि सांगेन, यत् जें, ज्ञात्वा जाणोन, अशुभात् अशुभसंसारजोत्यापासून, मोक्ष्यसे मुक्तहोशील, ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥

कर्मणोह्यपिबोद्धव्यंबोद्धव्यंचविकर्मणः॥
अकर्मणश्चबोद्धव्यंगहनाकर्मणोगतिः॥ १७॥

हि निश्चयेंसी, कर्मणः विहितकर्मजेंत्याचें, तत्त्वं तत्त्वजेतें, बोद्धव्यं जाणावयासयोग्यऐसें, अस्ति आहे, च ह्मणजे आणखी, विकर्मणः निषिद्धकर्मजेंत्याचें, तत्त्वं तत्त्वजेतें, बोद्धव्यं जाणावयासयोग्यआहे, अकर्मणः तूर्ष्णीभावजोत्याचें, तत्त्वं तत्त्वजेतें, बोद्धव्यं जाणावया-सयोग्यऐसेंआहे, अतः याकारणास्तव, कर्मणः कर्मसामान्याची, गतिः तत्त्वजेंतें, गहना दुर्बोधऐशी, भवति होते, ॥ १७ ॥

कर्मण्यकर्मयःपश्येदकर्मणिचकर्मयः॥

सबुद्धिमान्मनुष्येषुसयुक्तःकृत्स्नकर्मकृत्॥ १८ ॥

कर्मणि आरोपितदेहेंद्रियादिव्यापारीं, अकर्म अकर्मात्मस्वरूपालोच-नेंकरूनकर्माभावातें, यःपश्येत् जोपाहतो, अकर्मणिउगेंचअशक्या-चेठायीं, कर्म निवृत्त्याख्यप्रयत्नरूपव्यापारजोत्यातें, यःपश्येत् जोपा-हतो, सः तो, मनुष्येषु मनुष्यजेत्यांमध्यें, बुद्धिमान् बुद्धिमंत, सः तो, युक्तः युक्तहोत्साता, कृत्स्नकर्मकृत् सर्वकर्मकर्ता, ॥ १८ ॥

यस्यसर्वेसमारंभाःकामसंकल्पवर्जिताः॥
ज्ञानाग्निदग्धकर्माणंतमाहुःपंडितंबुधाः॥ १९ ॥

बुधाः पंडितजेते, यस्य ज्याचे, कामसंकल्पवर्जिताः कामनासंकल्पें-करूनवर्जऐसे, सर्वेसमारंभाः सर्वहीकर्मेंजींतीं, ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं ज्ञानरूपअग्नीकरूनजाळिलींकर्मेंजेणें, तं त्यातें, पंडितं ज्ञानिऐशातें, आहुः बोलताहेत, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

त्यक्त्वाकर्मफलासंगंनित्यतृप्तोनिराश्रयः॥
कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपिनैवकिंचित्करोतिसः॥ २० ॥

कर्मफलासंगं कर्तृत्वाभिमानभोगेच्छेतें, त्यक्त्वा टाकून, नित्यतृप्तः निरंतरतृप्तऐसा, निराश्रयः देहादिअभिमानशून्यऐसा, कर्मणि क-र्माचाठायीं, अभिप्रवृत्तोपि बरव्याप्रकारेंप्रवर्तलाजरी, सः तो, कि-चित् काहीं, नैवकरोति नाहींचकरीत, ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥

निराशीर्यतचित्तात्मात्यक्तसर्वपरिग्रहः॥
शारीरंकेवलंकर्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्बिषं॥ २१ ॥

निराशीः निष्कामऐसा, यतचित्तात्मा निर्मलआहेचित्तआणिआ-त्माह्मणजेदेहज्याचाऐसा, त्यक्तसर्वपरिग्रहः टाकिलेआहेतभोगउप-करणेंऐसाजोतो, केवलं कर्तृत्वाभिमानशून्यऐसें, शारीरं शरीरस्थि-

तिमात्रप्रयोजनऐसें, कर्म कर्मातें, कुर्वन् लोकदृष्ट्याकरितहोत्साता, किल्बिषं संसारातें, नाप्नोति नाहींपावत, ॥ २१ ॥ ॥ ॥

यदृच्छालाभसंतुष्टोद्वंद्वातीतोविमत्सरः॥
समःसिद्धावसिद्धौचकृत्वाऽपिननिबध्यते॥२२॥

यदृच्छालाभसंतुष्टः अप्रार्थितलाभेंकरूनसंतुष्ट, द्वंद्वातीतः शीतोष्णादिकातेंअतिक्रमूनवर्तलाऐसा, विमत्सरः मत्सररहितऐसा, सिद्धावसिद्धौच सिद्धिअसिद्धिविषयीं, समः हर्षविषादरहितऐसा, कृत्वापि कर्मातेंकरूनही, ननिबध्यते नाहींबंधातेंपावत, ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥

गतसंगस्यमुक्तस्यज्ञानावस्थितचेतसः॥
यज्ञायाचरतःकर्मसमग्रंप्रविलीयते॥२३॥

गतसंगस्य विषयाभिलाषरहितऐसा, ज्ञानावस्थितचेतसः अद्वैतज्ञानाचाठायींस्थिरचित्तऐसा,यज्ञाय परमेश्वराकारणें,कर्म कर्मजेंत्यातें, आचरतः आचरणारजोत्याचें, समग्रं वासनारहितकर्मजेतें,प्रविलीयते अकर्मत्वातेंपावतें, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

ब्रह्मार्पणंब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौब्रह्मणाहुतं॥
ब्रह्मैवतेनगंतव्यंब्रह्मकर्मसमाधिना॥२४॥

अर्पणं स्रुक्स्रुवादिजेतें, ब्रह्म ब्रह्महोय, ब्रह्महविः घृतादिहोमद्रव्यजेतेंब्रह्महोय, ब्रह्माग्नौ ब्रह्मचअग्निजोत्याचाठायीं, ब्रह्मणा ब्रह्मरूपजोकर्तातेणें, हुतं होमिलें, तेनब्रह्मकर्मसमाधिना ब्रह्मरूपकर्माचाठायींएकाग्रचित्तजोतेणें, ब्रह्मैव ब्रह्मच, गंतव्यं पाविजेतें, ॥ २४ ॥

दैवमेवापरेयज्ञंयोगिनःपर्युपासते॥
ब्रह्माग्नावपरेयज्ञंयज्ञेनैवोपजुह्वति॥२५॥

अपरे आणिक, योगिनः कर्मयोगीजेते, दैवमेव इंद्रादिकयजितजा-

चाठायींऐसा, यज्ञं ज्योतिष्टोमादिकातें, पर्युपासते श्रद्धेकरूनअनुष्ठिताहेत, अपरे ज्ञानयोगीजेते, ब्रह्माग्नौ निर्विशेषतत्पदार्थरूपजोअग्नित्याचाठायीं, यज्ञं प्रत्यगात्मात्वंपदार्थातें, यज्ञेनैव तत्पदार्थअभेदेंकरून, उपजुव्हति ऐक्यरूपजाणताहेत, ॥ २५ ॥ ॥ ॥

श्रोत्रादीनींद्रियाण्यन्येसंयमाग्निषुजुव्हति ॥
शब्दादीन्विषयानन्यइंद्रियाग्निषुजुव्हति ॥ २६ ॥

अन्ये आणिकनैष्ठिकादिकजेते, संयमाग्निषु इंद्रियनियमाग्निजोत्याचाठायीं, श्रोत्रादीनि श्रोत्रादिकऐशींइंद्रियेंजीत्यांतें, जुव्हति नियमचप्रधानऐसेहोऊनराहताहेत, अन्ये गृहस्थादिकजेते, शब्दादीन् शब्दादिकऐसे, विषयान् विषयजेत्यांतें, इंद्रियाग्निषु इंद्रियरूपअग्नीचाठायीं, जुव्हति विरुद्धविषयनाहींघेत, ॥ २६ ॥ ॥

सर्वाणींद्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे ॥
आत्मसंयमयोगाग्नौजुव्हतिज्ञानदीपिते ॥ २७ ॥

अपरे ध्याननिष्ठजेते, ज्ञानदीपिते ज्ञानेंकरूनसोज्वळऐसा, आत्मसंयमयोगाग्नौ चित्तैकाग्र्ययोगाग्नीचाठायीं, सर्वाणि सर्वही, इंद्रियकर्माणि श्रोत्रादिइंद्रियांचीश्रवणादिकवचनादिककर्मेंजीत्यांतें, प्राणकर्माणिच प्राणादिपंचवायुव्यापारजेत्यांतेंही, जुव्हति विलापनकरिताहेत, ॥ २७ ॥

द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञायोगयज्ञास्तथाऽपरे ॥
स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्चयतयःसंशितव्रताः ॥ २८ ॥

द्रव्ययज्ञाः द्रव्यत्यागरूपयज्ञनिष्ठजेते, तपोयज्ञाः तपस्वीजेते, योगयज्ञाःप्राणायामादिअष्टांगयोगनिष्ठजेते, तथापरे तसेचआणिक, स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च वेदाध्ययनआणिज्ञानशास्त्रपरिज्ञानशीलजे-

ते, यतयः प्रयत्नस्वभाववंतऐसे, संशितव्रताः बरींतीक्ष्णकेलींआहेतव्र-
तेंजीहीं, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥

अपानेजुव्हतिप्राणंप्राणेऽपानंतथाऽपरे ॥
प्राणापानगतीरुध्वाप्राणायामपरायणाः ॥ २९ ॥

अपाने अपानवृत्तीचाठायीं, प्राणं प्राणवृत्तीतें, जुव्हति पूरकप्राणा-
यामकरिताहेत, प्राणेपानं बाह्यस्थळीं अपानवायुजोत्यातें, जुव्हति
रेचक प्राणायामकरिताहेत, तथापरे तैसेंचआणिक, प्राणापान-
गतीः वायूचेंबहिर्निर्गमनअंतःप्रवेशजोत्यातें, रुध्वा रोधून, प्राणाया-
मपरायणाः कुंभकप्राणायामींतत्परऐसे ॥ २९ ॥ ॥ ५ ॥

अपरेनियताहाराःप्राणान्प्राणेषुजुव्हति ॥
सर्वेऽप्येतेयज्ञविदोयज्ञक्षपितकल्मषाः ॥ ३० ॥

अपरे आणिककोणी, नियताहाराः आहारसंकोचाभ्यासीजेते, प्रा-
णेषु त्याइंद्रियांचाठायीं, प्राणान् शब्दादिविषयांतें, जुव्हति लयक-
रूनहोमभाविताहेत, एतेसर्वेपि हेसर्वही, यज्ञविदः यज्ञजाणते, य-
ज्ञक्षपितकल्मषाः यज्ञेंकरूनलोपिलींआहेतपापेंजीहींऐसे, ॥ ३० ॥

यज्ञशिष्टामृतभुजोयांतिब्रह्मसनातनं ॥
नायंलोकोऽस्त्ययज्ञस्यकुतोऽन्यःकुरुसत्तम ॥ ३१ ॥

यज्ञशिष्टामृतभुजः यज्ञकरूनउरल्यापदार्थातेंअमृतशब्दवाच्यअन्ना-
तेंभक्षिणारजेते, ब्रह्मसनातनं नित्यस्वरूपब्रह्मजेंत्यातें, यांति पाव-
ताहेत, हेकुरुसत्तम अगाकुरुकुळसत्तमा, अयज्ञस्य यज्ञरहितजो-
त्यास, अयंलोकः हालोकजोतो, नास्ति नाहीं, अन्यः परलोकजो-
तो, कुतः कैंचा, ॥ ३१ ॥

एवंबहुविधायज्ञावितताब्रह्मणोमुखे ॥

कर्मजान्विद्धितान्सर्वानेवंज्ञात्वाविमोक्ष्यसे॥ ३२॥

बहुविधाः बहुप्रकारकऐसे, यज्ञाः यज्ञजेते, एवं याप्रकारें, ब्रह्मणः वेदजोत्याच्या, मुखे मुखाचाठायीं, वितताः विस्तारले, तान्सर्वान् ते- सर्वयज्ञजेत्यांतें, कर्मजान् कर्मजन्यऐशांतें, विद्धि जाण, एवं याप्र- कारें, ज्ञात्वा ज्ञाननिष्ठहोत्साता, विमोक्ष्यसे संसारापासूनमुक्तहो- शील, ॥ ३२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञःपरंतप ॥
सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते॥ ३३॥

हेपरंतप अगाअर्जुना, द्रव्यमयात् द्रव्यविकारीऐसा, यज्ञात् यज्ञ- जोत्याहून, ज्ञानयज्ञः ज्ञानयज्ञजोतो, श्रेयान् अत्यंतश्रेष्ठहोय, हेपार्थ अगापार्था, सर्वं सर्वऐसें, कर्म कर्मजेतें, अखिलं फलरहितहोत्सातें, ज्ञाने ज्ञानजेंत्याचाठायीं, परिसमाप्यते अंतरंगींहोऊनसंपतें, ॥ ३३॥

तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया॥
उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः॥ ३४॥

प्रणिपातेन दीर्घनमस्कारेंकरून, परिप्रश्नेन मीकोणमजबंधकांमुक्ति- कशीइत्यादिकप्रश्नेंकरून, सेवया शुश्रूषेंकरून, तत् तेंज्ञानजेंत्यातें, विद्धि जाण, तत्त्वदर्शिनः अपरोक्षसाक्षात्कारवंतऐसे, ज्ञानिनः ज्ञा- नीजेते, उपदेक्ष्यंति उपदेशेंकरूनसंपादितील, ॥ ३४ ॥

यज्ज्ञात्वानपुनर्मोहमेवंयास्यसिपांडव॥
येनभूतान्यशेषेणद्रक्ष्यस्यात्मन्यथोमयि॥ ३५॥

हेपांडव अगाअर्जुना, यत् ज्याब्रह्मज्ञानातें, ज्ञात्वा जाणोन, पुनः मागुतीं, एवं पूर्वोक्तप्रकारें, मोहं मोहजोत्यातें, नयास्यसि नपावशी- ल, अथ यानंतर, येन याज्ञानेंकरून, भूतानि पुत्रपौत्रादिजीतीं, अ

शेषेण ब्रह्मादिस्थावरांत, आत्मनि शुद्धत्वंपदार्थांचाठायीं, मयि शुद्धतत्पदार्थमीजोत्यामाझाठायीं, द्रक्ष्यसि पाहशील, ॥ ३५ ॥

अपिचेदसिपापेभ्यःसर्वेभ्यःपापकृत्तमः॥
सर्वज्ञानप्लवेनैववृजिनंसंतरिष्यसि॥३६॥

त्वं तूंजोतो, सर्वेभ्यःपापेभ्यः सर्वपापकारीजेत्यांहून, पापकृत्तमः अत्यंतपापकारीऐसा, चेदसि जरीआहेसतरी, सर्ववृजिनं संपूर्णपापातें, ज्ञानप्लवेनैव ज्ञानरूपतारूंजेंतेणेंकरून, संतरिष्यसि बरातरशील, ॥ ३६ ॥

यथैधांसिसमिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन॥
ज्ञानाग्निःसर्वकर्माणिभस्मसात्कुरुतेतथा॥३७॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, तथा तैसा, समिद्धः देदीप्यमानऐसा, अग्निः अग्नि जोतो, यथा जसा, ऐधांसि काष्ठादिकांतें, भस्मसात् भस्मभूतऐशांतें, कुरुते करितो, तथा तसा, ज्ञानाग्निः ज्ञानरूपअग्निजोतो, सर्वकर्माणि सर्वकर्मेंजींत्यांतें, भस्मसात् भस्मभूतऐशांतें, कुरुते करितो, ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नहिज्ञानेनसदृशंपवित्रमिहविद्यते॥
तत्स्वयंयोगसंसिद्धःकालेनात्मनिविंदति॥३८॥

इह याजगाचाठायीं, ज्ञानेन ज्ञानजेंतेणेंशीं, सदृशं सारिखें, पवित्रं पवित्रजेंतें, नविद्यते नाहींच, योगसंसिद्धः योगेंकरूनबरव्यासिद्धीप्रतपावलाहोत्साता, स्वयं आपण, तत् जात्या ज्ञानातें, कालेन कालेंकरून, आत्मनि आपुल्याठायीं, विंदति जाणतो, ॥ ३८ ॥

श्रद्धावान्लभतेज्ञानंतत्परःसंयतेंद्रियः॥

ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छति ॥ ३९ ॥

श्रद्धावान् गुरुशास्त्रवचनींविश्वासीऐसा, तत्परः तोपरमात्माचउत्कृ-ष्टज्यासऐसा, संयतेंद्रियः बरव्याप्रकारेंइंद्रियेंनेमिलींजेणेंतो, ज्ञानं ज्ञानजेंत्यातें, लभते पावतो, ज्ञानंलब्ध्वा ज्ञानातेंलाभून, अचिरेण शीघ्रच, परांशांतिं कैवल्यमोक्षपदाप्रति, अधिगच्छति पावतोहे, ॥ ३९

अज्ञश्चाश्रद्दधानश्चसंशयात्माविनश्यति ॥
नायंलोकोऽस्तिनपरोनसुखंसंशयात्मनः ॥ ४० ॥

अज्ञः गुरूपदिष्टतत्त्वज्ञाननाहींज्यासतो, च त्यानंतर, अश्रद्दधानः वेदांतगुरुवाक्यविश्वासरहितऐसा, च त्यानंतर, संशयात्मा संशयरूपमनज्याचेंतो, विनश्यति स्वार्थापासूनचवतो, संशयात्मनः संशयात्माजोत्यास, अयंलोकः हालोकजोतो, नास्ति नाहीं, परोपि परलोकही, न नाहीं, सुखंच सुखहीनाहीं, ॥ ४० ॥

योगसंन्यस्तकर्माणंज्ञानसंछिन्नसंशयं ॥
आत्मवंतंनकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय ॥ ४१ ॥

हेधनंजय अगाअर्जुना, कर्माणि लोकसंग्रहार्थस्वाभाविकऐशींकर्मेंजींतीं, योगसंन्यस्तकर्माणं ईश्वराराधनेंकरूनटाकिलींकर्मेंजेणें, ज्ञानसंछिन्नसंशयं अकर्त्रात्मकबोधेंकरूनगेलादेहाभिमानज्याचातो, आत्मवंतं प्रमादरहित बुद्धिज्याचीअसाजोत्यातें, ननिबध्नंति नाहींबांधीत, ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥

तस्मादज्ञानसंभूतंहृत्स्थंज्ञानासिनाऽत्मनः ॥
छित्वैनंसंशयंयोगमातिष्ठोत्तिष्ठभारत ॥ ४२ ॥

हेभारत अगाअर्जुना, तस्मात् त्याकारणास्तव, त्वं तूं, आत्मनः आपुल्या, अज्ञानसंभूतं अज्ञानेंकरूनउत्पन्नझालाऐसा, हृत्स्थं बुद्धीचा-

ठायींस्थिरऐसा, एनंसंशयं हासंशयजोयातें, ज्ञानासिना ज्ञानखड्गें-
करून, छित्वा छेदून, योगं कर्मयोगजोत्यातें, आतिष्ठ आश्रयकर
उत्तिष्ठ युद्धाकारणेंऊठ, ॥ ४२ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेज्ञानविज्ञानयो
गोनामचतुर्थोध्यायः ४

पंचमाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ अज्ञानजन्यसंशयातेंज्ञानखड्गेंछेदूनकर्मयोगकरींह्मणतांचयेथपूर्वपरविरोधमानीतहोत्साताअर्जुनआशंकाकरितो,॥

अर्जुनउवाच संन्यासंकर्मणांकृष्णपुनर्योगंचशंससि॥ यच्छ्रेयएतयोरेकंतन्मेब्रूहिसुनिश्चितं ॥१॥

हेकृष्ण अगाकृष्णा, त्वं तूं, कर्मणां कर्मेंजींत्यांचा, संन्यासं बरव्याप्रकारेंत्यागजोत्यातें, पुनः मागुतेन, योगंच कर्मयोगजोत्यातेंही, शंससि सांगतोसपरंतु, एतयोः यांमध्यें, यच्छ्रेयः जेंप्रशस्तऐसें, एकं एकजेंत्यातें, तत्तें, सुनिश्चितं निश्चयरूपऐशातें, मे मजकारणें, ब्रूहि बोल, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच संन्यासःकर्मयोगश्चनिःश्रेयसकरावुभौ॥ तयोस्तुकर्मसंन्यासात्कर्मयोगोविशिष्यते॥ २॥

संन्यासः सर्वत्यागजोतो, कर्मयोगश्च कर्तृत्वफलापेक्षारहितकर्मयोगजोतो, उभौ दोन्हीही, निःश्रेयसकरौ अकल्याणकारकमोक्षहोयतोंपर्यंत, तयोः तेजेसंन्यासकर्मयोगत्यांमध्यें, कर्मसंन्यासात् कर्मत्यागापेक्षां, कर्मयोगः कर्मयोगजोतो, विशिष्यते श्रेष्ठहोय, ॥ २ ॥

ज्ञेयःसनित्यसंन्यासीयोनद्वेष्टिनकांक्षति॥ निर्द्वंद्वोहिमहाबाहोसुखंबंधात्प्रमुच्यते॥ ३॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, यः जो, नद्वेष्टि नाहींद्वेषकरित, नकांक्षति नाहींइच्छित, सः तो, नित्यसंन्यासी सर्वदासंन्यासीऐसा, ज्ञेयः जाणावा, हि ज्याकारणास्तव, निर्द्वंद्वः सुखदुःखादिकद्वंद्वातीतजोतो,

बंधात् बंधापासून, सुखं अनायासेंकरून, प्रमुच्यते मुक्तहोतो, ॥ ३ ॥

सांख्ययोगौपृथग्बालाःप्रवदंतिनपंडिताः ॥
एकमप्यास्थितःसम्यगुभयोर्विंदतेफलम् ॥ ४ ॥

बालाः अज्ञानीजेते, सांख्ययोगौ संन्यासआणिकर्मयोगयांतें, पृथक् वेगळेऐशांतें, प्रवदंति बोलताहेत, पंडिताः ज्ञानीजेते, नवदंति नाहींबोलत, एकमपि दोंमध्येंएकातेंही, सम्यक् बरव्याप्रकारें, आस्थितः आचरितहोत्साता, उभयोः दोंहींचेंही, फलंफलजेंत्यातें विंदतेपावतो ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानंतद्योगैरपिगम्यते ॥
एकंसांख्यंचयोगंचयःपश्यतिसपश्यति ॥ ५ ॥

यत्स्थानं कैवल्यजेतें, सांख्यैः ज्ञाननिष्ठजेतीहीं, प्राप्यते पाविजेतें, योगैरपि कर्मयोगीजेतीहींही, तत् तेंकैवल्यजेतें, गम्यते चित्तशुद्धिद्वारापरंपरेंकरूनपाविजेतें, सांख्यंच ज्ञानजेंत्यातें, योगंच ईश्वरार्थकर्मजेंत्यातें, एकं फळरूपेंकरूनएकऐशातें, यः जो, पश्यति पाहतो, सः तो, पश्यति पाहतो, ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

संन्यासस्तुमहाबाहोदुःखमाप्तुमयोगतः ॥
योगयुक्तोमुनिर्ब्रह्मनचिरेणाधिगच्छति ॥ ६ ॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, संन्यासस्तु संन्यासजोतोतरी, अयोगतः कर्मयोगावांचून, आप्तुं पावावयाकारणें, दुःखं दुःखहोय, योगयुक्तः कर्मयोगेंकरूनयुक्तऐसा, मुनिः शुद्धांतःकरणसंन्यासीजोतो, नचिरेण शीघ्रच, ब्रह्म मोक्षपदाप्रति, अधिगच्छति पावतो, ॥ ६ ॥

योगयुक्तोविशुद्धात्माविजितात्माजितेंद्रियः ॥
सर्वभूतात्मभूतात्माकुर्वन्नपिनलिप्यते ॥ ७ ॥

योगयुक्तः योगेंकरूनयुक्तऐसा, विशुद्धात्मा विशुद्धअंतःकरणऐसा, विजितात्मा स्ववशीकृतदेहऐसा, जितेंद्रियः जिंकिलीं आहेतइंद्रियें-जेणेंतोऐसा, सर्वभूतात्मभूतात्मा जडाअजडातेंआत्मरूपपाहणारऐ-सा, कुर्वन्नपि परदृष्टींकरूनकरितोऐसा दिसलाजरीतरी, नलिप्यते आपणलिप्तहोतनाहीं, ॥ ७ ॥

नैवकिंचित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्त्ववित्॥
पश्यन्शृण्वन्स्पृशन्जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन्॥ ८ ॥

युक्तः कर्मयोगयुक्तहोत्साता, तत्त्ववित् कर्मेंकरूनतत्त्वज्ञजोतो, पश्यन् पाहतहोत्साता, शृण्वन् ऐकतहोत्साता, स्पृशन् स्पर्शकरितहोत्साता, जिघ्रन् अवघ्राणकरितहोत्साता, अश्नन् भक्षितहोत्साता, गच्छन् जाणारऐसा, स्वपन् निद्रितहोत्साता, श्वसन् श्वासटाकितोऐसा, ॥ ८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि॥
इंद्रियाणींद्रियार्थेषुवर्ततइतिधारयन्॥ ९ ॥

प्रलपन् बोलणारऐसा, विसृजन् मळमूत्रत्यागकरणारऐसा, गृह्णन् घेणारऐसा, उन्मिषन् पाहणारऐसा, निमिषन्नपि नेत्रआच्छादितहोत्साताही, इंद्रियाणि इंद्रियेंजींत्यांतें, इंद्रियार्थेषु स्वस्वविषयांचाठायीं, वर्तंते वर्तताहेत, इति असें, धारयन् निश्चयकरून, अहं मी, किंचित् काहीं, नैवकरोमि नाहींचकरीत, इति याप्रकारें, मन्यते मानितो, ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ५ ॥

ब्रह्मण्याधायकर्माणिसंगंत्यक्त्वाकरोतियः॥
लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवांभसा॥ १० ॥

ब्रह्मणि ईश्वरविषयीं, आधाय समर्पून, संगं फलाभिलाषजोत्यातें, त्यक्त्वा टाकून, कर्माणि कर्मेंजींत्यांतें, करोति करितो, सः तो, अंभसा उदकेंकरून, नलिप्यते नाहींलिप्तहोतऐसें, पद्मपत्रमिव कमलपत्राचेपरी, पापेन पापेंकरूननाहींलिप्तहोत, ॥ १० ॥ ॥ ॥

कायेनमनसाबुद्ध्याकेवलैरिंद्रियैरपि ॥
योगिनःकर्मकुर्वंतिसंगंत्यक्त्वात्मशुद्धये ॥ ११ ॥

योगिनः योगीजेते, संगंत्यक्त्वा फलाभिलाषातेंटाकून, कायेन शरीरेंकरून, मनसा ध्यानेंकरून, बुद्ध्या तत्त्वनिश्चयेंकरून, केवलैः कर्माभिनिवेशितनव्हेतऐशीं, इंद्रियैरपि इंद्रियेंजींतीहींकरूनही, आत्मशुद्धये अंतःकरणशुद्धीकारणें, कर्म कर्मजेंत्यातें, कुर्वंति करिताहेत, ॥ ११ ॥

युक्तःकर्मफलंत्यक्त्वाशांतिमाप्नोतिनैष्ठिकीं ॥
अयुक्तःकामकारेणफलेसक्तोनिबद्ध्यते ॥ १२ ॥

युक्तः ईश्वरनिष्ठजोतो, कर्मफलं कर्मफलजेंत्यातें, त्यक्त्वा टाकूनकर्मकरितहोत्साता, नैष्ठिकीं निष्ठेपासूनउत्पन्नऐशी, शांति मोक्षजोत्यातें, आप्नोति पावतो, अयुक्तः मूढजोतो, कामकारेण कामेंकरूनप्रवृत्तिनिवृत्तीकरून, फलेसक्तः फलाचाठायींआसक्तहोत्साता, निबद्ध्यते अत्यंतबंधातेंपावतो, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वकर्माणिमनसासंन्यस्यास्तेसुखंवशी ॥
नवद्वारेपुरेदेहीनैवकुर्वन्नकारयन् ॥ १३ ॥

वशी इंद्रियनिग्रहवान्जोतो, मनसा विवेकेंकरून, सर्वकर्माणि सर्वकर्मेंजींत्यांतें, संन्यस्य बरव्याप्रकारेंठेऊन, नवद्वारे नवआहेतद्वारेंज्यासऐसें, पुरे नगराचेपरीअहंभाववर्जितदेहजोत्याचाठायीं, देही देह-

धारीजोतो, नैवकुर्वन् नकरीतहोत्साता, नकारयन् नकरवितहोत्सा-
ता, सुखंसुखस्वरूप, आस्ते राहतो, ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नकर्तृत्वंनकर्माणिलोकस्यसृजतिप्रभुः॥
नकर्मफलसंयोगंस्वभावस्तुप्रवर्त्तते॥ १४ ॥

प्रभुः ईश्वरजोतो, लोकस्य जीवसमुदायास, कर्तृत्वं कर्तेपणजेंत्या-
तें, नसृजति नाहींनिर्मीत, कर्माणि कर्मेंजींत्यांतें, नसृजति नाहींघड-
वीत, कर्मफलसंयोगं कर्माच्याफळाचीप्राप्तीतेंही, नसृजति नाहींउ-
त्पादीत, किंतु तरकाय, स्वभावस्तु स्वभावह्मणजेअविद्याजेते, प्रवर्त-
ते करितो, ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नादत्तेकस्यचित्पापंनचैवसुकृतंविभुः॥
अज्ञानेनावृतंज्ञानंतेनमुह्यंतिजंतवः॥ १५ ॥

विभुः आप्तकामऐसा, अतएव यास्तवच, कस्यचित् कोणासही,
पापं पापजेंत्यातें, नआदत्ते नाहींदेत, च त्यानंतर, सुकृतं पुण्यजें-
त्यातें, नैवआदत्ते नाहींघेत, अज्ञानेन अज्ञानेंकरून, ज्ञानं ज्ञानजेतें,
आवृतं आच्छादिलेंआहे, तेन तेणेंऐक्यकरून, जंतवः प्राणीजेते, मु-
ह्यंति मोहातेपावतात ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ज्ञानेनतुतदज्ञानंयेषांनाशितमात्मनः॥
तेषामादित्यवज्ज्ञानंप्रकाशयतितत्परं॥ १६ ॥

येषांतु ज्यांचेंतरी, तदज्ञानं तेंअज्ञानजेतें, आत्मनः परमात्माजोत्या-
च्या, ज्ञानेन ज्ञानजेंतेणेंकरून, नाशितं नाशातेंपावलें, तेषां त्यांचें,
तत् तें, परं उत्कृष्टऐसें, ज्ञानं ज्ञानजेंतें, आदित्यवत् सूर्याचेपरी, प्रका-
शयति प्रकाशातेंपावतें, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः॥

गच्छंत्यपुनरावृत्तिंज्ञाननिर्धूतकल्मषाः॥ १७॥

तद्बुद्धयः त्यापरमेश्वरींआहेबुद्धिज्यांचीऐसे, तदात्मानः त्याचाठायीं-मनआहेज्यांचेंऐसे, तन्निष्ठाः त्याचाठायींनिष्ठातात्पर्यज्यांसतेऐसे, तत्परायणाः तोचिआहेमोठाआश्रयज्यांसऐसे, ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः ज्ञानेंकरूनधुपोननिःशेषझालींआहेतरागादिकपातकेंज्यांचींते, अपुनरावृत्ति शाश्वतमोक्षपदाप्रति, गच्छंति पावताहेत,॥ १७॥

विद्याविनयसंपन्नेब्राह्मणेगविहस्तिनि॥
शुनिचैवश्वपाकेचपंडिताःसमदर्शिनः॥ १८॥

पंडिताः ज्ञानीजेते, विद्याविनयसंपन्ने विद्येकरूनआणिनम्रतेकरून संपन्नऐसा, ब्राह्मणे ब्राह्मणजोत्याचाठायीं, गवि गाईचाठायीं, हस्तिनि हस्तीचाठायीं, शुनिचैव श्वानाचाठायीं, श्वपाकेच श्वपाचकजोत्याचाठायीं, समदर्शिनः ब्रह्मरूपपाहणारऐसे, भवंति होताहेत, १८

इहैवतैर्जितःसर्गोयेषांसाम्येस्थितंमनः॥
निर्दोषंहिसमंब्रह्मतस्माद्ब्रह्मणितेस्थिताः॥ १९॥

येषां ज्यांचें, मनः मनजेतें, साम्ये समत्वाचाठायीं, स्थितं राहिलें, तैः तीहीं, इहैव जीवंतअसतांच, सर्गः संसारजोतो, जितः जिंकिला, हि ज्याकारणास्तव, समं समऐसें, निर्दोषं दोषरहितऐसें, ब्रह्म ब्रह्मजेतें, तस्मात् त्याकारणास्तव, ते समवृत्तिपुरुषजेते, ब्रह्मणि ब्रह्मजेंत्याचाठायीं, स्थिताः राहिलेआहेत,॥ १९॥

नप्रहृष्येत्प्रियंप्राप्यनोद्विजेत्प्राप्यचाप्रियं॥
स्थिरबुद्धिरसंमूढोब्रह्मविद्ब्रह्मणिस्थितः॥ २०॥

यः जो, प्रियं प्रियजेंत्यातें, प्राप्य पावून, नप्रहृष्येत् हर्षातेंनपावतो,

च तैसेंच, अप्रियं अप्रियजेंत्यातें, प्राप्य पावून, नोद्विजेत् नाहींउ-द्वेगातेंपावत, स्थिरबुद्धिः स्थिरआहेबुद्धिज्याचीऐसा, असंमूढः बर-व्याप्रकारेंमोहातेंनाहींपावतऐसा, ब्रह्मवित् ब्रह्मवेत्ताजोतो, ब्रह्मणि ब्रह्मजेंत्याचाठायीं, स्थितः राहिला, ॥ २० ॥

बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्माविंदत्यात्मनियत्सुखं॥
सब्रह्मयोगयुक्तात्मासुखमक्षय्यमश्नुते॥ २१॥

बाह्यस्पर्शेषु शब्दादिबाह्यविषयांचाठायीं, असक्तात्मा नाहींआसक्त-मनज्याचेंतो, यत् जें, आत्मनि अंतःकरणाचाठायीं, सुखं सुखजें-त्यातें, विंदति पावतो, सः तो, ब्रह्मयोगयुक्तात्मा ब्रह्मसमाधियुक्तअं-तःकरणज्याचेंतो, अक्षय्यं अविनाशिऐसें, सुखं सुखजेंत्यातें, अश्नुते पावतो, ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥

येहिसंस्पर्शजाभोगादुःखयोनयएवते॥
आद्यंतवंतःकौंतेयनतेषुरमतेबुधः॥ २२॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, हि निश्चयेंकरून, ये जे, संस्पर्शजाः विषय-जन्यऐसे, भोगाः भोगजेते, आद्यंतवंतः उत्पत्तिनाशवंतऐसे, तेदुःख-योनयएव तेदुःखकारकचहोत, बुधः ज्ञानीजोतो, तेषु त्याविषयांचा-ठायीं, नरमते नाहींक्रीडाकरीत, ॥ २२ ॥

शक्नोतीहैवयःसोढुंप्राक्शरीरविमोक्षणात्॥
कामक्रोधोद्भवंवेगंसयुक्तःससुखीनरः २३॥

यः जो, शरीरविमोक्षणात् मरणाहून, प्राक् पूर्वीं, कामक्रोधोद्भवं का-मक्रोधापासूनउद्भवलाऐसा, वेगं वेगजोत्यातें, इहैव वेगोद्भवसमयीं च, सोढुं साहावयाकारणें, शक्नोति समर्थहोतो, सयुक्तः तोचयोग-युक्तहोय, सनरः तोचपुरुषहोय, ससुखी तोसुखीहोय, ॥ २३ ॥

योऽतःसुखोऽतरारामस्तथाऽतर्ज्योतिरेवयः॥
सयोगीब्रह्मनिर्वाणंब्रह्मभूतोऽधिगच्छति॥२४॥

यः जो, अंतःसुखः अंतरींसुखआहेज्यासऐसा, अंतरारामः अंतरीं-
आहेविश्रांतिज्यासतोऐसा, तथा तैसाच, यः जो, अंतर्ज्योतिरेव अं-
तरींचआहेविज्ञानज्यास, सः तो, योगी चित्तनिग्रहज्यासतो, ब्र-
ह्मभूतः ब्रह्मचहोत्साता, ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मरूपजेंत्याप्रति, अधिगच्छ-
ति पावतो,॥ २४ ॥ ॥ ॥ ५ ॥ ॥

लभंतेब्रह्मनिर्वाणमृषयःक्षीणकल्मषाः॥
छिन्नद्वैधायतात्मानःसर्वभूतहितेरताः॥ २५॥

क्षीणकल्मषाः निष्पापऐसे, छिन्नद्वैधाः निःसंशयऐसे, यतात्मानः
निग्रहीतमनऐसे, सर्वभूतहितेरताः प्राणिमात्रांचाठायींहितींरतऐसे,
ऋषयः ऋषिजेते, ब्रह्मनिर्वाणं मोक्षातें, लभंते पावताहेत,॥ २५ ॥

कामक्रोधवियुक्तानांयतीनांयतचेतसाम्॥
अभितोब्रह्मनिर्वाणंवर्ततेविदितात्मनां॥ २६॥

कामक्रोधवियुक्तानां कामक्रोधरहितऐसे, यतीनां संन्यासीऐसे, य-
तचेतसां जितचित्तऐसे, विदितात्मनां जाणिलाआहेआत्माजींहीं-
त्यांस, अभितः जीवन्मुक्तिदेहमुक्तिकाळींही, ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मींली-
नताजेते, वर्तते होते,॥ २६ ॥ ॥ ॥ ५ ॥

स्पर्शान्कृत्वाबहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवांतरेभ्रुवोः॥
प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यंतरचारिणौ॥२७॥

बाह्यान् बहिर्बाह्यऐसे, स्पर्शान् विषयजेत्यांतें, बहिः बाहेर, कृत्वा क
रून, प्राणापानौ प्राणआणिअपानजेत्यांतें, नासाभ्यंतरचारिणौ ना
सिकांतरींसंचरणारऐसे, समौ समऐशांतें, चक्षुश्चैव नेत्रजेत्यांतेंही,

भ्रुवोःअंतरेभ्रूमध्यभागाचाठार्यी, कृत्वा करून, ॥ २७ ॥

यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः॥
विगतेच्छाभयक्रोधोयःसदामुक्तएवसः॥ २८॥

यतेंद्रियमनोबुद्धिः नेमिलीआहेतइंद्रियेंमनबुद्धिजेणेंऐसा, मोक्षपरायणः मोक्षचआहेपरमस्थानज्याचेंतोऐसा, विगतेच्छाभयक्रोधः गेलेआहेतइच्छाभयक्रोधज्यापासूनतोऐसा, यः जो, मुनिः मननशीलऐसा, सः तो, सदा जिवंतअसतांही, मुक्तएव मुक्तचऐसाजाणावा, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भोक्तारंयज्ञतपसांसर्वलोकमहेश्वरं॥
सुहृदंसर्वभूतानांज्ञात्वामांशांतिमृच्छति॥२९॥

यज्ञतपसां यज्ञतपेंजींत्यांचा, भोक्तारं पाळिताऐसा, सर्वलोकमहेश्वरं सर्वलोकांचामोठाईश्वरऐसा, सर्वभूतानां सकलप्राणिमात्रांचा, सुहृदं निरुपाधिकबंधुऐसा, मां मीजोब्रह्मरूपत्यामजप्रति, ज्ञात्वा जाणोन, शांतिं मोक्षातें, ऋच्छति पावतो, ॥ २९ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेसंन्यासयोगोनाम पंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ॥श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ ॥

षष्ठाध्यायप्रारंभः

पूर्वाध्यायींयोगसंक्षेपेंकरून श्लोकत्रयींबोलिलात्याच्याविस्तारार्थ-
पुढीलअध्यायाचाआरंभ ॥

श्रीभगवानुवाच अनाश्रितःकर्मफलंकार्यंकर्मकरोतियः॥ ससंन्यासीचयोगीचननिरग्निर्नचाक्रियः॥ १ ॥

यः जो, कर्मफलं कर्मफलातें, अनाश्रितः निरपेक्षितऐसा, कार्यं विहितकर्तव्यऐसें, कर्म कर्मजेंत्यातें, करोति करितो, ससंन्यासी तोसंन्यासीहोय, योगीच योगीहीहोय, ननिरग्निः निरग्निनव्हे, नचाक्रियः अक्रियहीनव्हे, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

**यंसंन्यासमितिप्राहुर्योगंतंविद्धिपांडव॥
नह्यसंन्यस्तसंकल्पोयोगीभवतिकश्चन॥ २ ॥**

हेपांडव अगाअर्जुना, यं ज्यातें, संन्यासमिति संन्यासऐशातें, प्राहुः बोलताहेत, त्वं तूं, तं त्यातें, योगं योगऐशातें, विद्धि जाण, हि निश्चयेंसी, कश्चन कोणीही, असंन्यस्तसंकल्पः नाहींचटाकिलासंकल्पजेणेंऐसा, योगी योगीजोतो, नभवति नाहींहोत, ॥ २ ॥

**आरुरुक्षोर्मुनेर्योगंकर्मकारणमुच्यते॥
योगारूढस्यतस्यैवशमःकारणमुच्यते॥ ३ ॥**

योगं योगजोत्यातें, आरुरुक्षोः अभ्यासकरणारऐसा, मुनेः मननशीलजोत्यास, कर्म कर्मजेतें, कारणं चित्तशुद्धिकारणऐसें, उच्यते बोलिजेतें, योगारूढस्य योगप्राप्तऐसा, तस्यैव त्यासच, शमः शांतिजेते, कारणं साधनकारणजेतें, उच्यते बोलिजेतें, ॥ ३ ॥

यदाहिनेंद्रियार्थेषुनकर्मस्वनुषज्जते ॥
सर्वसंकल्पसंन्यासीयोगारूढस्तदोच्यते ॥ ४ ॥

हि निश्चयेंसी, सर्वसंकल्पसंन्यासी सर्वसंकल्पातेंटाकणेंहाचआहेस्व-भावज्याचाऐसाजोतो, यदा जेव्हां, इंद्रियार्थेषु शब्दादिविषयांचा-ठायीं, नअनुषज्जते नाहींआसक्तहोत, तदा तेव्हां, योगारूढः योग-पावलाऐसा, उच्यते बोलिजेतो, ॥ ४ ॥

उद्धरेदात्मनात्मानंनात्मानमवसादयेत् ॥
आत्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनः ॥ ५ ॥

आत्मना विवेकयुक्तमनेंकरून, हि ज्याकारणास्तव, आत्मानं आप-णजीवजोत्यातें, उद्धरेत् संसारापासूनउद्धरावें, आत्मानं आपणातें, नअवसादयेत् अधोगतीसनन्यावें, हि ज्याकारणास्तव, आत्मनः-आपणास, आत्मैव विवेकयुक्तआपणच, बंधुः उपकारीहोय, आत्मैव अहंकारयुक्तआपणच, रिपुरात्मनः आपलारिपुह्मणजेशत्रुआपण-चहोय, ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

बंधुरात्मात्मनस्तस्ययेनात्मैवात्मनाजितः ॥
अनात्मनस्तुशत्रुत्वेवर्त्तेतात्मैवशत्रुवत् ॥ ६ ॥

येन जेणेंआत्मबुद्धिकरून, आत्मैव ज्ञानात्माजोतो, जितः संपादि-ला, तस्य त्याचा, आत्मनः बुद्धीससाधनजीवात्माजोत्याचा, आ-त्मा तद्रूपआत्माजोतो, बंधुः बंधुत्वेंवर्ततो, अनात्मनः अज्ञानरूपजो-त्याच्या, शत्रुत्वे वैरभावाचाठायीं, आत्मैव आपणच, शत्रुवत् शत्रू-चेपरी, वर्तेत वर्ततो, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

जितात्मनःप्रशांतस्यपरमात्मासमाहितः ॥
शीतोष्णसुखदुःखेषुतथामानापमानयोः ॥ ७ ॥

जितात्मनः जिंकिलेंआहेअंतःकरणजेणेंऐसा, प्रशांतस्य अत्यंतशां-तजोत्यास, शीतोष्णसुखदुःखेषु शीतउष्णसुखदुःखेंजींत्यांचाठायीं, तथा तसाच, मानापमानयोः मानअपमानजेंअसतां, परमात्मा स्वप्रकाशज्ञानस्वभावऐसा, समाहितः साक्षात्आत्मभावेंवर्ततो,॥ ७॥

ज्ञानविज्ञानतृप्तात्माकूटस्थोविजितेंद्रियः॥
युक्तइत्युच्यतेयोगीसमलोष्टाश्मकांचनः॥ ८॥

ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा शास्त्रजन्यआणिअनुभवज्ञानइहींकरूनतृप्तआहेअंतःकरणज्याचेंऐसा, कूटस्थः निर्विकारऐसा, विजितेंद्रियः विशेषेंकरूनजिंकिलींआहेतइंद्रियेंजेणेंतोऐसा, समलोष्टाश्मकांचनः समआहेतढेकुळेंपाषाणसुवर्णज्यासतोऐसा, योगी योगीजोतो, युक्तइत्युच्यते योगारूढऐसाबोलिजेतो,॥ ८ ॥

सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबंधुषु॥
साधुष्वपिचपापेषुसमबुद्धिर्विशिष्यते॥ ९॥

सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबंधुषु सुहृन्नामउपकारेंविणउपकारकर्ता मित्रनामस्नेहेंकरूनउपकारकर्ता अरिनामघातकर्ता उदासीननामइच्छारहित मध्यस्थनामउभयहितकर्ता द्वेष्यनामद्वेषासकारण बंधुनानामसंबंधीइत्यादिकाचाठायीं, अपिचसाधुषु शास्त्रानुसारीजेत्यांचाठायीं, पापेषु निषिद्धकारीजेत्यांचाठायीं, अपिच इतरांचाठायीं, समबुद्धिः रागद्वेषशून्यबुद्धिज्याचीतोऐसा, विशिष्यते सर्वोत्कृष्टहोतो,॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

योगीयुंजीतसततमात्मानंरहसिस्थितः॥
एकाकीयतचित्तात्मानिराशीरपरिग्रहः॥ १०॥

एकाकी अद्वितीयऐसा, यतचित्तात्मा नेमिलेंआहेअंतःकरणआणिशरीरजेणें, निराशीः नेमिलीआहेतृष्णाज्याचीतोऐसा, अपरिग्रहः

परिग्रहशून्यऐसा, रहसि गिरिगुहाचाठायीं, स्थितः राहिलाहोत्साता, योगी योगारूढजोतो, आत्मानं आपणातें, सततं निरंतर, युंजीत एकाग्रकरो, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमात्मनः॥
नात्युच्छ्रितंनातिनीचंचैलाजिनकुशोत्तरं॥११॥

नात्युच्छ्रितं अत्यंतउंचनव्हेऐसें, नातिनीचं अत्यंतनीचनव्हेऐसें, चैलाजिनकुशोत्तरं कुशव्याघ्रांबरवरवस्त्रऐसें, स्थिरं निश्चलऐसें, आत्मनः आपुलें, आसनं आसनजेंत्यातें, शुचौदेशे शुद्धभूमीचाठायीं, प्रतिष्ठाप्य ठेवून, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्रैकाग्रंमनःकृत्वायतचित्तेंद्रियक्रियः॥
उपविश्यासनेयुंज्याद्योगमात्मविशुद्धये॥१२॥

तत्रआसने त्याआसनाचाठायीं, उपविश्य बसोन, यतचित्तेंद्रियक्रियः मनेंनेमिल्याआहेतचित्तइंद्रियांच्याक्रियाजेणेंऐसा, मनः मनजेंत्यातें, एकाग्रं रजतमोवृत्तिरहितसत्त्वाधिक्यऐशातें, कृत्वा करून, आत्मविशुद्धये अंतःकरणाच्यानिर्मळतेकारणें, योगं समाधिजेतीतें, युंज्यात् अभ्यासावें, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

समंकायशिरोग्रीवंधारयन्नचलंस्थिरः॥
संप्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलोकयन्॥१३॥

कायशिरोग्रीवं देहमध्यमस्तककंठयातें, समं अवक्रऐसें, अचलं निश्चलऐसें, धारयन् धरितहोत्साता, स्थिरः स्थिरऐसा, स्वं आपुलें, नासिकाग्रं नासिकाग्रजेंत्यातें, संप्रेक्ष्य पाहून, दिशश्च दिशाज्यात्यांतें, अनवलोकयन् नपाहातहोत्साता, ॥ १३ ॥

प्रशांतात्माविगतभीर्ब्रह्मचारिव्रतेस्थितः॥

मनःसंयम्यमच्चित्तोयुक्तआसीतमत्परः॥ १४॥

प्रशांतात्मा अत्यंतशांतमनऐसा, विगतभीः निर्भयऐसा, ब्रह्मचारिव्रते गुरुसेवाभिक्षान्नभोजनादिव्रताचाठायीं, स्थितः राहिलाऐसा, मनः मनोवृत्तिजीतीतें, संयम्य उपसंहारकरून, मच्चित्तः मीपरमेश्वरजोत्यामाझाठायींआहेचित्तज्याचेंतोऐसा, मत्परः मीउत्कृष्टज्यासऐसा, युक्तः एकाग्रहोत्साता, आसीत बसो, ॥ १४ ॥

युंजन्नेवंसदात्मानंयोगीनियतमानसः॥
शांतिंनिर्वाणपरमांमत्संस्थामधिगच्छति॥ १५॥

नियतमानसः नेमिलेंचित्तऐसा, योगी ध्यानयोगीजोतो, एवं पूर्वोक्तप्रकारें, आत्मानं अंतःकरणजेंत्यातें, सदा निरंतर, युंजन् समाधान करून, निर्वाणपरमां मोक्षनिष्ठाआहेजीसऐशी, मत्संस्थां मदधीनऐशी, शांति उपरतीतें, अधिगच्छति पावतो, ॥ १५ ॥

नात्यश्नतस्तुयोगोऽस्तिनचैकांतमनश्नतः॥
नचातिस्वप्नशीलस्यजाग्रतोनैवचार्जुन॥ १६॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, अत्यश्नतस्तु आपुल्याआहाराहूनअधिकभक्षिणारजोत्यास, योगः योगजोतो, नास्ति नाहीं, एकांतं अत्यंत, अनश्नतः निराहारीजोत्यासही, नच नाहीं, अतिस्वप्नशीलस्य अत्यंतनिद्राशीळजोत्यास, नच नाहीं, जाग्रतः अत्यंतजागतोजोत्यास, नचैव नाहींच, ॥ १६ ॥

युक्ताहारविहारस्ययुक्तचेष्टस्यकर्मसु॥
युक्तस्वप्नावबोधस्ययोगोभवतिदुःखहा॥ १७॥

युक्ताहारविहारस्य परिमितआहेभोजनआणिसंचारज्यासतोऐसा,

कर्मसु कर्मांचाठायीं, युक्तचेष्टस्य नियतकालआहेतचेष्टाज्यासऐसा, युक्तस्वमावबोधस्य निद्राजागरणआहेपरिमितज्यासऐसात्यास, दुःखहा संसारदुःखनाशकऐसा, योगः योगजोतो, भवति होतो, ॥ १७ ॥

यदाविनियतंचित्तमात्मन्येवावतिष्ठते ॥
निःस्पृहःसर्वकामेभ्योयुक्तइत्युच्यतेतदा ॥ १८ ॥

यदा ज्याकाळीं, विनियतं अत्यंतएकाग्रतेप्रतिपावलेंऐसें, चित्तं चित्तजेतें, आत्मन्येवावतिष्ठते बाह्यचिंताटाकूनस्वरूपींचस्थितीतेंपावते, तदा तेकाळीं, सर्वकामेभ्यः दृष्टादृष्टविषयांपासून, निःस्पृहः गेलीइच्छाज्याचीतोऐसा, युक्तः समाधिस्थऐसा, इति याप्रकारें, उच्यते बोलिजेतो, ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥

यथादीपोनिवातस्थोनेंगतेसोपमास्मृता ॥
योगिनोयतचित्तस्ययुंजतोयोगमात्मनः ॥ १९ ॥

यथा जैसा, दीपः दीपजोतो, निवातस्थः वायुरहितस्थानींअसणारऐसा, नेंगते चलनपावतनाहीं, यतचित्तस्य निरोधिल्याचित्तवृत्तिज्याच्यातोऐसा, आत्मनः आपला, योगं समाधियोगजोत्यातें, युंजतः अभ्यासिताऐसा, योगिनः योगीजोत्यास, सा तीऐशी, उपमा दृष्टांतेंकरूनउपमाजेते, स्मृता चिंतिली, ॥ १९ ॥ ॥

यत्रोपरमतेचित्तंनिरुद्धंयोगसेवया ॥
यत्रचैवात्मनाऽत्मानंपश्यन्नात्मनितुष्यति ॥ २० ॥

योगसेवया योगाभ्यासेंकरून, निरुद्धं आवरिलेंहोत्सातें, यत्र जेथें, चित्तं चित्तजेतें, उपरमते शांतहोतें, यत्रचैव जेथेंच, आत्मना अंतःकरणवृत्तीकरून, आत्मानं प्रत्यगभिन्नपरमात्माजोत्यातें, आत्मनिआपुल्याठायीं, पश्यन् अनुभवीतहोत्साता, तुष्यति संतोषातेंपावतो, ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सुखमात्यंतिकंयत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियं॥
वेत्तियत्रनचैवायंस्थितश्चलतितत्त्वतः॥ २१॥

यत् जें, आत्यंतिकंसुखं अत्यंतसुखजेंतें, बुद्धिग्राह्यं सात्विकअंतःकरणवृत्तीनेंघेइजेतेंऐसें, तत् तें, अतींद्रियं इंद्रियांतेंअगोचरऐसें, यत्रचैव जेथेंच, स्थितः राहिलाहोत्साता, वेत्ति जाणतो, अयं हायोगी, तत्त्वतः स्वरूपापासून, नचलति नाहींचचळणपावत,॥ २१॥

यंलब्ध्वाचापरंलाभंमन्यतेनाधिकंततः॥ य
स्मिन्स्थितोनदुःखेनगुरुणापिविचाल्यते॥ २२॥

यं ज्यातें, लब्ध्वा आत्मलाभातेंपाऊन, ततः त्यापेक्षां, अधिकं अधिकऐसा, अपरंलाभं लाभांतरातें, नमन्यते नाहींचिंतीत, यस्मिन्स्थितः ज्यास्वरूपींराहिलाऐसाहोत्साता, गुरुणा थोरऐसें, दुःखेनापि शस्त्रनिष्पातादिदुःखेंकरूनही, नविचाल्यते नाहींचळणपावत,॥ २२॥

तंविद्याद्दुःखसंयोगवियोगंयोगसंज्ञितं॥
सनिश्चयेनयोक्तव्योयोगोनिर्विण्णचेतसा॥ २३॥

तं तो, दुःखसंयोगवियोगं दुःखाचासंयोगवियोगनाहीं ज्याचाठायींऐसा, योगसंज्ञितं योगऐशीआहेसंज्ञाज्यासऐशातें, विद्यात् जाणावें, अनिर्विण्णचेतसा आलस्यरहितांतःकरणवंतजोतेणें, सःयोगः तोयोगजोतो, निश्चयेन गुरुशास्त्रदृढाभ्यासेंकरून, योक्तव्यः अभ्यासावा,॥ २३॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वासर्वानशेषतः॥
मनसैवेंद्रियग्रामंविनियम्यसमंततः॥ २४॥

किंच आणिक, संकल्पप्रभवान् संकल्पापासूनजन्मआहेज्यांसऐसे, सर्वान् सर्वही, कामान् इच्छाविशेषजेत्यांतें, अशेषतः निःशेष, त्य-

च्छा टाकून, मनसैव मनेंकरूनच, समंततः चहूंकडून, इंद्रियग्रामं इंद्रियसमुदायजोत्यातें, विनियम्य बरानिग्रहकरून, ॥ २४ ॥ ॥

शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्याधृतिगृहीतया ॥
आत्मसंस्थंमनःकृत्वानकिंचिदपिचिंतयेत् ॥ २५ ॥

धृतिगृहीतया धैर्ययुक्तऐशी, बुद्ध्या बुद्धिजेतीणें, शनैःशनैः हळुहळु, उपरमेत् मनातेंनिरोधावें, मनः मनातें, आत्मसंस्थं स्वरूपींस्थिरऐशातें, कृत्वा करून, किंचिदपि काहींही, नचिंतयेत् नचिंतावें, ॥ २५ ॥

यतोयतोनिश्चरतिमनश्चंचलमस्थिरं ॥
ततस्ततोनियम्यैतदात्मन्येववशंनयेत् ॥ २६ ॥

यतोयतः ज्याशब्दादिविषयास्तव, अस्थिरं स्थिरनव्हेऐसें, चंचलं विक्षेपाभिमुखऐसें, मनः मनजेतें, निश्चलति विषयाभिमुखहोतें, ततस्ततः त्यात्याविषयांपासून, एतत् यामनातें, नियम्य विषयांपासूनफिरवून, आत्मन्येव स्वप्रकाशआत्म्याचेठायीं, वशंनयेत् निरोधकरो, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रशांतमनसंह्येनंयोगिनंसुखमुत्तमं ॥
उपैतिशांतरजसंब्रह्मभूतमकल्मषं ॥ २७ ॥

प्रशांतमनसं बरवेंशांतआहेमनज्याचेंऐसा, शांतरजसं क्षीणझालेमोहादिकज्याचेतोऐसा, ब्रह्मभूतं जीवन्मुक्तऐसा, अकल्मषं पापपुण्यरहितऐसा, एनंयोगिनं हायोगीजोयातें, सुखमुत्तमं उत्तमसुखजेतें, उपैति पावतें, हि प्रसिद्धचकीं, ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥

युंजन्नेवंसदात्मानंयोगीविगतकल्मषः ॥
सुखेनब्रह्मसंस्पर्शमत्यंतंसुखमश्नुते ॥ २८ ॥

विगतकल्मषः दोषरहितऐसा, योगी योगीजोतो, सदा सर्वकाळीं,

आत्मानं अंतःकरणजेंत्यातें, एवं यथोक्तकर्मेंकरून, युंजन् वशकरितहोत्साता, सुखेन अनायासेंकरून, ब्रह्मसंस्पर्शं आत्मसाक्षात्काररूपऐसें, अत्यंतं उत्कृष्टऐसें, सुखं सुखजेंत्यातें, अश्नुते अनुभवितो, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि ॥
ईक्षतेयोगयुक्तात्मासर्वत्रसमदर्शनः ॥ २९ ॥

योगयुक्तात्मा योगाभ्यासेंकरूनएकाग्रआहेचित्तज्याचेंऐसा, सर्वत्र स्थावरजंगमभूतांचाठायीं, समदर्शनः निर्विशेषब्रह्मजेंत्यातेंचपाहणारऐसातो, सर्वभूतस्थं सर्वभूतांचाठायींराहणारऐसा, आत्मानं कूटस्थआत्माआपणजोत्यातें, च तैसा, सर्वभूतानि सर्वभूतेंजींत्यांतें, आत्मनि आपुल्याठायीं, ईक्षते पाहतो, ॥ २९ ॥ ॥ ॥ ॥

योमांपश्यतिसर्वत्रसर्वंचमयिपश्यति ॥
तस्याहंनप्रणश्यामिसचमेनप्रणश्यति ॥ ३० ॥

यः जो, मां मातें, सर्वत्र सर्वभूतांचाठायीं, पश्यति पाहतो, सर्वंच ब्रह्मादिकसर्वभूतेंजींत्यांतें, मयि माझाठायीं, पश्यति पाहतो, तस्य आत्मनिष्ठजोत्यास, अहं मीईश्वरजोतो, नप्रणश्यामि परोक्षनाहींहोत, सच तोही, मे मज, नप्रणश्यति परोक्षनाहींहोत, ॥ ३० ॥

सर्वभूतस्थितंयोमांभजत्येकत्वमास्थितः ॥
सर्वथावर्तमानोऽपिसयोगीमयिवर्तते ॥ ३१ ॥

एकत्वं एकात्मत्वजेंत्यातें, आस्थितः आश्रयीऐसा, यः जो, सर्वभूतस्थितं सर्वप्राणिस्थऐसा, मां मातें, भजति भजतो, सर्वथा आपुल्याप्राक्तनानुरूप, वर्तमानोपि वर्ततहोत्साताही, सयोगी तोयोगीजोतो, मयि मीजोनित्यमुक्तत्यामाझाठायीं, वर्तते राहतो, ॥ ३१ ॥ ॥

आत्मौपम्येनसर्वत्रसमंपश्यतियोऽर्जुन॥
सुखंवायदिवादुःखंसयोगीपरमोमतः॥ ३२॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, आत्मौपम्येन आपल्यादृष्टांतेंकरून, सर्वत्र सर्वभूतांचाठायीं, सुखंवा आपुल्यासुखाचेपरीसुखातें, यदिवादुःखं आपुल्यादुःखाचेपरीदुःखजेंत्यातें, यः जो, समं समान, पश्यति पाहतो, सः तो, योगी योगीजोतो, परमः उत्कृष्टऐसा, मतः संमतऐसा, ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्जुनउवाच योऽयंयोगस्त्वयाप्रोक्तःसाम्येन मधुसूदन॥ एतस्याहंनपश्यामिचंचलत्वात्स्थितिंस्थिरां॥ ३३॥

हेमधुसूदन अगामधुसूदना, योयं जोहासर्वत्रसमदृष्टिलक्षणऐसा, योगः योगजोतो,साम्येन समत्वेंकरून, त्वया तुवां, प्रोक्तः सांगीतला, एतस्य यायोगास, मनसः मनाच्या, चंचलत्वात् चंचलत्वास्तव, अहं मीजोतो, स्थिरां चिरकालानुवर्तीऐशी, स्थितिं विद्यमानताजेतीतें, नपश्यामि नाहीं पाहात, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥

चंचलंहिमनःकृष्णप्रमाथिबलवद्दृढं॥
तस्याहंनिग्रहंमन्येवायोरिवसुदुष्करं॥ ३४॥

हेकृष्ण अगाभक्तपापनिवारका, मनः मनजेतें, चंचलं चंचल, हि प्रसिद्धचकीं, आणिकही, प्रमाथि शरीरइंद्रियांतेंविक्षेपूनपरवशकरणारऐसें, बलवत् कोणाच्यानेंहीनिग्रहकरावयाअशक्यऐसें, दृढं नागपाशासारिखेंअच्छेद्य, तस्य त्यामनाचा, अहं मीजोतो, निग्रहं निरोधजोत्यातें, वायोरिववायूचेपरी, सुदुष्करं करावयाअशक्यऐसें, मन्ये मानितों, ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच असंशयंमहाबाहोमनोदुर्नि ग्रहंचलं॥ अभ्यासेनतुकौंतेयवैराग्येणचगृह्य ते॥ ३५॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, मनः मनजेतें, दुर्निग्रहं दुःखेंकरूननिग्रहासयोग्य, चलं चपल, इति ऐसेंबोलणेंजेतें, असंशयं खरेंच, कौंतेय अर्जुना, किंतु कायतर, अभ्यासेनतु स्वस्वरूपींचित्तवृत्तिठेवणेंतेणेंकरून, वैराग्येणच विषयांचाठायींअतृष्णेकरूनही, गृह्यते घेइजेत,॥ ३५॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

असंयताऽऽत्मनायोगोदुष्प्रापइतिमेमतिः॥ वश्यात्मनातुयतताशक्योवाप्तुमुपायतः॥ ३६॥

असंयतात्मना वैराग्याभ्यासेंकरूननेमिलेंनाहींचित्तजेणेंऐसाजोतेणें, योगः योगजोतो, दुष्प्रापः दुःखेंकरूनपाविजेतो, इति ऐशी, मे मतिः माझीबुद्धि, यतता आणिकप्रयत्नकरणारऐसा, वश्यात्मनातु वश्यझालेंआहेमनज्याचेंतेणें, उपायतः बोलिल्याउपायास्तव, आप्तुं पावावयाकारणें, शक्यः समर्थहोय,॥ ३६॥

अर्जुनउवाच अयतिःश्रद्धयोपेतोयोगाच्चलि तमानसः॥ अप्राप्ययोगसंसिद्धिंकांगतिंकृष्ण गच्छति॥ ३७॥

हेकृष्ण अगाकृष्णा, अयतिः अल्पप्रयत्नीऐसा, श्रद्धयोपेतः गुरुवेदांतवाक्यविश्वाससहितऐसा, योगाच्चलितमानसः तत्त्वसाक्षात्कारीनपावेमनज्याचेंतोऐसा, योगसंसिद्धिं अज्ञाननिवृत्तिजेतीतें, अप्राप्य नपावून, कांगतिं कोणगतीतें गच्छति जातो,॥ ३७॥

कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिवनश्यति॥

अप्रतिष्ठोमहाबाहोविमूढोब्रह्मणःपथि ॥ ३८ ॥

हेमहाबाहो अगाकृष्णा, उभयविभ्रष्टः ज्ञानकर्ममार्गापासूनचवला-ऐसा, अप्रतिष्ठः आश्रयरहितऐसा, ब्रह्मणः ब्रह्मजेंत्याच्या, पथि उपा-यमार्गी, विमूढः मूढहोत्साता, छिन्नाभ्रमिव फुटल्यामेघाचेपरी, नो-नश्यतिकच्चित् नाहींनाशातेंपावतकाय, किंतु तरकाय, नश्यत्येव ना-शातेंपावतोच, ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एतन्मेसंशयंकृष्णच्छेत्तुमर्हस्यशेषतः ॥
त्वदन्यःसंशयस्यास्यच्छेत्तानह्युपपद्यते ॥ ३९ ॥

हेकृष्ण अगाकृष्णा, त्वं तूंजोतो, एतत् हा, मे माझा, संशयं संशय-जोत्यातें, अशेषतः समूळ, छेत्तुं परिहारकरावयाकारणें, अर्हसि योग्यआहेस, त्वदन्यः तुजहूनिदुसरादेवाकिंवाऋषीजोतो, अस्य या-संशयाचा, छेत्ता उपशमकरणारऐसा, हि निश्चयेंकरून, नउपपद्यते नाहींसंभवत, ॥ ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच पार्थनैवेहनामुत्रविनाशस्त स्यविद्यते ॥ नहिकल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातग च्छति ॥ ४० ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, तस्य तोउभयभ्रष्टजोत्यास, इह यालोकाचा-ठायीं, विनाशः पातित्यजेतें, अमुत्र परलोकीं, विनाशः नरकप्राप्ति-जेतें नैवविद्यते नाहींच, हेतात अगाबापाशिष्या, हि ज्याकार-णास्तव, कल्याणकृत्शुभकर्ता, कश्चित् कोणीही, दुर्गतिं कुत्सितग-तीतें, नगच्छति नाहींपावत, ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥

प्राप्यपुण्यकृतांल्लोकानुषित्वाशाश्वतीःसमाः ॥
शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोऽभिजायते ॥ ४१ ॥

योगभ्रष्टः योगापासूनचवलाऐसा, पुण्यकृतां अश्वमेधादिकयज्ञ करणाऱ्यांसप्राप्यऐसे, लोकान् लोकजेत्यांतें, प्राप्य पावून, शाश्वतीः नित्यऐशा, समाः बहुतसंवत्सरजेत्यांतें, उषित्वा वासअनुभवून, शुचीनां यथोक्ताचारऐसे, श्रीमतां संपत्तिवंतांच्या, गेहे घराचाठायीं, अभिजायते उत्पन्नहोतो, ॥ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥

अथवायोगिनामेवकुलेभवतिधीमतां ॥
एतद्धिदुर्लभतरंलोकेजन्मयदीदृशम् ॥ ४२ ॥

अथवा नाहींतरि, धीमतां बुद्धिमंतऐसे, योगिनामेव योगीजेत्यांच्याच, कुले कुळीं, भवति जन्मतो, ईदृशं याप्रकारचें, यत् जें, जन्म जन्मजेतें, एतद्धि योगिकुळींजन्महेंतरी, लोके लोकाचाठायीं, दुर्लभतरं अत्यंतदुर्लभ, ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्रतंबुद्धिसंयोगंलभतेपौर्वदेहिकं ॥
यततेचततोभूयःसंसिद्धौकुरुनंदन ॥ ४३ ॥

हेकुरुनंदन अगाकुरुकुळानंदकरा, तत्र त्यायोगियाचेकुळीं, पौर्वदेहिकं पूर्वदेहींसंपादिलाऐसा, तंबुद्धिसंयोगं तोबुद्धियोगजोत्यातें, लभते पावतो, ततः त्यानंतर, भूयः मागुतींअत्यंत, संसिद्धौ मोक्षाचाठायीं, यतते प्रयत्नकरितो, ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥

पूर्वाभ्यासेनतेनैवह्रियतेह्यवशोऽपिसः ॥
जिज्ञासुरपियोगस्यशब्दब्रह्मातिवर्तते ॥ ४४ ॥

तेनपूर्वाभ्यासेनैव, तोजोपूर्वाभ्यासतेणेंकरून, अवशोपि अवशहोत्साताही, सः तोयोगीजोतो, ह्रियते अभ्यासींवर्ततो, हि निश्चयेंसी, योगस्य योगजोत्याचा, जिज्ञासुरपि स्वरूपजाणावयाइच्छितहोत्साताही, शब्दब्रह्म वेदांतोक्तकर्मानुष्ठानजेंत्यातें, अतिवर्तते उल्लंघूनपुढेंजातो, ॥ ४४ ॥

प्रयत्नाद्यतमानस्तुयोगीसंशुद्धकिल्बिषः॥
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपरांगतिं॥ ४५॥

संशुद्धकिल्बिषः निर्धूतपापऐसा, प्रयत्नात् पुरुषप्रयत्नेंकरून, यतमानः प्रयत्नकरणारऐसा, अनेकजन्मसंसिद्धः बहुतजन्मांचाठायींसंपादिलाजोयोगतेणेंकरूनबरवाज्ञानीहोत्साता, योगीतु योगीतोतर, ततः त्याहून, परांगतिं उत्कृष्टगतीतें, याति पावतो, ॥ ४५ ॥

तपस्विभ्योऽधिकोयोगीज्ञानिभ्योऽपिमतोधिकः॥
कर्मिभ्यश्चाधिकोयोगीतस्माद्योगीभवार्जुन॥४६

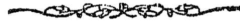
तपस्विभ्यः व्रतउपवासादिकरूनशरीरशोषकजेत्यांहून, योगी योगीजोतो, अधिकः अधिकहोय, ज्ञानिभ्योपि शास्त्रपांडित्यकर्तेजेत्यांपेक्षांही, अधिकः थोरऐसा, मतः मान्यहोय, कर्मिभ्यश्च अग्निहोत्रादिकर्मनिष्ठजेत्यांपेक्षांही, अधिकः श्रेष्ठहोय, तस्मात् त्याकारणास्तव, हेअर्जुन अगाअर्जुना, त्वं तूं, योगी ज्ञाननिष्ठऐसा, भव हो, ॥४६॥

योगिनामपिसर्वेषांमद्गतेनांतरात्मना॥
श्रद्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोमतः॥४७॥

सर्वेषां इतरदेवताभक्तसर्वऐसे, योगिनामपि योगीजेत्यांमध्येंही, मद्गतेन माझेठायींविद्यमानऐसा, अंतरात्मना अंतःकरणेंकरून, श्रद्धावान् आस्तिक्यबुद्धिहोत्साता, यः जो, मां मातें, भजते सेवितो, सः तो, मे मज, युक्ततमः अतिशयेंकरूनयुक्तऐसा, मतः निश्चयेंहोय,॥ ४७॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअभ्यासयोगोनामषष्ठोऽध्यायः॥६॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

सप्तमाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रथमषट्कैंकरूनपदलक्षणबोलिला आतांध्येय प्रतिपादनमध्यषट्कैंकरूनबोलतो, ॥

श्रीभगवानुवाच मय्यासक्तमनाःपार्थयोगंयुंजन्मदाश्रयः॥ असंशयंसमग्रंमांयथाज्ञास्यसि तच्छृणु॥ १ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, मयि माझाठायीं, आसक्तमनाः आसक्तमनज्याचेंतोऐसा, मदाश्रयः माझाआहेआश्रयज्यासऐसा, योगं योगजोत्यातें, युंजन् करितहोत्साता, असंशयं निःसंशय, समग्रं सर्वविभूतिसहितऐसा, मां मातें, यथा ज्याप्रकारेंकरून, ज्ञास्यसि जाणावयायोग्यहोशील, तत् त्यातें, शृणु वक्ष्यमाणवाक्यातेंऐक, ॥ १ ॥

ज्ञानंतेऽहंसविज्ञानमिदंवक्ष्याम्यशेषतः॥ यज्ज्ञात्वानेहभूयोऽन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्यते ॥ २ ॥

अहं मीजो, ते तुजकारणें, सविज्ञानं अपरोक्षसहित, इदंज्ञानं हेंज्ञानजेंत्यातें, अशेषतः संपूर्णऐशातें, वक्ष्यामि सांगतों, यज्ज्ञात्वा जेंजाणिल्यावर, इह येथें, भूयः मागुतीं, अन्यत् दुसरें, ज्ञातव्यं जाणावयायोग्यऐसें, नअवशिष्यते नाहींउरत, ॥ २ ॥

मनुष्याणांसहस्रेषुकश्चिद्यततिसिद्धये॥ यततामपिसिद्धानांकश्चिन्मांवेत्तितत्त्वतः॥ ३ ॥

मनुष्याणां मनुष्यजेत्यांच्या, सहस्रेषु सहस्रांमध्यें, कश्चित् एखादा, सिद्धये सिद्धीकारणें, यतति यत्नकरितो, यततामपि यत्नकरणारांमध्यें, सिद्धानां सिद्धजेत्यामध्येंही, कश्चित् कोणीएक, तत्त्वतः जसा-

आहेतसा, मां मातें, वेत्ति जाणतो, ॥ ३ ॥

भूमिरापोऽनलोवायुःखंमनोबुद्धिरेवच ॥
अहंकारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिरष्टधा ॥ ४ ॥

भूमिः गंधतन्मात्रा, खं शब्दतन्मात्रा, आपः रसतन्मात्रा, अनलः रूपतन्मात्रा, वायुः स्पर्शतन्मात्रा, मनः मनजेतें, बुद्धिः महत्तत्त्वजेतें, अहंकारएवच अहंकारतोही, इति हाबोलिलाप्रकार, इयं हेसाक्षिभास्य, मेप्रकृतिः माझीमायात्रिगुणात्मकअनिर्वचनीयप्रकृतिजेते, अष्टधा आठप्रकारें, भिन्ना भेदातेंपावली, ॥ ४ ॥

अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिंविद्धिमेपरां ॥
जीवभूतांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगत् ॥ ५ ॥

इयं हेअष्टधाप्रकृतिजेते, अपरा निकृष्टहोय, इतस्तु इजहूनतरी, अन्यां दुसरी, मे माझी, परां प्रकृष्टऐशी, जीवभूतां चैतन्यात्मकऐशी, प्रकृतिं प्रकृतिजेतीतें, विद्धि जाण, हेमहाबाहो अगाअर्जुना, यया ज्याचैतन्यप्रकृतीनें, इदंजगत् हेंजगजेतें, धार्यते धरिजेतें, ॥ ५ ॥

एतद्योनीनिभूतानिसर्वाणीत्युपधारय ॥
अहंकृत्स्नस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथा ॥ ६ ॥

सर्वाणि सर्वऐशीं, भूतानि चराचरभूतेंजींतीं, एतद्योनीनि पूर्वोक्तपरापरप्रकृतिकारणआहेज्यांसऐशीं, इति याप्रकारें, उपधारय जाण, अहं मायोपाधिकमीजोतो, कृत्स्नस्य संपूर्णऐसें, जगतः जगजेंत्यास, प्रभवः उत्पत्तिस्थान, प्रलयः प्रलयस्थानजें, तथा तैसेंमीच, ॥ ६ ॥

मत्तःपरतरंनान्यत्किंचिदस्तिधनंजय ॥
मयिसर्वमिदंप्रोतंसूत्रेमणिगणाइव ॥ ७ ॥

हेधनंजय अगाअर्जुना, मत्तः मजहून, परतरं दुसरेंअधिक, अन्यत्

अपर, किंचित् कांहीं, नास्ति नाहीं, इदंसर्वं हेंसर्वजगजेतें, मयि मीपरमात्माजोत्यामाझाठायीं, सूत्रे सूत्राचाठायीं, मणिगणाइव मणिसमुदायाचेपरी, प्रोक्तं वोंविलेंआहे, ॥ ७ ॥

रसोऽहमप्सुकौंतेयप्रभाऽस्मिशशिसूर्ययोः॥
प्रणवःसर्ववेदेषुशब्दःखेपौरुषंनृषु॥ ८॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, अप्सु उदकांच्याठायीं, रसः रसजोतो, अहं मी, अस्मि आहें, शशिसूर्ययोः चंद्रसूर्यांची, प्रभा कांतितेही, सर्ववेदेषु सर्ववेदांचाठायीं, प्रणवः ओंकारप्रणवजोतो, खे आकाशाचाठायीं, अहं मीजोतोचआहें, ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

पुण्योगंधःपृथिव्यांचतेजश्चास्मिविभावसौ॥
जीवनंसर्वभूतेषुतपश्चास्मितपस्विषु॥ ९॥

पृथिव्यांच भूमीचाठायीं, पुण्योगंधः सुगंधजोतो, विभावसौ अग्नीचाठायीं, तेजश्च दीप्तिजेते, अस्मि आहें, तथा तैसेंच, सर्वभूतेषु सकळप्राणिमात्राचाठायीं, जीवनं आयुष्यजेतें, तपस्विषु तपस्वीजेत्यांचाठायीं, तपश्च द्वंद्वसहनरूपजेंतपतेंही, अस्मि आहें, ॥ ९ ॥

बीजंमांसर्वभूतानांविद्धिपार्थसनातनं॥
बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मितेजस्तेजस्विनामहं॥ १०॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, सर्वभूतानां स्थावरजंगमभूतांचें, सनातनं नित्यऐसें, बीजं कारणऐसा, मां मातें, विद्धि जाण, बुद्धिमतां तत्त्वातत्त्वविकसनसमर्थजेत्यांची, बुद्धिः बुद्धिजेते, अस्मि आहें, तेजस्विनां प्रगल्भपुरुषजेत्यांचें, तेजः स्वतेजानेंपराभवहोयजेणेंतेंतेजजेतें, अहं मीआहें, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बलंबलवतामस्मिकामरागविवर्जितं॥

धर्माविरुद्धोभूतेषुकामोऽस्मिभरतर्षभ ॥ ११ ॥

हेभरतर्षभ अगाभरतश्रेष्ठा, बलवतां बलवंतजेत्यांचें, कामरागविवर्जितं कामक्रोधवर्जितऐसें, बलं बलजेतें, अहं मीच, भूतेषु प्राणिमात्राचाठायीं, धर्माविरुद्धः शास्त्रादिमतेंजायादिअभिलाषऐसा, कामः इच्छारूपजोतो, अस्मि आहें ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥

येचैवसात्त्विकाभावाराजसास्तामसाश्चये ॥
मत्तएवेतितान्विद्धिनत्वहंतेषुतेमयि ॥ १२ ॥

किंच आणिक, येचैव जेकांहीं, सात्विकाः शमादिक, राजसाः हर्षादिकजेते, येतामसाश्च शोकमोहादिक, येभावाः पदार्थजेते, तान् तेभावजेत्यांतें, मत्तएव मजपासूनचझाले, इति याप्रकारें, विद्धि जाण, तेषु त्यापदार्थांचाठायीं, अहं मी, नतु त्यांचेआधीननाहीं, ते तेपदार्थजेते, मयि मदधीन, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिःसर्वमिदंजगत् ॥
मोहितंनाभिजानातिमामेभ्यःपरमव्ययं ॥ १३ ॥

गुणमयैः सात्विकादिगुणविकारऐसे, त्रिभिः तीनऐसे, एभिर्भावैः हेजेभावपदार्थईहींकरून, इदं हें, सर्वं सर्वही, जगत् जगजेतें, मोहितं मोहातेंपावलेंहोत्सातें, एभ्यः हेत्रिप्रकारभावजेयांहून, परं वेगळाऐसा, अव्ययं नाशरहितऐसा, मां मातें, नअभिजानाति नाहींजाणत, ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दैवीह्येषागुणमयीममामायादुरत्यया ॥
मामेवयेप्रपद्यंतेमायामेतांतरंतिते ॥ १४ ॥

दैवी देवजोमीत्यामाझी, गुणमयी रागद्वेषमोहरूपऐशी, एषा हे, मममाया माझीमायाजेते, दुरत्यया दुःखेंकरूनअतिक्रमणजीचेंतीऐशी,

हि निश्चयें, ये जेकोणी, मामेव मजप्रतीच, प्रपद्यंते भजताहेत, ते तेपुरुषजेते, एतांमायां हेमायाजेईतें, तरंति तरताहेत, ॥ १४ ॥ ॥

नमांदुष्कृतिनोमूढाःप्रपद्यंतेनराधमाः॥
माययापहृतज्ञानाआसुरंभावमाश्रिताः॥१५॥

मायया मायाजेतीणें, अपहृतज्ञानाः नाशपावलेंज्ञानज्यांचेंतेऐसे, आसुरंभावं दैत्यसंबंधिभावजोत्यातें, आश्रिताः पावलेऐसे, दुष्कृतिनः कुकर्मेंऐसे, मूढाः मंदमतिऐसे, नराधमाः मनुष्यांमध्येंअधमऐसे, मां- मातें, नप्रपद्यंते नाहींपावत, ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

चतुर्विधाभजंतेमांजनाःसुकृतिनोऽर्जुन ॥
आर्तोजिज्ञासुरर्थार्थीज्ञानीचभरतर्षभ॥१६॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, चतुर्विधाः चौंप्रकारचे, सुकृतिनः पुण्यका- रीऐसे, जनाः जनजेते, मां मातें, भजंते सेविताहेत, तेके तेकोणते, हेभरतर्षभ अगाभरतकुळकीर्तिरक्षका, आर्तः दुःखनिवृत्तीतेंइच्छि- णारजोतो, जिज्ञासुः आत्माज्ञानापेक्षक, अर्थार्थी द्रव्यअपेक्षिणार, ज्ञानी तत्त्ववेत्ताजोतोही, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥

तेषांज्ञानीनित्ययुक्तएकभक्तिर्विशिष्यते॥
प्रियोहिज्ञानिनोऽत्यर्थमहंसचममप्रियः॥१७॥

तेषां चौंप्रकारच्याभक्तांमध्यें, नित्ययुक्तः सर्वकाळमाझाठायींआहे- भजनज्यासतोऐसा, ज्ञानी तत्त्ववेत्ताजोतो, विशिष्यते अधिकहोतो, ज्ञानिनः ज्ञानीजोत्यास, अत्यर्थं अत्यंत, अहं मीजोतो, प्रियः प्रिय- होतों, सच तोही, मम मजप्रियहोतो, हि प्रसिद्ध, ॥ १७ ॥ ॥

उदाराःसर्वएवैतेज्ञानीत्वात्मैवमेमतं॥
आस्थितःसहियुक्तात्मामामेवानुत्तमांगतिं॥१८॥

तेसर्वें पूर्वोक्तत्रिविधेही, उदाराएव थोरच, ज्ञानीतु, ज्ञानीतरी, आत्मैव मजहूनभिन्ननाहीं, इति याप्रकारें, मेमतं माझानिश्चय, हि ज्याकारणास्तव, सः तोज्ञानीजोतो, युक्तात्मा मच्चित्तऐसा, मामेव मातेंच, आस्थितः आश्रयिला, ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बहूनांजन्मनामंतेज्ञानवान्मांप्रपद्यते ॥
वासुदेवःसर्वमितिसमहात्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥

बहूनां बहुपुण्यदायकऐशीं, जन्मनां जन्मेंजींत्याच्या, अंते शेवटीं, सर्वं सर्वही, वासुदेवः वासुदेवच, इति याप्रकारें, ज्ञानवान् ज्ञानवंतजोतो, मां मातें, प्रपद्यते भजतो, सः तो, महात्मा सर्वोत्कृष्टऐसा, सुदुर्लभः सहस्रांमध्येंहीदुःखेंकरूनपावावयाकारणेंशक्यनव्हेऐसातो, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाःप्रपद्यंतेऽन्यदेवताः ॥
तंतंनियममास्थायप्रकृत्यानियताःस्वया ॥ २० ॥

तैस्तैः तेतेऐसे, कामैः पुत्रकीर्तिजायादिकामजेतींहीकरून, हृतज्ञानाः अपहरिलाआहेविवेकज्यांचाऐसे, तंतंनियमं त्यात्याउपवासादिनियमातें, आस्थाय आश्रयून, स्वया आपुल्या, प्रकृत्या प्रकृतीजेतीणें, नियताः वशीकृतहोत्साते, अन्यदेवताः भूतप्रेतयक्षादिक्षुद्रदेवताज्यात्यांतें, प्रपद्यंते भजताहेत, ॥ २० ॥

योयोयांयांतनुंभक्तःश्रद्धयार्चितुमिच्छति ॥
तस्यतस्याचलांश्रद्धांतामेवविदधाम्यहं ॥ २१ ॥

योयः जोजोकामी, यांयां ज्याज्या, तनुं देवताशरीरातें, भक्तःसन् भक्तहोत्साता, श्रद्धया भक्तीनें, अर्चितुं पूजाकरावयाकारणें, इच्छति इच्छितो, तस्यतस्य त्यात्याकामीपुरुषास, अचलां स्थिरऐ-

शी, तामेवश्रद्धां तेचभक्तीजेतीतें, अहं मीजोतो, विदधामि स्थिरक-
रितों, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सतयाश्रद्धयायुक्तस्तस्याराधनमीहते ॥
लभतेचततःकामान्मयैवविहितान्हितान्॥ २२॥

सः तोपुरुषजोतो, तयाश्रद्धया म्यांप्रेरिलीश्रद्धाजेतीणें, युक्तः युक्त-
होत्साता, तस्य त्यादेवताशरीराचें, आराधनं आराधनजेंत्यातें, ईहते
इच्छितो, ततः तेआराधिलीदेवताजेतीपासून, हि निश्चयेंकरून, मयै
व म्यांच, विहितान् निर्मिलेऐसे, तान्कामान् तेइच्छाविशेषजेत्यांतें,
लभतेच पावतोच, ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अंतवत्तुफलंतेषांतद्भवत्यल्पमेधसां ॥
देवान्देवयजोयांतिमद्भक्तायांतिमामपि ॥२३॥

अल्पमेधसां परिच्छिन्नदृष्टीआहेज्यांसतेऐसे, तेषां त्यांस, तत्फलं म्या-
दिधलेंहीऐसेंफलजेतें, अंतवत् विनाशवंतऐसें, भवति होतें, देवयजः दे
वयाजीजेते, देवान् क्षुद्रदेवताज्यात्यांतें, यांति पावताहेत, मद्भक्ताः
माझेभक्तजेते, मामपि मीपरमानंदजोत्यामातेंही, यांति पावता
हेत, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अव्यक्तंव्यक्तिमापन्नंमन्यंतेमामबुद्धयः॥
परंभावमजानंतोममाव्ययमनुत्तमं॥ २४॥

परं उत्कृष्टऐसा, अव्ययं नाशरहितऐसा, अनुत्तमं अत्यंतउत्तमऐसा,
मम माझा, भावं आत्मरूपजेंत्यातें, अजानंतः नजाणतहोत्साते, अ-
बुद्धयः अविवेकीजेते, अव्यक्तं प्रगटनव्हेऐसा, मां मातें, व्यक्तिं प्रग
टताजेतीतें, आपन्नं पावलोऐशातें, मन्यंते मानिताहेत, ॥ २४ ॥

नाहंप्रकाशःसर्वस्ययोगमायासमावृतः॥
मूढोयंनाभिजानातिलोकोमामजमव्ययं॥२५॥

योगमायासमावृतः माझीअघटितमायाजेतीणेंआवरिलाऐसा, सर्वस्य सर्वांस, अहं मीजोतो, नप्रकाशः प्रकटनव्हेऐसा, मूढः मूढऐसा, अयंलोकः हाजनजोतो, अजं जन्मरहितऐसा, अव्ययं नाशरहितऐसा, मां मातें, नाभिजानाति नाहींबरवेंजाणत, ॥ २५ ॥

वेदाहंसमतीतानिवर्तमानानिचार्जुन॥
भविष्याणिचभूतानिमांतुवेदनकश्चन॥ २६॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, अहं सर्वज्ञऐसाजोमीतो, समतीतानि मागेंगेलींऐशीं, वर्तमानानिच वर्तमानआहेतऐशींही, भविष्याणिच पुढेंहोणारऐशींही, भूतानि स्थावरजंगमादिभूतेंजींत्यांतें, वेद जाणतों, कश्चन कोणतरी, मांतु अतिप्रबुद्धऐजाजोमीत्यामातेंतरी, नवेद नाहींजाणत, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इच्छाद्वेषसमुत्थेनद्वंद्वमोहेनभारत॥
सर्वभूतानिसंमोहंसर्गेयांतिपरंतप॥ २७॥

सर्गे स्थूलदेहोत्पत्तिहीअसतां, इच्छाद्वेषसमुत्थेन अनुकूलवस्तूचीइच्छाप्रतिकूलाचाद्वेषतीहींकरूनउत्पन्नऐसा, द्वंद्वमोहेन सुखदुःखादिविवेकनाहींऐसामोहजोतेणें, हेभारत अगाअर्जुना, सर्वभूतानि सकळप्राणिमात्रजेतेही, संमोहं मीसुखीदुःखीऐशामोहातें, यांति पावताहेत, हेपरंतप अगापरमतपस्वीअर्जुना, ॥ २७ ॥

येषांत्वंतगतंपापंजनानांपुण्यकर्मणां॥
तेद्वंद्वमोहनिर्मुक्ताभजंतेमांदृढव्रताः॥ २८॥

येषांतु ज्याकोणाचेंतरी, पुण्यकर्मणां पुण्याचरणशीलऐसे, जनानां

जनजेत्यांचें, पापं पापजेतें, अंतगतं नाशपावलें, ते तेजेते, द्वंद्वमोह-निर्मुक्ताः सुखदुःखमोहापासूनसुटलेऐसे, दृढव्रताः एकनिष्ठभक्त-ऐसे, मां मातें, भजंते भजताहेत, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥

जरामरणमोक्षायमामाश्रित्ययतंतिये ॥
तेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमध्यात्मंकर्मचाखिलं ॥ २९ ॥

जरामरणमोक्षाय वार्धकमृत्युपरिहाराकारणें, मां मातें, आश्रित्य मच्चित्तहोऊन, ये जेकोणी, यतंति यत्नकरिताहेत, ते तेपुरुषजेते, तद्ब्रह्म तेंपर-ब्रह्मजेंत्यातें, विदुः जाणताहेत, कृत्स्नंअध्यात्मं संपूर्णत्वंपदलक्ष्यजेंत्यातें, अखिलं समग्र, कर्मच कर्मजेंत्यातेंही, विदुः जाणताहेत, ॥ २९ ॥

साधिभूताधिदैवंमांसाधियज्ञंचयेविदुः ॥
प्रयाणकालेऽपिचमांतेविदुर्युक्तचेतसः ॥ ३० ॥

साधिभूताधिदैवं अधिभूतअधिदैवतसहितऐसा, साधियज्ञंच अधियज्ञसहितऐसाही, मां मातें, ये जे, विदुः जाणताहेत, प्रयाणकालेच मरणसमयाचाठायींही, युक्तचेतसः निगृहीतचित्तहोत्साते, ते ते जेपुरुषजेते, मां मीजोपरमात्मात्यामातें, विदुः जाणताहेत, ॥ ३० ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेज्ञानयोगो नामसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

नाहंप्रकाशःसर्वस्ययोगमायासमावृतः॥
मूढोयंनाभिजानातिलोकोमामजमव्ययं॥२५॥

योगमायासमावृतः माझीअघटितमायाजेतीणेंआवरिलाऐसा, सर्वस्य सर्वांस, अहं मीजोतो, नप्रकाशः प्रकटनव्हेऐसा, मूढः मूढऐसा, अयंलोकः हाजनजोतो, अजं जन्मरहितऐसा, अव्ययं नाशरहितऐसा, मां मातें, नाभिजानाति नाहींबरवेंजाणत, ॥ २५ ॥

वेदाहंसमतीतानिवर्तमानानिचार्जुन॥
भविष्याणिचभूतानिमांतुवेदनकश्चन॥ २६॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, अहं सर्वज्ञऐसाजोमीतो, समतीतानि मागेंगेलींऐशीं, वर्तमानानिच वर्तमानआहेतऐशींही, भविष्याणिच पुढेंहोणारऐशींही, भूतानि स्थावरजंगमादिभूतेंजींत्यांतें, वेद जाणतों, कश्चन कोणतरी, मांतु अतिप्रबुद्धऐसाजोमीत्यामातेंतरी, नवेद नाहींजाणत, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इच्छाद्वेषसमुत्थेनद्वंद्वमोहेनभारत॥
सर्वभूतानिसंमोहंसर्गेयांतिपरंतप॥ २७॥

सर्गे स्थूलदेहोत्पत्तिहीअसतां, इच्छाद्वेषसमुत्थेन अनुकूलवस्तूचीइच्छाप्रतिकूलाचाद्वेषतीहींकरूनउत्पन्नऐसा, द्वंद्वमोहेन सुखदुःखादिविवेकनाहींऐसामोहजोतेणें, हेभारत अगाअर्जुना, सर्वभूतानि सकळप्राणिमात्रजेतेही, संमोहं मीसुखीदुःखीऐशामोहातें, यांति पावताहेत, हेपरंतप अगापरमतपस्वीअर्जुना, ॥ २७ ॥

येषांत्वंतगतंपापंजनानांपुण्यकर्मणां॥
तेद्वंद्वमोहनिर्मुक्ताभजंतेमांदृढव्रताः॥ २८॥

येषांतु ज्याकोणाचेंतरी, पुण्यकर्मणां पुण्याचरणशीलऐसे, जनानां

जनजेंत्यांचें, पापं पापजेतें, अंतगतं नाशपावलें, ते तेजेतें, द्वंद्वमोह-निर्मुक्ताः सुखदुःखमोहापासूनसुटलेऐसे, दृढव्रताः एकनिष्ठभक्त-ऐसे, मां मातें, भजंते भजताहेत, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥

जरामरणमोक्षायमामाश्रित्ययतंतिये॥
तेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमध्यात्मंकर्मचाखिलं॥ २९॥

जरामरणमोक्षाय वार्धकमृत्युपरिहाराकारणें, मां मातें, आश्रित्य मच्चित्तहोऊन, ये जेकोणी, यतंति यत्नकरिताहेत, ते तेपुरुषजेते, तद्ब्रह्म तेंपर-ब्रह्मजेंत्यातें, विदुः जाणताहेत, कृत्स्नंअध्यात्मं संपूर्णत्वंपदलक्ष्यजेंत्यातें, अखिलं समग्र, कर्मच कर्मजेंत्यातेंही, विदुः जाणताहेत, ॥ २९॥

साधिभूताधिदैवंमांसाधियज्ञंचयेविदुः॥
प्रयाणकालेऽपिचमांतेविदुर्युक्तचेतसः॥ ३०॥

साधिभूताधिदैवं अधिभूतअधिदैवतसहितऐसा, साधियज्ञंच अ-धियज्ञसहितऐसाही, मां मातें, ये जे, विदुः जाणताहेत, प्रयाणकालेच मरणसमयाचाठायींही, युक्तचेतसः निगृहीतचित्तहोत्साते, ते ते जेपुरुषजेतें, मां मीजोपरमात्मात्यामातें, विदुः जाणताहेत, ॥ ३० ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्या
यांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेज्ञानयोगो
नामसप्तमोध्यायः॥ ७॥ ॥७॥ ॥

अष्टमाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायाचाठायींतत्पदार्थज्ञेयत्वेंकरून भगवं-
तबोलिलेतत्प्रत्युत्तररूपप्रश्नप्रतिवचनअष्टमारंभ ॥

अर्जुनउवाच किंतद्ब्रह्मकिमध्यात्मंकिंकर्मपुरुषो
त्तम॥अधिभूतंचकिंप्रोक्तमधिदैवंकिमुच्यते ॥१॥

हेपुरुषोत्तम अगापुरुषोत्तमा, तद्ब्रह्म तेंब्रह्मजेतें, कि सोपाधिककींनि रुपाधिक, अध्यात्मंकि देहीकींइंद्रियसमूहकींआत्माकीं, कर्मकिं यज्ञरूपकीं दुसरें, अधिभूतंचकिं भौतिकजेतेंसमस्तकिंवाअल्प प्रोक्तं बोलिलें, च सर्वप्रश्नसमुच्चयार्थ, अधिदैवं देवताविषयध्यान, किमुच्यते देवताविषयबोलिजेतेंकिंवाचैतन्य, ॥ १ ॥

अधियज्ञःकथंकोऽत्रदेहेऽस्मिन्मधुसूदन॥
प्रयाणकालेचकथंज्ञेयोऽसिनियतात्मभिः ॥२॥

हेमधुसूदन अगामधुसूदना, अस्मिन्देहे याशरीराचाठायीं, अधियज्ञः यज्ञअधिष्ठातादेवतात्मा, किं परब्रह्म कोण्याप्रकारेंचिंतावें, अत्र या देहाचाठायींबुध्यादिकत्यावेगळा, प्रयाणकाले मरणकालाचाठायीं, नियतात्मभिः जितेंद्रियजेतेहीं, कथं कोण्याप्रकारें, ज्ञेयोसि जाणावयायोग्यआहेस, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच अक्षरंब्रह्मपरमंस्वभावोऽध्यात्ममु
च्यते॥भूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्मसंज्ञितः॥ ३॥

अक्षरं नाशरहितऐसें, परमं सर्वोत्कृष्टऐसें, ब्रह्म ब्रह्महोय, स्वभावः त्यासचप्रतिदेहींप्रत्यगात्मस्वरूपअसणें, अध्यात्मं देहाचाठायींवस्तुत्वेंकरूनजेंआहेतेंस्वभावह्मणोन, उच्यते बोलिजेतें, भूतभावोद्भवक-

रः प्राणियांचाउत्पत्तिकारक, विसर्गः देवताउद्देशेंद्रव्यत्याग, कर्मसंज्ञितः कर्मशब्देंकरूनबोलिजेतो, ॥ ३ ॥

अधिभूतंक्षरोभावःपुरुषश्चाधिदैवतं॥
अधियज्ञोहमेवात्रदेहेदेहभृतांवर॥ ४॥

क्षरोभावः नाशवंतपदार्थजोतो, अधिभूतं प्राणिमात्रांसअनुसरोनिआहे, अधिदैवतं हिरण्यगर्भजोतो, पुरुषः पुरुषहोय, अधियज्ञः सर्वयज्ञाभिमानीविष्णुनामेंमीचहोय, अत्रदेहे यादेहाचाठायीं, देहभृतांवर अगादेहधारियांमध्येंश्रेष्ठअर्जुना, ॥ ४ ॥

अंतकालेचमामेवस्मरन्मुक्त्वाकलेवरं॥
यःप्रयातिसमद्भावंयातिनास्त्यत्रसंशयः॥ ५॥

अंतकाले मरणकालाचाठायीं, मामेव परमात्माजोमीत्यामातें, स्मरन् स्मरणकरितहोत्साता, यः जो, कलेवरं शरीरजेंत्यातें, मुक्त्वा टाकून, प्रयाति जातो, सः तो, मद्भावं माझेंयथार्थरूपजेंत्यातें, याति पावतो, अत्र याविषयीं, संशयः संशयजोतो, नास्ति नाहीं, ॥ ५ ॥

यंयंवाऽपिस्मरन्भावंत्यजत्यंतेकलेवरं॥
तंतमेवेतिकौंतेयसदातद्भावभावितः॥ ६॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, यंयंवापिस्मरन्भावं ज्याज्यादेवताविशेषातेंहीस्मरतहोत्साता, अंते प्राणवियोगकाळीं, कलेवरं शरीरजेंत्यातें, त्यजति टाकितो, सदा निरंतर, तद्भावभावितः चिंतिल्याभावेंकरूनअभ्यस्तहीहोत्साता, तंतमेव त्यात्यादेवताविशेषातें, एति पावतो,॥६॥

तस्मात्सर्वेषुकालेषुमामनुस्मरयुद्ध्यच॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयः॥ ७॥

तस्मात् त्याकारणास्तव, सर्वेषुकालेषु सर्वकालाचाठायीं, मां सगु-

णईश्वरजोमीत्यामातें, अनुस्मर चिंतनकरीं, युद्ध्यच तदनुकूलस्व-धर्मरूपयुद्धजेंत्यातेंकरीं, मयि मीवासुदेवजोत्यामाझ्याठायीं, अर्पि-तमनोबुद्धिः ठेविलीसंकल्पनिश्चयवृत्तीजेणेंऐसाहोत्साता, मामेव मा-तेंच, एष्यसि पावशील, असंशयं येथेंसंशयनाहीं, ॥ ७ ॥ ॥

अभ्यासयोगयुक्तेनचेतसानान्यगामिना ॥
परमंपुरुषंदिव्यंयातिपार्थानुचिंतयन् ॥ ८ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, अभ्यासयोगयुक्तेन वृत्तिमार्गेंवृत्तितेचिसमा-धितेणेंसींयुक्तऐसें, चेतसा चित्तजेंतेणेंकरून, नान्यगामिना अन्य-त्रठिकाणींवृत्तिनाहींजातऐसें, परमं निरतिशयऐसा, पुरुषं पूर्णऐसा, दिव्यं सूर्यमंडळींआहेप्रकाशज्याचाऐशामातें, अनुचिंतयन् शास्त्रा-नुरूपचिंतनकरितहोत्साता, याति यापुरुषातेंपावतो, ॥ ८ ॥ ॥७॥

कविंपुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्यधातारमचिंत्यरूपमादित्यवर्णंतमसःपरस्तात् ॥ ९ ॥

कविं सर्वज्ञऐसा, पुराणं अनादिऐसा, अनुशासितारं सर्वजगाचाशि-क्षकऐसा, अणोरणीयांसं सूक्ष्मापेक्षांअतिसूक्ष्मऐसा, सर्वस्य सर्वकर्म-फलाचा, धातारं तदनुरूपप्राणियांतेंफळदेणारऐसा, अचिंत्यरूपं चिं-तावयायोग्यनाहींरूपज्याचेंऐसा, आदित्यवर्णं सूर्याचेपरीप्रकाशक-ऐसा, तमसःपरस्तात् अज्ञानविरोधीऐशातें, यः जोकोणी, अनुस्म-रेत् चिंतनकरील, ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रयाणकालेमनसाऽचलेनभक्त्यायुक्तोयोगबलेनचैव ॥ भ्रुवोर्मध्येप्राणमावेश्यसम्यक्सतंपरंपुरुषमुपैतिदिव्यं ॥ १० ॥

प्रयाणकाले मरणसमयीं, अचलेन चलनरहितऐसें, मनसा मनेंकरून, भक्त्यायुक्तः प्रेमेंकरूनयुक्तऐसाहोत्साता, योगबलेनचैव चित्तस्थैर्यरूपयोगाच्याबळेंकरूनहृदयस्थजोत्यातें, भ्रुवोर्मध्ये अग्निचक्राचाठायीं, प्राणं प्राणजोत्यातें, सम्यक् सावधऐसा, आवेश्य ठेवून, सः तोयोगीजोतो, तंपरंपुरुषं तोपरपुरुषऐसा, दिव्यं प्रकाशात्मकरूपजोत्यातें, उपैति पावतो, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥

यदक्षरंवेदविदोवदंतिविशंतियद्यतयोवीतरागाः॥
यदिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये ॥ ११

यदक्षरं नाशरहितऐसेंजेंत्यातें, वेदविदः श्रुतिपारंगतजेते, वदंति प्रतिपादिताहेत, वीतरागाः रागादिरहितऐसे, यतयः संन्यासीजेते, यत् ज्यास्वरूपातें, विशंति ऐक्यत्वेंजाणताहेत, यदिच्छंतः ज्यातेंइच्छितहोत्साते, ब्रह्मचर्यं नैष्ठिकब्रह्मचर्यातें, चरंति आचरताहेत, तत्पदं तेंपदजेंत्यातें, ते तुजकारणें, संग्रहेण संक्षेपेंकरून, प्रवक्ष्ये सांगेन, ॥ ११ ॥

सर्वद्वाराणिसंयम्यमनोहृदिनिरुध्यच॥
मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयोगधारणां॥ १२॥

पुढेंअध्यायांतयोगसहितउपासनासांगतों, सर्वद्वाराणि सर्वइंद्रियेंजींत्यांतें, संयम्य नियमून, मनः मनातें, हृदि हृदयाचाठायीं, निरुध्य च विषयचिंतारहितकरूनही, आत्मनः आपला, प्राणं प्राणजोत्यातें, मूर्ध्निआधाय स्थिरकरून, योगधारणां समाधियोगजोत्यातें, आस्थितः प्रवर्तला, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन्॥
यःप्रयातित्यजन्देहंसयातिपरमांगतिं॥ १३॥

ॐमिति ॐह्मणोन, एकाक्षरं एकाक्षरात्मकऐसें, ब्रह्म ब्रह्मजें-

त्यातें, व्याहरन् उच्चारितहोत्साता, मां मातें, अनुस्मरन् स्मरतहोत्साता, यः जो, देहं देहजोत्यातें, त्यजन् टाकून, प्रयाति मूर्धिनाडीनेंजातो, सः तो, परमां उत्कृष्टऐशी, गतिं गतिजीतीतें, याति पावतो,॥ १३

अनन्यचेताःसततंयोमांस्मरतिनित्यशः॥
तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः॥ १४॥

अनन्यचेताः अन्यत्रनाहींचित्तज्याचेंऐसा, यः जो, मां मातें, सततं निरंतर, नित्यशः प्रतिदिनीं, स्मरति चिंतितो, हेपार्थ अगाअर्जुना, नित्ययुक्तस्य सर्वदाएकाग्रचित्तऐसा,तस्ययोगिनः समाधिस्थतोयोगीजोत्यास, अहं मीपरमात्माजोतो, सुलभः सुखेंकरूनपावावयायोग्यआहें,॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशाश्वतं॥
नाप्नुवंतिमहात्मानःसंसिद्धिंपरमांगताः॥ १५॥

परमां उत्कृष्टऐशी, संसिद्धिं मोक्षनामकसिद्धिजेतीतें, गताः पावलेऐसे, महात्मानः रजतमोमलरहितचित्तऐसे, मामुपेत्य मातेंपावलेऐसेहोत्साते, अशाश्वतं स्थिरनव्हेऐसें, दुःखालयं दुःखाचेगृहातें, पुनर्जन्म मागुतींउत्पन्नहोणेंजेंत्यातें, नाप्नुवंति नाहींपावत ॥ १५॥

आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्तिनोर्जुन॥
मामुपेत्यतुकौंतेयपुनर्जन्मनविद्यते॥ १६॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, आब्रह्मभुवनात् आब्रह्मलोकापासून, लोकाः इतरलोकजेते, पुनरावर्तिनः पुनःउत्पत्तिस्वभाववंतऐसे, मां मीपरमात्माजोत्यामातें, उपेत्यतु पाऊनतरी, पुनर्जन्म मागुतींजन्मजेतें, नविद्यते नाहीं,॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सहस्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणोविदुः॥

रात्रिंयुगसहस्रांतांतेऽहोरात्रविदोजनाः ॥ १७॥

यत् जें, सहस्रयुगपर्यंतं सहस्रयुगपर्यंत, ब्रह्मणः ब्रह्माजोत्याचें, अ-हः दिवसजोत्यातें, विदुः जाणताहेत, युगसहस्रां सहस्रयुगऐशी, तां-रात्रिं तेरात्रजीतीतें, विदुः जाणताहेत, तेजनाः तेजनजेते, अहोरात्र-विदः दिवसरात्रजाणणारऐसेजाणावे, ॥ १७ ॥

अव्यक्ताद्व्यक्तयःसर्वाःप्रभवंत्यहरागमे ॥
रात्र्यागमेप्रलीयंतेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ १८ ॥

अव्यक्तात् ब्रह्म्याचीनिद्रावस्थाजेतीपासून, सर्वाःव्यक्तयः सर्वही-स्थावरजंगमादिकव्यक्तिज्यात्या, अहरागमे ब्रह्म्याचादिवसयेतांच, प्रभवंति प्रगटहोताहेत, रात्र्यागमे रात्रीच्याआगमनकाळीं, अव्यक्त-संज्ञके पूर्वोक्तअव्यक्तजें, तत्रैव त्याचाठायींच, प्रलीयंते लीनहो-ताहेत,॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भूतग्रामःसएवायंभूत्वाभूत्वाप्रलीयते॥
रात्र्यागमेवशःपार्थप्रभवत्यहरागमे ॥ १९ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, सएव पूर्वसंकल्पहोताऐसा, भूतग्रामः भूतग्रा-मजोतो, अयं हा, भूत्वाभूत्वा पुनःपुनःहोऊन, रात्र्यागमे रात्रीच्या-आगमनकाळीं, प्रलीयते प्रलयातेंपावतो, अहरागमे दिवसयेतांच, अवशः परवशहोत्साता, प्रभवति उत्पन्नहोतो, ॥ १९ ॥ ॥

परस्तस्मात्तुभावोऽन्योऽव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः॥
यःससर्वेषुभूतेषुनश्यत्सुनविनश्यति ॥ २० ॥

तस्मात्अव्यक्तात् पूर्वीबोलिलेंजेंअव्यक्तत्यापासून, परः अन्यऐसा, भावस्तु स्वभावजोतो, अन्यः वेगळा, अव्यक्तः प्रगटनव्हेऐसा, सना-

तनः चिरंतनऐसा, यः जो, सः तो, सर्वेषुभूतेषु सर्वभूतेंजींतीं, नश्यत्सु नाशपावतअसतांही, नविनश्यति नाहींनाशातेंपावत, ॥ २० ॥

अव्यक्तोऽक्षरइत्युक्तस्तमाहुःपरमांगतिं॥
यंप्राप्यननिवर्त्ततेतद्धामपरमंमम॥ २१ ॥

अव्यक्तः प्रगटनव्हेऐसा, अक्षरः नाशरहितऐसा, इति पूर्वीलशब्दें-करून, उक्तः बोलिजेला, तं त्यातें, परमां उत्कृष्टऐशी, गतिं प्राप्यरूपजेतीतें, आहुः बोलताहेत, यं ज्यास्वभावातें, प्राप्य पावून, ननिवर्त्तते नाहींजन्मासयेत, तत् तें, मम माझें, परमं उत्कृष्टऐसें, धाम स्थान, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

पुरुषःसपरःपार्थभक्त्यालभ्यस्त्वनन्यया॥
यस्यांतस्थानिभूतानियेनसर्वमिदंततं॥ २२ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यस्य ज्यापुरुषाच्या, भूतानि स्थावरजंगमादिभूतेंजींतीं, अंतस्थानि मध्येंअंतरींआहेत, येन जेणें, इदंसर्वं हेंसर्वही, ततं व्यापिलें, सः तो, परः उत्कृष्टऐसा, पुरुषः पूर्णजोतो, अनन्यया एकाग्रऐशी, भक्त्यातु भक्तीजेतीणेंकरून, लभ्यः पावावयाकारणेंयोग्यहोय, ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यत्रकालेत्वनावृत्तिमावृत्तिंचैवयोगिनः॥
प्रयातायांतितंकालंवक्ष्यामिभरतर्षभ॥ २३ ॥

हेभरतर्षभ अगाभरतश्रेष्ठा, प्रयाताः मरणपावलेऐसे, योगिनः योगीजेते, यत्रकालेतु ज्याकालाचाठायींतरी, अनावृत्ति आवृत्तिरहितातें, आवृत्तिंचैव पुनर्जन्मातेंही, यांति पावताहेत, तंकालं तोकालजोत्यातें, वक्ष्यामि सांगतों, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अग्निर्ज्योतिरहःशुक्लःषण्मासाउत्तरायणं॥

तत्रप्रयातागच्छंतिब्रह्मब्रह्मविदोजनाः॥ २४॥

अग्निः अग्निदेवताजेते, ज्योतिरहः दिवसाभिमानीसूर्यदेवताजेते, शुक्लः शुक्लपक्षाभिमानीदेवताजेते, षण्मासाः साहामासजेते, उत्तरायणं उत्तरायणाभिमानीदेवताजेते, तत्र त्यामार्गाचाठायीं, प्रयाताः मृतऐसे, ब्रह्मविदः ब्रह्मोपासकऐसे, जनाः जनजेते, ब्रह्म ब्रह्मपदमुक्तिलोकजोत्यातें, गच्छंति पावताहेत, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥

धूमोरात्रिस्तथाकृष्णःषण्मासादक्षिणायनं॥
तत्रचांद्रमसंज्योतिर्योगीप्राप्यनिवर्तते॥ २५॥

धूमः धूमाभिमानीदेवताजेते, रात्रिः रात्र्यभिमानीदेवताजेते, तथा- तसेंच, कृष्णः कृष्णपक्षाभिमानीदेवताजेते, षण्मासाः साहामहिनेजेते, दक्षिणायनं दक्षिणायनजेतें, तत्र त्याप्रयाणमार्गाचाठायीं, योगी कर्मयोगीजोतो, चांद्रमसं चंद्रमाचेठायींउत्पन्नऐसें, ज्योतिः ज्योतिरूपफळजेंत्यातें, प्राप्य पावून, निवर्तते फिरतो, ॥ २५ ॥ ॥

शुक्लकृष्णेगतीह्येतेजगतःशाश्वतेमते॥
एकयायात्यनावृत्तिमन्ययावर्ततेपुनः॥ २६॥

एतेशुक्लकृष्णे हेशुक्लकृष्णजेते, हि निश्चयेंकरून, जगतः अधिकारीजनजेत्यांस, गती गमनेंजींतीं, शाश्वते नित्यऐशीं, मते मान्य, एकया शुक्लगतीजेतीणेंकरून, अनावृत्तियाति पुनरावृत्तियेतनाहीं, अन्यया कृष्णगतीजेतीणेंकरून, पुनः मागुती, आवर्तते फिरतो, ॥ २६ ॥

नैतेसृतीपार्थजानन्योगीमुह्यतिकश्चन॥
तस्मात्सर्वेषुकालेषुयोगयुक्तोभवार्जुन॥ २७॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, एतेसृती हेपूर्वोक्तमार्गजेत्यांतें, जानन् जाणतहोत्साता, कश्चन कोणीयोगीजोतो, नमुह्यति नाहींमोहातेंपावत, हे-

अर्जुना अगाअर्जुना, तस्मात् त्याकारणास्तव, सर्वेषुकालेषु सर्वकालाचाठायीं, योगयुक्तः एकाग्रचित्तऐसा, भव होय, ॥ २७ ॥

वेदेषुयज्ञेषुतपस्सुचैवदानेषुयत्पुण्यफलंप्रदिष्टं॥
अत्येतितत्सर्वमिदंविदित्वायोगीपरंस्थानमुपै
तिचाद्यं॥ २८॥

वेदेषु वेदांचाठायीं, यज्ञेषु यज्ञांचाठायीं, तपस्सुचैव तपांचाठायीं, दानेषु त्यागांचाठायींही, पुण्यफलं पुण्याचेंफळ, यत् जें, प्रदिष्टं बोलिजेतें, योगी योगीजोतो, तदिदंसर्वं तेंहेंसर्वही, विदित्वा जाणोन, अत्येति सर्वफळांतेंउल्लंघूनजातो, आद्यं मुख्य, परं उत्कृष्टऐसें, स्थानं स्थानजेंत्यातें, उपैति पावतो, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ९ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअक्षरब्रह्मयोगोनामाष्टमोऽध्यायः॥ ८॥ ॥श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

नवमाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायींब्रह्मरंध्रद्वारेंप्राणत्यजिलेजीहींत्यांप्र-
तिब्रह्मावरोबरमुक्तीसांगीतली क्लेशरहितज्ञानमार्गेंकरून
मोक्षउपायभगवंतसांगतो ॥

**श्रीभगवानुवाच इदंतुतेगुह्यतमंप्रवक्ष्याम्यन
सूयवे॥ ज्ञानंविज्ञानसहितंयज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेशु
भात्॥ १ ॥**

इदंतु उच्यमानआणिवक्ष्यमाणऐसें, गुह्यतमं बहुतरहस्यऐसें, विज्ञा-
नसहितं अनुभवयुक्तऐसें, ज्ञानं ज्ञानजेतें, अनसूयवे दोषींदृष्टीकर-
णेंनाहींऐसाजो, ते तुजकारणें, वक्ष्यामि सांगतों, यज्ज्ञात्वा ज्यातें-
जाणून, अशुभात् अशुभसंसारापासून, मोक्ष्यसे मुक्तहोशील ॥१॥

**राजविद्याराजगुह्यंपवित्रमिदमुत्तमं॥
प्रत्यक्षावगमंधर्म्यंसुसुखंकर्तुमव्ययं॥ २ ॥**

राजविद्या विद्यांचाराजाऐसें,राजगुह्यं गुह्यांचाराजाऐसें,पवित्रं पवि-
त्रऐसें, इदमुत्तमं हेंउत्तमऐसें, प्रत्यक्षावगमं प्रत्यक्षदिसतेंफळज्याचेंतें-
ऐसें, धर्म्यं अधर्मरहितऐसें, कर्तुं संपादावयाकारणें, सुसुखं सुलभ-
ऐसें, अव्ययं नाशरहितऐसें, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

**अश्रद्दधानाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरंतप ॥
अप्राप्यमांनिवर्तंतेमृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥**

हेपरंतप अगाअर्जुना, अस्यधर्मस्य हाजोधर्मयाच्यास्वरूपादिका-
चाठायीं, अश्रद्दधानाः विश्वासरहितऐसे, पुरुषाः पुरुषजेते, मां मी-
जोपरमेश्वरत्यामातें, अप्राप्य नपावोन, मृत्युसंसारवर्त्मनि मृत्युरूपव

रकडपश्वादिरूपयोनिप्रापकसंसारमार्गाचाठायीं, निवर्तंते फिरता-
हेत, ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मयाततमिदंसर्वंजगदव्यक्तमूर्त्तिना॥
मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहंतेष्ववस्थितः॥ ४॥

अव्यक्तमूर्तिना इंद्रियांसनव्हेगोचरस्वरूपऐसाजोमी, मया म्यां, इ
दंसर्वंजगत् हेंसारेंजगत, ततं व्यापिलें, सर्वभूतानि सर्वभूतेंजींतीं, म-
त्स्थानिमजपाशींआहेत, अहं मीजोतो, तेषु त्याभूतांचाठायीं, नच-
अवस्थितः नाहींराहिलोंऐसा, ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

नचमत्स्थानिभूतानिपश्यमेयोगमैश्वरं॥
भूतभृन्नचभूतस्थोममात्माभूतभावनः॥ ५॥

मत्स्थानि माझाठायींअसणारऐशीं, भूतानिब्रह्मादिरूपभूतेंजींतीं, न-
च नाहीं, मे माझा, ऐश्वरं ईश्वरसंबंधीऐसा, योगं यथात्मस्वरूपयो-
गजोत्यातें, पश्य पाहें, भूतभृत् भूतांतेंधरणार, भूतस्थः भूतांचाठायीं-
असणार, नच नव्हे, ममात्मा माझेंरूपजेतें, भूतभावनः प्राणियांचा
उत्पादकहोय, ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यथाकाशस्थितोनित्यंवायुःसर्वत्रगोमहान्॥
तथासर्वाणिभूतानिमत्स्थानीत्युपधारय॥ ६॥

यथा जैसा, नित्यं निरंतर, आकाशस्थितः आकाशींअसणार, सर्वत्र
गः सर्वत्रआहेगमनऐसा, महान् मोठाऐसा, वायुः वायुजोतो, तथा
तैसेंच, सर्वभूतानि सर्वभूतेंजींतीं, मत्स्थानि माझाठायीं, उपधारय
आहेतऐशींजाण, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वभूतानिकौंतेयप्रकृतिंयांतिमामिकां॥
कल्पक्षयेपुनस्तानिकल्पादौविसृजाम्यहं॥ ७॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, सर्वभूतानि सर्वभूतेंजींतीं, कल्पक्षये ब्रह्मप्रळयकाळीं, मामिकां माझीऐशी, प्रकृतिं गुणात्मिकाप्रकृतीजेतीतें, यांति पावताहेत, पुनः मागुतीं, तानि त्याभूतांतें, कल्पादौ उत्पत्तिकाळीं, अहं मी, विसृजामि उत्पादनकरितों, ॥ ७ ॥

प्रकृतिंस्वामवष्टभ्यविसृजामिपुनःपुनः ॥
भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशंप्रकृतेर्वशात् ॥ ८ ॥

स्वांप्रकृतिं आपलीमायाजीतीतें, अवष्टभ्य अवलंबून, इमं हाजो, अवशं परवशऐसा, कृत्स्नं समग्रऐसा, भूतग्रामं भूतसमुदायजोत्यातें, प्रकृतेर्वशात् प्राचीनकर्मबळास्तव, पुनःपुनः मागुतींमागुतीं, विसृजामि उत्पादनकरितों, ॥ ८ ॥ ॥ · ॥ ॥

नचमांतानिकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय ॥
उदासीनवदासीनमसक्तंतेषुकर्मसु ॥ ९ ॥

हेधनंजय अगाअर्जुना, तेषुकर्मसु त्याकर्मांचाठायीं, असक्तः आशारहितऐसा, उदासीनवत् उपेक्षकाचेपरी, आसीनं असणारऐसा, मांमातें, तानिकर्माणि सृष्टिस्थितिआदिकर्मेंजींतीं, नचबध्नंति नाहींबांधीत, ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मयाऽध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचराचरं ॥
हेतुनानेनकौंतेयजगद्विपरिवर्तते ॥ १० ॥

अध्यक्षेण नियंताऐसा, मया मीजोपरमात्मातेणेंभासलीऐशी, प्रकृतिः सत्वादिगुणत्रयात्मकऐशी, चराचरं स्थावरजंगमात्मकातें, सूयते उत्पादिते, हेकौंतेय अगाअर्जुना, अनेनहेतुना याकारणेंकरून, जगत् जगजेतें, विपरिवर्तते पुनःपुनःउपजतें, ॥ १० ॥ ॥ ५ ॥

अवजानंतिमांमूढामानुषींतनुमाश्रितं ॥

परंभावमजानंतोममभूतमहेश्वरं ॥ ११ ॥

मम माझा, परंभावं उत्कृष्टभावजोत्यातें, अजानंतः नाहींजाणतऐसे, मूढाः मूर्खजेते, भूतमहेश्वरं सकळभूतांचाईश्वरऐसा, मानुषीं माणसाची, तनुं कायाजेतीतें, आश्रितं आश्रयिलाऐसा, मां मीजोईश्वरत्यामातें, अवजानंति नजाणोनतिरस्कारकरिताहेत, ॥ ११ ॥

मोघाशामोघकर्माणोमोघज्ञानाविचेतसः ॥
राक्षसीमासुरींचैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः ॥ १२ ॥

मोघाशाः वृथाआशावंतऐसे, मोघकर्माणः व्यर्थकर्मकरणारऐसे, मोघज्ञानाः निष्फळज्ञानवंतऐसे, विचेतसः विवेकरहितऐसे, राक्षसीं राक्षससंबंधीऐशी, मोहिनीं मोहकरणारऐशी, प्रकृतिंचैव प्रकृतिजेतीतेंच, आश्रिताः आश्रयिलेऐसे, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

महात्मानस्तुमांपार्थदैवींप्रकृतिमाश्रिताः ॥
भजंत्यनन्यमनसोज्ञात्वाभूतादिमव्ययं ॥ १३ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, अनन्यमनसः मजवेगळेंदुसरेजागीनाहींमनज्यांचेंतेऐसे, दैवीं देवसंबंधी, प्रकृतिं सात्विकप्रकृतीजेतीतें, आश्रिताः आश्रयिलेऐसे, महात्मानस्तु अक्षुद्रअंतःकरणऐसे, अव्ययं नाशरहितऐसा, भूतादिं सर्वजगाचेंकारणऐसा, मां मातें, ज्ञात्वा जाणोन, भजंति सेविताहेत, ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

सततंकीर्तयंतोमांयतंतश्चदृढव्रताः ॥
नमस्यंतश्चमांभक्त्यानित्ययुक्ताउपासते ॥ १४ ॥

सततं निरंतर, मां मातें, कीर्तयंतः प्रणवउपनिषदादिपाठकरणारऐसे, दृढव्रताः स्थिरवृत्तिऐसे, भक्त्या भक्तीनें, नमस्यंतश्च त्रिप्रकरणेंकरूनवंदनकरणारऐसे, नित्ययुक्ताः सर्वदाएकाग्रचित्तहोत्साते, मां मातें, उपासते भजताहेत, ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ज्ञानयज्ञेनचाप्यन्येयजंतोमामुपासते ॥
एकत्वेनपृथक्त्वेनबहुधाविश्वतोमुखं ॥ १५ ॥

अन्ये इतरकोणी, ज्ञानयज्ञेनचापि ज्ञानयज्ञजोतेणेकरूनही, यजंतः यज्ञकरणारऐसे, एकत्वेन अभेदेंकरून, पृथक्त्वेन भेदबुद्धीकरून, विश्वतोमुखं विश्वरूपऐसा, मां मातें, बहुधा ब्रह्मरुद्रादिरूपभेदेंकरून, उपासते सेविताहेत, ॥ १५ ॥

अहंक्रतुरहंयज्ञःस्वधाहमहमौषधं ॥
मंत्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहंहुतं ॥ १६ ॥

अहं मीजो, क्रतुः ज्योतिष्टोमादिऐसा, अहं मीजो, यज्ञः स्मार्तवैश्वदेवादिकऐसा, अहं मीजो, स्वधा पितरांसदिव्यान्नऐसा, अहं मीजो, औषधं अन्नअथवाऔषध, अहं मीजो, मंत्रः यज्ञादिकर्मांचाकारणजोवेदमंत्रऐसा, अहमेव मीचजोतो, आज्यं सर्वहविरूपआज्यऐसा, अहं मीजो, अग्निः आहवनीयादिअग्नि, हुतं हवनऐसा, १६

पिताहमस्यजगतोमाताधातापितामहः ॥
वेद्यंपवित्रमोंकारऋक्सामयजुरेवच ॥ १७ ॥

अस्यजगतः याजगाचा, पिता जनकजोतो, अहं मीहोय, माता जननी, धाता पोषकमी, पितामहः आजामी, वेद्यं जाणावयायोग्यजेंतेंमी, पवित्रं निर्दोषमी, ॐकारः ॐकारवाचकमीप्रणव, ऋक्साम यजुरेवच ऋक्सामयजुर्वेदतोहीमीच, ॥ १७ ॥

गतिर्भर्त्ताप्रभुःसाक्षीनिवासःशरणंसुहृत् ॥
प्रभवःप्रलयःस्थानंनिधानंबीजमव्ययं ॥ १८ ॥

गतिः पावावयाचेंस्थान, भर्ता पोषक, प्रभुः स्वामी, साक्षी केल्याक-

र्माचाद्रष्टा, निवासः भोगस्थान, शरणं रक्षक, सुहृत् उपकारेंवीणउपकारकरणार, प्रभवः उत्पत्तिस्थान, प्रलयः प्रलयस्थान, स्थानं स्थितिस्थान, निधानं निक्षेपस्थान, अव्ययं नाशरहितऐसें, बीजं बीजजेतेंमी, ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तपाम्यहमहंवर्षंनिगृह्णाम्युत्सृजामिच ॥
अमृतंचैवमृत्युश्चसदसच्चाहमर्जुन ॥ १९ ॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, अहं मीजोतो, तपामि सूर्यरूपेंतप्यमानजोतो, अहं मीजो, वर्षं पर्जन्यजोत्यातें, उत्सृजामि सोडितों, निगृह्णामिच आटोपितों, अमृतंचैव देवांचेंअमृतजेंतेंही, मृत्युश्च मनुष्याचेंमरणतेंही, सत् सत्कार्यस्वरूपजगजेतें, असच्च कारणस्वरूपमायातेंहीआहेंमी, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रैविद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्वर्गतिंप्रार्थयंते ॥ तेपुण्यमासाद्यसुरेंद्रलोकमश्नंतिदिव्यान्दिविदेवभोगान् ॥ २० ॥

त्रैविद्याः वेदत्रयीवेत्ते, सोमपाः यज्ञकरूनसोमपिणारऐसे, पूतपापाः किल्बिषरहितऐसे, यज्ञैः ज्योतिष्टोमादियागजेतीहींकरून, मां वसुरुद्रादित्यरूपजोमीत्यामातें, इष्ट्वा यजनकरून, स्वर्गतिं स्वर्गींगमनातें, प्रार्थयंते इच्छिताहेत, ते जेपूर्वोक्तते, पुण्यं पुण्यफळजेंत्यातें, आसाद्य पावोन, सुरेंद्रलोकं इंद्राचेंस्थानजेंत्यातें, अश्नंति भोगिताहेत, दिवि स्वर्गलोकाचाठायीं, दिव्यान् देवयोग्यऐसे, देवभोगान् अप्सरादिभोगांतें, अश्नंति अनुभविताहेत, ॥ २० ॥

तेतंभुक्त्वास्वर्गलोकंविशालंक्षीणेपुण्येमर्त्यलोकंविशंति ॥ एवंत्रयीधर्ममनुप्रपन्नागतागतंकामकामालभंते ॥ २१ ॥

ते मीमांसकजेते, विशालं विस्तीर्णऐसा, तंस्वर्गलोकं त्यादेवलोकातें, भुक्त्वा भोगून, क्षीणेपुण्ये पुण्याचाक्षयजाह्लाअसतां, मर्त्यलोकं मर्त्यलोकजोत्याप्रत, विशंति प्रवेशकरिताहेत, एवं याप्रकारें, त्रयीधर्मं केवलवैदिकमार्गजोत्यातें, अनुप्रपन्नाः आश्रयकरितहोत्साते, कामकामाः फलेच्छाधरणारजेते, गतागतं जन्ममृत्युरूपगमनागमनातें, लभंते पावताहेत, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनन्याश्चिंतयंतोमांयेजनाःपर्युपासते ॥
तेषांनित्याभियुक्तानांयोगक्षेमंवहाम्यहं ॥२२॥

अनन्याः मजवेगळेंदुसरेठायींअंतःकरणनाहींज्यांचेंतेऐसें, मां मातें, चिंतयंतः अभेदध्यानकरणारऐसे, येजनाः जेलोक, पर्युपासते पूजनादिसेवनकरिताहेत, नित्याभियुक्तानां निरंतरध्याननिष्ठऐसे, तेषां त्यांचा, योगक्षेमं अप्राप्तीथतस्वीकारत्याचेंपरिपालनजेंत्यातें, अहं मीजोतो, वहामि पाववितों, ॥ २२ ॥

येप्यन्यदेवताभक्तायजंतेश्रद्धयान्विताः ॥
तेपिमामेवकौंतेययजंत्यविधिपूर्वकम् ॥ २३ ॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, येपि जेकोणीही, अन्यदेवताभक्ताः वस्वादिकांचेभक्तहोत्साते, श्रद्धयान्विताः भक्तियुक्तहोत्सातें, यजंते पूजिताहेत, तेपि तेही, मामेव मातेंच, अविधिपूर्वकं अविधिपूर्वकजैसेंहोयतैसें, यजंति उपासिताहेत, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥

अहंहिसर्वयज्ञानांभोक्ताचप्रभुरेवच ॥
नतुमामभिजानंतितत्त्वेनातश्च्यवंतिते ॥ २४ ॥

अहं मीजो, सर्वयज्ञानां सकळयज्ञांचा, भोक्ताच भोक्ताहीहोय, प्रभुरेवच स्वामीफलदाताहीहोय, मां ऐशामातें, तत्त्वेन भोक्ताफळदाताह्मणून, नतुअभिजानंति बरेंनाहींजाणत, अतः याकारणास्तव,

ते कर्मनिष्ठजेते, च्यवंति पुनःमनुष्यलोकींयेताहेत, ॥ २४ ॥

यांतिदेवव्रतादेवान्पितॄन्यांतिपितृव्रताः॥भूता
नियांतिभूतेज्यायांतिमद्याजिनोपिमाम्॥२५॥

देवव्रताः देवव्रतजेते, देवान् देवांप्रति, यांति पावताहेत, पितृव्रताः पितृव्रतजेते, पितॄन्यांति पितृलोकातेंपावताहेत, भूतेज्याः मातृगणादिपूजकजेते, भूतानियांति मातृगणातेंपावताहेत, मद्याजिनोपि माझेभक्तजेअनन्यते, मां मातें, यांति पावताहेत, ॥ २५ ॥

पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति॥
तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः॥ २६॥

पत्रं पान, पुष्पं फुल, तोयं उदक, फलं फळ, यः जोकोणी, भक्त्या अतिप्रीतीनें, मे मज, प्रयच्छति अर्पितो, प्रयतात्मनः शुद्धांतःकरणाचें, भक्त्युपहृतं भक्तीनेंअर्पिलेंऐसें, तत् त्यापत्रपुष्पफलादिकातें, अहं मीभोक्ताप्रियजोतो, अश्नामि अन्नासारिखेंप्रीतीनेंस्वीकारून तृप्तीतेंपावतों, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत्॥
यत्तपस्यसिकौंतेयतत्कुरुष्वमदर्पणं॥ २७॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, यत्करोषि शास्त्रोक्तस्वाभाविकजेंकरिशील, यदश्नासि जेंभक्षिसी, यज्जुहोषि जेंहोमिसी, यद्ददासि जेंकाहींदेसी, यत्तपस्यसि जेंतपआचरसी, तत् तें, मदर्पणं मजपावणेंऐसें, कुरुष्व करीं, ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शुभाशुभफलैरेवंमोक्ष्यसेकर्मबंधनैः॥
संन्यासयोगयुक्तात्माविमुक्तोमामुपैष्यसि॥२८॥

एवं ऐसेंकरीतअसतां, शुभाशुभफलैः स्वर्गनरकफलदेणारऐशीं, कर्मबंधनैः बंधनरूपकर्मेंजींतीहींकरून, मोक्ष्यसे कर्मरहितहोशील, सं-

न्यासयोगयुक्तात्मा सर्वकर्मेंभगवंतींअर्पणरूपयोगएकाग्रमनतोऐसा, विमुक्तः जीवन्मुक्तऐसा, मां मातें, उपैष्यसि पावशील, ॥ २८ ॥

समोहंसर्वभूतेषुनमेद्वेष्योस्तिनप्रियः॥
येभजंतितुमांभक्त्यामयितेतेषुचाप्यहं ॥ २९॥

अहं मीजो, सर्वभूतेषु सर्वभूतांचाठायीं, समः अस्तिभातिप्रियअंतर्यामिरूपेंहीसमान, मे मज, द्वेष्यः द्वेषासकारणजोतोही, न नाहीं, नप्रियः नाहींप्रीतिविषयही, ये जेतरी, मां मातें, भक्त्या भक्तीनें, भजंति भजताहेत, मयि माझेस्वरूपीं, ते तेभक्तजेते, अहं मीजोतो, तेषुचापि त्याभक्तांचाठायींदर्पणप्रतिबिंबन्यायेंशुद्धांतःकरणींमीप्रतिफळतों, ॥ २९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अपिचेत्सुदुराचारोभजतेमामनन्यभाक्॥
साधुरेवसमंतव्यःसम्यग्व्यवसितोहिसः॥ ३०॥

सुदुराचारोपिचेत् अत्यंतदुराचारीजो, मां मातें, अनन्यभाक् अभेदबुद्धीनें, भजते सेवितो, सः तो, साधुरेव साधूचऐसा, मंतव्यः बरव्याप्रकारेंमानावा, हि ज्याकारणास्तव, सः तो, सम्यग्व्यवसितः उत्तमनिश्चयवंत, ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

क्षिप्रंभवतिधर्मात्माशश्वच्छांतिंनिगच्छति॥
कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्रणश्यति॥ ३१॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, क्षिप्रं लवकरमाझाभक्तजोतो, धर्मात्मा स्वधर्मचित्तऐसा, भवति होतो, शश्वत् निरंतर, शांतिं विषयभोगरहितताजेतीतें, निगच्छति निश्चितपावतो, मेभक्तः माझाभक्तजोतो, नप्रणश्यति नाहींनाशातेंपावतऐसें, प्रतिजानीहि शपथकरीं, ॥ ३१॥

मांहिपार्थव्यपाश्रित्ययेपिस्युःपापयोनयः॥
स्त्रियोवैश्यास्तथाशूद्रास्तेपियांतिपरांगतिं॥ ३२॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, हि निश्चयेंकरून, मां मातें, व्यपाश्रित्य सेवकभावेंआश्रयून, पापयोनयः चांडालादिक, येपिस्युः जेकोणीहोत, स्त्रियः बायका, वैश्याः वाणीजेते, तथाशूद्राः तसेशूद्रजेते, तेपि पहिलेचांडालादिकसर्वही, परांगति उत्कृष्टगतीजेतीतें, यांति पावताहेत, ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्ताराजर्षयस्तथा ॥
अनित्यमसुखंलोकमिमंप्राप्यभजस्वमां ॥ ३३ ॥

पुण्याः पुण्यशीलऐसे, ब्राह्मणाः ब्राह्मणजेते, भक्ताःसंतः भक्तहोत्साते, तथा तसेच, राजर्षयः ब्रह्मनिष्ठराजेजेते, किंपुनः पूर्वींलश्लोकींचांडालादिशूद्रांतगतीतेंपावताहेतहेंसांगीतलें प्रस्तुतब्राह्मणादिकपावतीलहेंसांगणेंकायमागुती, अनित्यं क्षणिकऐसा, असुखं सुखरहितऐसा, इमंलोकं यामनुष्यदेहातें, प्राप्य पावोन, मां मातें भजस्व सेवनकर, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु ॥
मामेवैष्यसियुक्त्वैवमात्मानंमत्परायणः ॥ ३४ ॥

मन्मनाभव माझाठायींमनदृढवंतऐसाहोईं, मद्भक्तः माझासेवक, मद्याजी माझ्यायजनींतत्पर, मांनमस्कुरु मजलानमस्कारकर, मत्परायणः मीचएकआश्रयज्यासऐसाहोऊन, आत्मानं अंतःकरणातें, एवं याप्रकारें, युक्त्वा माझाठायींजोडून, मामेव मातेंच, एष्यसि पावशील, ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेराजविद्याराजयोगोनामनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीकृष्णार्पण०

दशमाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ सप्तमादिअध्यायीं विभूतिसंक्षेपेंबोलिल्या तेंजाणावयाअशक्यह्मणोन विस्तारेंकरून विभूति सांगावयासदशमाचाप्रारंभ, ॥

श्रीभगवानुवाच भूयएवमहाबाहोश्टणुमेपरमंवचः॥ यत्तेहंप्रीयमाणायवक्ष्यामिहितकाम्यया॥ १ ॥

हेमहाबाहो अगाअर्जुना, भूयएव मागुतीं, मे माझें, परमं उत्कृष्टऐसें, वचः वाक्यजेंत्यातें, श्टणु ऐक, अहं मीजोतो, प्रीयमाणाय संतोषपावणारऐसा, ते तुजकारणें, हितकाम्यया हितेच्छाजेतीकरून, यत् जें, वक्ष्यामि सांगतों, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

नमेविदुःसुरगणाःप्रभवंनमहर्षयः॥ अहमादिर्हिदेवानांमहर्षीणांचसर्वशः॥ २ ॥

सुरगणाः देवसमूहजेते, मे माझा, प्रभवं महिमाजोत्यातें, नविदुः नाहींजाणत, महर्षयः भृग्वादिमहर्षिजेते, न नाहींजाणत, अहं मीजोतो, देवानां देवजेत्यांचा, सर्वशः सर्वही, महर्षीणांच महर्षीजेत्यांसही, हि निश्चयेंकरून, आदिः कारणहोय, ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥

योमामजमनादिंचवेत्तिलोकमहेश्वरं॥ असंमूढःसमर्त्येषुसर्वपापैःप्रमुच्यते॥ ३ ॥

लोकमहेश्वरं लोकांचामहाईश्वरऐसा, अनादिंच आदिरहितऐसा, अजं जन्मरहितऐसा, मां मातें, यः जो, वेत्ति जाणतो, असंमूढः सं-

मोहरहितऐसा, सः तो, सर्वपापैः बुद्धिअबुद्धिकृतऐशींपापेंजींतीहीं-
करून, मर्त्येषु मनुष्यांमध्यें, प्रमुच्यते मुक्तहोतो, ॥ ३ ॥ ॥

बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहःक्षमासत्यंदमःशमः॥
सुखंदुःखंभवोभावोभयंचाभयमेवच॥ ४॥

बुद्धिः सूक्ष्मअर्थजाणणें, ज्ञानं आत्मानात्मविवेक, असंमोहः विवेक-
प्रवृत्ति, क्षमा मारिल्यानेंहीनिर्विकारचित्तता, सत्यं सत्यबोलणें, दमः
बाह्यइंद्रियनिग्रह, शमः अंतरिंद्रियनिग्रह, सुखं आल्हाद, दुःखं चि-
त्तसंक्षोभ, भवः उत्पत्ति, अभावः नाश, भयंच त्रासही, अभयं नि-
र्भयता, एवंच नाहींसांगीतलेंही, ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

अहिंसासमतातुष्टिस्तपोदानंयशोयशः॥
भवंतिभावाभूतानांमत्तएवपृथग्विधाः॥ ५॥

अहिंसा प्राणिपीडानकरणें, समता रागद्वेषरहितचित्तअसणें, तुष्टिः
प्राप्तलाभेंसंतुष्टहोणें, तपः स्वधर्मरूपेंकायाशोषणें, दानं सत्पात्रींय-
थाशक्तिदेणें यशः धर्मनिमित्तकीर्ति, अयशः अधर्मेंकरूनअपकी-
र्ति, पृथग्विधाः वेगळेवेगळेबहुविधऐसे, भावाः पूर्वोक्तपदार्थजेते, भू-
तानां प्राणीजेत्यांस, मत्तएव मजपासूनच, भवंति अनेकप्रकारेंकरू-
नहोताहेत, ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

महर्षयःसप्तपूर्वेचत्वारोमनवस्तथा॥
मद्भावामानसाजातायेषांलोकइमाःप्रजाः॥ ६॥

सप्त सातजण, पूर्वे पहिले, महर्षयः भृग्वादिकजेते, भृगु मरीचि अत्रि
पुलह क्रतु वसिष्ठ पुलस्त्य, तथैवच तसेच, चत्वारः सनकादिक, स-
नक सनंदन सनातन सनत्सुजात, मनवः स्वायंभुवादिसावर्ण्यादिक-
चतुर्दशमनु, मद्भावाः माझेठायींनिष्ठावंतऐसे, मानसाः अयोनिज-
ऐसे, जाताः हिरण्यगर्भजोत्यापासूनझालेऐसे, लोके लोकाच्याठा-

याँ, येषां भृग्वादिमन्वादिकांच्या, इमाःप्रजाः ह्यास्थावरजंगमादिक-प्रजाज्यात्या, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ६ ॥

एतांविभूतिंयोगंचममयोवेत्तितत्त्वतः॥
सोऽविकंपेनयोगेनयुज्यतेनात्रसंशयः॥ ७॥

यः जो, मम माझी, एतां पूर्वोक्तऐशी, विभूतिं विस्तारजोत्यातें, योगंच सामर्थ्यजेंत्यातेंही, तत्त्वतः याथार्थ्येंकरून, वेत्ति जाणतो, सः तो, अविकंपेन चलनरहितऐसा, योगेन योगजोतेणेंकरून, युज्यते युक्त-होतो, अत्र याअर्थीं, संशयः संशयजोतो, न नाहीं, ॥ ७ ॥ ॥

अहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्वंप्रवर्तते॥
इतिमत्वाभजंतेमांबुधाभावसमन्विताः॥ ८॥

अहं मीजोतो, सर्वस्य सर्वजगाचा, प्रभवः उत्पत्तिकारण, मत्तः मज-पासून, सर्वं स्थितिप्रलयादिकजेतें, प्रवर्तते व्यवहारविषयहोतें, इति याप्रकारें, मत्वा मानून, भावसमन्विताः ज्ञानयुक्तऐसे, बुधाः सत्पुरु-षजेते, मां मातें, भजंते सेविताहेत, ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥

मच्चित्तामद्गतप्राणाबोधयंतःपरस्परं॥
कथयंतश्चमांनित्यंतुष्यंतिचरमंतिच॥ ९॥

मच्चित्ताः माझेठायींचित्तज्यांचेंतेऐसे, मद्गतप्राणाः मजप्रतिप्राप्तआ-हेतप्राणेंद्रियेंज्याचींतेऐसे, बोधयंतःपरस्परं अन्योन्यभगवत्स्वरूपबो-धविणारऐसेसमशीलहोत्साते, कोबोधः हरिप्रबोधः, मां मातें, कथयं-तश्च गुणकर्मवर्णिणारऐसेतेही, नित्यं निरंतर, तुष्यंतिच संतोषपावता-हेत, रमंतिच प्रीतीनेंरमताहेत, ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तेषांसततयुक्तानांभजतांप्रीतिपूर्वकं॥

दंदामिबुद्धियोगंतंयेनमामुपयांतिते ॥ १० ॥

सततयुक्तानां निरंतरएकाग्रचित्तऐसे, प्रीतिपूर्वकं स्नेहपूर्वकऐसे, भजतां भजणारऐसे, तेषां त्यांस, तंबुद्धियोगं तेंबरवेंशास्त्रविषयज्ञानातें, ददामि देतों, येन ज्याज्ञानेंकरून, ते तेभक्तजेते, मां मातें, उपयांति पावताहेत, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञानजंतमः॥
नाशयाम्यात्मभावस्थोज्ञानदीपेनभास्वता ॥११॥

तेषामेव त्यांचेच, अनुकंपार्थं दयेकारणें, आत्मभावस्थः हृदयस्थहोऊन, अहं मीजोतो, भास्वता प्रकाशयुक्तऐसा, ज्ञानदीपेन विवेकानुभवदीपजोतेणेंकरून, अज्ञानजं अज्ञानजनितऐसें, तमः अंधकारजोत्यातें, नाशयामि नाशकरितों, ॥ ११ ॥

अर्जुनउवाच परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंभवान्॥ पुरुषंशाश्वतंदिव्यमादिदेवमजंविभुं॥१२॥

परंब्रह्म परब्रह्मऐसा, परंधाम मुक्तीचेंघरऐसा, भवान् तूंजोतो, परमं उत्कृष्टऐसा, पवित्रं पावनऐसा, पुरुषं सर्वशरीरात्मा, शाश्वतं निरंतर, दिव्यं प्रकाशकऐसा, आदिदेवं देवांचाआदिऐसा, अजं जन्मरहितऐसा, विभुं व्यापकऐसा,॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥

आहुस्त्वामृषयःसर्वेदेवर्षिर्नारदस्तथा॥
असितोदेवलोव्यासःस्वयंचैवब्रवीषिमे ॥१३॥

त्वां तूतें, सर्वे सर्वही, ऋषयः ऋषिजेते, आहुः सांगताहेत, तथा तसेंच, देवर्षिः देवर्षिऐसा, नारदः नारदजोतो, असितः असितनामाजोतो, देवलः धौम्याचावडीलबंधुजोतो, व्यासः व्यासजोतो, स्वयंचैव तूंही, मे मजकारणें, ब्रवीषि सांगतोस, ॥ १३ ॥

सर्वमेतदृतंमन्येयन्मांवदसिकेशव ॥
नहितेभगवन्व्यक्तिंविदुर्देवानदानवाः ॥ १४ ॥

हेकेशव अगाकेशवा, यत् जें, मां मातें, वदसि बोलतोस, एतत् हेंसर्व, ऋतं सत्यऐसें, मन्ये मानितों, हेभगवन् अगाभगवंता, ते तुझी, व्यक्ति प्रगटताजेतीतें, देवाः देवजेते, नविदुः नाहींजाणत, दानवाः दैत्यजेते, न नाहींजाणत, ॥ १४ ॥

स्वयमेवात्मनाऽत्मानंवेत्थत्वंपुरुषोत्तम ॥
भूतभावनभूतेशदेवदेवजगत्पते ॥ १५ ॥

हेभूतभावन अगाप्राणिजनका, हेभूतेश अगाभूतांच्यानियंत्या, हेदेवदेव अगादेवांच्यादेवा, हेजगत्पते अगाजगाच्यास्वामी, हेपुरुषोत्तम अगापुरुषश्रेष्ठा, त्वं तूंजोतो, स्वयमेव आपणच, आत्मना अंतःकरणेंकरून, आत्मानं आपणातें, वेत्थ जाणतोस, ॥ १५ ॥

वक्तुमर्हस्यशेषेणदिव्याह्यात्मविभूतयः ॥
याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वंव्याप्यतिष्ठसि १६

याभिर्विभूतिभिः ज्याविभूतींकरून, इमान्लोकान् यालोकांतें, व्याप्य व्यापून, तिष्ठसि राहतोस, ताः त्या, दिव्याः दिव्यऐशा, हि निश्चयेंकरून, आत्मविभूतयः आपुल्याविभूतीज्यात्यांतें, अशेषेण संपूर्ण, वक्तुं सांगावयाकारणें, अर्हसि योग्यआहेस, ॥ १६ ॥

कथंविद्यामहंयोगिंस्त्वांसदापरिचिंतयन् ॥
केषुकेषुचभावेषुचिंत्योसिभगवन्मया ॥ १७ ॥

हेयोगिन् अगाऐश्वर्यवंता, अहं मीजोतो, त्वां तूतें, सदा निरंतर, परिचिंतयन् ध्यानकरितहोत्साता, कथं कोण्याप्रकारें, विद्यां जाणेन, हेभगवन् अगाषड्गुणऐश्वर्यसंपन्ना, केषुकेषुचभावेषु कोणेकोणेप-

दार्थीचाठायीं, मया मीजोयेणें, चिंत्योसि ध्यानकरावयायोग्यआहेस, ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विस्तरेणात्मनोयोगंविभूतिंचजनार्दन ॥
भूयःकथयतृप्तिर्हिंशृण्वतोनास्तिमेऽमृतं ॥ १८ ॥

हेजनार्दन अगाइहपरवांछितप्रदा, विस्तरेण विस्तारेंकरून, आत्मनः आपला, योगं सर्वज्ञत्वादिऐश्वर्यातिशयातें, विभूतिंच ध्यानयोगातेंही, भूयः मागुतीं, कथय सांग, हि ज्याकारणास्तव, अमृतं अमृतवाक्यजेंत्यातें, शृण्वतः आयिकताऐसा, मे मज, तृप्तिः पुरेऐशीबुद्धिजेते, नास्ति नाहीं, ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच हंततेकथयिष्यामिदिव्याह्यात्मविभूतयः ॥ प्राधान्यतःकुरुश्रेष्ठनास्त्यंतोविस्तरस्यमे ॥ १९ ॥

हंत अगालाडक्या, ते तुजकारणें, दिव्याः उत्कृष्टऐशा, आत्मविभूतयः आपुल्याविभूतिजात्या, प्राधान्यतः मुख्यत्वेंकरून, कथयिष्यामि सांगतों, हेकुरुश्रेष्ठ अगाकुरुकुलावतंसा, हि निश्चयेंकरून, मे माझ्या, विस्तरस्य विस्ताराचा, अंतः पारजोतो, नास्ति नाहीं, ॥ १९ ॥

अहमात्मागुडाकेशसर्वभूताशयस्थितः ॥
अहमादिश्चमध्यंचभूतानामंतएवच ॥ २० ॥

हेगुडाकेश अगाजितनिद्रा, सर्वभूताशयस्थितःसमस्तप्राणिमात्रांच्याप्रत्यगंतरींआहेऐसा, आत्मा परमात्माजोतो, अहं मीहोय, भूतानां प्राणीजेत्यांचा, आदिश्च उत्पत्तीही, मध्यंच स्थितीही, अंतएवच शेवटजोतोही, अहं मीहोय, ॥ २० ॥

आदित्यानामहंविष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमान् ॥

मरीचिर्मरुतामस्मिनक्षत्राणामहंशशी ॥ २१ ॥

आदित्यानां बाराआदित्यांमध्यें, विष्णुः विष्णुनामाचाजोतोमी, ज्योतिषां ज्योतींमध्यें, अंशुमान् तेजरूपऐसा, रविः सूर्यजोतोमी, मरुतां वायूमध्यें, मरीचिः मरीचिनामावारामी, नक्षत्राणां नक्षत्रां-मध्यें, शशी चंद्रजोतो, अहं मी, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥

वेदानांसामवेदोस्मिदेवानामस्मिवासवः ॥
इंद्रियाणांमनश्चास्मिभूतानामस्मिचेतना ॥ २२ ॥

वेदानां वेदांमध्यें, सामवेदः सामवेदजोतो, अस्मि आहें, देवानां देवांमध्यें, वासवः इंद्रजोतो, अस्मि आहें, इंद्रियाणां इंद्रियांमध्यें, मनः मनजेतें, अस्मि आहें, भूतानां शरीरेंजींत्यांमध्यें, चेतना बुद्धि-प्रवृत्तिजीती, अस्मि आहें, ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रुद्राणांशंकरश्चास्मिवित्तेशोयक्षरक्षसां ॥
वसूनांपावकश्चास्मिमेरुःशिखरिणामहं ॥ २३ ॥

रुद्राणां एकादशरुद्रांमध्यें, शंकरश्च शंकरजोतो, अस्मि आहें, यक्ष-रक्षसां यक्षराक्षसांमध्यें, वित्तेशः धनाचास्वामीकुबेरजोतोमी, वसूनां अष्टवसूंमध्यें, पावकश्च पावकनामाजोतो, अस्मि आहें, शि-खरिणां उंचपर्वतांमध्यें, मेरुः मेरुजोतो, अहं मी, ॥ २३ ॥ ॥४॥

पुरोधसांचमुख्यंमांविद्धिपार्थबृहस्पतिं ॥
सेनानीनामहंस्कंदःसरसामस्मिसागरः ॥ २४ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, पुरोधसांच पुरोहितांमध्यें, मुख्यं श्रेष्ठऐसा, बृहस्पतिं बृहस्पतीजोत्यातें, मां मीऐशातें, विद्धि जाण, सेनानीनां सेनापतीजेत्यांमध्यें, स्कंदः स्वामिकार्तिकजोतो, अहं मीहोय, सरसां सरोवरांमध्यें, सागरः समुद्रजोतो, अस्मि आहें, ॥ २४ ॥ ॥

महर्षीणांभृगुरहंगिरामस्म्येकमक्षरं॥
यज्ञानांजपयज्ञोस्मिस्थावराणांहिमालयः॥२५॥

महर्षीणां महर्षीजेत्यांमध्यें, भृगुः शुक्रजोतो, अहं मी, गिरां वाक्यांमध्यें, एकंअक्षरं प्रणवजोतो, अस्मि आहें, यज्ञानां यज्ञांमध्यें, जपयज्ञोस्मि जपरूपयज्ञजोतोमीआहें, स्थावराणां पर्वतांमध्यें, हिमालयः हिमाचलजोतो, ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अश्वत्थःसर्ववृक्षाणांदेवर्षीणांचनारदः॥
गंधर्वाणांचित्ररथःसिद्धानांकपिलोमुनिः॥२६॥

सर्ववृक्षाणां सर्ववृक्षांमध्यें, अश्वत्थः पिंपळजोतोमी, देवर्षीणां देवर्षीमध्यें, नारदः नारदजोतोमी, गंधर्वाणां गंधर्वजेत्यांमध्यें, चित्ररथः चित्ररथमी, सिद्धानां सिद्धांमध्यें, कपिलोमुनिः कपिलमुनीजोतोमी, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

उच्चैःश्रवसमश्वानांविद्धिमामम्रुतोद्भवं॥
ऐरावतंगजेंद्राणांनराणांचनराधिपं॥२७॥

अश्वानां अश्वांमध्यें, अम्रुतोद्भवं अम्रुतमथनींउत्पन्नझालाऐसा, उच्चैःश्रवसं उच्चैःश्रवनामाचाघोडाजोत्यातें, मांविद्धि मातेंजाण, गजेंद्राणां हस्तिश्रेष्ठजेत्यांमध्यें, ऐरावतं चतुर्दंतहस्तिजोत्यातें, मांविद्धि मातेंजाण, नराणांच पुरुषांमध्यें, नराधिपं राजाजोत्यातें, मांविद्धि मातेंजाण, ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आयुधानामहंवज्रंधेनूनामस्मिकामधुक्॥
प्रजनश्चास्मिकंदर्पःसर्पाणामस्मिवासुकिः॥२८॥

आयुधानां शस्त्रांमध्यें, वज्रं वज्रआयुधजेतें, अहमस्मि मीआहें, धेनूनां दुभत्यागाईज्यात्यांमध्यें, कामधुक् इच्छितपदार्थदेतीकामधेनु-

नात्राचीगाईमी, प्रजनश्च प्रजोत्पत्तिकर्ताऐसा, कंदर्पः मन्मथजो-
तो, अस्मि आहें, सर्पाणां सर्पामध्यें, वासुकिः वासुकीजोतो, अ-
स्मि आहें, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनंतश्चास्मिनागानांवरुणोयादसामहं॥
पितॄणामर्यमाचास्मियमःसंयमतामहं॥ २९॥

नागानां नागगणांमध्यें, अनंतश्च राजाशेषजोतोमी, यादसां जल-
चरांमध्यें, वरुणः वरुणजोतो, अहं मी, पितॄणां पितृगणांमध्यें, अ-
र्यमाच अर्यमानामाचापितरांचाराजाजोतो, अहमस्मि मीआहें, सं
यमतां नियमनकरणारांमध्यें, यमः यमजोतोमी, ॥ २९ ॥

प्रह्लादश्चास्मिदैत्यानांकालःकलयतामहं॥
मृगाणांचमृगेंद्रोहंवैनतेयश्चपक्षिणां॥ ३०॥

दैत्यानां दैत्यांमध्यें, प्रल्हादश्च परमसंतोषदायकप्रल्हादजोतोमी, अ-
स्मि आहें, कलयतां संख्याकरणारांमध्यें, कालः अहं कालजोतो-
मी, मृगाणां अरण्यपशूंमध्यें, मृगेंद्रः सिंहजोतो, अहं मी, पक्षिणां
पक्षियांमध्यें, वैनतेयश्च गरुडजोतोमी, ॥ ३० ॥ ॥ ॥

पवनःपवतामस्मिरामःशस्त्रभृतामहं॥
झषाणांमकरश्चास्मिस्रोतसामस्मिजान्हवी॥ ३१॥

पवतां सवेगपळणारजेत्यांमध्यें, पवनः वायुजोतो, अस्मि आहें, श-
स्त्रभृतां शस्त्रधारीजेत्यांमध्यें, रामः दाशरथीरामजोतो, अहं मीहोय,
झषाणां मत्स्यजातीमध्यें, मकरः मगरजोतो, अस्मि आहें, स्रोत-
सां प्रवाहरूपनद्याज्यात्यांमध्यें, जान्हवी भागीरथीजीती, अस्मि
आहें, ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्गाणामादिरंतश्चमध्यंचैवाहमर्जुन॥

अध्यात्मविद्याविद्यानांवादःप्रवदतामहं ॥३२॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, सर्गाणां अचेतनसृष्टिआकाशादिकांचा, आदिरंतश्चमध्यंचैव आदिअंतमध्यतोही, अहं मी, विद्यानां संपूर्ण-विद्यांमध्यें, आत्मविद्या ब्रह्मविद्याजेतेमी, प्रवदतां वादजल्पवितंड-बोलणारांमध्यें, वादः अर्थनिर्णयकरणारमुख्यवादजोतो, अहं मी-आहें, ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अक्षराणामकारोस्मिद्वंद्वःसामासिकस्यच ॥
अहमेवाक्षयःकालोधाताहंविश्वतोमुखः ॥३३॥

अक्षराणां सर्ववर्णांमध्यें, अकारः अकारवर्णजोतो, अस्मि आहें, सामासिकस्यच बहुसमासांमध्येंही, द्वंद्वः उभयपदप्रधानजोतोमी, अक्षयः नाशरहितऐसा, कालः कालनामेंप्रसिद्धजोतो, अहमेव मी-च, विश्वतोमुखः सर्वतोमुखऐसा, धाता सर्वफलदाताईश्वरजो-तोमी, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मृत्युःसर्वहरश्चाहमुद्भवश्चभविष्यतां ॥
कीर्त्तिःश्रीर्वाक्चनारीणांस्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा॥३४

भविष्यतां उत्पन्नहोणारजेत्यांचा, सर्वहरः सर्वहरणकरणारऐसा, मृत्युः मृत्युजोतो, उद्भवश्च उत्कर्षजोतोही, अहं मी, नारीणां स्त्रियां मध्यें कीर्तिः ख्यातिजीती, श्रीः शोभाजीती, वाक्च वाणीजीतीही, स्मृतिःअनुभूतार्थस्मरणशक्ती, मेधा ग्रंथार्थधारणाशक्ती, धृतिः उच्छृं-खलतावर्जन, क्षमा हर्षविषादांचेठायींनिर्विकारचित्तता, ऐशाधर्म-स्त्रियाज्यात्यामीच, ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बृहत्सामतथासाम्नांगायत्रीछंदसामहं ॥
मासानांमार्गशीर्षोऽहमृतूनांकुसुमाकरः ॥३५॥

तथा तेसेंच, साम्नां रथंतरादिषट्सामांमध्यें, बृहत्साम बृहत्अशीआ-
हेसंज्ञाज्यासतेंसाममी, छंदसां त्रिष्टुभादिसप्तछंदांमध्यें, गायत्री गाय-
त्रीछंदजोतोमी, मासानां बारामहिन्यांमध्यें, मार्गशीर्षः नूतनधान्या-
चावृद्धिकरमार्गशीर्षनामाचामहिनाजोतो, अहं मी, ऋतूनां ग्रीष्मा-
दिषट्ऋतूंमध्यें, कुसुमाकरः वसंतऋतूजोतोमी, ॥ ३५ ॥ ॥

द्यूतंछलयतामस्मितेजस्तेजस्विनामहं॥
जयोऽस्मिव्यवसायोस्मिसत्वंसत्ववतामहं॥३६॥

छलयतां परवंचनाकरत्यामध्यें, द्यूतं फांशाचेंद्यूतजेतें, अहमस्मि मीआहें, तेजस्विनां तेजवंतांमध्यें, तेजः तेजजेतें, अहं मी, जयोस्मि जयजोतोमी, व्यवसायोस्मि लाभोन्मुखउद्यमजोतोमी, सत्ववतां सात्विकामध्यें, सत्वं धर्मज्ञानऐश्वर्यलक्षणसत्वकार्यजेतें, अहं मी, ३६

वृष्णीनांवासुदेवोस्मिपांडवानांधनंजयः॥
मुनीनामप्यहंव्यासःकवीनामुशनाकविः॥३७॥

वृष्णीनां यादवांमध्यें, वासुदेवः वसुदेवपुत्रजोतो, अस्मि आहें, पांडवानां पांडवांमध्यें, धनंजयः अर्जुनजोतोमी, मुनीनां मननशीलांमध्यें, व्यासः वेदव्यासजोतोमी, कवीनां सूक्ष्मार्थजाणतेजेत्यांमध्यें, उशनाकविः शुक्रजोतोमी, ॥ ३७ ॥

दंडोदमयतामस्मिनीतिरस्मिजिगीषतां॥
मौनंचैवास्मिगुह्यानांज्ञानंज्ञानवतामहं॥३८॥

दमयतां निग्रहकरणारांसंबंधी, दंडः ताडनरूपजोतो, अस्मि आहें, जिगीषतां जिंकावयासइच्छिणारांसंबंधी, नीतिः सामाद्युपायरूपनीति, अस्मि आहें, गुह्यानां गोप्यांमध्यें, मौनंच गोपनाचेंकारणनबो-

लणेंतेंही, अस्मि आहें, ज्ञानवतां ज्ञानवंतांचें, ज्ञानं अपरोक्षज्ञानजें- तें, अहं मी, ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यच्चापिसर्वभूतानांबीजंतदहमर्जुन॥
नतदस्तिविनायत्स्यान्मयाभूतंचराचरं॥ ३९॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, यच्चापि जेंही, सर्वभूतानां समस्तप्राणियांचें, बीजं मायोपाधिकचैतन्यजेतें, तदहं तेंमी, यत् जें, चराचरं स्थावर- जंगमऐसें, भूतं प्राणिमात्रजेतें, अस्ति आहे, तत् तें, मयाविना म- जवांचून, नस्यात् नाहींहोत, ॥ ३९ ॥

नांतोस्तिममदिव्यानांविभूतीनांपरंतप॥
एषतूद्देशतःप्रोक्तोविभूतेर्विस्तरोमया॥ ४० ॥

हेपरंतप अगाशत्रुतापना, मम माझ्या, दिव्यानां दिव्यऐशा, विभूती- नां विभूतीज्यात्यांचा, अंतः पारजोतो, नास्ति नाहीं, मया म्यां, विभू- तेः विभूतीचा, विस्तरः विस्तारजोतो, एषतु हातरी, उद्देशतः एकदे- शेंकरून, प्रोक्तः बोलिजेला, ॥ ४० ॥

यद्यद्विभूतिमत्सत्वंश्रीमदूर्जितमेववा॥
तत्तदेवावगच्छत्वंममतेजोंऽशसंभवम्॥ ४१ ॥

यद्यत् जेंजें, विभूतिमत् ऐश्वर्ययुक्तऐसेंतेंही, श्रीमत् शोभावंतऐसें, ऊर्जितमेववा बळादिआधिक्येंकरूनयुक्तऐसें, सत्वं सत्वगुणप्रधान- प्राणिमात्रजेतें, तत्तदेव तेंतेंही, मम माझ्या, तेजोंशसंभवं प्रभावाच्या अंशेंकरूनउत्पन्नऐशातें, त्वं तूं, अवगच्छ जाण, ॥ ४१ ॥

अथवाबहुनैतेनकिंज्ञातेनतवार्जुन॥
विष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगत्॥ ४२॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, अथवा पक्षांतरे, एतेनबहुनाज्ञातेन हेंबहुप्रका-

रेंजाणणेंजेंतेणेंकरून, तव तुज, किं कायहोय, अहं मीजोतो, इदंकृत्स्नं हेंसंपूर्णजगत्‌जेंत्यातें, एकांशेन एकअंशेंकरून, विष्टभ्य व्यापून, स्थितः राहिलोंआहें,॥ ४२ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेविभूतियोगोनामदशमोऽध्यायः॥ १० ॥ ॥ ॥ ७ ॥

एकादशाऽध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायांतींविश्वात्मकआपुलेंरूपविभूतिमय- ह्मणोनश्रीभगवान्‌बोलिलेतेंऐकोनत्यांच्यादर्शनींउत्कंठित होत्साताअर्जुनश्रीभगवंताप्रतिविनंतिकरितो ॥

अर्जुनउवाच मदनुग्रहायपरमंगुह्यमध्यात्मसं ज्ञितं ॥ यत्त्वयोक्तंवचस्तेनमोहोयंविगतोमम ॥ १ ॥

मदनुग्रहायपरमं माझ्याअनुग्रहाकारणेंउत्कटऐसें, गुह्यं गोप्यऐसें, अध्यात्मसंज्ञितं अध्यात्मसंज्ञाआहेज्यासऐसें, यत् जें, त्वया सर्वज्ञजोतूं- तेणें, उक्तं बोलिलें, वचः वाक्यजेतें, तेन त्यावाक्येंकरून, मम माझा, अयंमोहः मीमारिताहेमरणारइत्यादिकमोहजोतो, विगतः नासोन- गेला, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भवाप्ययौहिभूतानांश्रुतौविस्तरशोमया ॥
त्वत्तःकमलपत्राक्षमाहात्म्यमपिचाव्ययं ॥ २ ॥

हेकमलपत्राक्ष अगाकमललोचना, भूतानां प्राणियांचे, भवाप्ययौ- हिजन्ममरणेंजींतींही, त्वत्तः तुजपासून, विस्तरशः विस्तारेंकरून, मया म्यां, श्रुतौ ऐकिले, अपिच आणिक, अव्ययं नाशरहित, माहात्म्यं सगुणनिर्गुणरूपथोरीवतेंही, श्रुतं ऐकिलें, ॥ २ ॥

एवमेतद्यथात्थत्वमात्मानंपरमेश्वर ॥
द्रष्टुमिच्छामितेरूपमैश्वरंपुरुषोत्तम ॥ ३ ॥

हेपरमेश्वर अगापरमेश्वरा, त्वं तूंजोतो, यथा ज्याप्रकारें, आत्मानं- आपणातें, आत्थ सांगतोस, एतत् हेंवचनजेतें, एवं तैसेंच, हेपुरुषो- त्तम अगापुरुषोत्तमा, ऐश्वरं ज्ञानैश्वर्यादियुक्त, तेरूपं तुझेरूपातें, द्रष्टुं पहावयाकारणें, इच्छामि इच्छितों, ॥ ३ ॥

मन्यसेयदितच्छक्यंमयाद्रष्टुमितिप्रभो ॥
योगेश्वरततोमेत्वंदर्शयात्मानमव्ययं ॥ ४ ॥

हेप्रभो अगाधन्या, तत् तुझेंऐश्वररूपजेतें, मया म्यां, द्रष्टुं पहावया कारणें, शक्यमिति सामर्थ्यआहेऐसें, यदिमन्यसे जरीमानितोस, हे-योगेश्वर अगायोगियांचाराजा, ततः तुझ्याइच्छावशेंकरून, त्वं तूं-जो, अव्ययं नाशरहितऐसा, आत्मानं आपणातें, दर्शय दाखवीं,॥४॥

श्रीभगवानुवाच ॥ पश्यमेपार्थरूपाणिशतशोथ सहस्रशः ॥ नानाविधानिदिव्यानिनानावर्णाकृ तीनिच ॥ ५ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, अथ यानंतर, नानाविधानि नानाप्रकारचीं, शतशःअसंख्यातऐशीं, सहस्रशःअपरिमितऐशीं, मे माझीं, दिव्यानि अद्भुतऐशीं, नानावर्णाकृतीनिच नानाप्रकारचेनीलपीतादिवर्णकर-चरणादिआकृतीज्यांसऐशीं, रूपाणि रूपेंजीत्यांतें, पश्य पाहें, ॥५॥

पश्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनौमरुतस्तथा ॥
बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्याणिभारत ॥ ६ ॥

हेभारत अगाअर्जुना आदित्यान् बारासूर्यजेत्यांतें, वसून् अष्टवसूजे-त्यांतें, रुद्रान् अकरारुद्रजेत्यांतें, अश्विनौ दोघेअश्विनीकुमारजेत्यां-तें, तथामरुतः एकुणपन्नासमरुद्गणजेत्यांतें, तसेंच अदृष्टपूर्वाणि ना-हींपूर्वींकोणींदेखिलींऐशीं, बहूनि फारऐशीं, आश्चर्याणि नवलाव-ऐशींजीत्यांतें, पश्य पाहें, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

इहैकस्थंजगत्कृत्स्नंपश्याद्यसचराचरं ॥
ममदेहेगुडाकेशयच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ॥ ७॥

हेगुडाकेश अगानिद्राजिता, इहममदेहे यामाझ्यादेहाचाठायीं, ए-

कस्थं एकाअवयवींराहिलेंऐसें, सचराचरं स्थावरजंगमसहितऐसें, कृत्स्नं संपूर्ण, जगत् जगातें, अद्य आतांच, पश्य पाहीं, यच्चान्यत् आणिकजयपराजययांतेंही, द्रष्टुं पहावयाकारणें, इच्छसि इच्छितोसतेंपाहीं, ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नतुमांशक्यसेद्रष्टुमनेनैवस्वचक्षुषा ॥
दिव्यंददामितेचक्षुःपश्यमेयोगमैश्वरं ॥ ८ ॥

अनेनैव हेजेयांणीं, स्वचक्षुषा आपुल्याडोळयांनीं, मां मीजोविश्वरूपधारीत्यामातें, द्रष्टुं पहावयाकारणें, नतुशक्यसे शकतनाहींस, ते तुज, दिव्यं अप्राकृतऐसें, चक्षुः नेत्रातें, ददामि देतों, मे माझा, योगं सामर्थ्यादिकजेंत्यातें, ऐश्वरं साधारणऐसें, पश्य पाहीं, ॥ ८ ॥

संजयउवाच ॥ एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरिः ॥ दर्शयामासपार्थायपरमंरूपमैश्वरं ॥ ९ ॥

संजयधृतराष्ट्राप्रतिसांगतो हेराजन् अगाहेराजा, एवमुक्त्वा ऐसेंबोलोन, ततः त्यानंतर, महायोगेश्वरः मोठायोगीऐसा, हरिः वासुदेवजोतो, पार्थाय अर्जुनाकारणें, परमं उत्कृष्टऐसें, ऐश्वरं विश्वरूपसंबंधीऐसें, रूपं रूपजेंत्यातें, दर्शयामास दाखविताझाला, ॥ ९ ॥

अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनं ॥
अनेकदिव्याभरणंदिव्यानेकोद्यतायुधं ॥ १० ॥

अनेकवक्त्रनयनं असंख्यआहेततोंडेंडोळेज्यास, अनेकाद्भुतदर्शनं बहुतविस्मयकारकआहेदर्शनज्याचें, अनेकदिव्याभरणं बहुतआहेतंदिव्यालंकारज्याचेठायीं, दिव्यानेकोद्यतायुधं दिव्यबहुतउगारिलींआहेतहातेरेंजेथेंतें, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनं ॥

सर्वाश्चर्यमयंदेवमनंतंविश्वतोमुखं ॥ ११ ॥

दिव्यमाल्यांबरधरं दिव्यफुलेंआणिवस्त्रेंधरिलींआहेतजेणें, दिव्यगंधानुलेपनं दिव्यगंधाचीउटीज्यास, सर्वाश्चर्यमयं सर्वाश्चर्ययुक्तऐसा, देवं प्रकाशरूपऐसा, अनंतं अंतनाहींज्यासऐसा, विश्वतोमुखं चहूंकडेआहेततोंडेंज्यासऐसा, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दिविसूर्यसहस्रस्यभवेद्युगपदुत्थिता ॥
यदिभाःसदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥

दिवि आकाशाचाठायीं, सूर्यसहस्रस्य सहस्रसूर्यांची, युगपत् एकेवेळेच, उत्थिता उठलीऐशी, भाः प्रभाजेते, यदि जरी, भवेत् होईल, महात्मनः विश्वरूपधारीऐसा, तस्य त्याभगवंताच्या, भासः कांतिजेतीस, सदृशी सारिखी, स्यात् होय, ॥ १२ ॥ ॥ ॥

तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नंप्रविभक्तमनेकधा ॥
अपश्यद्देवदेवस्यशरीरेपांडवस्तदा ॥ १३ ॥

तदा तेकाळीं, देवदेवस्य देवाधिदेवजोत्याचा, तत्र त्या, शरीरे विश्वरूपशरीराचाठायीं, अनेकधा अनेकप्रकारें, प्रविभक्तं देवपितरमाणसेंवेगळेवेगळेऐसें, एकस्थं एकीकडे, कृत्स्नंजंगत् संपूर्णजगजेंत्यातें, पांडवः पंडुपुत्रजोतो, अपश्यत् पाहताझाला, ॥ १३ ॥ ॥ ॥

ततःसविस्मयाविष्टोहृष्टरोमाधनंजयः ॥
प्रणम्यशिरसादेवंकृतांजलिरभाषत ॥ १४ ॥

ततः त्यानंतर, विस्मयाविष्टः आश्चर्ययुक्तहोत्साता, हृष्टरोमा रोमांचयुक्तऐसा, सः तो, धनंजयः अर्जुनजोतो, देवं प्रकाशमानभगवंतातें, शिरसा मस्तकभूमीलालावून, प्रणम्य नमस्कारकरून, कृतांजलिः दोनीकरजोडून, अभाषत बोलताझाला, ॥ १४ ॥ ॥

अर्जुनउवाच पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेसर्वांस्त
थाभूतविशेषसंघान् ॥ ब्रह्माणमीशंकमलासन
स्थमृषींश्चसर्वानुरगांश्चदिव्यान् ॥ १५ ॥

हेदेव अगादेवा, तवदेहे तुझ्याविश्वरूपाचाठायीं, सर्वान्देवान् सकलदेवांतें, तथा तैसेंच, भूतविशेषसंघान् स्थावरजंगमश्रेष्ठनानासमूहजेत्यांतें, कमलासनस्थं नाभिकमळींअसणारऐसा, ब्रह्माणं ब्रह्माजोत्यातें, ईशं देवादिकांचानियंताजोत्यातें, सर्वान्ऋषींश्च वसिष्ठादिसर्वऋषीजेत्यांतें, दिव्यान् देवलोकींचेऐसे, उरगान् वासुकिआदिकरूनसर्पजेत्यांतें, पश्यामि पहातों, ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥

अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रंपश्यामित्वांसर्वतोऽनंतरू
पं ॥ नांतंनमध्यंनपुनस्तवादिंपश्यामिविश्वेश्वर
विश्वरूपं ॥ १६ ॥

हेविश्वेश्वर अगाविश्वाच्यानियंत्या, अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रं बहुतआहेतभुजापोटेंतोंडेंडोळेज्यासऐसा, सर्वतः चहूंकडे, अनंतरूपं अनेकआहेतरूपेंज्यासऐसा, त्वां तूतें, पश्यामि पहातों, तव तुझें, विश्वरूपं विश्वरूपजेंत्यातें, नांतं शेवटनाहींऐशातें, नमध्यं नाहींमध्यभागऐशातें, पुनस्तवादिं मूळस्थानआदिजेंत्यातेंही, नपश्यामि नाहींपाहात, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किरीटिनंगदिनंचक्रिणंचतेजोराशिंसर्वतोदीप्ति
मंतं ॥ पश्यामित्वांदुर्निरीक्ष्यंसमंताद्दीप्तानला
र्कद्युतिमप्रमेयं ॥ १७ ॥

किरीटिनं मुगुटवंतऐसा, गदिनं गदावंत, चक्रिणंच चक्रधारीऐसा, तेजोराशिं तेजःपुंजऐसा, सर्वतः अवघियांकडे, दीप्तिमंतं प्रकाशवं-

तऐसा, दुर्निरीक्ष्यं पाहण्यासअशक्यऐसा, समंतात् आसपास, दीप्ता-नलार्कद्युतिं पेटलाअग्निआणिसूर्यासारिखीआहेप्रभाज्याचीतोऐ-सा, अप्रमेयं अपरिमितऐसा, त्वां तूतें, पश्यामि पाहतों, ॥ १७ ॥

त्वमक्षरंपरमंवेदितव्यंत्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं ॥ त्वमव्ययःशाश्वतधर्मगोप्तासनातनस्त्वंपुरुषोमतोमे ॥ १८ ॥

त्वं तूं, अक्षरं नाशरहितऐसा, परमं परब्रह्मऐसा, वेदितव्यं मुमुक्षुजे-तीहींजाणावयायोग्य, त्वं तूं, अस्यविश्वस्य याविश्वाचा, परं उत्कृष्टऐसें, निधानं आश्रयऐसा, त्वं तूं, अव्ययः अवेंचऐसा, शा-श्वतधर्मगोप्ता निरंतरधर्मरक्षिणारऐसा, त्वं तूं, सनातनः जुनाटऐसा, पुरुषः पुरुषऐसा, मे मज, मतः संमतऐसा, ॥ १८ ॥ ॥ ॥

अनादिमध्यांतमनंतवीर्यमनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रं ॥ पश्यामित्वांदीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजसाविश्वमिदंतपंतं ॥ १९ ॥

अनादिमध्यांतं आदिमध्यअंतरहितऐसा, अनंतवीर्यं अपरिमितप-राक्रमीऐसा, अनंतबाहुं असंख्यआहेतहातज्यासऐसा, शशिसूर्यनेत्रं चंद्रसूर्यनेत्रींआहेतज्याचेतोऐसा, दीप्तहुताशवक्त्रं प्रज्वलितअग्निमुख-ज्याचेंतोऐसा, स्वतेजसा आपुल्यातेजेंकरून, इदंविश्वं याविश्वातें, तपंतं तापकरणारअसा, त्वां तूतें, पश्यामि पाहतों, ॥ १९ ॥

द्यावापृथिव्योरिदमंतरंहिव्याप्तंत्वयैकेनदिशश्चसर्वाः ॥ दृष्ट्वाऽद्भुतंरूपमुग्रंतवेदंलोकत्रयंप्रव्यथितंमहात्मन् ॥ २० ॥

हेमहात्मन् अगाअक्षुद्रस्वभावा, द्यावापृथिव्योः आकाशभूमीयांचें, इदं हें, अंतरं अंतरिक्षजेतें, हि निश्चयेंकरून, एकेनत्वया एकतूंजो-तेणें, व्याप्तं व्यापिलें, सर्वाः सर्वही, दिशश्च दिशाज्यात्याहीव्यापिल्या, अद्भुतं आश्चर्यऐसें, उग्रं भयंकरऐसें, तवइदंरूपं तुझयायारूपातें, दृष्ट्वा पाहून, लोकत्रयं तिन्हीलोकजेते, प्रव्यथितं व्यथेतें-पावलें, ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अमीहित्वांसुरसंघाविशंतिकेचिद्भीताःप्रांजलयोगृणंति ॥ स्वस्तीत्युक्तामहर्षिसिद्धसंघाःस्तुवंति त्वांस्तुतिभिःपुष्कलाभिः ॥ २१ ॥

अमीहिसुरसंघाः हेदेवांचेसमुदायजेते, त्वां तूतें, विशंति प्रवेशकरिताहेत, केचित् कोणी, भीताः भयपावलेऐसे, प्रांजलयः हातजोडून, गृणंति स्तविताहेत, अन्ये दुसरे, महर्षिसिद्धसंघाः नारदादिऋषिकपिलादिसिद्धयांचेसमुदायजेते, स्वस्ति जगासकल्याणअसोऐसें, उक्त्वा बोलून, पुष्कलाभिः बहुतऐशा, स्तुतिभिः स्तवनेंजींतीहीं-करून त्वां तूतें, स्तुवंति स्तविताहेत, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रुद्रादित्यावसवोयेचसाध्याविश्वेश्विनौमरुतश्चोष्मपाश्च ॥ गंधर्वयक्षासुरसिद्धसंघावीक्षंतेत्वांविस्मिताश्चैवसर्वे ॥ २२ ॥

रुद्रादित्यावसवः अकरारुद्रबारासूर्यअष्टवसुजेते, येचसाध्याः साध्यनामकदेवगणजेते, विश्वे देवांचेगणविशेष, अश्विनौ अश्विनीकुमारजेते, मरुतश्च मरुद्गणजेतेही, उष्मपाश्च पितरजेतेही, गंधर्वयक्षासुरसिद्धसंघाः विश्वावसुआदिगंधर्वकुबेरादियक्षविरोचनादिअसुरकपिलादिसिद्धयांचेसमुदायजेते, सर्वे अवघेहि, विस्मिताश्च आश्चर्यपावतहोत्सातेही, त्वां तूतें, वीक्षंते पाहताहेत, ॥ २२ ॥ ॥ ॥

रूपंमहत्तेबहुवक्रनेत्रंमहाबाहोबहुबाहूरुपादं ॥ बहू
दरंबहुदंष्ट्राकरालंदृष्ट्वालोकाःप्रव्यथितास्तथाहं ॥ २३॥

हेमहाबाहो अगाआजानुबाहो, बहुवक्रनेत्रं बहुतोंडेंडोळेज्यासतेंऐसें, बहुबाहूरुपादं अनेकहातमांड्यापायज्यासऐसें, बहूदरं बहुपोटेंज्यासऐसें, बहुदंष्ट्राकरालं बहुदाढाविक्राळऐसें, ते तुझें, महत्, मोठें, रूपं रूपजेंत्यातें, दृष्ट्वा देखोन, लोकाः लोकजेते, प्रव्यथिताः अत्यंतव्यथापावतेझाले, तथा तसाच, अहं मीजोतो, ॥ २३ ॥ ॥

नभःस्पृशंदीप्तमनेकवर्णंव्यात्ताननंदीप्तविशाल
नेत्रं॥दृष्ट्वाहित्वांप्रव्यथितांतरात्माधृतिंनविंदामि
शमंचविष्णो॥ २४॥

हेविष्णो अगाव्यापका, नभःस्पृशं आकाशासशिवलाऐसा, दीप्तं लखलखित, अनेकवर्णं नानाप्रकारचेरंगज्याचेठायींतोऐसा, व्यात्ताननं विस्तीर्णआहेमुखज्याचेंतोऐसा, दीप्तविशालनेत्रं लखलखितथोरनेत्रजाचेऐसा, त्वां तूतें, दृष्ट्वादेखोन, प्रव्यथितांतरात्मा बहुतव्यथावंतमनज्याचेंतोऐसामीजो, हि निश्चयेंकरून, धृतिं धैर्यातें, नविंदामि नाहींपावत, शमंच मनसंतुष्टीजेतीतेंही, ॥ २४ ॥

दंष्ट्राकरालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैवकालानलसंनि
भानि ॥ दिशोनजानेनलभेचशर्मप्रसीददेवेश
जगन्निवास॥ २५॥

हेजगन्निवास अगाजगाश्रया, हेदेवेश अगादेवांच्याधन्या, दंष्ट्राकरालानि दाढाविक्राळऐशीं, कालानलसन्निभानि प्रळयकाळींच्याअग्नीसारिखीं, तेमुखानि तुझींतोंडेंजींत्यांतें, दृष्ट्वैव देखोनच, दिशोनजाने दिशांचीवोळखकळतनाहीं, नलभेचशर्म सुखातेंपावतनाहींमी, प्रसीद प्रसन्नहोयीं, ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥

अमीचत्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्राःसर्वैसहैवावनिपाल संघैः॥ भीष्मोद्रोणःसूतपुत्रस्तथासौसहास्मदीयै रपियोधमुख्यैः॥ २६॥

अमीच हेही, सर्वैधृतराष्ट्रस्यपुत्राः अवघेधृतराष्ट्रपुत्रजेते, अवनिपाल-संघैःराजांचेसमुदायजेत्यांसी, सहैव सकळमिळून, भीष्मः भीष्मजो-तो, द्रोणः द्रोणाचार्यजोतो, तथा तसाच, असौसूतपुत्रः ह्राजोसूता-चालेंककर्णतो, आणिक अस्मदीयैः आमचेजे, योधमुख्यैः यु द्धींमुख्यऐसेजेतेंहीं, सह समागमेंमिळून, त्वां तूतें, विशंति प्रवेशक-रिताहेत, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वक्राणितेत्वरमाणाविशंतिदंष्ट्राकरालानिभयान कानि॥ केचिद्विलग्नादशनांतरेषुसदृश्यंतेचूर्णितै रुत्तमांगैः॥ २७॥

दंष्ट्राकरालानि दाढाविक्राळऐशीं, भयानकानि भ्यासुरऐशीं, तेवक्रा-णि तुझींमुखेंजींत्यांआंतपाहिलेजेआपलेकौरवांचेसमुदायसांगीत-लेते, त्वरमाणाः तांतडीनें, विशंति प्रवेशताहेत, केचित् कोणी, चूर्णि तैरुत्तमांगैः चुराडाजाहलाआहेशिरांचाज्यांच्याते, दशनांतरेषु दां-तांमध्यें विलग्नाः अडकलेऐसे, संदृश्यंते दिसताहेत, ॥ २७ ॥

यथानदीनांबहवोंबुवेगाःसमुद्रमेवाभिमुखाद्र वंति॥ तथातवामीनरलोकवीराविशंतिवक्रा ण्यभिविज्वलंति॥ २८॥

यथा जैसें, नदीनां नद्यांचे, बहवः बहुतऐसे, अंबुवेगाः पाण्यांचेओघ-जेते, समुद्रमेव समुद्रातेंच, अभिमुखाः संमुखहोत्साते, द्रवंति प्रवेश-करितहोत्साते, वाहताहेत, तथा तैसेच, अमीनरलोकवीराः हेजेमनु-

ष्यलोकींचेवीर, अभिविज्वलंति प्रकाशमानऐशीं, तववक्राणि तुझीं-तोंडेंजीत्यांतें, विशंति प्रवेशताहेत ॥ २८ ॥

यथाप्रदीप्तंज्वलनंपतंगाविशंतिनाशायसमृद्ध वेगाः॥ तथैवनाशायविशंतिलोकास्तवापिव क्त्राणिसमृद्धवेगाः॥ २९॥

यथा जैसें, प्रदीप्तंज्वलनं पेटलाअग्नीजोत्यातें, समृद्धवेगाः फारतांतडीनें, पतंगाः पतंगजेते, नाशाय मरणाकारणें, विशंति शिरताहेत, तथैव तसेच, समृद्धवेगाः फारतांतडीनें, लोकाः लोकजेते, तवापिवक्त्राणि तुझींवक्त्रेंजींत्यांतेंही, नाशाय मरावयास, विशंति शिरताहेत, ॥ २९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

लेलिह्यसेग्रसमानःसमंताल्लोकान्समग्रान्वद नैर्ज्वलद्भिः॥ तेजोभिरापूर्यजगत्समग्रंभासस्त वोग्राःप्रतपंतिविष्णो॥ ३० ॥

हेविष्णो अगाव्यापका, समग्रान्लोकान् अवघियालोकांतें, ज्वलद्भिः जळजळीतऐशीं, वदनैः तोंडेंजीतीहींकरून, आपूर्य भरून, समंतात् आसपासचहूंकडून, ग्रसमानःसन् ग्रासकरितहोत्साता, लेलिह्यसे आस्वादनकरितोस, समग्रंजगत् सर्वजगजेंत्यातें, तेजोभिः तेजेंजींतीहींकरून, आपूर्य भरून, तव तुझ्या, भासः प्रभाजात्या, उग्राः तीक्ष्णऐशा, प्रतपंति संतापकरिताहेत, ॥ ३० ॥

आख्याहिमेकोभवानुग्ररूपोनमोस्तुतेदेववरप्रसी द॥ विज्ञातुमिच्छामिभवंतमाद्यंनहिप्रजानामि तवप्रवृत्तिं॥ ३१ ॥

उग्ररूपः उद्दामऐसा, कोभवान् कोणतूं, मेआख्याहि मजसांग, हेदे-

ववर अगादेवश्रेष्ठा, प्रसीद प्रसन्नहोईं, नमोस्तुते तुजनमस्कारअसा, आद्यं सर्वांचाकारणऐसा, भवंतं तूंजोत्यातें, विज्ञातुं जाणावयाकारणें, इच्छामि इच्छितों, तव तुझी, प्रवृत्तिं चेष्टाजेतीतें, नहिप्रजानामि नाहींजाणत, ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच कालोस्मिलोकक्षयकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिहप्रवृत्तः ॥ ऋतेपित्वांनभविष्यंतिसर्वेयेवस्थिताःप्रत्यनीकेषुयोधाः ॥ ३२ ॥

लोकक्षयकृत् लोकांचाक्षयकर्ता, प्रवृद्धः कृष्टवृद्धीतेंपावलाऐसा, कालः कालजोतो, अस्मि आहें, लोकान् लोकजेत्यांतें, समाहर्तुं नाशकरावयाकारणें, इह यालोकाचाठायीं, प्रवृत्तः प्रवर्तलोंआहें, प्रत्यनीकेषु प्रतिसैन्याचेठायीं, अवस्थिताः राहिलेऐसे, येसर्वेयोधाः जे सर्वहीयुद्धकरणारते, ऋतेपित्वां तुझ्यावांचून, नभविष्यंति नाहीं जिवंतराहात, ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठयशोलभस्वजित्वाशत्रून्भुंक्ष्वराज्यंसमृद्धं ॥ मयैवैतेनिहताःपूर्वमेवनिमित्तमात्रं भवसव्यसाचिन् ॥ ३३ ॥

तस्मात्, त्याकारणास्तव त्वं तूंजोतो, उत्तिष्ठ ऊठ, शत्रून् वैरीजेत्यांतें, जित्वा जिंकून, यशोलभस्व कीर्तीतेंमिळीव, समृद्धं अवघें, राज्यं राज्यजेंत्यातें, भुंक्ष्व अनुभवीं, एते हेजेते, पूर्वमेव पहिलेच, मयैव मीजोतेणेंच, निहताएव मारिलेआहेतच, हेसव्यसाचिन् अगादोहींहातींबाणसोडणारा, निमित्तमात्रं निमित्तमात्रऐसा, भव होईंतूं, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

द्रोणंचभीष्मंचजयद्रथंचकर्णंतथान्यानपियोध

वीरान् ॥ मयाहतांस्त्वंजहिमाव्यथिष्ठायुध्यस्वजेतासिरणेसपत्नान् ॥ ३४ ॥

द्रोणंच द्रोणजोत्यातेंही, भीष्मंच भीष्मातेंही, जयद्रथंच जयद्रथजोत्यातेंही, कर्णंच कर्णजोत्यातेंही, तथा तसेच, अन्यान् आणिक योधवीरान् युद्धींमुख्यजेत्यांतेंही, मयाहतान् म्यांमारिलेऐशांतें, त्वं तूं, जहि मारीं, माव्यथिष्ठाः नकोभिऊं, युध्यस्व युद्धकरीं, रणें रणाध्याठायीं, सपत्नान् वैरीजेत्यांतें, जेतासि जिंकिशील, ॥ ३४ ॥

संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचनंकेशवस्यकृतांजलिर्वेपमानःकिरीटी ॥ नमस्कृत्वाभूयएवाहकृष्णंसगद्गदंभीतभीतःप्रणम्य ॥ ३५ ॥

केशवस्य केशवाचें, एतद्वचनं यावचनातें, श्रुत्वा ऐकून, कृतांजलिः हातजोडून, वेपमानः कांपताहेऐसा, किरीटी अर्जुनजोतो, नमस्कृत्वा नमस्कारकरून, सगद्गदं कंठदाटलाऐसाहोत्साता, प्रणम्य नम्रहोऊन, भूयएव मागुतीं, कृष्णं कृष्णाप्रत, भीतभीतःसन् अत्यंतभयभीत होत्साता, आह वचनबोलताझाला, ॥ ३५ ॥ ॥

अर्जुनउवाच स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्याजगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेच ॥ रक्षांसिभीतानिदिशोद्रवंतिसर्वेनमस्यंतिचसिद्धसंघाः ॥ ३६ ॥

हेहृषीकेश अगाइंद्रियांचास्वामी, तव तुझ्या, प्रकीर्त्या कीर्तनेंकरून, जगत् जगजेतें, प्रहृष्यति हर्षातेंपावतें, अनुरज्यतेच प्रीतितेंपावतें, रक्षांसि राक्षसजेते, भीतानि भ्यालेहोत्साते, दिशः दिशाज्यात्यांप्रति, द्रवंति पळताहेत, सर्वेसिद्धसंघाः सर्वहीसिद्धांचेसमुदायजेते, नमस्यंति नमस्कारकरिताहेत, एतत् हें, स्थाने युक्तहोय, ॥ ३६ ॥

कस्माच्चतेननमेरन्महात्मन्गरीयसेब्रह्मणोप्यादि कर्त्रे॥ अनंतदेवेशजगन्निवासत्वमक्षरंसदसत्त त्परंयत्॥ ३७॥

हेअनंत अगाअपारा, हेदेवेश अगादेवांचास्वामी, हेजगन्निवास अगाजगाच्याआश्रया, ब्रह्मणोपि ब्रह्माजोत्याचाही, आदिकर्त्रे जनकऐसा, गरीयसे श्रेष्ठऐसा, ते तुज, कस्माच्च कोणाकारणास्तव, ननमेरन् नाहींनमस्कारकरतील, हेमहात्मन् अगाउदारचित्ता, यत् जें, अक्षरं नाशरहितऐसें, सत् व्यक्तऐसें असत् अव्यक्तअप्रगटऐसें, तत्परं यादोहींच्यापलीकडीलऐसा, त्वं तूं, ॥ ३७॥ ॥ ॥

त्वमादिदेवःपुरुषःपुराणंत्वमस्यविश्वस्यपरंनिधा नं॥ वेत्तासिवेद्यंचपरंचधामत्वयाततंविश्वमनं तरूपं॥ ३८॥

त्वंआदिदेवः तूंजगाचाकारणदेव, पुराणपुरुषः पुरातनपुरुष, त्वं तूं, अस्यविश्वस्य याजगाचा, परंनिधानं उत्कृष्टलयस्थानऐसा, वेत्तासि जाणताआहेस, वेद्यंच जाणावयायोग्यजेते, परंचधाम उत्कृष्टसच्चिदानंदपदतूं, त्वया त्वां, इदंविश्वं हेंविश्वजेतें, ततं व्यापिलें, हेअनंतरूप अगाअपरिच्छिन्नरूपा, ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥

वायुर्यमोग्निर्वरुणःशशांकःप्रजापतिस्त्वंप्रपि तामहश्च॥ नमोनमस्तेस्तुसहस्रकृत्वःपुनश्चभूयो पिनमोनमस्ते॥ ३९॥

वायुः वाराजोतो, यमः यमजोतो, अग्निः अग्निजोतो, वरुणः वरुणजोतो, शशांकः चंद्रजोतो, प्रजापतिः ब्रह्माजोतो, प्रपितामहश्च ब्रह्मयाचाबापजोतो, त्वं तूं, अतः याकारणास्तव, ते तुज, नमोनमः

अस्तु, नमस्कारनमस्कारअसो, सहस्रकृत्वः सहस्रवेळकरून, पुनश्च मागुतेंही, भूयोपि झालेंतेंहीआणिकही, ते तुज, नमोनमः नमस्कारअसोनमस्कारअसो, ॥ ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नमःपुरस्तादथपृष्ठतस्तेनमोस्तुतेसर्वतएवसर्व॥ अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वंसर्वंसमाप्नोषिततो सिसर्वः॥ ४० ॥

पुरस्तात् पुढिलेकडे, ते तुज, नमः नमस्कार, अथ यानंतर, पृष्ठतः पाठीकडेही, सर्वतएव अवघियाकडे, ते तुज, नमः अस्तु नमस्कारअसो, हेसर्व अगासर्वरूपा, त्वं तूं, अनंतवीर्यामितविक्रमः अपारसामर्थ्यवान्फारफारपराक्रमीऐसा, सर्वं समस्तजगजेंत्यातें, समाप्नोषी बरेंएकरूपव्यापितोस, ततः त्याकारणास्तव, सर्वः सर्वरूपऐसाआहेस, ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सखेतिमत्वाप्रसभंयदुक्तंहेकृष्णहेयादवहेसखेति॥ अजानतामहिमानंतवेदंमयाप्रसादात्प्रणयेनवापि ४१

सखेति समानवयाचाऐसा, मत्वा मानून, प्रसभं बलात्कारेंकरून, हेकृष्ण अगाकृष्णा, हेयादव अगायदुकुळींच्या, हेसखेति अगागडियाऐसें, तव तुझा, महिमानं सामर्थ्यजेंत्यातें, इदं हेंविश्वरूपजेंत्यातेंही, अजानता नेणतहोत्साता, मया म्यां, प्रमादात् असावधानतेस्तव, प्रणयेनवापि स्नेहनिमित्तविश्वासेंकरून, यदुक्तं जेंबोलिलों, ॥ ४१ ॥

यच्चावहासार्थमसत्कृतोसिविहारशय्यासनभोजनेषु॥ एकोथवाप्यच्युततत्समक्षंतत्क्षामयेत्वामहमप्रमेयं॥ ४२ ॥

यच्च आणिकही, हेअच्युत अगानिर्विकारा, अवहासार्थं विनोदाकारणें, विहारशय्यासनभोजनेषु खेळतांनिजतांबसतांजेवणाचेठायीं, एकः एकच, अथवा नाहींतरीं, तत्समक्षं त्यागडियांच्यासमोर, असत्कृतोसि अवमानिलाआहेस, तत् तेंखेळणेंहांसणेंविनोदयाअन्यायांतें, अप्रमेयं अचिंत्यप्रभावऐसा, त्वां तूतें, अहं मीजोतो, क्षामये प्रार्थितों, ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पितासिलोकस्यचराचरस्यत्वमस्यपूज्यश्चगुरुर्गरीयान्॥ नत्वत्समोस्त्यभ्यधिकःकुतोन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभावः॥ ४३॥

चराचरस्य स्थावरजंगमात्मकऐसा, अस्यलोकस्य यालोकाचा, पितासि बापआहेस, पूज्यश्च पूजेयोग्यही, गुरुः गुरुजोतो, गरीयान् श्रेष्ठजोतो, त्वं तूंआहेस, अप्रतिमप्रभावः अनुपमआहेमहिमाज्याचातोऐसाआहेस, लोकत्रयेपि तिहींलोकींही, त्वत्समोनास्ति तुजसमाननाहीं, अधिकः तुजपेक्षांसमर्थजोतो, अन्यः दुसरा, कुतः कोठेंअसेल, ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्मात्प्रणम्यप्रणिधायकायंप्रसादयेत्वामहमीशमीड्यं॥ पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियःप्रियायाहंसिदेवसोढुं॥ ४४॥

तस्मात् त्याकारणास्तव, कायं शरीरातें, प्रणिधाय दंडवतपसरून, प्रणम्य नमस्कारकरून, ईशं नियंताऐसा, ईड्यं स्तुतियोग्यऐसा, त्वां तूतें, अहं मीजोतो, प्रसादये प्रार्थितों, हेदेव अगास्वामी, पुत्रस्य लेंकाचाअपराधजोत्यातें, पितेव बापाचेपरी, सख्युः सखाजोत्याचा, सखेव सख्याचेपरीमाझाअन्यायजोत्यातें, सोढुं सहनकरावयाकारणें, अर्हसि योग्यआहेस, प्रियायाः स्त्रीजेतीचाअपराधजोत्यातें, प्रियः भर्ताजोत्याचेपरी, ॥ ४४ ॥

अदृष्टपूर्वंहृषितोस्मिदृष्ट्वाभयेनचप्रव्यथितंमनो मे॥ तदेवमेदर्शयदेवरूपंप्रसीददेवेशजगन्निवा स॥ ४५॥

हेदेव अगादेवा, अदृष्टपूर्वं नाहींजेंपूर्वीदेखिलेंतें, दृष्ट्वा पाहोन, हृषि-तोस्मि हर्षयुक्तआहें, हेदेवेश अगादेवांच्याधन्या मे माझें, मनः मन-जेतें, भयेनच भयजेंतेणेंकरूनही, प्रव्यथितं व्यथेतेंपावलें, हेजगन्नि-वास हेजगाच्याराहत्याजाग्या, तदेव रूपं तेंरूपजेंत्यातें, मे मज, द-र्शय दाखवीं, प्रसीद प्रसन्नहोईं, ॥ ४५ ॥

किरीटिनंगदिनंचक्रहस्तमिच्छामित्वांद्रष्टुमहंत थैव॥ तेनैवरूपेणचतुर्भुजेनसहस्रबाहोभववि श्वमूर्ते॥ ४६॥

हेविश्वमूर्ते अगाविश्वाकारा, किरीटिनं किरीटवंतऐसा, गदिनं गदा-वंतऐसा चक्रहस्तं, हस्ताचाठायींचक्रज्याच्याऐसा, त्वां तूतें, अहं मीजोतों, तथैव पहिल्यासारखें, द्रष्टुं पाहावयाकारणें, इच्छामि इच्छितों, सहस्रबाहो अगाहजारहस्तांच्या, चतुर्भुजेन चारभुजा-ज्यासऐशा, तेनैवरूपेण तेंपहिलेंस्वरूपजेंतेणेंकरून, भव प्रकट-होईं, ॥ ४६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच मयाप्रसन्नेनतवार्जुनेदंरूपंप रंदर्शितमात्मयोगात्॥ तेजोमयंविश्वमनंतमा द्यंयन्मेत्वदन्येननदृष्टपूर्वं॥ ४७॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, त्वदन्येन तुजवेगळ्यादुसरियानें, नदृष्टपूर्वं नाहींदेखिलेंपूर्वींऐसें, तेजोमयं तेजःपुंजऐसें, विश्वं समस्तऐसें, अनंतं अंतनाहींऐसें, आद्यं पुरातनऐसें, यत् जें, मे माझें, इदं हें, परंरूपं उ-

ल्कृष्टरूपजेंतें, प्रसन्नेन प्रसन्नजाहलोंऐसा, मया म्यां, आत्मयो गात् आपल्यासामर्थ्येंकरून, तव तुज, दर्शितं दाखविलें, ॥ ४७ ॥

नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्नचक्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः॥ एवंरूपःशक्यअहंनृलोकेद्रष्टुंत्वदन्येनकुरुप्रवीर॥४८॥

वेदयज्ञाध्ययनैः वेदपठणयज्ञकर्मअर्थज्ञानईहींकरून, नशक्यः नाहींसुलभ, दानैः तुलापुरुषादिदानेंकरून, न नाहीं, क्रियाभिः श्रौतादिकर्मेंकरून, न नाहीं, उग्रैः उग्रऐशीं, तपोभिः कृच्छ्रचांद्रायणादिशरीरशोषकतपेंजींतीहींकरून, न नाहीं, हेकुरुप्रवीर हेकुरुकुळशूरा, त्वदन्येन तुजवेगळेंदुसरियानें, नृलोके मनुष्यलोकाचाठायीं, एवंरूपः विश्वरूपऐसा, अहं मीजोतो, द्रष्टुं पहावयाकारणें, नशक्यः नाहींसुलभ ॥ ४८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मातेव्यथामाचविमूढभावोदृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदं॥ व्यपेतभीःप्रीतमनाःपुनस्त्वंतदेवमेरूपमिदंप्रपश्य ४९

ईदृक् ऐसेंजें, घोरं भयंकरऐसें, मम माझें, इदंरूपं हेंविश्वरूपजेंत्यातें, दृष्ट्वा देखोन, ते तुज, व्यथा भीतिजेते, मास्तु नसो, विमूढभावश्च बुद्धिभ्रंशजोतोही, मा नसो, व्यपेतभीः भयरहितऐसा, प्रीतमनाः प्रसन्नचित्तहोत्साता, पुनः मागुतीं, त्वं तूंजोतो, तदेव पहिलेंजेंतेंच, मे माझें, इदंरूपं हेंरूपजेंत्यातें, प्रपश्य बरेंपाहीं, ॥ ४९ ॥

संजयउवाच इत्यर्जुनंवासुदेवस्तथोक्त्वास्वकंरूपंदर्शयामासभूयः॥ आश्वासयामासचभीतमेनंभूत्वापुनः सौम्यवपुर्महात्मा॥५०॥

वासुदेवः कृष्णजोतो, अर्जुनं अर्जुनाप्रति, इति याप्रकारें, तथोक्त्वापूर्वस्वरूपपाहेंह्मणून, स्वकंरूपं आपलेंस्वरूपजेंत्यातें, भूयः मागुतीं,

दर्शयामास दाखविताझाला, भीतंएनं भयपावलाअशाअर्जुनातें, पुनः मागुतीं, सौम्यवपुः शांतमूर्तिऐसा, भूत्वा होऊन, महात्मा परमात्माजोतो, आश्वासयामासच समाधानातेंपावविताझाला, ॥ ५० ॥

अर्जुनउवाच दृष्ट्वेदंमानुषंरूपंतवसौम्यंजनार्दन॥
इदानीमस्मिसंवृत्तःसचेताःप्रकृतिंगतः ॥ ५१ ॥

हेजनार्दन अगाभगवंता, इदं हें, मानुषं मनुष्यसंबंधीऐसें, तव तुझें, सौम्यं सौम्यऐसें, रूपं रूपजेंत्यातें, दृष्ट्वा देखोन, इदानीं आतां, सचेताः प्रसन्नचित्तऐसा, संवृत्तोस्मि झालोंआहें, प्रकृतिंगतः स्वस्थताजेतीतें पावलोंऐसाही, अस्मि आहें, ॥ ५१ ॥

श्रीभगवानुवाच सुदुर्दर्शमिदंरूपंदृष्टवानसियन्मम॥
देवाअप्यस्यरूपस्यनित्यंदर्शनकांक्षिणः॥ ५२ ॥

त्वं तूं, यत् जें, सुदुर्दर्शं दुःखेंकरूनपाहावयायोग्यऐसें, ममइदंरूपं माझेंहेंरूपजेंत्यातें, दृष्टवानसि देखिलेंआहेस, देवाअपि देवहीजेते, अस्यरूपस्य यारूपाचें, नित्यं सदा, दर्शनकांक्षिणः दर्शनइच्छावंतआहेत, ॥ ५२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नाहंवेदैर्नतपसानदानेननचेज्यया॥
शक्यएवंविधोद्रष्टुंदृष्टवानसिमांयथा॥ ५३ ॥

यथा ज्याप्रकारेंकरून, मां मातें, दृष्टवानसि पाहताझालास, एवंविधः याप्रकारचा अहं मीजोतो, वेदैः ऋगादिवेदत्रयजेंतेणेंकरून, द्रष्टुं पाहावयाकारणें, नशक्यः शक्यनव्हें, तपसा कृच्छ्रादितपाचरणेंकरून, न नाहीं, दानेन अनेकप्रकारच्यादानेंकरून, न नाहीं, इज्यया यज्ञपूजादिकेंकरूनही, नशक्यः शक्यनव्हें, ॥ ५३ ॥

भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवंविधोर्जुन॥

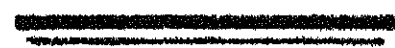
ज्ञातुंद्रष्टुंचतत्त्वेनप्रवेष्टुंचपरंतप ॥ ५४ ॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, एवंविधः विश्वरूपऐसा, अहं मीजोतो, अनन्ययाभक्त्यातु एकरूपभक्तीनेंतर, तत्त्वेन अध्यात्मज्ञानजेंतेणेंकरून, ज्ञातुं जाणावयाकारणें, द्रष्टुं देखावयाकारणें, शक्यः शक्यआहें, प्रवेष्टुंच मोक्षासपावावयाकारणेंहीशक्यहोय, हेपरंतप अगाशत्रुतापना, ॥ ५४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मत्कर्मकृन्मत्परमोमद्भक्तःसंगवर्जितः ॥
निर्वैरःसर्वभूतेषुयःसमामेतिपांडव ॥ ५५ ॥

मत्कर्मकृत् मजप्रीत्यर्थकर्मकरणारऐसा, मत्परमः मीचपरमगतीज्यासऐसा, मद्भक्तः माझाभक्तऐसा, संगवर्जितः धनपुत्रादिसंगरहितऐसा, सर्वभूतेषु शत्रुमित्रादिसकळांचाठायीं, निर्वैरः द्वेषादिभावरहितऐसा, यः जो, सः तो, मां मातें, एति पावतो, हेपांडव अगापांडवा, ॥ ५५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इतिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोग शास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेविश्वरूपदर्शनंनामएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

द्वादशाऽध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ सगुणोपासकआणिनिर्गुणोपासकयादोघां मध्येंकोणश्रेष्ठयाअर्थीअर्जुनजोतोप्रश्नकरितो, ॥

अर्जुनउवाच एवंसततयुक्तायेभक्तास्त्वांपर्युपासते ॥ येचाप्यक्षरमव्यक्तंतेषांकेयोगवित्तमाः ॥ १

एवं याप्रकारें, सततयुक्ताः निरंतरयुक्तह्मणजेत्वन्निष्ठहोत्साते, ये- भक्ताः जेभक्त, त्वां सर्वज्ञगुणऐशातें, येचापि इतरकोणीजे, अक्षरं अविनाशीऐसें, अव्यक्तं इंद्रियांसदृश्यनव्हेऐसेंब्रह्मजेंत्यातें, पर्युपा- सते ध्याताहेत, तेषां त्यादोघांमध्यें, केयोगवित्तमाः कोणयोगवि- त्तमजाणतेश्रेष्ठ, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच मय्यावेश्यमनोयेमांनित्ययुक्ताउपासते ॥ श्रद्धयापरयोपेतास्तेमेयुक्ततमामताः ॥ २ ॥

ये जे, मयि माझाठायीं, मनः मनातें, आवेश्य घालून, नित्ययुक्ताः अखंडजडलेऐसे, परयाश्रद्धयाउपेताः उत्कृष्टआस्तिक्यबुद्धीनेयुक्त- होत्साते, मां मातें, उपासते भजताहेत, ते तेभक्तजेते, मे मज, युक्त- तमाः अत्यंतयोग्य, मताः मानले, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥

येत्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तंपर्युपासते ॥
सर्वत्रगमचिंत्यंचकूटस्थमचलंध्रुवं ॥ ३ ॥

येतु जेतर, अक्षरं अवेंच, सर्वत्रगं सर्वव्यापिऐसें, अचिंत्यंच कल्पने- योग्यनव्हेऐसें, कूटस्थं मायातत्कार्यअधिष्ठानऐसें, अचलं हालतना- हींऐसें, ध्रुवं नित्यऐसें, पर्युपासते उपासिताहेत, ॥ ३ ॥ ॥

संनियम्येंद्रियग्रामंसर्वत्रसमबुद्धयः ॥

तेप्राप्नुवंतिमामेवसर्वभूतहितेरताः॥ ४॥

इंद्रियग्रामं इंद्रियसमुदायातें, संनियम्य बरेंनियमनकरून, सर्वत्र सर्वांविषयीं, समबुद्धयः समानबुद्धिऐसे, सर्वभूतहितेरताः सकळभूनांच्याहितीरतऐसे, ते ज्ञानीजेते, मामेव मातेंच, प्राप्नुवंति पावताहेत, ४

क्लेशोधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसां॥
अव्यक्ताहिगतिर्दुःखंदेहवद्भिरवाप्यते॥ ५॥

अव्यक्तासक्तचेतसां निर्गुणींआसक्तचित्तज्यांचेंतेऐसे, तेषां त्यांस, क्लेशः आयासजोतो, अधिकतरः बहुतबहुत, हि निश्चयेंसी, अव्यक्ता प्रगटनव्हेऐशाविषयीं, गतिः निष्ठाजेते, देहवद्भिः देहधारीजेतीहीं दुःखं क्लेशेंकरूनजैसेंतैसें, अवाप्यते पाविजेते, ॥ ५ ॥

येतुसर्वाणिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः॥
अनन्येनैवयोगेनमांध्यायंतउपासते॥ ६॥

येतु जेतर, मयि माझाठायीं, सर्वाणिकर्माणि सर्वकर्मेंजीत्यांतें, संन्यस्य समर्पून, मत्पराः मीचउत्कृष्टज्यांसऐसे, अनन्येनैव मजवेगळादुसराअवलंबनाहींऐसा, योगेन योगजोतेणेंकरून, मां मातें, ध्यायंतः ध्यानकरितहोत्साते, उपासते भजताहेत, ॥ ६ ॥

तेषामहंसमुद्धर्तामृत्युसंसारसागरात्॥
भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसां॥ ७॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, मय्यावेशितचेतसां माझेंरूपींघातलेंचित्तज्यांणींतेऐसे, तेषां त्यांस, मृत्युसंसारसागरात् मृत्युलक्षणसंसारसागरापासून, अहं मीजोतो, समुद्धर्ता उद्धारकरणार, नचिरात् लवकरच, भवामि होतों, ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मय्येवमनआधत्स्वमयिबुद्धिंनिवेशय॥

निवसिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः ॥ ८ ॥

मय्येव मजविश्वरूपाचाठायीं, मनः मनजेंत्यातें, आधत्स्व ठेवीं, मयि माझाठायीं, बुद्धिं बुद्धिजेतीतें, निवेशय एकाग्रकर, अतऊर्ध्वं याउपरांत, मय्येव माझ्यास्वरूपींच, निवसिष्यसि राहशील, नसंशयः संशयनाहीं, ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथचित्तंसमाधातुंनशक्नोषिमयिस्थिरं ॥
अभ्यासयोगेनततोमामिच्छाप्तुंधनंजय ॥ ९ ॥

हेधनंजय अगाधनंजया, अथ यानंतर, मयि माझाठायीं, चित्तं मनजेंत्यातें, स्थिरं स्थिरऐसें, समाधातुं ठेवावयाकारणें, नशक्नोषि शकतनाहींस, ततः तरी, अभ्यासयोगेन अभ्यासयोगजोतेणेंकरून, मां मातें, आप्तुं मेळवावयाकारणें, इच्छ यत्नकर, ॥ ९ ॥

अभ्यासेऽप्यसमर्थोसिमत्कर्मपरमोभव ॥
मदर्थमपिकर्माणिकुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ १० ॥

अभ्यासेपि अभ्यासाचाठायींही, असमर्थोसि समर्थनव्हेसतरी, मत्कर्मपरमः माझ्याप्रीत्यर्थव्रतादिकर्माचाठायींआदरवंतऐसा, भव होयीं, मदर्थमपि मजकारणेंही, कर्माणि कर्मेंजींत्यांतें, कुर्वन् करितहोत्साता, सिद्धिं चित्तशुद्धिद्वाराज्ञानातें, अवाप्स्यसि पावशील, ॥ १० ॥

अथैतदप्यशक्तोसिकर्तुंमद्योगमाश्रितः ॥
सर्वकर्मफलत्यागंततःकुरुयतात्मवान् ॥ ११ ॥

अथ यानंतर, एतत् हेंपूर्वोक्तकर्मजेंत्यातें, कर्तुं करावयाकारणें, अशक्तोसि अशक्तआहेस, ततः त्यानंतर, मद्योगमपि मदर्थकर्मकरणेंऐसायोगजोत्यातें, आश्रितः आश्रयिलाहोत्साता, यतात्मवान् जित-

चित्तऐसा, सर्वकर्मफलत्यागं सकळकर्मफलांचात्यागजोत्यातें, कुरु करीं, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रेयोहिज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानंविशिष्यते ॥
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरं ॥ १२ ॥

अभ्यासात् अविवेकेंकर्मफळत्यागापेक्षां, ज्ञानं जाणोनकरणेंजेतें, श्रेयः पुण्यप्रधानहोय, हि निश्चयें, ज्ञानात् जाणिवेपेक्षां, ध्यानं ध्यानजेतें, विशिष्यते अधिकहोय, ध्यानात् ध्यानाहून, कर्मफलत्यागः कर्मफलत्यागजोतोअधिक, त्यागात् त्यागाहून, अनंतरं सवेंच, शांतिः शांतिजेतेअधिक, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥

अद्वेष्टासर्वभूतानांमैत्रःकरुणएवच ॥
निर्ममोनिरहंकारःसमदुःखसुखःक्षमी ॥ १३ ॥

सर्वभूतानां सर्वप्राणीजेत्यांचा, अद्वेष्टा उत्तमांचाठायीं द्वेषशून्यऐसा, मैत्रः समांचाठायींमित्रत्वेंकरूनवर्तणार, करुणःएवच हीनांचाठायींदयाळु, निर्ममः ममताशून्य, निरहंकारः अहंकाररहितऐसा, समदुःखसुखः सुखदुःखेंसमानज्यासऐसा, क्षमी परापराधींविकारशून्यऐसा, ॥ १३ ॥

संतुष्टःसततंयोगीयतात्मादृढनिश्चयः ॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्योमद्भक्तःसमेप्रियः ॥ १४ ॥

सततं निरंतर, संतुष्टः लाभालाभींसमानबुद्धिऐसा, योगी वशीकृतचित्तऐसा, यतात्मा निग्रहस्वभावज्याचातोऐसा, दृढनिश्चयः भवविषयअसत्यह्मणूनदृढनिश्चयवंतऐसा, मय्यर्पितमनोबुद्धिः माझेठायींमनबुद्धिअर्पिलीजेणेंऐसा, यः जो, मद्भक्तः माझाभक्त, सः तो, मे प्रियः मजअत्यंतआवडता, ॥ १४ ॥

यस्मान्नोद्विजतेलोकोलोकान्नोद्विजतेचयः॥
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तोयःसचमेप्रियः॥ १५॥

यस्मात् ज्यापासून, लोकः लोकजोतो, नोद्विजते क्षोभातेंपावतनाहीं, लोकात् लोकापासून, यः जो, नोद्विजतेच संतापातेंपावतनाहीं, हर्षामर्षभयोद्वेगैः प्रियलाभींहर्षपरोत्कर्षीअसहनताव्याघ्रादिदर्शनेंत्रासचित्तक्षोभईहींकरून, मुक्तः सुटला, यः जो, सचमेप्रियः तो चमजअत्यंतप्रियहोय, ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनपेक्षःशुचिर्दक्षउदासीनोगतव्यथः॥
सर्वारंभपरित्यागीयोमद्भक्तःसमेप्रियः॥ १६॥

अनपेक्षः भोगसामग्रीअनायासेंप्राप्तअसतांचाडनाहींज्यासऐसा, शुचिः बाह्याभ्यंतरशौचसंपन्नऐसा, दक्षः आलस्यशून्यऐसा, उदासीनः कोणाचापक्षपातीनव्हेऐसा, गतव्यथः आधिशून्यऐसा, सर्वारंभपरित्यागी दृष्टादृष्टांचाउद्यमटाकणारऐसा, यःमद्भक्तः ऐसामाझाजोभक्त, समेप्रियः तोमजअत्यंतआवडता, ॥ १६ ॥ ॥ ॥

योनहृष्यतिनद्वेष्टिनशोचतिनकांक्षति॥
शुभाशुभपरित्यागीभक्तिमान्यःसमेप्रियः॥१७॥

यः जो, नहृष्यति इष्टप्राप्तीनेंसंतोषनाहींज्यासऐसा, नद्वेष्टि अनिष्टप्राप्तीचाद्वेषकरीतनाहींऐसा, नशोचति गेलेवस्तूचाशोककरणेंनाहींज्यासतो, नकांक्षति अप्राप्ताचीइच्छाधरीतनाहींऐसा, शुभाशुभपरित्यागी बरेंवाईटयांचात्यागस्वभावज्याचा, भक्तिमान् भजनशीलऐसा, यः जो, सः मेप्रियः तोमजप्रिय, ॥ १७ ॥ ॥ ॥

समःशत्रौचमित्रेचतथामानापमानयोः॥
शीतोष्णसुखदुःखेषुसमःसंगविवर्जितः॥ १८॥

शत्रौचमित्रेच वैरियाचेआणिमित्राचेठायीं, समः एकरूपऐसा, तथा तैसाच, मानापमानयोः मानअपमानयांचेठायींही, शीतोष्णसुखदुःखेषु शीतोष्णसुखदुःखअशाद्वंद्वांचाठायींही, समः एकरूपच, संगविवर्जितः कोठेंहीआसक्तनाहींऐसा, ॥ १८ ॥ ॥ ॥

तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनीसंतुष्टोयेनकेनचित् ॥
अनिकेतःस्थिरमतिर्भक्तिमान्मेप्रियोनरः ॥ १९ ॥

तुल्यनिंदास्तुतिः समानआहेतनिंदास्तुतिज्यासतोऐसा, मौनी अपृष्टपरिभाषीनव्हेऐसा, येनकेनचित् शरीरस्थितीजेणेंकरूनहोईलतेवढ्यानेंच, संतुष्टः संतोषीऐसा, अनिकेतः नियतस्थाननाहींज्यासऐसा, भक्तिमान् भक्तिवंत, नरः पुरुषजोतो, मेप्रियः मजआवडताहोय, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

येतुधर्मामृतमिदंयथोक्तंपर्युपासते ॥
श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाः ॥ २० ॥

येतु जेकोणी, इदंधर्मामृतं हेंधर्मरूपअमृतऐसें, यथोक्तं पूर्वोक्तजें-अद्वेष्टृत्वादिप्रकारयुक्त, पर्युपासते सेविताहेत, श्रद्दधानाः आस्तिक्यबुद्धिमंतऐसे, मत्परमाः मीपरमात्माज्यांसप्रियऐसे, ते भक्ताः तेभक्तजेते, अतीवमेप्रियाः मजबहुतआवडतेहोत, ॥ २० ॥ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेभक्तियोगोनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥

त्रयोदशाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रथमषट्कींत्वंपदार्थमध्यमषट्कींतत्पदार्थबोलिले उत्तरषट्कैंकरूनवाक्यार्थनिष्ठासम्यक्ज्ञानबुद्धिप्रधानआरंभिजेते॥

श्रीभगवानुवाच इदंशरीरंकौंतेयक्षेत्रमित्यभिधीयते॥ एतद्योवेत्तितंप्राहुःक्षेत्रज्ञमितितद्विदः १

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, इदंशरीरं हेंदेहेंद्रियअंतःकरणसहितभोगायतनशरीरजेतें, क्षेत्रंइति कृषीचेपरीफलोत्पत्तिसाधनह्मणोनक्षेत्रऐसें, अभिधीयते बोलिजेतें, एतत् याक्षेत्रातें, योवेत्ति मीमाझेंह्मणोनजाणतो, तं त्यातें, तद्विदः तत्त्ववेत्तेजेते, क्षेत्रज्ञमिति कृषीवलाचेपरीफळभोक्ताह्मणोन, प्राहुः बोलताहेत, ॥ १ ॥ ॥ ॥

क्षेत्रज्ञंचापिमांविद्धिसर्वक्षेत्रेषुभारत॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानंयत्तज्ज्ञानंमतंमम॥ २॥

हेभारत अगाभरतवंशजा, सर्वक्षेत्रेषु सर्वक्षेत्रांचाठायीं, क्षेत्रज्ञंचापि क्षेत्रज्ञजोत्यातेंही, मां मीजोपरमात्मात्यामातें, विद्धि जाण, यत् जें क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोः शरीरआणिजाणतायांचें, ज्ञानं ज्ञानजेतें, तत्ज्ञानं तेंशरीरजीवांचेंज्ञानजेतें, ममम‍तं मजसंमत, ॥ २ ॥

तत्क्षेत्रंयच्चयादृक्चयद्विकारियतश्चयत्॥
सचयोयत्प्रभावश्चतत्समासेनमेश्रृणु॥ ३॥

तत्क्षेत्रं तेंक्षेत्रह्मणूनबोलिलें, यच्च हेजें, यादृक्च ज्याप्रकारचें, यद्विकारि कोणविकारात्मकहोय, यतश्च ज्यापासून, यत् जेंऐसें, सच तोक्षेत्रज्ञजोतो, यः कोणजो, यत्प्रभावश्च कोणसामर्थ्यवंत, तत् तें, समासेन संक्षेपेंकरून, मेश्रृणु माझ्यावचनेंकरूनऐक, ॥ ३ ॥

ऋषिभिर्बहुधागीतंछंदोभिर्विविधैःपृथक्॥
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैवहेतुमद्भिर्विनिश्चितैः॥ ४॥

ऋषिभिः व्यासादिऋषीजेत्यांणीं, बहुधा बहुप्रकारें, गीतं बोलिजेलें, विविधैः नानाप्रकारचेऐसे, छंदोभिः ऋग्वेदादिकरून, पृथक् वेगळें, हेतुमद्भिः युक्तिवंतऐसीं, विनिश्चितैः निःसंशयेंकरूनअर्थप्रतिपादकऐसीं, ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव, व्याससूत्रपदेंकरूनहीबोलिजेलें, ॥४॥

महाभूतान्यहंकारोबुद्धिरव्यक्तमेवच॥
इंद्रियाणिदशैकंचपंचचेंद्रियगोचराः॥ ५॥

महाभूतानि भूम्यादिमहाभूतें, अहंकारः विषादाचाकारणऐसा, बुद्धिः ज्ञानात्मक, अव्यक्तमेवच मायाजीती, इंद्रियाणिदश इंद्रियेंदाहा, एकंच मनइंद्रियएकजेतें, पंचच पांच, इंद्रियगोचराः शब्दादिविषयजेते, ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इच्छाद्वेषःसुखंदुःखंसंघातश्चेतनाधृतिः॥
एतत्क्षेत्रंसमासेनसविकारमुदाहृतम्॥ ६॥

इच्छा अपेक्षा, द्वेषः विरोध, सुखं अनुकूलवेदनीयऐसें, दुःखं प्रतिकूलवेदनीयऐसें, संघातः पूर्वोक्तपदार्थांचासमुदाय, चेतना ज्ञानात्मिकामनोवृत्ति, धृतिः धैर्यशक्ति, एतत्क्षेत्रं हेंक्षेत्रजेतें, सविकारं इंद्रियादिकविकारसहित, समासेन संक्षेपेंकरून, उदाहृतं बोलिजेलें, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवं॥
आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः॥ ७॥

अमानित्वं मानापेक्षानधरणें, अदंभित्वं स्वधर्मगोपन, अहिंसा कायवाङ्मनेंपरपीडानकरणें, क्षांतिः परापराधसहनकरणें, आर्जवं सर्व-

भूतीअवक्रता, आचार्योपासनं श्रीगुरुसेवा, शौचं बाह्यांतरशुचित्व, स्थैर्यं सन्मार्गीस्थिरता, आत्मविनिग्रहः शरीरनियमन, ॥ ७ ॥

इंद्रियार्थेषुवैराग्यमनहंकारएवच ॥
जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ॥ ८ ॥

इंद्रियार्थेषु दृश्यशब्दादिविषयश्रुतस्वर्गादिभोगादिकांचेठायीं, वैराग्यं इच्छांरहितचित्तवृत्तीजे, अनहंकारएवच गर्वरहितवर्तणें, जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं उत्पत्तिनाशवार्धक्यरोगइत्यादिकांचेठायींदुःखरूपदोषाचेंवारंवारपाहणें, ॥ ८ ॥

असक्तिरनभिष्वंगःपुत्रदारगृहादिषु ॥
नित्यंचसमचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ९ ॥

पुत्रदारगृहादिषु पुत्रआणिस्त्रियाआणिगृहादिविषयांचाठायीं, असक्तिः असंसक्तावृत्तिजेते, आणि अनभिष्वंगः वासनारहितताजेती, च आणि, इष्टानिष्टोपपत्तिषु सुखदुःखात्मकभोगप्राप्तीचाठायीं नित्यं सर्वकाळ, समचित्तत्वं हर्षविषादराहित्यरूपअंतःकरणवृत्तिजेते, ॥ ९ ॥

मयिचानन्ययोगेनभक्तिरव्यभिचारिणी ॥
विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि ॥ १० ॥

मयिच माझाठायीं, अनन्ययोगेन मजवांचूनअन्यत्रगमनस्वभावनाहींऐशीवृत्तिजीतिणें, भक्तिः भक्तिजीती, विविक्तदेशसेवित्वं एकांतजागेचेंराहणें, जनसंसदि ज्ञानविमुखसभेचाठायीं, अरतिः प्रीतिरहितता, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अध्यात्मज्ञाननित्यत्वंतत्त्वज्ञानार्थदर्शनं ॥
एतज्ज्ञानमितिप्रोक्तमज्ञानंयदतोऽन्यथा ॥ ११ ॥

अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं जीवेश्वरैक्यज्ञाननिष्ठता, तत्वज्ञानार्थदर्शनं

अध्यात्मज्ञानफळदुःखनिवृत्तिआनंदावाप्तिरूपमोक्षातेंसर्वोत्कृष्टत्वें-
करूनपाहणें, एतत् हीं विंशतिलक्षणें, ज्ञानमिति ज्ञानसाधनह्मणून,
प्रोक्तं ह्मणिजेलें, यत् जें, अतः याहून, अन्यथामानित्वादिअवघें,
अज्ञानं अज्ञानजेतेंत्यागायोग्य, ॥ ११ ॥ ॥ ॥

ज्ञेयंयत्तत्प्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वाऽमृतमश्नुते ॥
अनादिमत्परंब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यते ॥ १२ ॥

ज्ञेयं जाणावयायोग्य, यत् मागेंसांगितलेंजें, तत् तेंब्रह्मजेंत्यातें, प्रवक्ष्या
मि सांगतों, यत् जें, ज्ञात्वा जाणितल्यावरी, अमृतं मोक्षजोत्यातें,
अश्नुते अनुभवितोत्याचज्ञेयातेंविस्तारितो, अनादिमत् आदिनाहीं-
ऐसें, परंब्रह्म उत्कृष्टब्रह्मजेतें, नसत् दृश्यपदार्थनव्हेऐसें नअसत् अदृ-
श्यनव्हेऐसें, उच्यते बोलिजेतें, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वतःपाणिपादंतत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं ॥
सर्वतःश्रुतिमल्लोकेसर्वमावृत्त्यतिष्ठति ॥ १३ ॥

तत् तेंब्रह्म, सर्वतःपाणिपादं सर्वत्रहातपायज्याचेतें, सर्वतोक्षिशिरोमु-
खं सर्वत्रनेत्रशिरमुखआहेज्यासतेंऐसें, सर्वतःश्रुतिमत् सर्वत्रश्रवण-
इंद्रियेंकरूनयुक्त, लोके यालोकाचाठायीं, सर्वं सर्वांतें आवृत्त्यव्या-
पून, तिष्ठति राहिलेंआहे, ॥ १३ ॥ ॥ ॥

सर्वेंद्रियगुणाभासंसर्वेंद्रियविवर्जितं ॥
असक्तंसर्वभृच्चैवनिर्गुणंगुणभोक्तृच ॥ १४ ॥

सर्वेंद्रियगुणाभासं सर्वेंद्रियांचेगुणविषयादिआकारेंभानज्याचेंतेंऐसें,
सर्वेंद्रियविवर्जितं सर्वेंद्रियव्यापाररहितऐसें, असक्तं संगशून्यऐसें,
सर्वभृच्चैव सर्वांतेंआधारभूतऐसें, निर्गुणं सत्वादिगुणरहितऐसें, गुण-
भोक्तृच गुणांचेंपालकऐसें, ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बहिरंतश्चभूतानामचरंचरमेवच॥
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयंदूरस्थंचांतिकेचतत्॥ १५॥

भूतानां चराचरप्राणियांच्या, बहिः बाहेर, अंतश्च आंतही, अचरं स्थावरजेंतेंही, चरमेवच जंगमभूतजेंतेंही, सूक्ष्मत्वात् बहुतबारीकह्मणोन, तत् तेंब्रह्मजेतें, अविज्ञेयं जाणावयायोग्यनव्हेऐसें, दूरस्थंच अज्ञान्यासदूरऐसें, तत् तेंच, अंतिकेच ज्ञानियांससंनिधच, ॥ १५ ॥

अविभक्तंचभूतेषुविभक्तमिवचस्थितं॥
भूतभर्तृचतज्ज्ञेयंग्रसिष्णुप्रभविष्णुच॥ १६॥

भूतेषु प्राणियांचाठायीं, अविभक्तंच वेगळेंनाहींऐसें, विभक्तमिवच वेगळेंऐशापरी, स्थितं राहिलेंऐसें, तत्पूर्वोक्तऐसें, ज्ञेयं तेंजाणावें, भूतभर्तृच प्राणियांचेंपोषकहोय, ग्रसिष्णु नाशकहीहोय, प्रभविष्णुच उत्पादकहीहोय, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥

ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्तमसःपरमुच्यते॥
ज्ञानंज्ञेयंज्ञानगम्यंहृदिसर्वस्यधिष्ठितं॥ १७॥

तत् तेंज्ञेयब्रह्मजेतें, ज्योतिषामपि आदित्यादिप्रकाशकांचेंही, ज्योतिः प्रकाशकहोय, तमसः अज्ञानाहून, परं वेगळेंऐसें, उच्यते बोलिजेतें, ज्ञानं बुद्धिवृत्तीचाठायींजाणीवजेते, ज्ञेयं तेंचिरूपादिआकारेंपरिणामविषय, ज्ञानगम्यं अमानित्वादिसाधनेंकरूनपावावयायोग्य, सर्वस्य प्राणिमात्रांच्या, हृदि हृदयाचाठायीं, अधिष्ठितं राहिलेंऐसें, ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इतिक्षेत्रंतथाज्ञानंज्ञेयंचोक्तंसमासतः॥
मद्भक्तएतद्विज्ञायमद्भावायोपपद्यते॥ १८॥

इति याप्रकारें, क्षेत्रं महाभूतादिधृत्यंत, तथा तैसेंच, ज्ञानं अमानित्वादितत्त्वज्ञानार्थदर्शनांतजें, ज्ञेयंच अनादिमत्इत्यादिहृदिसर्वस्यधिष्ठितमित्येतत्पर्यंतं, उक्तं बोलिजेलें, समासतः संक्षेपेंकरून, मद्भक्तः माझाभक्तजोतो, एतत् याज्ञानातें, विज्ञाय जाणोन, मद्भावाय मोक्षाकारणें, उपपद्यते योग्यहोतो, ॥ १८ ॥

प्रकृतिंपुरुषंचैवविद्ध्यनादीउभावपि ॥
विकारांश्चगुणांश्चैवविद्धिप्रकृतिसंभवान् ॥ १९ ॥

प्रकृतिं मायाजेतीतें, पुरुषंचैव जीवजोत्यातेंही, उभावपि यादोहींतें, अनादी अनादीऐशीं, विद्धि जाण, विकारांश्च देहेंद्रियविकारजेत्यांतें, गुणांश्चैव सुखदुःखमोहादिगुणजेत्यांतेंही, प्रकृतिसंभवान् प्रकृतीपासूनउपजलेऐशांतें, विद्धि जाण, ॥ १९ ॥

कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुःप्रकृतिरुच्यते ॥
पुरुषःसुखदुःखानांभोक्तृत्वेहेतुरुच्यते ॥ २० ॥

कार्यकारणकर्तृत्वे शरीरइंद्रियांच्याकर्तृत्वाचाठायीं, प्रकृतिः मायाजीती, हेतुः कारणऐसें, उच्यते बोलिजेतें, पुरुषः जीवजोतो, सुखदुःखानां मायाकृतसुखदुःखांच्या, भोक्तृत्वे भोक्तेपणाविषयीं, हेतुः कारणजोतो, उच्यते बोलिजेतो, ॥ २० ॥ ॥ ॥

पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुंक्तेप्रकृतिजान्गुणान् ॥
कारणंगुणसंगोऽस्यसदसद्योनिजन्मसु ॥ २१ ॥

पुरुषः पुरुषजोतो, प्रकृतिस्थः अविद्यालक्षणप्रकृतीचाठायींतादात्म्येंराहिलाऐसा, हि ज्याकारणास्तव, प्रकृतिजान् प्रकृतीपासूनजन्मलेऐसे, गुणान् सुखदुःखमोहाकारेंव्यक्तऐशियांतें, भुंक्ते अनुभवितो, सदसद्योनिजन्मसु देवतिर्यगादियोनिजन्मांचाठायीं, अस्य या-

पुरुषास, गुणसंगः सुखदुःखांचाठायींतादात्म्याध्यासजोतो, कारणं कारणहोय, ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

उपद्रष्टाऽनुमंताचभर्ताभोक्तामहेश्वरः॥
परमात्मेतिचाप्युक्तोदेहेस्मिन्पुरुषःपरः॥ २२॥

उपद्रष्टा जवळूनपहाणारऐसा, अनुमंताच सन्निधानमात्रेंअनुग्रहाचाहीकर्ता, भर्ता धारणपोषणकर्ता, भोक्ता सुखदुःखांचाअनुभविता, महेश्वरः मोठाईश्वरऐसा, परमात्मेतिच अंतर्यामीऐसाही, उक्तः बोलिजेला, अस्मिन्देहे यादेहाचाठायीं, परः उत्कृष्टऐसा, पुरुषः परमात्माजोतो, ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यएवंवेत्तिपुरुषंप्रकृतिंचगुणैःसह॥
सर्वथावर्तमानोपिनसभूयोभिजायते॥ २३॥

यः जो, एवं बोलिल्याप्रकारें, पुरुषं जीवजोत्यातें, वेत्ति मीआत्माम्हणोनजाणतो, गुणैःसह विकारांसहित, प्रकृतिंच अविद्याजीतीतें, वेत्ति आत्मविद्येनेंमिथ्याभूतबोधिलीऐशीतेंजाणतो, सः तो, सर्वथा वर्तमानोपि विधिअतिक्रमूनवर्तमानअसतांही, भूयः मागुतीं, नअभिजायते जन्मासयेतनाहीं, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥

ध्यानेनात्मनिपश्यंतिकेचिदात्मानमात्मना॥
अन्येसांख्येनयोगेनकर्मयोगेनचापरे॥ २४॥

केचित् कोणी, ध्यानेन श्रवणमनननिदिध्यासशुद्धांतःकरणेंकरून, आत्मनि आपुल्याबुद्धीचाठायीं, आत्मना मनेंकरून, आत्मानं परमात्माजोत्यातें, पश्यंति योगद्वारापाहताहेत, अन्ये भेदवादीयोगीजेते, आत्मनिबुद्धीचाठायीं, आत्मानं परमात्माजोत्यातें, सांख्येनयोगेन ज्ञानयोगेंकरून, पश्यंति पाहताहेत, अपरे इतरकोणी, क-

र्मयोगेन कर्त्तृत्वफलापेक्षारहितईश्वरार्पितविहितकर्मकरून, पश्यंति पाहताहेत, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अन्येत्वेवमजानंतःश्रुत्वान्येभ्यउपासते ॥
तेपिचातितरंत्येवमृत्युंश्रुतिपरायणाः ॥ २५ ॥

अन्येतु आणिकतरी, एवं यापूर्वोक्तप्रकारें, अजानंतः नाहींजाणतऐसे, अन्येभ्यः अन्यगुरुजेत्यांपासून, श्रुत्वा ऐकून, उपासते भजताहेत, श्रुतिपरायणाः श्रवणींपरमआदरज्यांसतेऐसे, तेपिच तेही, मृत्युं संसारातें, अतितरंत्येव अतिक्रमिताहेत, ॥ २५ ॥

यावत्संजायतेकिंचित्सत्वंस्थावरजंगमं ॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धिभरतर्षभ ॥ २६ ॥

हेभरतर्षभ अगाभरतश्रेष्ठा, यावत् यत्किंचित्जेंकांहीं, स्थावरजंगमं स्थावरजंगमऐसें, सत्वं वस्तु, संजायते उपजतें, तत् तेंसर्वही, क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात् क्षेत्रआणिक्षेत्रज्ञाच्यासंयोगास्तवऐसें, विद्धि जाण, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

समंसर्वेषुभूतेषुतिष्ठंतंपरमेश्वरं ॥
विनश्यत्स्वविनश्यंतंयःपश्यतिसपश्यति ॥ २७ ॥

सर्वेषुभूतेषु सकळभूतांचाठायीं, समं समानऐसा, तिष्ठंतं राहणारऐसा, परमेश्वरं परमेश्वरजोत्यातें, यःपश्यति जोपाहतो, सः तोच, विनश्यत्सु नाशाप्रतपावतअसतांही, अविनश्यंतं नाशनाहींहोतऐशातें पहाणारऐसाजाणावा, ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥

समंपश्यन्हिसर्वत्रसमवस्थितमीश्वरं ॥
नहिनस्त्यात्मनात्मानंततोयातिपरांगतिं ॥ २८ ॥

समं समानऐसा, सर्वत्र सर्वजगाचाठायीं, समवस्थितं व्यापकत्वेंरा-

हिलाऐसा, ईश्वरं, ईश्वरजोत्यातें, पश्यन् पाहतहोत्साता, आत्मना आत्मपणाजोतेणेंकडून, आत्मानं आपणातें, नहिनस्ति नाहींनाशातेंपाववीत, ततः त्यानंतर, परां उत्कृष्टऐशी, गतिं गतीजेतीतें, याति पावतो, मुक्तोभवतीत्यर्थः मुक्तहोतोअसाअर्थ, हि निश्चयेंकरून, २८

प्रकृत्यैवचकर्माणिक्रियमाणानिसर्वशः॥
यःपश्यतितथात्मानमकर्तारंसपश्यति॥ २९॥

च आणखी, प्रकृत्यैव प्रकृतिमायाजेतीणेंच, क्रियमाणानि करिजेताहेतऐशीं, सर्वशः सर्वऐशीं, कर्माणि कर्मेंजींत्यांतें, तथा तसेंच, आत्मानं आत्माजोत्यातें, अकर्तारं कर्तानव्हेऐशातें, यः जोज्ञातापुरुष, पश्यति पाहतो, सः पश्यति तोपुरुषचपाहणारऐसाह्मणावा, ॥२९॥

यदाभूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति॥
ततएवचविस्तारंब्रह्मसंपद्यतेतदा॥ ३०॥

यदा जेव्हां, भूतपृथक्भावं स्थावरजंगमभूतांचापृथक्वेगळाभावजोत्यातें, एकस्थं एकात्म्याचाठायीं, अनुपश्यति शास्त्राचार्योपदेशेंबरवेंपाहतो, ततएवच त्यास्तवच, तदा तेकाळींअभेदातेंपाहातहोत्साता, विस्तारं परिपूर्णऐसें, ब्रह्म ब्रह्मरूपऐसा, संपद्यते संपन्नहोतोह्मणजेब्रह्मचहोतो, ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः॥
शरीरस्थोपिकौंतेयनकरोतिनलिप्यते॥ ३१॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, अनादित्वात् आदिनाहींह्मणून, निर्गुणत्वात् गुणरहितह्मणून, अयंपरमात्मा हाप्रत्यक्चैतन्यपरमात्माजोतो, अव्ययः नाशरहितऐसा, शरीरस्थोपि शरीरींउपलभ्यमानऐसाहोत्साताही, नकरोति नाहींकरीत, नलिप्यते नाहींलेपातेंपावत, ॥३१॥

यथासर्वगतंसौक्ष्म्यादाकाशंनोपलिप्यते॥
सर्वत्रावस्थितोदेहेतथात्मानोपलिप्यते ॥ ३२॥

यथा ज्याप्रकारें, सौक्ष्म्यात् असंगस्वभावास्तव, सर्वगतं सर्वत्रव्यापकऐसें, आकाशं आकाशजेतें, नोपलिप्यते लेपातेंपावतनाहीं, तथा-तसाच, देहे देहाचाठायीं, सर्वत्रावस्थितः सर्वत्रराहिलाऐसा, आत्मा प्रत्यगभिन्नआत्माजोतो, नोपलिप्यते नाहींलेपातेंपावत, ॥ ३२ ॥

यथाप्रकाशयत्येकःकृत्स्नंलोकमिमंरविः॥
क्षेत्रंक्षेत्रीतथाकृत्स्नंप्रकाशयतिभारत॥ ३३॥

यथा ज्याप्रकारें, एकः एकला, रविः सूर्यजोतो, इमंकृत्स्नंलोकं या-समस्तलोकातें, प्रकाशयति उजळितो, तथा तसाच, क्षेत्री क्षेत्रज्ञ-जोतो, कृत्स्नं सर्वही, क्षेत्रं शरीरजेंत्यातें, प्रकाशयति प्रकाशितो, हे-भारत अगाभरतवंशजा, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरंज्ञानचक्षुषा॥
भूतप्रकृतिमोक्षंचयेविदुर्यांतितेपरं॥ ३४॥

एवं याप्रकारें, क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोः शरीरआणिआत्मायादोहोंचें, अंतरं-भेदजोत्यातें, ज्ञानचक्षुषा ज्ञानदृष्टीनें, येविदुः जाणताहेत, भूतप्रकृतिमोक्षंच भूतप्रकृतिमोक्षजोत्यातेंजाणताहेत, ते तेज्ञानीजेते, परं मोक्षजोत्यातें, यांति पावताहेत, ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि
द्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेक्षेत्रक्षेत्रज्ञ
योगोनामत्रयोदशोऽध्यायः॥ १३॥ ॥९१॥

चतुर्दशाऽध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायींप्रकृतिपुरुषांचेयोगेंकरून व्यवहार-
बोलिला आतांसांख्योक्तरीत्यापुरुषआणिप्रकृतीसस्वतंत्रतावारू
नसत्वादिगुणकृतवैचित्र्यानेंप्रपंचदाखववावयाचतुर्दशारंभ ॥

श्रीभगवानुवाच परंभूयःप्रवक्ष्यामिज्ञानानां
ज्ञानमुत्तमं॥यज्ज्ञात्वामुनयःसर्वेपरांसिद्धिमि
तोगताः॥ १ ॥

परं उत्कृष्टऐसें, ज्ञानानां ज्ञानांमध्यें, उत्तमं थोरऐसें, ज्ञानं ज्ञानजें-
त्यातें, भूयः मागुतीं, प्रवक्ष्यामि सांगतों, यत् यातें, ज्ञात्वा जाणून,
सर्वेमुनयः सर्वहीमननशीलजेते, इतः यादेहबंधनापासून, परांसि-
द्धिं मोक्षातें, गताः गेले, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

इदंज्ञानमुपाश्रित्यममसाधर्म्यमागताः॥
सर्गेपिनोपजायंतेप्रलयेनव्यथंतिच॥ २॥

इदंज्ञानं याज्ञानातें, उपाश्रित्य अनुष्ठून, मम माझें, साधर्म्यं मद्रूप-
ताजेतीतें, आगताः आलेहोत्साते, सर्गेपि हिरण्यगर्भोत्पत्तिकाळींही,
नोपजायंते उपजतनाहींत, प्रलये ब्रह्म्याचेनाशकाळींही, नव्यथंति-
च नाहींकष्टपावत, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भंदधाम्यहं॥
संभवःसर्वभूतानांततोभवतिभारत॥ ३॥

हेभारत अगाभरतवंशजा, ममयोनिः माझेंगर्भाधानस्थानजें, महद्ब्र-
ह्म त्रिगुणात्मकमायारूपजें, तस्मिन् त्याचाठायीं, अहं मीपरमात्मा-
जोतो, गर्भं संकल्परूपबीजजेंत्यातें, दधामि ठेवितों, ततः त्यास्तव,

सर्वभूतानां हिरण्यगर्भादिसर्वभूतांचा, संभवः उपजजोतो, भवति होतो, ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

सर्वयोनिषुकौंतेयमूर्त्तयःसंभवंतियाः॥
तासांब्रह्ममहद्योनिरहंबीजप्रदःपिता॥ ४॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, सर्वयोनिषु देवपितरमनुष्यादियोनींचाठायीं, याःमूर्तयः जारजादिमूर्तीज्यात्या, संभवंति उत्पत्तीतेंपावताहेत, तासां त्यामूर्तीला, महद्ब्रह्म त्रिगुणात्मकमायारूपजेतें, योनिः मातृस्थानापन्नहोय, अहं मी, बीजप्रदः ईक्षणशक्त्यागर्भाधानकर्ता, पिता बापहोय, ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

सत्वंरजस्तमइतिगुणाःप्रकृतिसंभवाः॥
निबध्नंतिमहाबाहोदेहेदेहिनमव्ययं॥ ५॥

सत्वंरजस्तमः सत्वरजतमऐसे, इतिगुणाः यानावेंगुणजेते, प्रकृतिसंभवाः प्रकृतीपासूनसंभवलेऐसे, देहिनं देहधारीजीवजोत्यातें, अव्ययं नाशरहितातें, देहे देहाचाठायीं, निबध्नंति बांधिताहेत, हेमहाबाहो अगापराक्रमशीलहस्ता,॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

तत्रसत्वंनिर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयं॥
सुखसंगेनबध्नातिज्ञानसंगेनचानघ॥ ६॥

हेअनघ अगापापरहिता, तत्र त्यासत्वादिगुणामध्यें, सत्वं सत्वगुणजोतो, निर्मलत्वात् स्फटिकाचेपरीनिर्मलत्वास्तव, प्रकाशकं दाखविताहोय, अनामयं निर्मलहोय, सुखसंगेन आत्मसुखसंगेंकरून, बध्नाति बांधितो, ज्ञानसंगेनच जाणिवेच्यासंगेंकरूनही, ॥ ६ ॥

रजोरागात्मकंविद्धितृष्णासंगसमुद्भवं॥
तन्निबध्नातिकौंतेयकर्मसंगेनदेहिनं॥ ७॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, रजः रजोगुणजोत्यातें, रागात्मकं विषयींप्रीतिउत्पादकऐशातें, विद्धि जाण, तृष्णासंगसमुद्भवं अप्राप्ताचाअभिलाषआणिप्राप्ताविषयींअतिप्रीतियांचेंउत्पादकऐसें, तत् तें, कर्मसंगेन दृष्टादृष्टार्थकर्मयोगेंकरून, देहिनं जीवजोत्यातें, निबध्नाति बांधितें, ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तमस्त्वज्ञानजंविद्धिमोहनंसर्वदेहिनां ॥
प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन्निबध्नातिभारत ॥ ८ ॥

हेभारत अगाभरतवंशजा, तमस्तु तमोगुणतरी, अज्ञानजं आवरणशक्तीपासूनझालेंऐशातें, सर्वदेहिनां सर्वप्राणियांस, मोहनं अविवेकजनकभ्रमजनकऐशातें, विद्धि जाण, तत् तोतमोगुणजोतो, प्रमादालस्यनिद्राभिः असावधानताआलस्यनिद्राईहींकरून, निबध्नाति बांधितो, ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ५ ॥

सत्वंसुखेसंजयतिरजःकर्मणिभारत ॥
ज्ञानमावृत्त्यतुतमःप्रमादेसंजयत्युत ॥ ९ ॥

हेभारत अगाभरतवंशजा, सत्वं सत्वजेतें, सुखे सुखाचाठायीं, संजयति मेळवितें, रजः रजजेतें, कर्मणि कर्माचाठायीं, तमस्तु तमोगुणतरी, ज्ञानं ज्ञानातें आवृत्त्य आवरून, प्रमादे असावधानतेचाठायीं, संजयत्युत मेळवितचआहेकीं, ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ५ ॥

रजस्तमश्चाभिभूयसत्वंभवतिभारत ॥
रजःसत्वंतमश्चैवतमःसत्वंरजस्तथा ॥ १० ॥

हेभारत अगाभारता, सत्वं सत्वजेतें, रजः रजातें, तमश्च तमातेंही, अभिभूय तिरस्कारकरून, भवति होतें, तमः तमजेतें, तथा तैसेंच,

सत्वं सत्वातेंही, रजः रजातेंही, तथा त्याप्रकारेंकरून, रजः रजजेतें, सत्वं सत्वातें, तमः तमातें, अभिभूय तिरस्कारकरून, भवति होतें, १०

सर्वद्वारेषुदेहेस्मिन्प्रकाशउपजायते ॥
ज्ञानंयदातदाविद्याद्विवृद्धंसत्वमित्युत ॥ ११ ॥

यदा जेव्हां, अस्मिन्देहे यादेहाचाठायीं, सर्वद्वारेषु श्रोत्रादिसर्वद्वारांचाठायीं, प्रकाशः बुद्धिवृत्तीचाउजेडजोतो, उपजायते होतो, तदा तेव्हां, ज्ञानं ज्ञानजेतें, विवृद्धं वाढलेंऐसें, सत्वमित्युत सत्वजेंतेंही, विद्यात् जाणावें, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

लोभःप्रवृत्तिरारंभःकर्मणामशमःस्पृहा ॥
रजस्येतानिजायंतेविवृद्धेभरतर्षभ ॥ १२ ॥

हेभरतर्षभ अगाभरतश्रेष्ठा, लोभः परद्रव्यइच्छा, प्रवृत्तिः त्याकारणेंप्रयत्नकरणें, कर्मणामारंभः कर्मांचाआरंभ, अशमः शांतिरहितता, स्पृहा हर्षादिकांचाठायींप्रवृत्ति, एतानि इतकीं, रजसि रजोगुण जोतो, विवृद्धेसति अधिकझालेंअसतां, जायंते होताहेत, ॥ १२ ॥

अप्रकाशोप्रवृत्तिश्चप्रमादोमोहएवच ॥
तमस्येतानिजायंतेविवृद्धेकुरुनंदन ॥ १३ ॥

हेकुरुनंदन अगाकुरुनंदना, अप्रकाशः अविवेकजोतो, अप्रवृत्तिश्च सत्कर्मीप्रवृत्तिशून्यता, प्रमादः असावधानता, मोहएवच निद्रादिसमुदाय, एतानि इतकींही, तमसि तमजेतें, विवृद्धे सतिवाढलेंअसतां जायंते होताहेत, ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यदासत्वेप्रवृद्धेतुप्रलयंयातिदेहभृत् ॥
तदोत्तमविदांलोकानमलान्प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥

यदा जेव्हां, सत्वे सत्वजेतें, प्रवृद्धेतु वाढलेंअसतां, देहभृत् देहधारी-

जोतो, प्रलयं मरणातें, याति पावतो, तदा तेव्हां, उत्तमविदां बरेजाणत्यांच्या, अमलान् प्रकाशमयऐसे, लोकान् लोकजेत्यांतें, प्रतिपद्यते पावतो, ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रजसिप्रलयंगत्वाकर्मसंगिषुजायते॥
तथाप्रलीनस्तमसिमूढयोनिषुजायते॥ १५॥

रजसि रजोगुणवृद्धिकाळीं, प्रलयंगत्वा मरणपावून, कर्मसंगिषु कर्मसक्तांच्यावंशीं, जायते उपजतो, तथा तसाच, तमसि तमोगुणवृद्धिकाळीं, प्रलीनः मरणपावलाऐसा, मूढयोनिषु पश्वादियोनींचाठायीं, जायते उपजतो, ॥ १५ ॥

कर्मणःसुकृतस्याहुःसात्विकंनिर्मलंफलं॥
रजसस्तुफलंदुःखमज्ञानंतमसःफलं ॥ १६॥

सुकृतस्यकर्मणः सत्कर्माचें, सात्विकं सत्वप्रधानऐसें, निर्मलंफलं रजतमरहितफलातें, आहुः कपिलादिबोलताहेत, रजसस्तु रजोगुणाचेंतरी, दुःखंफलं दुःखरूपफलजेंत्यातें, तमसः तमाचें, अज्ञानंफलं अज्ञानरूपफलातेंबोलताहेत, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥

सत्वात्संजायतेज्ञानंरजसोलोभएवच॥
प्रमादमोहौतमसोभवतोज्ञानमेवच॥ १७॥

सत्वात् सत्वापासून, ज्ञानं ज्ञानजेतें, संजायते उत्पन्नहोतें, रजसः रजापासून, लोभएवच विषयाभिलाषजोतोहोतो, तमसः तमापासून, प्रमादमोहौ असावधानताभ्रांतिज्यात्या, भवतः होताहेत, अज्ञानमेवच अज्ञानजेतेंहीहोतें, ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥

ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्वस्थामध्येतिष्ठंतिराजसाः॥
जघन्यगुणवृत्तिस्थाअधोगच्छंतितामसाः॥ १८॥

सत्वस्थाः सात्विकस्वभाववंतजेते, ऊर्ध्वं देवलोकाप्रति, गच्छंति जा-

ताहेत, राजसाः रजोवृत्तिवंतजेते, मध्ये मनुष्यलोकाचाठायीं, तिष्ठंति राहताहेत, जघन्यगुणवृत्तिस्थाः निकृष्टगुणस्वभाववंतजेते, तामसाः तमोवृत्तिवंतजेते, अधोगच्छंति पश्वादियोनींचाठायींजाताहेत, ॥ १८

नान्यंगुणेभ्यःकर्त्तारंयदाद्रष्टानुपश्यति ॥
गुणेभ्यश्चपरंवेत्तिमद्भावंसोधिगच्छति ॥ १९ ॥

यदा जेकाळीं, द्रष्टा विवेकीजोतो, गुणेभ्यः गुणांहून, अन्यंकर्तारं अन्यकर्ताजोत्यातें, नानुपश्यति नाहींचपाहात, गुणेभ्यश्च गुणांहून, परं उत्कृष्टआत्माजोत्यातें, वेत्ति जाणतो, सः तो, मद्भावं माझ्यारूपातें, अधिगच्छति पावतो, ॥ १९ ॥

गुणानेतानतीत्यत्रीन्देहीदेहसमुद्भवान् ॥
जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तोऽमृतमश्नुते ॥ २० ॥

देही साधकजोतो, देहसमुद्भवान् देहापासूनजन्मज्यांसतेऐसे, एतान् हेजे, त्रीन्गुणान् तीनगुणजेत्यांतें, अतीत्य उल्लंघून, जन्ममृत्युजरादुःखैः उत्पत्तिमरणवार्धक्यदुःखेंकरून, विमुक्तः यांपासूनसुटलाऐसा, अमृतं मोक्षजोत्यातें, अश्नुते अनुभवितो, ॥ २० ॥

अर्जुनउवाच कैर्लिंगैस्त्रीन्गुणानेतानतीतोभवति प्रभो ॥ किमाचारःकथंचैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्तते ॥ २१

हेप्रभो अगास्वामी, कैर्लिंगैः कोण्याचिन्हेंकरून, एतांस्त्रीन्गुणान् यातिहींगुणांतें, अतीतः अतिक्रमूनवर्तलाऐसा, भवति होतोहे, किमाचारः कोणताआचारकरणारा, एतान्त्रीन्गुणान् यातिहींगुणांतें, कथंअतिवर्तते कसाअतिक्रमूनवर्ततो, ॥ २१ ॥

श्रीभगवानुवाच प्रकाशंचप्रवृत्तिंचमोहमेवचपांडव ॥ नद्वेष्टिसंप्रवृत्तानिननिवृत्तानिकांक्षति ॥ २२ ॥

हेपांडव अगापंडुपुत्रा, प्रकाशंच सत्वगुणकार्यजेंत्यातें, प्रवृत्तिंच र-जोगुणकार्यातें, मोहमेवच तमोगुणकार्यातेंही, संप्रवृत्तानि आपण-प्राप्तझालींअसतां, यः जो, नद्वेष्टि नाहींद्वेषकरीत, निवृत्तानि गेलि-यांतेंही, नकांक्षति नाहींइच्छीत, ॥ २२ ॥

उदासीनवदासीनोगुणैर्योनविचाल्यते ॥
गुणावर्तंतइत्येवयोवतिष्ठतिनेंगते ॥ २३ ॥

उदासीनवत् उदासीनाचेपरी, आसीनः राहातहोत्साता, गुणैः सुखा-दिकगुणकार्येंकरून, यः जो, नविचाल्यते स्वरूपापासूननाहींचा-ळवत, गुणाएव गुणजेतेच, वर्तंते वर्तताहेत, इति याप्रकारें, यः जो, अवतिष्ठति राहातो, सःनेंगते चळतनाहीं, ॥ २३॥

समदुःखसुखःस्वस्थःसमलोष्टाश्मकांचनः ॥
तुल्यप्रियाप्रियोधीरस्तुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ २४॥

समदुःखसुखः समानआहेतसुखदुःखेंज्यासतोऐसा, तुल्यप्रियाप्रियः समानबरेंवाईटज्यासऐसा, धीरः धैर्यवान्ऐसा, स्वस्थः आत्मस्वरूपीं-स्वस्थऐसा, समलोष्टाश्मकांचनः समानआहेतमातीचेंढेंकूळपाषा-णसोनेंज्यास, तुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः समानआहेतआपुलीनिंदावस्तुती ज्यासऐसा, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्योमित्रारिपक्षयोः ॥
सर्वारंभपरित्यागीगुणातीतःसउच्यते ॥ २५ ॥

मानापमानयोस्तुल्यः बहुमानअपमानाचाठायींसमानऐसा, मित्रा-रिपक्षयोः मित्रशत्रूंच्यापक्षींही, तुल्यः समानऐसा, सर्वारंभपरित्यागी देहधारणव्यतिरिक्तसर्वकर्मांचात्यागीऐसा, सः तो, गुणातीतः गुणां-पासूनवेगळाऐसा, उच्यते बोलिजेतो, ॥ २५ ॥

मांचयोव्यभिचारेणभक्तियोगेनसेवते ॥
सगुणान्समतीत्यैतान्ब्रह्मभूयायकल्पते ॥ २६ ॥

यः जो, मांच मातेंच, अव्यभिचारेण अनन्यऐंसा, भक्तियोगेन भक्त्यादरातिशयेंकरून, सेवते सेवितो, सः तो, एतान्गुणान् इतुक्या गुणांतें, समतीत्य अतिक्रमून, ब्रह्मभूयाय मोक्षाकारणें, कल्पते समर्थहोतो, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ब्रह्मणोहिप्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्यच ॥
शाश्वतस्यचधर्मस्यसुखस्यैकांतिकस्यच ॥ २७ ॥

हि ज्याकारणास्तव, अमृतस्य नाशरहितऐसें, अव्ययस्य, परिणामरहितऐसें, शाश्वतस्य अक्षयऐसें, धर्मस्य ज्ञानयोगकर्मेंकरूनप्राप्तऐसें, ऐकांतिकस्य अखंडितऐसे, सुखस्यच सुखजेंत्याचीही, ब्रह्मणः तत्पदवाच्यब्रह्मजेंत्याची, प्रतिष्ठा लक्ष्यसच्चिदानंदात्मकब्रह्मजेतें, अहं मी, ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेगुणत्रयविभागयोगोनामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

पंचदशाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायांतींमीसर्वाधिष्ठाताह्मणोनबोलिलें तेंऐकोनअर्जुनस्तब्धराहिला त्याचाआशयजाणोनउत्तर ॥

श्रीभगवानुवाच ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययं॥ छंदांसियस्यपर्णानियस्तंवेदसवेद वित्॥ १ ॥

ऊर्ध्वमूलं मायावीब्रह्मचिमूळज्याचेंतोऐसा, अधःशाखं महदहंकारादिशाखाज्यासऐसा, अश्वत्थं प्रातःकालपर्यंतउभाराहीलऐसानिश्चयनाहींज्याचा, अव्ययं नाशरहितऐशातें, प्राहुः बोलताहेत, यस्य ज्यावृक्षास, छंदांसि वेदजेते, पर्णानि पानेंजींतीं, स्युः होत, यस्तं वेद जोअशावृक्षातेंजाणतो, सवेदवित् तोचिवेदांतजाणता, १ ॥

अधश्चोर्ध्वंप्रसृतास्तस्यशाखागुणप्रवृद्धाविषय प्रवालाः॥ अधश्चमूलान्यनुसंततानिकर्मानुबंधी निमनुष्यलोके॥ २ ॥

अधश्च खालींमनुष्यादिस्थावरांत, ऊर्ध्वंच वरतींहिरण्यगर्भादि, प्रसृताः पसरल्याऐशा, तस्य त्यावृक्षाच्या, शाखाः खांदियाज्यात्या, गुणप्रवृद्धाः, गुणेंकरूनवाढल्याऐशा, विषयप्रवालाः शब्दादिविषयतेचपल्लवज्यांचेऐशा, अधश्चमूलानि खालतींमूलेंजींतीं, अनुसंततानि अखंडितप्रवेशलींऐशीं, कर्मानुबंधीनि कर्मफलेंबांधिलींऐशीं, मनुष्यलोके यामनुष्यलोकाचाठायीं, ॥ २ ॥

नरूपमस्येहतथोपलभ्यतेनांतोनचादिर्नचसंप्र

तिष्ठा ॥ अश्वत्थमेनंसुविरूढमूलमसंगशस्त्रेणदृ
ढेनछित्वा ॥ ३ ॥

अस्य याव्टक्षास, रूपं रूपजेतें, इह यासंसाराचाठायीं, तथा त-
सेंवर्णिल्यापरी, नोपलभ्यते नाहींदिसत, नांतः शेवटनाहीं, नचादिः
मूलनाहीं, नचसंप्रतिष्ठा स्थितीहीनाहीं, सुविरूढमूलं बरवींवाढलीं
मूळेंज्याचींऐसा, एनंअश्वत्थं पूर्वोक्तअश्वत्थातें, दृढेन विवेकबळक-
टऐसेंजें, असंगशस्त्रेण ईषणात्रयत्यागजोशस्त्रत्याशस्त्रेंकरून, छित्वा
तोडून, ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ततःपदंतत्परिमार्गितव्यंयस्मिन्गतानिवर्तंति
भूयः ॥ तमेवचाद्यंपुरुषंप्रपद्येयतःप्रवृत्तिःप्रसृ
तापुराणी ॥ ४ ॥

यतः ज्यापासून, पुराणी जुनीऐशी, प्रवृत्तिः मायाजीती, प्रसृता वि-
स्तारलीऐशी, तमेवच त्यातेंच, आद्यंपुरुषं जुनापुरुषऐशातें, प्रपद्ये
शरणरिघतों, ततः त्यानंतर, यस्मिन् ज्यापदाचाठायीं, गताः पावले-
ऐसे, भूयः मागुतीं, ननिवर्तंति नाहींफिरत, तत्पदं तेंपदजेतें, परिमा-
र्गितव्यं गवेषणकरावें, ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

निर्मानमोहाजितसंगदोषाअध्यात्मनित्याविनि
वृत्तकामाः ॥ द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्य
मूढाःपदमव्ययंतत् ॥ ५ ॥

निर्मानमोहाः मानमोहगेलेज्यांपासूनऐसे, जितसंगदोषाः स्त्रीपुत्रा-
दिसंगदोषजिंकिलाजीहींऐसे, अध्यात्मनित्याः परमात्मस्वरूपाचें-
नित्यआलोचनज्यांसऐसे, विनिवृत्तकामाः निःशेषकामनारहितऐ-
से, सुखदुःखसंज्ञैः सुखदुःखआहेसंज्ञाज्यांसऐशीं, द्वंद्वैःशीतोष्णादि

द्वंद्वैर्जीतीहींकरून, विमुक्ताः सुटलेऐसे, अमूढाः अविद्यारहितऐसे, अव्ययं नाशरहितऐसें, तत्पदं त्यास्थानातें, गच्छंति पावताहेत, ॥५॥

नतद्भासयतेसूर्योनशशांकोनपावकः॥
यद्गत्वाननिवर्ततेतद्धामपरमंमम॥ ६॥

तत् त्यापदातें, सूर्यः सूर्यजोतो, नभासयते नाहींप्रकाशवीत, नशशांकः नाहींचंद्रप्रकाशवीत, नपावकः अग्निहीनाहींप्रकाशवीत, यद्गत्वा जेथेंगेल्यावर, ननिवर्तंते नाहींफिरोनजन्मासयेत, तत् तें, मम माझें, परमं उत्कृष्टऐसें, धाम स्थानजेतें, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

ममैवांशोजीवलोकेजीवभूतःसनातनः॥
मनःषष्ठानींद्रियाणिप्रकृतिस्थानिकर्षति॥ ७॥

ममैव माझाच, अंशः अवयवजोतो, जीवलोके याजीवलोकाचाठायीं, जीवभूतः प्राणधारणकर्ताऐसा, सनातनः प्रसिद्धऐसा, मनःषष्ठानि मनादिकसाहीऐशीं, इंद्रियाणि इंद्रियेंजींत्यांतें, प्रकृतिस्थानि श्रोत्रादिकस्थानींअसताहेतऐशांतें, कर्षति वोढितो, ॥ ७ ॥ ॥

शरीरंयदवाप्नोतियच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः॥
गृहीत्वैतानिसंयातिवायुर्गंधानिवाशयात्॥८॥

ईश्वरः देहेंद्रियस्वामीजोतो, यच्चापि ज्याशरीरातें, उत्क्रामति टाकूनबाहेरनिघतो, यत्शरीरं ज्याशरीरातें, अवाप्नोति पावतो, तदा तेकाळीं, एतानि मनादिकसाहीइंद्रियांतें, गृहीत्वा घेऊन, वायुः वाराजोतो, गंधानिवाशयात् पुष्पापासूनपरागनेतोत्यापरी, संयाति शरीरांतरींप्रवेशकरितो, ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रोत्रंचक्षुःस्पर्शनंचरसनंघ्राणमेवच॥

अधिष्ठायमनश्चायंविषयानुपसेवते॥ ९॥

श्रोत्रं कान, चक्षुः नेत्र, स्पर्शनं त्वचा, रसनं जिव्हा, घ्राणमेवच नासिक, मनश्च मन, अधिष्ठाय याश्रोत्रादिकांतें आश्रयून, अयं हाजीवजोतो, विषयान् शब्दादिविषयांतें, उपसेवते सेवितो, ॥ ९ ॥

उत्क्रामंतंस्थितंवापिभुंजानंवागुणान्वितं॥
विमूढानानुपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषः॥१०॥

उत्क्रामंतं देहांतरींजाणारऐशातें, स्थितंवापि देहींचआहेऐशातें, गुणान्वितं सुखदुःखमोहेंकरूनयुक्तऐशातें, भुंजानंवा शब्दादिविषयांतेंभोगितोऐशातें, विमूढाः आत्मानात्मविचाररहितऐसे, नानुपश्यंति नाहींपाहत, ज्ञानचक्षुषः ज्ञानदृष्टीजेते, पश्यंतिपाहताहेत, ॥ १० ॥

यतंतोयोगिनश्चैनंपश्यंत्यात्मन्यवस्थितं॥
यतंतोप्यकृतात्मानोनैनंपश्यंत्यचेतसः॥ ११ ॥

यतंतः यत्नकरणारऐसे, योगिनश्च योगीजेते, आत्मनि स्वांतःकरणाचाठायीं, अवस्थितं राहतोऐसा, एनं याआत्म्यातें, पश्यंति पाहताहेत, यतंतोपि यत्नकरणारऐसेही, अकृतात्मानः अशुद्धचित्तऐसे, अचेतसः विवेकशून्यऐसे, एनं याआत्म्यातें, नपश्यंति नाहींपाहात, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यदादित्यगतंतेजोजगद्भासयतेखिलम्॥
यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमामकम्॥१२॥

यत् जें, आदित्यगतंतेजः सूर्याचेठायींजेंतेज, अखिलंजगत् समस्तजगातें, भासयते भासवितें, यत् जें, चंद्रमसि चंद्राचेठायीं, यच्च जें, अग्नौ अग्नीचाठायीं, तत्तेजः तेंतेजजेंत्यातें, मामकं माझेंचऐशातें, विद्धि जाण, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

गामाविश्यचभूतानिधारयाम्यहमोजसा ॥
पुष्णामिचौषधीःसर्वाःसोमोभूत्वारसात्मकः १३॥

गां भूमीतें, आविश्य प्रवेशकरून, अहं मीजोतो, भूतानि प्राणीजेत्यांतें, ओजसा तेजानें, धारयामि धरितों, रसात्मकः रसस्वभावऐसा, सोमः चंद्रजोतो, भूत्वा होऊन, सर्वाः अवघ्या, औषधीः साळीआदिकरूनयांतें, पुष्णामिच रसस्वादयुक्तकरितों, ॥ १३ ॥

अहंवैश्वानरोभूत्वाप्राणिनांदेहमाश्रितः ॥
प्राणापानसमायुक्तःपचाम्यन्नंचतुर्विधं ॥ १४ ॥

अहं मीजोतो, वैश्वानरः जठराग्निऐसा, भूत्वा होऊन, प्राणिनां देहधारीजेत्यांचा, देहं देहजोत्यातें, आश्रितः आश्रयिलाहोत्साता, प्राणापानसमायुक्तः प्राणापानवायूकरूनप्रदीप्तऐसा, चतुर्विधं लेह्यादिचहूंप्रकारचें, अन्नं अन्नजेंत्यातें, पचामि पचवितों, ॥ १४ ॥

सर्वस्यचाहंहृदिसन्निविष्टोमत्तःस्मृतिर्ज्ञानमपोहनंच ॥ वेदैश्चसर्वैरहमेववेद्योवेदांतकृद्वेदविदेवचाहम् ॥ १५ ॥

अहं मीपरमात्माजोतो, सर्वस्य सर्वचराचरांच्या, हृदि हृदयाचाठायीं, संनिविष्टः प्रवेशलाऐसा, मत्तः मजपासून, स्मृतिः अनुभूताचेंस्मरणजेतें, ज्ञानं ज्ञानजेतें, अपोहनं ज्ञानाचाविसरजोतो, वेदैश्च सर्वैः सर्ववेदजेतीहींकरून, अहमेव मीजोतो, वेद्यः जाणावयायोग्य, वेदांतकृत् वेदांताचासंप्रदायकर्ता, वेदविदेवच वेदवेत्ताजोतोही, अहं मीच, १५

द्वाविमौपुरुषौलोकेक्षरश्चाक्षरएवच ॥
क्षरःसर्वाणिभूतानिकूटस्थोक्षरउच्यते ॥ १६ ॥

लोके व्यवहारदशेचाठायीं, इमौ हे, द्वौ दोघे, पुरुषौ पुरुषजेतेप्रसि-

द्धआहेत, कोणते, क्षरश्च नाशवंतऐसा, अक्षरएवच नाशरहितऐसा, त्यांमध्यें, क्षरःसर्वाणिभूतानि सकळाभूतींजोनाशवंतऐसा, अक्षर- एवच नाशरहितऐसा, कूटस्थः भगवान्मायाशक्तिस्वरूपऐसा, उ- च्यते बोलिजेतो, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

उत्तमःपुरुषस्त्वन्यःपरमात्मेत्युदाहृतः॥
योलोकत्रयमाविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वरः॥ १७॥

उत्तमः उत्कृष्टतमऐसा, अन्यः यादोघांहूनवेगळाऐसा, पुरुषः मुख्य- पुरुषजोतो, परमात्मेति परमात्मायानावें, उदाहृतः बोलिजेला, अव्ययः नाशरहितऐसा, ईश्वरः सर्वज्ञऐसा, लोकत्रयं तिहींलोकां- तें, आविश्य प्रवेशोन, बिभर्ति धारणपोषणकरितो ॥ १७॥

यस्मात्क्षरमतीतोहमक्षरादपिचोत्तमः॥
अतोस्मिलोकेवेदेचप्रथितःपुरुषोत्तमः॥ १८॥

यस्मात् ज्याकारणास्तव, अहं मीजोतो, क्षरं नाशवंतअश्वत्थनामा- जोत्यातें, अतीतः वेगळाऐसा, अक्षरादपिच मायारूपबीजजेंत्या- पासूनही, उत्तमः उत्कृष्ट वेगळाऐसा, अतः याकारणास्तव, अस्मि- न्लोके यालोकाचाठायीं, वेदेच श्रुतीचाठायीं, पुरुषोत्तमः पुरुषो- त्तमयानामें, प्रथितः प्रख्यातऐसा, ॥ १८ ॥ ॥ ॥

योमामेवमसंमूढोजानातिपुरुषोत्तमं॥
ससर्वविद्भजतिमांसर्वभावेनभारत॥ १९॥

असंमूढः मोहरहितऐसा, यः जो, पुरुषोत्तमं सच्चिदानंदरूपऐसा, मां मीपरमात्माजोत्यातें, एवं यापूर्वोक्तप्रकारें, जानाति प्रत्यगभिन्न- रूपेंजाणतो, सः तो, सर्ववित् सर्वजाणताहोय, सर्वभावेनमां सर्वत्रै- कआत्मभावेंकरूनमातें, भजति भजतो, हेभारत अगाभरतवंशो- द्भवा, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इतिगुह्यतमंशास्त्रमिदमुक्तंमयाऽनघ॥
एतद्बुद्ध्वाबुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्चभारत॥२०॥

इति याप्रकारें, गुह्यतमं अत्यंतरहस्यऐसें, शास्त्रं शास्त्रजेतें, इदं हें, हे अनघ अगाव्यसनरहिता, मया म्यां, उक्तं बोलिजेलें, एतद्बुद्ध्वा हेंअतिरहस्यशास्त्रजाणोन, बुद्धिमान् ज्ञानवंतऐसा, स्यात् होय, कृतकृत्यश्च नाहींकरणेंउरलेंज्यासऐसाहोय, भारत अगाभरतवंशजा, ॥२०॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि द्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेपुरुषोत्तम योगोनामपंचदशोध्यायः॥ १५॥

षोडशाऽध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायांतींएतद्बुध्वायांवचनेंजाणोनबुद्धिवंतहोयऐसेंबोलिलेंतेंजाणावयाअधिकारबोलण्यास्तवदैवीसंपत्तिनिरूपणकरण्याकरितांउत्तराध्यायारंभ, ॥

श्रीभगवानुवाच अभयंसत्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः॥ दानंदमश्चयज्ञश्चस्वाध्यायस्तपआर्जवं॥ १ ॥

अभयं निर्भयता, सत्वसंशुद्धिः अंतःकरणनिर्मळराहणें, ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ज्ञानयोगविचारण, दानं स्वान्नामध्येंयथाशक्तिदेणें, दमः इंद्रियनियमनकरणें, यज्ञश्च यथाधिकारेंश्रौतादिकरणें, स्वाध्यायः अध्ययन, तपः वक्ष्यमाणसतरावेअध्यायींसांगेलतें, आर्जवं अवक्रता, ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

अहिंसासत्यमक्रोधस्त्यागःशांतिरपैशुनं॥ दयाभूतेष्वलोलुत्वंमार्दवंह्रीरचापलं॥ २ ॥

अहिंसा परपीडानकरणें, सत्यं अप्रियअनृतरहितखरेंबोलणें, अक्रोधः क्रोधरहितता, त्यागः संन्यास, शांतिः मनाचाउपशम, अपैशुनं एकाचेंछिद्रदुसऱ्यापुढेंप्रकटनकरणें, भूतेषुदया प्राणिमात्रींकृपा, अलोलुत्वं इंद्रियांशीविषयाचीउपेक्षा, मार्दवं सौम्यता, ह्रीः अकार्यलज्जा, अचापलं मनींएकाग्रता, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

तेजःक्षमाधृतिःशौचमद्रोहोनातिमानिता॥ भवंतिसंपदंदैवीमभिजातस्यभारत॥ ३ ॥

तेजः प्रगल्भता, क्षमा परापराधसहन, धृतिः इंद्रियवृत्तीसअचलता,

शौचं बाह्याभ्यंतरशुचिता, अद्रोहः द्वेषनसणें, नातिमानिता थोरपणाचाअभाव, हेभारत अगाभारता, दैवीं देवांची, संपदं संपदाजेतीतें, अभिजातस्य योग्यजोत्यास, भवंति पूर्वोक्तअवघ्याहोताहेत, ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दंभोदर्पोभिमानश्चक्रोधःपारुष्यमेवच ॥
अज्ञानंचाभिजातस्यपार्थसंपदमासुरीं ॥ ४ ॥

दंभः धर्मध्वजता, दर्पः दर्पजोतो, अभिमानः धनादिबळेंउन्मत्तहोणें, क्रोधः रागजोतो, पारुष्यमेवच निष्ठुरभाषणजेंतेंही, अज्ञानंच अज्ञानजेतेंही, हेपार्थ अगाअर्जुना, आसुरीं असुराची, संपदं संपदाजीतीतें, अभिजातस्य लाधलाजोत्यास, भवंति होताहेत, ॥ ४ ॥

दैवीसंपद्विमोक्षायनिबंधायासुरीमता ॥
माशुचःसंपदंदैवीमभिजातोऽसिपांडव ॥ ५ ॥

विमोक्षाय मोक्षाकारणें, दैवीसंपत् देवांचीसंपदाजीती, मता मलामान्य, निबंधाय अत्यंतबंधनाकारणें, असुरी दैत्यसंपत्ति, यादोंमध्येंकोणश्रेष्ठ, हेपांडव अगाअर्जुना, माशुचः शोकातेंपावूनको, दैवींसंपदं दैवीसंपदाजीतीतें, अभिजातोसि पावलाआहेस, ॥ ५ ॥

द्वौभूतसर्गौलोकेस्मिन्दैवआसुरएवच ॥
दैवोविस्तरशःप्रोक्तआसुरंपार्थमेश्रृणु ॥ ६ ॥

अस्मिन्लोके यालोकाचाठायीं, दैवः देवसंबंधीऐसा, आसुरएवच असुरसंबंधीऐसा, द्वौभूतसर्गौ दोंप्रकारचीभूतसृष्टि, दैवः देवसंबंधीजोतो, विस्तरशः विस्तारें, प्रोक्तः बोलिजेला, हेपार्थ अगाअर्जुना, आसुरं असुरजोत्यातें, मे मजपासून, श्रृणु आईक, ॥ ६ ॥ ॥

प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः ॥

नशौचंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यते ॥ ७॥

आसुराःजनाः असुरलोकजेते, प्रवृत्तिंच धर्मप्रवृत्तिजीतीतेंही, निवृत्तिंच अधर्मापासूननिवृत्तिजीतीतेंही, नविदुः नाहींजाणत, नशौचं शुचितानांही, नापिचाचारः आचारजोतोहीनाहीं, तेषु त्यांचाठायीं, सत्यं यथार्थभाषणजेंतें, नविद्यते नाहींअसत, ॥ ७ ॥ ॥ ॥

असत्यमप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं॥
अपरस्परसंभूतंकिमन्यत्कामहैतुकम् ॥ ८॥

ते आसुरीसंपत्तिवंतजेते, अनीश्वरं ईश्वररहितऐसें, असत्यं लटिकेंऐसें, अप्रतिष्ठं धर्माधिकाररहितऐसें, अपरस्परसंभूतं स्त्रीपुरुषसंगकारणऐसें, जगत् जगजेंत्यातें, आहुः बोलताहेत, कामहैतुकं कामचकारणऐसें, किमन्यत् आणिककायकारणअसेल, ॥ ८ ॥ ॥ ॥

एतांदृष्टिमवष्टभ्यनष्टात्मानोल्पबुद्धयः॥
प्रभवंत्युग्रकर्माणःक्षयायजगतोहिताः॥ ९॥

एतांदृष्टिं आसुरदृष्टीतें, अवष्टभ्य आश्रयून, नष्टात्मानः परलोकसाधनींअनासक्तऐसे, अत्यल्पबुद्धयः विषयासक्तबुद्धिऐसे, उग्रकर्माणः कठिणकर्मकरणार, जगतोहिताः जगाचेवैरीऐसे, जगतः जगाच्या, क्षयाय नाशाकारणें, प्रभवंति होताहेत, ॥ ९ ॥ ॥ ॥

काममाश्रित्यदुष्पूरंदंभमानमदान्विताः॥
मोहाद्गृहीत्वासद्ग्राहान्प्रवर्ततेशुचिव्रताः॥ १०॥

दुष्पूरं पूर्णनव्हेचऐसा, कामं कामातें, आश्रित्य आश्रयून, दंभमानमदान्विताः दांभिकपणगर्वमानयुक्तऐसे, अशुचिव्रताः शुचीनाहींतव्रतेंज्यांचींतेऐसे, मोहात् अविवेकास्तव, असद्ग्राहान् अशुभनिश्चयजेत्यांतें, गृहीत्वा घेऊन, प्रवर्तंते प्रवर्तताहेत, ॥ १० ॥

चिंतामपरिमेयांचप्रलयांतामुपाश्रिताः ॥
कामोपभोगपरमाएतावदितिनिश्चिताः ॥ ११ ॥

अपरिमेयां अपरिमितऐसी, प्रलयांतां मरणांतऐसी, चिंतां चिंताजी-तीतें, उपाश्रिताः धरूनराहिलेऐसे, कामोपभोगपरमाः विषयभोग-चगोडज्यांसतेऐसे, एतावदिति हाचपुरुषार्थऐसे, निश्चिताः निश्चय-वंतऐसे॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आशापाशशतैर्बद्धाःकामक्रोधपरायणाः ॥
ईहंतेकामभोगार्थमन्यायेनार्थसंचयान् ॥ १२ ॥

आशापाशशतैः आशारूपबहुतजेपाशतीहींकरून, बद्धाः बांधलेऐसे, कामक्रोधपरायणाः कामआणिक्रोधआवडलेज्यांसऐसे, अन्यायेन अन्यायेंकरून, अर्थसंचयान् द्रव्यसंग्रहजेत्यांतें, कामभोगार्थं विष-यभोगाकारणें, ईहंते इच्छिताहेत, ॥ १२ ॥

इदमद्यमयालब्धमिमंप्राप्स्येमनोरथं ॥
इदमस्तीदमपिमेभविष्यतिपुनर्द्धनं ॥ १३ ॥

अद्य आज, इदं हें, मया म्यां, लब्धं संपादिलें, इमं हाऐसा, मनोरथं मनाच्यासंतोषातें, प्राप्स्ये पावेन, इदंधनं हेंधनजेतें, अस्ति आहे, इदमपि हेंही, मे मज, पुनः मागुतीं, भविष्यति होईल, ॥ १३ ॥

असौमयाहतःशत्रुर्हनिष्येचापरानपि ॥
ईश्वरोहमहंभोगीसिद्धोहंबलवान्सुखी ॥ १४ ॥

मया म्यां, असौशत्रुः हावैरीजोतो, हतः मारिला, अपरानपि आण-खींशत्रूजेत्यांतेंही, हनिष्ये मारीनच, अहं मी, ईश्वरः थोर, अहं मी, भोगी सकळभोगसंपन्न, अहं मीजोतो, सिद्धः पुत्रादिपरंपरायुक्त,

बलवान् बलवंत, सुखी कृतकृत्य, ॥ १४ ॥ ॥ ॥

आढ्योभिजनवानस्मिकोन्योस्तिसदृशोमया ॥
यक्ष्येदास्यामिमोदिष्यइत्यज्ञानविमोहिताः॥ १५॥

आढ्यः धनादिसंपन्न, अभिजनवानस्मि कुलीनऐसाआहे, मया- सदृशः मजसारिखा, कोन्योस्ति कोणआणीकआहे, यक्ष्ये यज्ञकरूनसर्वदीक्षितांपेक्षामोठाहोईन, दास्यामि स्तुतिकरणाऱ्यांसदानदेईन, मोदिष्ये हर्षातेंपावेन, इति याप्रकारें, अज्ञानविमोहिताः अज्ञानेंकरूनमोहिलेऐसे, ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमावृताः॥
प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेऽशुचौ ॥ १६ ॥

अनेकचित्तविभ्रांताः अनेकमनोरथांचाठायीं प्रवृत्तझालेल्याचित्तामुळें भ्रमलेऐसे, मोहजालसमावृताः अविवेकजाळेंकरूनआवरिलेऐसे, कामभोगेषु विषयभोगांचाठायीं, प्रसक्ताः आसक्तऐसे, अशुचौ वैतरण्यादिरूपअपवित्रऐसा, नरके नरकामध्यें, पतंति पडताहेत, १६

आत्मसंभाविताःस्तब्धाधनमानमदान्विताः ॥
यजंतेनामयज्ञैस्तेदंभेनाविधिपूर्वकं ॥ १७॥

आत्मसंभाविताः आपणासआपणमानवलेऐसे, स्तब्धाः नाहींलवलेऐसे, धनमानमदान्विताः धननिमित्तउन्मत्तऐसे, ते जेपुरुषजेते, नामयज्ञैः नाममात्रयज्ञजेतीहींकरून, दंभेन धर्मध्वजेंकरून, अविधिपूर्वकं सांगनव्हेंऐसें, यजंते यजिताहेत, ॥ १७ ॥ ॥ ॥

अहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंचसंश्रिताः ॥
मामात्मपरदेहेषुप्रद्विषंतोभ्यसूयकाः ॥ १८ ॥

अहंकारं मीथोरअशाअभिमानातें, बलं पराचापराभवकरण्याच्या-

सामर्थ्यातें, दर्पं धर्मातिक्रमरूपजोत्यातें, कामं विषयइच्छाजीतीतें, क्रोधंच अनिष्टविषयजोत्यातेंही, संश्रिताः आश्रयिलेऐसे, मां मातें, आत्मपरदेहेषु आपल्याआणिपरक्याहीदेहीं, प्रद्विषंतः माझीआज्ञा- उल्लंघनकर्ते, अभ्यसूयकाः द्वेषबुद्धिऐसे, ॥ १८ ॥ ॥ ॥

तानहंद्विषतःक्रूरान्संसारेषुनराधमान् ॥
क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेवयोनिषु ॥ १९ ॥

द्विषतः साधुद्वेषीऐसे, क्रूरान् भयानकऐसे, नराधमान् मनुष्याम- ध्येंअधमऐसे, अशुभान् पापीऐसे, तान् त्यांतें, अहं मीजोतों, संसा- रेषु जन्ममरणमार्गाचाठायीं, आसुरीष्वेव सर्पादियोनींचाठायीं, अजस्रं निरंतर, क्षिपामि घालितों, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥

आसुरींयोनिमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि ॥
मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिं ॥ २० ॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, आसुरींयोनिं क्रूरयोनीतें, आपन्नाः पावले- ऐसे, मूढाः अविवेकीजेते, जन्मनिजन्मनि जन्मोजन्मी, मां मातें, अ- प्राप्यैव नपावोनच, ततः त्यानंतर, अधमांगतिं निकृष्टगतीतें, यांति पावताहेत, ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिविधंनरकस्येदंद्वारंनाशनमात्मनः ॥
कामःक्रोधस्तथालोभस्तस्मादेतत्त्रयंत्यजेत् ॥ २१ ॥

इदं हें, त्रिविधं तीनप्रकारचें, नरकस्य नरकाचें, द्वारं द्वारभूतऐसें, आत्मनः आपणास, नाशनं नाशकऐसें, तेंकायतर, कामः कामजो- तो, क्रोधः क्रोधजोतो, तथा तसाच, लोभः तृष्णाजीती, तस्मात् त्याकारणास्तव, एतत्त्रयं यातिहींतें, त्यजेत् टाकावें, ॥ २१ ॥

एतैर्विमुक्तःकौंतेयतमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ॥

आचरत्यात्मनःश्रेयस्ततोयातिपरांगतिं ॥ २२ ॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, तमोद्वारैः नरकाचींद्वारेंऐशीं, एतैस्त्रिभिः या कामादितिहींकरून, विमुक्तः सुटलाऐसा, नरः मनुष्यजोतो, आत्मनः आंपुलें, श्रेयः हितजेंत्यातें, आचरति आचरतो, ततः त्यास्तव, परांगतिं उत्कृष्टगतीतें, याति पावतो, ॥ २२ ॥

यःशास्त्रविधिमुत्सृज्यवर्ततेकामकारतः ॥
नससिद्धिमवाप्नोतिनसुखंनपरांगतिं ॥ २३ ॥

यः जो, शास्त्रविधिं शास्त्रवचनातें, उत्सृज्य टाकून, कामकारतः कामाधीनहोत्सातांयथेच्छ, वर्तते वर्ततो, सः तो, सिद्धिं पुरुषार्थातें, नअवाप्नोति नाहींपावत, नसुखं सुखातेंहीनाहीं, नपरांगतिं मोक्षतेंहीनाहीं, ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्माच्छास्त्रप्रमाणंतेकार्याकार्यव्यवस्थितौ ॥
ज्ञात्वाशास्त्रविधानोक्तंकर्मकर्तुमिहार्हसि ॥ २४ ॥

तस्मात् त्याकारणास्तव, ते तुज, कार्याकार्यव्यवस्थितौ करावेंनकरावेंऐशासंदेहाचाठायीं, शास्त्रंप्रमाणं शास्त्रचप्रमाण, इह यामनुष्यलोकीं, शास्त्रविधानोक्तं शास्त्रविधानाचाठायींबोलिलेंऐशातें, ज्ञात्वा जाणोन, कर्म कर्मजेंत्यातें, कर्तुं करावयाकारणें, अर्हसि योग्यआहेस, ॥ २४ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेदैवासुरसंपद्विभागयोगोनामषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ ॥छ॥

सप्तदशाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायींशास्त्रसोडूनवर्तणारांसगतीनाहीं ह्मणूनबोलिलें त्यांचीगतीकायह्मणोनप्रश्न ॥

अर्जुनउवाच येशास्त्रविधिमुत्सृज्ययजंतेश्रद्धयान्विताः ॥ तेषांनिष्ठातुकाकृष्णसत्वमाहोरजस्तमः ॥ १ ॥

हेकृष्ण अगाकृष्णा, ये जे, शास्त्रविधिं शास्त्रविधीतें, उत्सृज्य नपाहातांटाकून, श्रद्धयान्विताः श्रद्धावंतहोत्साते, यजंते पूजिताहेत, तेषांतु त्यांचीतर, कानिष्ठा कोणनिष्ठा, सत्वं सात्विकी, अहो अथवा रजः राजसी, तमः तामसीकीं, ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच त्रिविधाभवतिश्रद्धादेहिनांसास्वभावजा ॥ सात्विकीराजसीचैवतामसीचेतितांशृणु २

साश्रद्धा तीश्रद्धाजीती, त्रिविधा तीनप्रकारची, भवति होते, देहिनां देहधारीजेत्यांची, स्वभावजा संस्कारापासूनझालीऐशी, सात्विकीराजसीचैवतामसीच सात्विकराजसतामसनावेंजीती, तां तीतें, शृणु ऐक, ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सत्वानुरूपासर्वस्यश्रद्धाभवतिभारत ॥
श्रद्धामयोयंपुरुषोयोयच्छ्रद्धःसएवसः ॥ ३ ॥

हेभारत अगाभारता, सर्वस्य अवघ्यांसही, सत्वानुरूपा संस्कारासारिखी, श्रद्धा श्रद्धाजीती, भवति होते, अयंपुरुषः हाव्यवहारीपुरुषजोतो, श्रद्धामयः श्रद्धामयऐसा, योयच्छ्रद्धः जोजीवज्याप्रकारेंश्रद्धावंत, सएवसः तोत्याप्रकारच्याश्रद्धेनेंयुक्तचहोतो, ॥ ३ ॥

यजंतेसात्विकादेवान्यक्षरक्षांसिराजसाः ॥

प्रेतान्भूतगणांश्चान्येयजंतेतामसाजनाः॥ ४॥

सात्विकाः सत्वस्वभाववंतजेते, देवान् वस्वादिदेवजेत्यांतें, यजंते पूजिताहेत, राजसाः रजोगुणीजेते, यक्षरक्षांसि यक्षराक्षसांते यजंते पूजिताहेत, अन्येतामसाजनाः अन्यतमोगुणीजनजेते, प्रेतान्भूतगणांश्च पिशाचमातृकादिगणांतें, यजंते आराधिताहेत, ॥ ४ ॥

अशास्त्रविहितंघोरंतप्यंतेयेतपोजनाः॥
दंभाहंकारसंयुक्ताःकामरागबलान्विताः॥ ५॥

दंभाहंकारसंयुक्ताः दंभाहंकारयेणेंशीयुक्तऐसे, कामरागबलान्विताः इच्छाआसक्तिआणिआग्रहईहींकरूनयुक्तऐसे, येजनाः जेजनजेते, अशास्त्रविहितं शास्त्रींबोलिलेंनाहींऐसें, घोरं आपणासपरकीयासपीडाकरणारऐसें, तपःतपजेंत्यातें, तप्यंते आचरताहेत, ॥ ५ ॥

कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः॥
मांचैवांतःशरीरस्थंतान्विद्ध्यासुरनिश्चयान्॥६॥

शरीरस्थं देहींअसणारऐसा, भूतग्रामं भूतसमुदायातें, कर्षयंतः शुष्ककरिताहेतऐसे, अचेतसः अविवेकीजेते, अंतःशरीरस्थं अंतःकर्णीअसणारऐसा, मांचैव मातेंही, कर्षयंतः कृशकरिताहेतऐसे, तान् त्यांतें, आसुरनिश्चयान् अतिक्रूरनिश्चयवंतऐशांतें, विद्धि जाण, ॥६॥

आहारस्त्वपिसर्वस्यत्रिविधोभवतिप्रियः॥
यज्ञस्तपस्तथादानंतेषांभेदमिमंश्टणु॥ ७॥

आहारस्त्वपि आहारजोतोही, सर्वस्य सर्वांचाही, त्रिविधः तिहींप्रकारचा, प्रियः आवडता, भवति होतो, यज्ञस्तपस्तथादानं यागतपतसेंदान, तेषांइमंभेदं त्यांचाहीहाभेदजोत्यातें, सांगतों, श्टणु आईक, ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आयुःसत्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ॥
रस्याःस्निग्धाःस्थिराहृद्याआहाराःसात्विकप्रियाः ॥८॥

आयुः आयुष्य उत्साहशक्तिरोगरहितताचित्तप्रसादअभिरुचियांचे-वृद्धिकारकऐसे, रस्याः सरसऐसे, स्निग्धाः मृदुस्नेहयुक्तऐसे, स्थिराः चिरकालराहणारऐसे, हृद्याः पाहतांचसंतोषकरणारऐसे, आहाराः भक्ष्यभोज्यादिकजेते, सात्विकप्रियाः सात्विकांसआवडते, ॥ ८ ॥

कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ॥
आहाराराजसस्येष्टादुःखशोकामयप्रदाः ॥ ९ ॥

कट्वम्ल निंब चिंच मीठ उष्णमिरीआदि कांगकोद्रुइत्यादि मोहरियादिऐसे, आहाराः भक्ष्यादिजेते, राजसस्येष्टाः राजसप्रकृतिजे-पुरुषत्यांसअतिप्रिय, दुःखशोकामयप्रदाः दुःखशोकरोगदातेऐसे, ॥ ९

यातयामंगतरसंपूतिपर्युषितंचयत् ॥
उच्छिष्टमपिचामेध्यंभोजनंतामसप्रियं ॥ १० ॥

यातयामं प्रहरानंतरनीरसऐसें, पूति दुर्गंध, पर्युषितं शिळें, उच्छिष्टं अन्यभुक्तशेष, अमेध्यमपिच लसुणादिपदार्थ, यत् जें, भोजनं तें भोजनजेतें, तामसप्रियं तामसांसआवडतें, ॥ १० ॥ ॥ ॥

अफलाकांक्षिभिर्यज्ञोविधिदृष्टोयइज्यते ॥
यष्टव्यमेवेतिमनःसमाधायससात्विकः ॥ ११ ॥

अफलाकांक्षिभिः फलकांक्षारहितजेतीहीं, विधिदृष्टः शास्त्रींदाखविलाऐसा, यःयज्ञः जोयज्ञजोतो, इज्यते करिजेतो, यष्टव्यमेव कसातरी यज्ञकरावाच, इति याप्रकारें, मनः मनातें, समाधाय एकाग्रकरून, सः तोयज्ञजोतो, सात्विकः सात्विकहोय, ॥ ११ ॥ ॥

अभिसंधायतुफलंदंभार्थमपिचैवयत् ॥

इज्यतेभरतश्रेष्ठतंयज्ञंविद्धिराजसम् ॥ १२ ॥

फलं स्वर्गादिफलजेंत्यातें, अभिसंधायतु मनींअनुसंधानधरून, दंभार्थमपिच महत्त्वप्रगटावयाकारणें, यत् जें, इज्यते यज्ञकरिजेतो, हेंभरतश्रेष्ठ अगाभरतश्रेष्ठा, तंयज्ञं त्यायज्ञातें, राजसं राजसऐशातें, विद्धि वोळख, ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विधिहीनमसृष्टान्नंमंत्रहीनमदक्षिणं ॥

श्रद्धाविरहितंयज्ञंतामसंपरिचक्षते ॥ १३ ॥

विधिहीनं विधिशून्य, असृष्टान्नं अदत्तान्न, मंत्रहीनं मंत्रांवेगळा, अदक्षिणं दक्षिणाहीन, श्रद्धाविरहितं श्रद्धेवेगळा, यज्ञं याप्रकारचायज्ञजोत्यातें, तामसं तामसक्षणोन, परिचक्षते बोलताहेत, ॥ १३ ॥

देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनंशौचमार्जवं ॥

ब्रह्मकर्ममहिंसाचशारीरंतपउच्यते ॥ १४ ॥

देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं देवब्राह्मणगुरुआचार्यपितरादिपूजनें, शौचं बाह्याभ्यंतरशुचिता, आर्जवं अवक्रता, ब्रह्मचर्यं शास्त्रवचनाप्रमाणेस्त्रीसंग, अहिंसाच परपीडानकरणें, शारीरं शरीरापासूनहोणारेंऐसें, तपउच्यते तपबोलिजेतें, ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥

अनुद्वेगकरंवाक्यंसत्यंप्रियहितंचयत् ॥

स्वाध्यायाभ्यसनंचैववाङ्मयंतपउच्यते ॥ १५ ॥

यत् जें, अनुद्वेगकरंवाक्यं भयनउपजवीऐसेंवाक्यजेतें, सत्यं खरें, प्रियहितंच आवडतें, आणि ऐकणारासपरिणामींसुखऐसें, स्वाध्यायाभ्यसनं वेदाभ्यासींव्यसन, वाङ्मयं इतकेंवाचेकरूननिर्वाह्य ऐसें, तपः तपजेतें, उच्यते बोलिजेतें, ॥ १५ ॥ ॥ ॥

मनःप्रसादःसौम्यत्वंमौनमात्मविनिग्रहः ॥

भावसंशुद्धिरित्येतत्तपोमानसमुच्यते ॥ १६ ॥

मनःप्रसादः चित्तस्वस्थता, सौम्यत्वं अक्रूरता, मौनं मनन, आत्मविनिग्रहः विषयांपासूनमानसफिरवणें, भावसंशुद्धिः व्यवहारनिष्कपटता, इत्येतत्तपः इतुकेंहेंतपजेतें, मानसं मनेंसाध्यऐसें, उच्यते बोलिजेतें, ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रद्धयापरयातप्तंतपस्तत्त्रिविधंनरैः ॥
अफलाकांक्षिभिर्युक्तैःसात्विकंपरिचक्षते ॥ १७॥

अफलाकांक्षिभिः फलेच्छारहितऐसे, युक्तैः एकाग्रचित्तऐसे, नरैः पुरुषजेतीहीं, परया उत्कृष्टऐसी, श्रद्धया श्रद्धेकरून, त्रिविधं पूर्वोक्त कायिकवाचिकमानसिकतीनप्रकारिचें, तप्तं तपिजेलेंऐसें, तत्तपः तें-तपजेंत्यातें, सात्विकं सात्विकलक्षणोन, परिचक्षते बोलताहेत, ॥ १७॥

सत्कारमानपूजार्थंतपोदंभेनचैवयत् ॥
क्रियतेतदिहप्रोक्तंराजसंचलमध्रुवं ॥ १८ ॥

सत्कारमानपूजार्थं थोरलक्षणवूनमानपूजाध्यावयानिमित्त, दंभेनचैवयत् दांभिकपणेंकरूनहीजें, तपःक्रियते तपकरिजेतें, तदिह तेंइहलोकींच, चलं चंचलऐसें, अध्रुवं क्षणिकऐसें, राजसं राजसलक्षणून, प्रोक्तं बोलिजेलें, ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मूढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपः ॥
परस्योत्सादनार्थंवातत्तामसमुदाहृतं ॥ १९ ॥

मूढग्राहेण दुराग्रहेंकरून, आत्मनः आपल्यादेहेंद्रियांच्या, पीडया पीडकरून, यत्तपः जेंतप, क्रियते करिजेतें, परस्योत्सादनार्थंवा दु-

सरियांच्याविनाशाकारणेंही, तत्तपः तेंतपजेतें, तामसंतामसह्मणून, उदाल्हतं कथिजेलें, ॥ १९ ॥ ॥. ॥ ॥ ॥

दातव्यमितियद्दानंदीयतेनुपकारिणे ॥
देशेकालेचपात्रेचतद्दानंसात्विकंस्मृतं ॥ २० ॥

दातव्यमिति द्यावेंचऐसें, अनुपकारिणे फिरोनउपकारनव्हेजेणेंअशाकारणें, देशे कुरुक्षेत्रादिकाचाठायीं, कालेच ग्रहणादिकाळीं, पात्रेच सत्पात्राचाठायीं, यद्दानं तुलापुरुषादिदानजें, दीयते देइजेतें, तद्दानं तेंदानजेंतें, सात्विकं सात्विकह्मणून, स्मृतं कथिजेलें, ॥२०॥

यत्तुप्रत्युपकारार्थंफलमुद्दिश्यवापुनः ॥
दीयतेचपरिक्लिष्टंतद्राजसमुदाहृतं ॥ २१ ॥

प्रत्युपकारार्थं फिरोनउपकाराचेइच्छेनें, फलमुद्दिश्यवा स्वर्गादिफलापेक्षेनेवा, यत्तुदीयतेच जेंदेइजेतें, तत् तेंदानजेतें, परिक्लिष्टंपुनः फिरोनबहुतवेंचलेंऐशाक्लेशें, राजसं राजसऐसें, उदाल्हतं वर्णिलें, ॥२१॥

अदेशकालेयद्दानमपात्रेभ्यश्चदीयते ॥
असत्कृतमवज्ञातंतत्तामसमुदाल्हतं ॥ २२ ॥

अदेशकाले अशुभस्थानआणिअशुभकाळीं, अपात्रेभ्यश्च नटादिकांतें, दीयते देइजेतें, असत्कृतं अवमानपूर्वक, अवज्ञातं तिरस्कारयुक्त, यद्दानं असेंदानजें, तत् तें, तामसं तामसह्मणून, उदाल्हतं दाखविलें, ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओंतत्सदितिनिर्देशोब्रह्मणस्त्रिविधःस्मृतः ॥
ब्राह्मणास्तेनवेदाश्चयज्ञाश्चविहिताःपुरा ॥ २३ ॥

ओंतत्सदिति ॐतत्सत्ऐसा, ब्रह्मणः परब्रह्मस्वरूपाचा, निर्देशः नामव्यवहारजोतो, त्रिविधः तीनप्रकारचा, स्मृतः शिष्टांनींबोलिला, तेन

त्यात्रिविधनामेंकरून, ब्राह्मणाः ब्राह्मणादिकजेते, वेदाश्च वेदजेते, यज्ञाश्च यज्ञजेते, पुरा पूर्वी, विहिताः बोलिजेले, ॥ २३ ॥ ॥

तस्मादोमित्युदाहृत्ययज्ञदानतपःक्रियाः ॥
प्रवर्ततेविधानोक्ताःसततंब्रह्मवादिनां ॥ २४ ॥

तस्मात् त्याकारणास्तव, ॐमित्युदाहृत्य प्रणवउच्चारकरून, ब्रह्मवादिनां ब्रह्मवादिजेत्यांच्या, विधानोक्ताः विधीनेंउक्तऐशा, यज्ञदानतपःक्रियाः यज्ञदानतपक्रियाज्यात्या, सततं निरंतर, प्रवर्तंते प्रवर्तताहेत, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तदित्यनभिसंधायफलंयज्ञतपःक्रियाः ॥
दानक्रियाश्चविविधाःक्रियंतेमोक्षकांक्षिभिः २५

तदिति तत्पदातेंउच्चारून, फलं फलजेंत्यातें, अनभिसंधाय इच्छानधरून, यज्ञदानतपःक्रियाः यज्ञादिक्रियाज्यात्या, विविधाः नानाप्रकारच्या, दानक्रियाश्च भूहिरण्यादिदानक्रियाज्यात्या, मोक्षकांक्षिभिः मोक्षइच्छावंतजेतीहीं, क्रियंते करिजेताहेत, ॥ २५ ॥ ॥४॥

सद्भावेसाधुभावेचसदित्येतत्प्रयुज्यते ॥
प्रशस्तेकर्मणितथासच्छब्दःपार्थयुज्यते ॥ २६ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, सद्भावे सद्भावाचाठायीं, साधुभावेच साधुभावाचाठायीं, एतत्सदिति हासच्छब्दजोतो, प्रयुज्यते योजिजेतो, तथा तसेंच, प्रशस्ते शुभऐसें, कर्मणि विवाहादिकर्मांचाठायीं, सच्छब्दः हासत्शब्दजोतो, युज्यते संगतहोतो, ॥ २६ ॥ ॥ ॥

यज्ञेतपसिदानेचस्थितिःसदितिचोच्यते ॥
कर्मचैवतदर्थीयंसदित्येवाभिधीयते ॥ २७ ॥

यज्ञे यज्ञाचाठायीं, तपसि तपाचाठायीं, दानेच दानाचाठायीं, स्थि-

तिः तात्पर्येंकरून अस्तित्वजेतें, सदिति सत् याप्रकारेंकरून, उच्यते बोलिजेतें, तदर्थीयं हेंनामत्रयज्याचेंतद्विषयीं, कर्मचैव पूजादिकर्मजेतेंही, सदित्येव सतचंलक्षणोन, अभिधीयते बोलिजेतें, ॥ २७ ॥

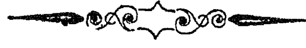
अश्रद्धयाहुतंदत्तंतपस्तप्तंकृतंचयत् ॥
असदित्युच्यतेपार्थनचतत्प्रेत्यनोइह ॥ २८ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, अश्रद्धया अभक्तीनें, हुतं होमिलेंजें, दत्तं दिलेंजें, तपस्तप्तं तपआचरलेंजें, कृतंचयत् केलेंकाहींजें, असत् याप्रकारेंकरून, उच्यते बोलिजेतें, तत् तें, इह यालोकीं, नच नाहीं, प्रेत्यनो परलोकींहीनाहीं, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ९ ॥

ओंतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेश्रद्धात्रयविभागयोगोनामसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ९ ॥

अष्टादशाध्यायप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ पूर्वाध्यायींश्रद्धात्रिविधत्यामध्यें राजसताम-
सत्यागार्थऐकोनत्यागआणिसंन्यासपुसावयाकारणेंप्रश्न ॥

अर्जुनउवाच संन्यासस्यमहाबाहोतत्त्वमिच्छामि
वेदितुं ॥ त्यागस्यचहृषीकेशपृथक्केशिनिषूदन ॥ १ ॥

हेमहाबाहो अगापराक्रमशीलहस्ता, संन्यासस्य संन्यासजोत्याचें, तत्त्वं तात्पर्यजेंत्यातें, वेदितुं जाणावयाकारणें, इच्छामि इच्छितों, त्यागस्यचत्यागाचेंही तत्त्वंतत्त्वातें, हेहृषीकेश अगाज्ञानेंद्रियस्वामिन्, पृथक् वेगळें, हेकेशिनिषूदन अगाकेशिहंत्या, ॥ १ ॥ ॥

श्रीभगवानुवाच काम्यानांकर्मणांन्यासंसंन्यासंक
वयोविदुः ॥ सर्वकर्मफलत्यागंप्राहुस्त्यागंविचक्ष
णाः ॥ २ ॥

काम्यानांकर्मणां काम्यकर्मेंजींत्यांचा, न्यासं त्यागजोत्यातें, संन्यासं संन्यासऐशातें, कवयः पंडितजेते, विदुः जाणताहेत, सर्वकर्मफल-त्यागं नित्यनैमित्तिककर्मांचाफलत्यागजोत्यातें, विचक्षणाः पंडित-जेते, त्यागं त्यागनामकऐशातें, प्राहुः सांगताहेत, ॥ २ ॥ ॥ ॥

त्याज्यंदोषवदित्येकेकर्मप्राहुर्मनीषिणः ॥
यज्ञदानतपःकर्मनत्याज्यमितिचापरे ॥ ३ ॥

एके कोणीएक, मनीषिणः सांख्यवादीजेते, कर्म ज्योतिष्टोमादिकर्म-जेतें, दोषवत् हिंसादोषयुक्तह्मणून, त्याज्यं टाकावें, इति याप्रकारें, प्राहुः बोलताहेत, अपरे आणिकर्ममीमांसकजेते, यज्ञदानतपःकर्मन-त्याज्यं टाकूंनयेह्मणून प्राहुः बोलताहेत, ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

निश्चयंश्रृणुमेतत्रत्यागेभरतसत्तम॥
त्यागोहिपुरुषव्याघ्रत्रिविधःसंप्रकीर्तितः॥ ४॥

हेभरतसत्तम अगाभरतश्रेष्ठा, तत्रत्यागे त्यात्यागांविषयीं, मे माझा, निश्चयं निश्चययुक्तविचारजोत्यातें, श्रृणु ऐक, हेपुरुषव्याघ्र अगापुरुषश्रेष्ठा, त्यागोहि संन्यासशब्देंबोलिलात्यागजोतो, त्रिविधः तीनप्रकारचा, संप्रकीर्तितः शास्त्रेंबोलिजेला, ॥ ४ ॥ ॥ . ॥

यज्ञदानतपःकर्मनत्याज्यंकार्यमेवतत्॥
यज्ञोदानंतपश्चैवपावनानिमनीषिणां॥ ५॥

यज्ञदानतपःकर्म यज्ञादिकजेतें, नत्याज्यं टाकूंनये, तत् तेंयज्ञादिकजेतें, कार्यमेवच करावेंच, यज्ञोदानंतपश्चैव यज्ञदानतपेंजींतीं, मनीषिणां मननशीलांस, पावनानि चित्तशुद्धिकारकहोत, ॥ ५ ॥ ॥

एतान्यपितुकर्माणिसंगंत्यक्त्वाफलानिच॥
कर्तव्यानीतिमेपार्थनिश्चितंमतमुत्तमं॥ ६॥

हेपार्थ अगाकुंतीपुत्रा, एतान्यपितु हींयज्ञदानादिकेंतरी, कर्माणि कर्मेंजींतीं, संगंत्यक्त्वा मीकर्ताहाअभिमानटाकून, फलानिच फलापेक्षाटाकून, कर्तव्यानि करावीं, इति याप्रकारें, मे माझें, निश्चितंमतं निश्चितमत, उत्तमं थोरसंमत, ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

नियतस्यतुसंन्यासःकर्मणोनोपपद्यते॥
मोहात्तस्यपरित्यागस्तामसःपरिकीर्तितः॥ ७॥

नियतस्यतु नित्यऐसें, कर्मणः कर्मजेंत्याचा, संन्यासः त्यागजोतो, नोपपद्यते नाहींघडत, मोहात् अज्ञानास्तव, तस्य त्याकर्माचा, परित्यागः त्यागजोतो, तामसः तामसह्मणून, परिकीर्तितः बोलिजेला, ७

दुःखमित्येवयत्कर्मकायक्लेशभयात्त्यजेत्॥

सकृत्वाराजसंत्यागंनैवत्यागफलंलभेत् ॥ ८ ॥

यत्कर्म जेंकर्म, दुःखमेवच दुःखचहोयऐसें, इति याप्रकारें, कायक्लेशभयात् शरीराच्यांआयासभयेंकरून, त्यजेत् त्यजितोजरि, सः तो जोतो, राजसंत्यागं रजोगुणात्मकत्यागजोत्यातें, कृत्वा करून, त्यागफलं संन्यासफलमोक्षजोत्यातें, नैवलभेत् नाहींपावत, ॥ ८ ॥

कार्यमित्येवयत्कर्मनियतंक्रियतेर्जुन ॥
संगंत्यक्त्वाफलंचैवसत्यागःसात्विकोमतः ॥ ९ ॥

हेअर्जुन अगापार्था, संगंत्यक्त्वा कर्तृत्वाभिमानटाकून, फलंचैव फलापेक्षाटाकून, कार्यमित्येव करावेंचऐसेंजें, नियतं श्रौतस्मार्तादिनियमयुक्त, यत्कर्म जेंकर्म, क्रियते करिजेतें, सत्यागः तोत्यागजोतो, सात्विकः सात्विकऐसा, मतः संमतहोय, ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥

नद्वेष्ट्यकुशलंकर्मकुशलेनानुषज्जते ॥
त्यागीसत्वसमाविष्टोमेधावीछिन्नसंशयः ॥ १० ॥

मेधावी स्थिरबुद्धिऐसा, छिन्नसंशयः निरभिमानीऐसा, सत्वसमाविष्टः सत्वगुणयुक्तऐसा, त्यागी त्यागवंतजोतो, अकुशलंकर्म दुःखदायककर्मातें, नद्वेष्टि नाहींद्वेषकरीत, कुशले सुखदायककर्माचेठायीं, नअनुषज्जते नाहींगुंतत, ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नहिदेहभृताशक्यंत्यक्तुंकर्माण्यशेषतः ॥
यस्तुकर्मफलत्यागीसत्यागीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥

देहभृता देहधारीजोतेणें, अशेषतः सर्वही, कर्माणि कर्मातें, त्यक्तुं टाकावयाकारणें, नहिशक्यं शक्यनव्हे, यस्तुजोतरि, कर्मफलत्यागी कर्मफलइच्छारहितजो, सः तो, त्यागीति त्यागीह्मणून, अभिधीयते बोलिजेतो, ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनिष्टमिष्टंमिश्रंचत्रिविधंकर्मणःफलं ॥
भवत्यत्यागिनांप्रेत्यनतुसंन्यासिनांक्वचित् ॥ १२ ॥

अनिष्टं क्रूरयोनिजन्मप्रद, इष्टं देवयोनिप्रद, मिश्रंच मनुष्यजन्मदे-
णारऐसें, कर्मणःफलं कर्माचेंफलजेतें, त्रिविधं तीनप्रकारचें, अत्या-
गिनां सकामजेत्यांस, प्रेत्य मरणानंतर, भवति होतें, क्वचित् कदाचि-
दपिही, संन्यासिनां कर्मफलत्यागीसंन्यासीजेत्यांस, नतु नाहींच्च, १२

पंचैतानिमहाबाहोकारणानिनिबोधमे ॥
सांख्येकृतांतेप्रोक्तानिसिद्धयेसर्वकर्मणां ॥ १३ ॥

हेमहाबाहो अगापराक्रमशीलहस्ता, सर्वकर्मणां सकळकर्मांच्या,
सिद्धये सिद्धीकारणें, सांख्ये योगशास्त्रीं, कृतांते वेदांतशास्त्राचाठायीं,
एतानि पुढेंसांगितलेलीं, पंच पांच, कारणानि कारणेंजीत्यांतें मे
मजपासून, निबोध जाण, ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥

अधिष्ठानंतथाकर्त्ताकरणंच्चपृथग्विधं ॥
विविधाश्चपृथक्चेष्टादैवंचैवात्रपंचमं ॥ १४ ॥

अधिष्ठानं शरीरजेतें, तथा तसाच, कर्ता अहंकारजोतो, पृथग्विधं
भिन्नभिन्नऐशीं, करणंच अकराइंद्रियेंजीतीं, विविधाश्च वेगळ्यावे-
गळ्याऐशा, पृथक्चेष्टाः प्राणादिवायूचेव्यापारजेते, दैवंचैव तत्तद-
भिमानीदेवजेतेही, अत्र यासंख्येमध्यें, पंचमं पांचवें, ॥ १४ ॥ ॥

शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्मप्रारभतेनरः ॥
न्याय्यंवाविपरीतंवापंचैतेतस्यहेतवः ॥ १५ ॥

नरः मनुष्यजोतो, शरीरवाङ्मनोभिः कायावाचामानसेंकरून, न्या-
य्यंवा सत्कर्महो, विपरीतंवा असत्कर्महो, यत्कर्म जेंकर्म, प्रारभते क-
रितो, तस्य त्याकर्मास, पंचएते मागेंबोलिजेलींतींपांच, हेतवः का-
रणहोत, ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्रैवंसतिकर्त्तारमात्मानंकेवलंतुयः॥
पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्नसपश्यतिदुर्मतिः॥ १६॥

तत्र त्यासकळकर्मांचाठायीं, एवंसति ऐसेपांचकर्तेंअसतां, केवलं निरुपाधिकऐसा, आत्मानं आपणातें, कर्तारंतु कर्ताह्मणूनतरी, यःपश्यति जोपाहतो, सदुर्मतिः तोदुर्बुद्धिजोतो, अकृतबुद्धित्वात् शास्त्राचारशिक्षितबुद्धिरहितयास्तव, नपश्यति नाहींबरवेंपाहात, ॥१६॥

यस्यनाहंकृतोभावोबुद्धिर्यस्यनलिप्यते॥
हत्वापिसइमाँल्लोकान्नहंतिननिबध्यते॥ १७॥

यस्य ज्यास, अहंकृतोभावः मीकर्ता, असाभावजोतो, ननाहीं, यस्य ज्याची, बुद्धिः बुद्धीजेते, नलिप्यते इष्टानिष्टादिकींगुंततनाहीं, सः तो, इमानूलोकान् यालोकांतें, हत्वापि लोकदृष्ट्या मारूनही, नहंति स्वदृष्टीनेंनाहींमारीत, ननिबध्यते त्याफळेंबद्धहोतनाहीं, ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ज्ञानंज्ञेयंपरिज्ञातात्रिविधाकर्मचोदना॥
करणंकर्मकर्तेतित्रिविधःकर्मसंग्रहः॥ १८॥

ज्ञानं इष्टसाधनाचीजाणीवजे, ज्ञेयं दृष्टसाधनकर्मजें, परिज्ञाता यादोहींचासोपाधिकआश्रयजो, एवंयाप्रकारें, कर्मचोदना कर्मप्रवृत्ती सकारण, त्रिविधा तीनप्रकारची, करणं श्रोत्रादिइंद्रिजेंजींतीं, कर्म कर्त्याचेंइच्छितजें, कर्ता क्रियेचाकरणार, इति याप्रकारें, कर्मसंग्रहः कर्मव्यवहारजोतो, त्रिविधः तीनप्रकारचा, ॥ १८ ॥

ज्ञानंकर्मचकर्त्ताचत्रिधैवगुणभेदतः॥
प्रोच्यतेगुणसंख्यानेयथावच्छृणुतान्यपि॥ १९॥

ज्ञानं जाणीवजे, कर्मच क्रियाजेतिही, कर्ताच कर्ताजोतो, गुणभेदतः सात्विकादिगुणभेदेंकरून, त्रिधैव तीनप्रकारचें, गुणसंख्याने कपिलशास्त्राचेठायीं, प्रोच्यते बोलिजेतें, तान्यपि त्यांतेंही, यथावत् जैसींआहेततैसीं, शृणु ऐक, ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वभूतेषुयेनैकंभावमव्ययमीक्षते ॥
अविभक्तंविभक्तेषुतज्ज्ञानंविद्धिसात्विकं ॥ २० ॥

विभक्तेषु वेगळींवेगळींआहेतऐसीं, सर्वभूतेषु सर्वभूतांचाठायीं, येन ज्याज्ञानेंकरून, अविभक्तं नाहींवेगळाऐसा, अव्ययं नाशरहितऐसा, एकंभावं एकभावजोत्यातें, ईक्षते पाहतो, तज्ज्ञानं तेंज्ञानजेंत्यातें, सात्विकं सात्विकऐशातें, विद्धि जाण, ॥ २० ॥ ॥ ॥

पृथक्त्वेनतुयज्ज्ञानंनानाभावान्पृथग्विधान् ॥
वेत्तिसर्वेषुभूतेषुतज्ज्ञानंविद्धिराजसं ॥ २१ ॥

सर्वेषुभूतेषु समस्तभूतांचाठायीं पृथक्त्वेन वेगळेंकरूनतरी, नानाभावान् वेगळालेजीवजेत्यांतें, पृथक्विधान् वेगळ्याप्रकारें, वेत्ति जाणतो, इति याप्रकारें यज्ज्ञानं जेंज्ञान, तज्ज्ञानं तेंज्ञानजेत्यातें, राजसं राजसऐशातें, विद्धि जाण, ॥ २१ ॥ ॥ ॥

यत्तुकृत्स्नवदेकस्मिन्कार्येसक्तमहैतुकं ॥
अतत्त्वार्थवदल्पंचतत्तामसमुदाहृतं ॥ २२ ॥

कृत्स्नवत् सर्वांसारिखें, एकस्मिन्कार्ये एकदेहप्रतिमादिकाचाठायीं, सक्तं लागोनराहिलेंऐसें, अहैतुकं युक्तिरहितऐसें, अतत्त्वार्थवत् खराअर्थनाहींजेथेंतेंऐसें, अल्पंच अल्पविषयऐसें, यत्तु जेंज्ञान, तत् तें, तामसं तामसह्मणून, उदाहृतं दाखविलें, ॥ २२ ॥ ॥ ॥

नियतंसंगरहितमरागद्वेषतःकृतं ॥

अफलप्रेप्सुनाकर्मयत्तत्सात्विकमुच्यते ॥ २३ ॥

नियतं नित्यविहितऐसें, संगरहितं फलापेक्षारहितऐसें, अरागद्वेषतः रागद्वेषरहित, कृतं केलेंजें, अफलप्रेप्सुना निष्कामकर्ताजोतेणें, यत्कर्म जेंकर्म, तत् तें, सात्विकं सत्वगुणयुक्तऐसें, उच्यते बोलिजेतें,॥ २३॥

यत्तुकामेप्सुनाकर्मसाहंकारेणवापुनः॥
क्रियतेबहुलायासंतद्राजसमुदाहृतं ॥ २४ ॥

कामेप्सुना फलइच्छावंतजोतेणें, वाअथवा साहंकारेण, अहंकारयुक्तजोतेणें, यत्तु जेंतरी, पुनः मागुतीं, बहुलायासं अतिक्लेशयुक्तऐसें, यत्कर्म असेंजेंकर्म, क्रियते करिजेतें, तत् तें, कर्मजेंतें, राजसं राजसलक्षणून, उदाहृतं बोलिजेलें, ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥

अनुबंधंक्षयंहिंसामनवेक्ष्यचपौरुषं ॥
मोहादारभ्यतेकर्मतत्तामसमुदाहृतं ॥ २५ ॥

अनुबंधं सकलकर्माचें, पश्चाद्भाविशुभाशुभफलजेंत्यातें क्षयं वित्तव्ययातें, हिंसां परपीडेतें, पौरुषं आपुल्यासामर्थ्यातें, अनवेक्ष्य नविचारून, मोहात् अविवेकास्तव, यत्कर्म जेंकर्म, आरभ्यते करिजेतें, तत् तेंकर्म, तामसं तामसलक्षणून, उदाहृतं, बोलिजेलें, ॥ २५ ॥ ॥

मुक्तसंगोऽनहंवादीधृत्युत्साहसमन्वितः ॥
सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारःकर्तासात्विकउच्यते ॥ २६

मुक्तसंगः संगरहितऐसा, अनहंवादी गर्वोक्तिरहितऐसा, धृत्युत्साहसमन्वितः धैर्यहर्षयुक्तऐसा, सिद्ध्यसिद्ध्योः सिद्धिअसिद्धींचाठायीं, निर्विकारः विषादरहितऐसा, कर्ता कर्त्ताजोतो, सात्विकः सात्विकऐसा, उच्यते बोलिजेतो, ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रागीकर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धोहिंसात्मकोशुचिः ॥

हर्षशोकान्वितःकर्त्ताराजसःपरिकीर्तितः॥२७॥

रागी पुत्रादिस्नेहवंत, कर्मफलप्रेप्सुः कर्मफलकामीऐसा, लुब्धः परधनापेक्षीऐसा, हिंसात्मकः परपीडात्मकऐसा, अशुचिः शौचशून्यऐसा, हर्षशोकान्वितः लाभालाभहर्षशोकान्वितऐसा, कर्ता कर्ताजो तो, राजसः रजोगुणात्मकह्मणून, परिकीर्तितः सांगिजेला, ॥ २७ ॥

अयुक्तःप्राकृतःस्तब्धःशठोनैष्कृतिकोलसः॥
विषादीदीर्घसूत्रीचकर्त्तातामसउच्यते॥२८॥

अयुक्तः असावधानऐसा, प्राकृतः विवेकरहितऐसा, स्तब्धः मूर्खऐसा, शठः स्वसामर्थ्यवंचकऐसा, नैष्कृतिकः परावमानीऐसा, अलसः उद्योगरहितऐसा, विषादी रडकास्वभावऐसा, दीर्घसूत्रीच आजकरावयाचेंतेंमहिन्यानंतरकरीऐसा, कर्ता कर्ताजोतो, तामसउच्यते तामसह्मणिजेतो, ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बुद्धेर्भेदंधृतेश्चैवगुणतस्त्रिविधंशृणु॥
प्रोच्यमानमशेषेणपृथक्त्वेनधनंजय॥२९॥

हेधनंजय अगाधनंजया, बुद्धेः बुद्धीचा, धृतेश्चैव धैर्यजेंत्याचाही, गुणतः गुणास्तव, त्रिविधं तीनप्रकारचा, अशेषेण संपूर्णही, पृथक्त्वेन वेगळेपणेंकरून, प्रोच्यमानं सांगिजेतोऐसा, भेदं भेदजोत्यातें, शृणु ऐक, ॥ २९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचकार्याकार्येभयाभये॥
बंधंमोक्षंचयावेत्तिबुद्धिःसापार्थसात्विकी॥३०॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, प्रवृत्तिंच कर्ममार्गजोत्यातें, निवृत्तिंच संन्यासमार्गजोत्यातेंही, कार्याकार्ये करणेंनकरणेंजेंत्यातें, भयाभये कर्ममार्गीभय संन्यासमार्गीअभययांतें, बंधं मिथ्याज्ञानकृतबंधजोत्यातें,

मोक्षंच ज्ञानमार्गीमोक्षजोत्यातें, यावेत्ति जीबुद्धिजाणते, साबुद्धिः तीबुद्धिजीती, सात्विकी सत्वस्वभावहोय, ॥ ३० ॥ ॥ ॥

ययाधर्मंमधर्मंचकार्यंचाकार्यमेवच ॥
अयथावत्प्रजानातिबुद्धिःसापार्थराजसी ॥ ३१ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यया ज्याबुद्धीनें, धर्मं धर्मातें, अधर्मंच शास्त्रीं-निषिद्धजोत्यातें, कार्यंच विहितकार्यातें, अकार्यमेवच नकरावेंतें-ही, अयथावत् लटक्यासारिखें, प्रजानाति बहुतजाणते, साबुद्धिः तीबुद्धीजीती, राजसी रजोगुणस्वभाववंत, ॥ ३१ ॥ ॥ ॥

अधर्मंधर्ममितियामन्यतेतमसावृता ॥
सर्वार्थान्विपरीतांश्चबुद्धिःसापार्थतामसी ॥ ३२ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, अधर्मं ख्यात्यर्थदेणेंजेंत्यातें, धर्ममिति धर्मह्मणून, तमसावृता तमोगुणयुक्त, या जीबुद्धि, मन्यते मानिते, सर्वार्थान् दृष्टादृष्टप्रयोजनातेंही, विपरीतांश्च विपरीतऐशांतें, मन्यते मानिते, साबुद्धिः तीबुद्धिजीती, तामसी तमस्वभाववंत, ॥ ३२ ॥ ॥

धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः ॥
योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकी ॥ ३३ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, अव्यभिचारिण्या स्वरूपींएकाग्रऐशी, योगेन चित्तैकाग्र्यकरून, ययाधृत्या ज्याधृतीकरून, मनःप्राणेंद्रियक्रियाः मनप्राणइंद्रियांच्याक्रियाज्यात्यांतें, धारयते एकाग्रकरितो, साधृतिः तीधृतिजीती, सात्विकी सात्विकस्वभाववंत, ॥ ३३ ॥ ॥ ॥

ययातुधर्मकामार्थान्धृत्याधारयतेर्जुन ॥
प्रसंगेनफलाकांक्षीधृतिःसापार्थराजसी ॥ ३४ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, ययातुधृत्या ज्याधृतीकरून, धर्मकामार्थान्

धर्मअर्थकामयातिहींतें, धारयते धरितो, प्रसंगेन मीकर्तायाअभि-मानवशेंकरून, फलाकांक्षी फलातेंअपेक्षितो, हेपार्थ अगाअर्जुना, साधृतिः तीधृतीजीती, राजसी रजोगुणात्मक्, ॥ ३४ ॥ ॥

ययास्वप्नंभयंशोकंविषादंमदमेवचं ॥
नविमुंचतिदुर्मेधाधृतिःसापार्थतामसी ॥ ३५ ॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, यया ज्याधृतीकरून, स्वमं स्वमातें, भयं त्रासातें, शोकं शोकातें, विषादं विषादातें, मदमेवच उन्मत्तताजेतीतें, दुर्मेधाः विवेकरहितपुरुषजोतो, नविमुंचति नाहींसोडीत, साधृतिः तीधृतीजीती, तामसी तमोगुणवंतहोय, ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥

सुखंत्विदानींत्रिविधंश्रृणुमेभरतर्षभ ॥
अभ्यासाद्रमतेयत्रदुःखांतंचनिगच्छति ॥ ३६ ॥

हेभरतर्षभ अगाभरतश्रेष्ठा, इदानीं आतां, त्रिविधं तिहींप्रकारचें, सुखंतु सुखजेंत्यातें, मे मजपासून, श्रृणु ऐक, यत्र ज्यासुखाचाठायीं, अभ्यासात् अतिपरिचयजोतेणेंकरून, रमते तल्लीनहोतो, दुःखांतंच सर्वदुःखांच्यानाशातेंही, निगच्छति बरेंपावतो, ॥ ३६ ॥ ॥

यत्तदग्रेविषमिवपरिणामेऽमृतोपमं ॥
तत्सुखंसात्विकंप्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजं ॥ ३७ ॥

यत्तत् तेंजें, अग्रे आरंभीं, विषमिव विषासारिखें, परिणामे शेवटीं, अमृतोपमं आत्माकारवृत्तिअमृतासारिखें, आत्मबुद्धिप्रसादजं आपल्याबुद्धीतेंसाध्यऐसें, तत्सुखं तेंसुखजेतें, सात्विकं सत्वप्रधानऐसें, प्रोक्तं बोलिज्जेलें, ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विषयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमं ॥
परिणामेविषमिवतत्सुखंराजसंस्मृतं ॥ ३८ ॥

विषयेंद्रियसंयोगात् विषयआणिइंद्रियेंयांच्यासंयोगापासून, यत्तत् जेंप्रसिद्ध, अग्रे आरंभीं, अमृतोपमं स्त्रीसुखादिअमृतासारिखें, परिणामे शेवटीं, विषमिव विषासारिखें, तत्सुखं तेंसुखजेतें, राजसं रजप्रधानऐसें, स्मृतं बोलिजेलें, ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥

यदग्रेचानुबंधेचसुखंमोहनमात्मनः॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थंतत्तामसमुदाहृतं॥ ३९ ॥

यदग्रेच जेंआरंभींच, अनुबंधेच अंतीं, आत्मनः आपणास, मोहनं मोहकारणऐसें, निद्रालस्यप्रमादोत्थं निद्राआळसअसावधानतेपासून, तत्सुखं तेंसुखजेतें, तामसमुदाहृतं तामसह्मणूनबोलिजेलें, ३९॥

नतदस्तिपृथिव्यांवादिविदेवेषुवापुनः॥
सत्वंप्रकृतिजैर्मुक्तंयदेभिःस्यात्त्रिभिर्गुणैः॥४०॥

प्रकृतिजैः प्रकृतीपासूनझालेऐसे, एभिस्त्रिभिर्गुणैः यातिहींगुणांनीं, मुक्तं सोडिलेंऐसें, सत्वं स्थावरजंगमात्मकसर्वही, यत्स्यात् जेंहोय, तत् तें, पृथिव्यांवा पृथिवीचाठायींही, दिवि स्वर्गाचाठायीं, देवेषु देवांचाठायीं, आणिकनाहीं अवघात्रिगुणमायिकमिथ्याभाव, ॥४०॥

ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणांचपरंतप ॥
कर्माणिप्रविभक्तानिस्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥४१॥

मोक्षकशानेंअसावाअसेंह्मणशीलतर स्वधर्मद्वाराभगवत्‌आराधनानें आणितत्प्रसादेंकरूनमोक्षहोतोह्मागीतासारसंग्रहाच्याप्रदर्शनार्थभगवंतबोलतो,॥ ॥हेपरंतप अगाशत्रुतापना, ब्राह्मणक्षत्रियविशां ब्राह्मणक्षत्रियवैश्ययांस, शूद्राणांच शूद्रजेत्यांसही, स्वभावप्रभवैः सत्वप्रधानब्राह्मण, सत्वोपसर्जनरजःप्रधानक्षत्रिय, तमोपसर्जनरजःप्रधानवैश्य, रजोपसर्जनतमःप्रधानशूद्रऐसे, गुणैः गुणजेतीहींकरून, कर्माणि कर्मेंजीतीं, प्रविभक्तानि वेगळालींकेलींऐशीं, ॥ ४१ ॥

शमोदमस्तपःशौचंक्षांतिरार्जवमेवच॥
ज्ञानंविज्ञानमास्तिक्यंब्रह्मकर्मस्वभावजं॥४२॥

शमः चित्तोपरम, दमः बाह्यइंद्रियनिग्रह, तपः पूर्वोक्तशारीरादि, शौचं शुचिता, क्षांतिः क्षमा, आर्जवमेवच कौटिल्यरहिततातेही, ज्ञानं तेरावेअध्यायींसांगीतलेंजें, विज्ञानं कर्मकांडकौशल्य ब्रह्मकांडअनुभव, आस्तिक्यं सात्विकभक्तीजीती, स्वभावजं सत्वस्वभावसाध्य, ब्रह्मकर्म, ब्राह्मणाचेंकर्मजेंनवविधतें, ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥

शौर्यंतेजोधृतिर्दाक्ष्यंयुद्धेचाप्यपलायनं॥
दानमीश्वरभावश्चक्षात्रंकर्मस्वभावजं॥४३॥

शौर्यं पराक्रमजोतो, तेजः शत्रुनिवारणसामर्थ्य, धृतिः धैर्यजेतें, दाक्ष्यं दक्षभावजोतो, युद्धेचाप्यपलायनं युद्धाचाठायींपाठमोरेंहोऊननपळणें, दानं मुक्तहस्तता, ईश्वरभावश्च प्रजारक्षणींसामर्थ्यप्रगटकरणें, क्षात्रंकर्म क्षत्रियांचेंकर्मजेतें, स्वभावजं रजोगुणस्वभावजन्यऐसें, ४३

कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यंवैश्यकर्मस्वभावजं॥
परिचर्यात्मकंकर्मशूद्रस्यापिस्वभावजं॥४४॥

कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं शेतकरणेंगाईराखणेंपदार्थघेणेंविकणें, स्वभावजं स्वगुणासारिखें, वैश्यकर्म वैश्याचेंकर्म, परिचर्यात्मकं वर्णत्रयांचीसेवाकरणें, शूद्रस्यापि शूद्राचेंही, स्वभावजंकर्म गुणानुरूपक्रिया, ॥ ४४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

स्वेस्वेकर्मण्यभिरतःसंसिद्धिंलभतेनरः॥
स्वकर्मनिरतःसिद्धिंयथाविंदतितच्छृणु॥४५॥

स्वेस्वेकर्मणि आपुल्याआपुल्याअधिकारकर्मांचाठायीं, अभिरतः रतलाऐसा, नरः मनुष्यजोतो, संसिद्धि ज्ञानाधिकारातें, लभते पा-

वतो, स्वकर्मनिरतः आपुल्यास्वकर्मीरतऐसा, सिद्धिं ज्ञानाधिकारातें, विंदति जसापावतो, तच्छृणु तेंऐक, ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ॥

यतःप्रवृत्तिर्भूतानांयेनसर्वमिदंततं ॥
स्वकर्मणातमभ्यर्च्यसिद्धिंविंदतिमानवः ॥४६॥

यतः ज्याअंतरात्म्यापासून, भूतानां प्राण्यांची, प्रवृत्तिः प्रवर्ततीक्रि-या, येन ज्याअंतरात्म्यानें, इदंसर्वं हेंसर्वविश्वजेतें, ततं व्यापिलेंआ-हे, स्वकर्मणा स्ववर्णाश्रमधर्मैकरून, तं त्याअंतरात्म्यातें, अभ्यर्च्य आराधितां, मानवः मनुष्यजोतो, सिद्धिं मोक्षाधिकारातें, विंदति पा-वतो, ॥ ४६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥
स्वभावनियतंकर्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्बिषं ॥४७॥

स्वनुष्ठितात् बरव्याप्रकारेंअनुष्ठिलाऐसा, परधर्मात् परधर्मापेक्षां, स्वधर्मः आपुलाधर्मजोतो, विगुणः न्यूनगुणही, श्रेयान् फलदायक-होय, स्वभावनियतं स्वभावनिर्मितऐसें, कर्म पूर्वोक्तप्रकारेंक्षत्रियां-सउक्तयुद्धादिकर्मातें, कुर्वन् गोत्रवधादिकरितअसतांही, किल्बिषं कल्मषातें, नाप्नोति नाहींपावत, ॥ ४७ ॥ ॥ ॥ ॥

सहजंकर्मकौंतेयसदोषमपिनत्यजेत् ॥
सर्वारंभाहिदोषेणधूमेनाग्निरिवावृताः ॥ ४८ ॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, सहजंकर्म आपलेंस्वधर्मकर्मजेंत्यातें, सदोष-मपि दोषयुक्तऐशातेंही, नत्यजेत् टाकूंनये, हि ज्याकारणास्तव, स-र्वारंभाः दृष्टादृष्टकर्मारंभजेते, धूमेन धुरेंकरून, अग्निरिव अग्नीच्या-परी, दोषेण दोषेंकरून, आवृताः व्याप्तआहेत, ॥ ४८ ॥ ॥ ॥

असक्तबुद्धिःसर्वत्रजितात्माविगतस्पृहः ॥
नैष्कर्म्यसिद्धिंपरमांसंन्यासेनाधिगच्छति ॥ ४९ ॥

सर्वत्र सर्वांठायीं, असक्तबुद्धिः इच्छारहितबुद्धिज्यांचीऐसा, जितात्मा निरहंकारऐसा, विगतस्पृहः फलापेक्षारहितऐसा, संन्यासेन संन्यासयोगजोतेणेंकरून, परमां उत्कृष्टऐशी, नैष्कर्म्यसिद्धि चित्तशुद्धिद्वारामोक्षाधिकारातें, अधिगच्छति पावतो, ॥ ४९ ॥ ॥ . ॥

सिद्धिंप्राप्तोयथाब्रह्मतथाप्नोतिनिबोधमे ॥
समासेनैवकौंतेयनिष्ठाज्ञानस्ययापरा ॥ ५० ॥

हेकौंतेय अगाकुंतीपुत्रा, सिद्धिप्राप्तः नैष्कर्म्यसिद्धीतेंपावलाऐसा, यथा ज्याप्रकारें, ब्रह्मप्राप्नोति ब्रह्मातेंपावतो, तथा त्याप्रकारें, मे माझ्यावचनेंकरून, समासेनैव संक्षेपेंकरूनच, ज्ञानस्य ज्ञानाची, याजी, परानिष्ठा परमसीमाजी, तां तीतें, निबोध जाण, ॥ ५० ॥

बुद्ध्याविशुद्धयायुक्तोधृत्यात्मानंनियम्यच ॥
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वारागद्वेषौव्युदस्यच ॥ ५१ ॥

विशुद्धया शुद्धऐशी, बुद्ध्या बुद्धिजीतीणेंकरून, युक्तः युक्तहोत्साता, धृत्या पूर्वोक्तसात्विकधृतीजेतीणेंकरून, आत्मानं अंतःकरणातें, नियम्यच निश्चलकरून, शब्दादीन् विषयान् शब्दादिविषयजेत्यांतें, त्यक्त्वा टाकून, रागद्वेषौ रागद्वेषजेत्यांतें, व्युदस्यच टाकून, ॥ ५१ ॥

विविक्तसेवीलघ्वाशीयतवाक्कायमानसः ॥
ध्यानयोगपरोनित्यंवैराग्यंसमुपाश्रितः ॥ ५२ ॥

विविक्तसेवी एकांतींरमता, लघ्वाशी मितभोजी, यतवाक्कायमानसः नियमिलींआहेतवाचाकायामनजेणें, नित्यं निरंतर, ध्यानयोगपरः ध्यानयोगींतत्परऐसा, वैराग्यं विषयत्यागबुद्धिजीतीतें, समुपाश्रितः बरव्याप्रकारेंआश्रयिलाऐसा, ॥ ५२ ॥ ॥ ॥ ॥

अहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंपरिग्रहं ॥
विमुच्यनिर्ममःशांतोब्रह्मभूयायकल्पते ॥ ५३ ॥

अहंकारं मीपणातें, बलं दुराग्रहातें, दर्पं दुर्मार्गातें, कामं विषयाभिलाषातें, क्रोधं रागातें, परिग्रहं संग्रहातें, विमुच्य टाकून, निर्ममः ममतारहितऐसा, शांतः परमनिवृत्तिवंत पुरुषजोतो, ब्रह्मभूयाय मीब्रह्मयानिश्चयाकारणें, कल्पते योग्यहोतो, ॥ ५३ ॥ ॥ ॥

ब्रह्मभूतःप्रसन्नात्मानशोचतिनकांक्षति ॥
समःसर्वेषुभूतेषुमद्भक्तिंलभतेपरां ॥ ५४ ॥

ब्रह्मभूतः ब्रह्मभावींनिश्चयवंतऐसा, प्रसन्नात्मा स्वस्थचित्तऐसा, नशोचतिनकांक्षति गेल्यापदार्थाचाशोकअप्राप्तीचीइच्छानाहींकरीत, सर्वेषुभूतेषु सकलभूतांचाठायीं, समः समानभावऐसा, परां उत्कृष्टऐशी, मद्भक्तिं माझ्याभक्तीतें, लभते पावतो, ॥ ५४ ॥ ॥ ॥

भक्त्यामामभिजानातियावान्यश्चास्मितत्त्वतः ॥
ततोमांतत्त्वतोज्ञात्वाविशतेतदनंतरं ॥ ५५ ॥

भक्त्या परमभक्तीनें, यावान् जितका, यश्चास्मि जोआहेंमी, मां त्यामातें, अभिजानाति जाणतो, ततः त्यानंतर, मां मातें, इति याप्रकारें, तत्त्वतः श्रुत्युक्तअनुभवपूर्वकतत्त्वज्ञानानें, ज्ञात्वा जाणून, तदनंतरं त्यानंतर, मां मजप्रति, विशते ऐक्यभावेंमिळतो, ॥ ५५ ॥

सर्वकर्माण्यपिसदाकुर्वाणोमद्व्यपाश्रयः ॥
मत्प्रसादादवाप्नोतिशाश्वतंपदमव्ययम् ॥ ५६ ॥

सर्वकर्माण्यपि नित्यनैमित्तिकादिसर्व कर्मांतेंही, सदा निरंतर, कुर्वाणः करणारऐसा, मद्व्यपाश्रयः चित्तानेंमाझासंगधरिलाज्याणेंऐसा, मत्प्रसादात् माझ्याप्रसादास्तव, शाश्वतं अढळऐसें, अव्ययं अवेंच-

ऐसे, पदं सर्वोत्कृष्टस्थानातें, आप्नोति पावतो, ॥ ५६ ॥

चेतसासर्वकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्परः ॥
बुद्धियोगमुपाश्रित्यमच्चित्तःसततंभव ॥ ५७ ॥

चेतसा चित्तेंकरून सर्वकर्माणि सर्वकर्मैंजींत्यांतें, मयि माझाठायीं, संन्यस्य अर्पणकरून, मत्परः मीचआहेंपरह्मणजेप्राप्यपुरुषार्थज्यासऐसा, बुद्धियोगं बुद्धियोगजोत्यातें, आश्रित्य आश्रयून, सततं निरंतर, मच्चित्तोभव माझाठायींचआहेचित्तज्याचेंऐसाहो, ॥ ५७ ॥

मच्चित्तःसर्वदुर्गाणिमत्प्रसादात्तरिष्यसि ॥
अथचेत्त्वमहंकारान्नश्रोष्यसिविनंक्ष्यसि ॥ ५८ ॥

मच्चित्तः माझाठायींचमनज्याचेंऐसाजोतूंतो, मत्प्रसादात् माझ्याप्रसन्नतेस्तव, सर्वदुर्गाणि सर्वदुर्गरूपदुःखेंजींत्यांतें, तरिष्यसि तरसील, अथचेत् अथवा, त्वं तूं अहंकारात् अहंकारास्तव, नश्रोष्यसि नाहींऐकशीलतरी, विनंक्ष्यसि नाशातेंपावशील, ॥ ५८ ॥

यदहंकारमाश्रित्यनयोत्स्यइतिमन्यसे ॥
मिथ्यैषव्यवसायस्तेप्रकृतिस्त्वांनियोक्ष्यति ॥ ५९ ॥

यत् ज्याकारणास्तव, अहंकारं अहंकारजोत्यातें, आश्रित्य अवलंबून, नयोत्स्ये युद्धनकरीं, इति ऐसें, मन्यसे मानितोस, ते तुझा, एषः हाजोतो, व्यवसायः निश्चयजोतो, मिथ्यैव लटकाच, प्रकृतिः रजोगुणस्वभावऐशीजीती, त्वां तूतें, नियोक्ष्यति युद्धींप्रवर्तविलच ॥ ५९ ॥

स्वभावजेनकौंतेयनिबद्धःस्वेनकर्मणा ॥
कर्तुंनेच्छसियन्मोहात्करिष्यस्यवशोपितत् ॥ ६० ॥

हेकौंतेय अगाअर्जुना, स्वभावजेन संस्कारापासूनउत्पन्नऐसें, स्वेनकर्मणा आपुल्याकर्मैंकरून, निबद्धः बांधलाआहेस, मोहात् अज्ञा-

नास्तव, यत् जें कर्तुं करावयाकारणें, नेच्छसि नाहींइच्छित, अवशोपि कर्मपरतंत्रहोत्साता, तत् युद्धादिकर्मजेंत्यातें, करिष्यसि करशीलच, ॥ ६० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ईश्वरःसर्वभूतानांहृद्देशेऽर्जुनतिष्ठति ॥
भ्रामयन्सर्वभूतानियंत्रारूढानिमायया ॥ ६१ ॥

हेअर्जुन अगाअर्जुना, सर्वभूतानां समस्तप्राणियांच्या, हृद्देशे हृदयस्थानीं, ईश्वरः अंतर्यामीजोतो, तिष्ठति राहतो, किंकुर्वन् यंत्रारूढानि शरीररूपयंत्रावरबैसलींआहेतऐशीं, सर्वभूतानि समस्तप्राणिजेत्यांतें, मायया मायेनें, भ्रामयन् फिरवितअसतां, ॥ ६१ ॥

तमेवशरणंगच्छसर्वभावेनभारत ॥
तत्प्रसादात्परांशांतिंस्थानंप्राप्स्यसिशाश्वतं ॥ ६२

हेभारत अगाभरतवंशजा, सर्वभावेन सर्वभावेंकरून, तमेव त्याईश्वरातेंच, शरणंगच्छ शरणजा, तत्प्रसादात् त्याच्याप्रसादास्तव, परांशांतिं उत्कृष्टशांतीजीतीतें, शाश्वतंस्थानं अचलधामातें, प्राप्स्यसि पावशील, ॥ ६२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इतितेज्ञानमाख्यातंगुह्याद्गुह्यतरंमया ॥
विमृश्यैतदशेषेणयथेच्छसितथाकुरु ॥ ६३ ॥

मया म्यां, ते तुज, इति याप्रकारें, गुह्याद्गुह्यतरं अत्यंतगोप्यऐसें, ज्ञानं ज्ञानजेतें, आख्यातं उपदेशिलें, एतत् यातें, अशेषेण पूर्वापरबरवें, विमृश्य विचारून, यथेच्छसि जैशीइच्छाअसेल, तथाकुरु तैसेंकरीं, ॥ ६३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वगुह्यतमंभूयःशृणुमेपरमंवचः ॥
इष्टोसिमेदृढमितिततोवक्ष्यामितेहितं ॥ ६४ ॥

भूयः मागुतीं, सर्वगुह्यतमं सर्वगुह्यांपेक्षांहीअत्यंतगुप्तऐसें, परमं उत्कृष्टऐसें, मेवचः माझेंवचनजेंत्यातें, शृणु- आईक, कांतरी, मे मज, दृढं अत्यंत, इष्टःअसि आवडताआहेस, इति ऐसेंमानून, ततः त्याइष्टत्वास्तव, ते तुज, हितं हितजेंत्यातें, वक्ष्यामि सांगतों, ॥ ६४ ॥

मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु ॥
मामेवैष्यसिसत्यंतेप्रतिजानेप्रियोऽसिमे ॥६५॥

मन्मनाभव माझेठाईंचमनज्याचेंऐसाहोईं, मद्भक्तः माझाभक्तऐसा, मद्याजी माझेंपूजनशीलऐसा, मांनमस्कुरु मातेंनमस्कारकर, मामेव मातेंच, एष्यसि ऐक्यत्वासयेशील, सत्यं खरें, मे मज, प्रियोसि आवडता आहेस, ते तुज, प्रतिजाने प्रतिज्ञाकरितों, ॥ ६५ ॥ ॥

सर्वधर्मान्परित्यज्यमामेकंशरणंव्रज ॥
अहंत्वासर्वपापेभ्योमोक्षयिष्यामिमाशुचः ॥६६॥

सर्वधर्मान् सर्वधर्मांतें, परित्यज्य टाकून, मामेकं मजएकातें, शरणंव्रज शरणागतहोईं, अहं मीजोतो, त्वां तूतें, सर्वपापेभ्यः सकलकर्मरूपपापापासून, मोक्षयिष्यामि मुक्तकरीन, त्वं तूं, माशुचः गोत्रवधादिशोकातेंकरूंनको, ॥ ६६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इदंतेनातपस्कायनाभक्तायकदाचन ॥
नचाशुश्रूषवेवाच्यंनचमांयोऽभ्यसूयति ॥६७॥

इदं हेंगीताशास्त्रजेतें, अतपस्काय तपस्विधर्महीनत्याकारणें, नवाच्यं नसांगावें, अभक्ताय भक्तिहीनातें, कदाचन कोणेकाळींहीनसांगावें, अशुश्रूषवे श्रवणांकिवासेवाहीनातें, मां मीपरमात्माजोत्यामातें, यः जो, अभ्यसूयति मनुष्यबुद्धीनेंदोषारोपणेंनिंदितोत्यासहीनसांगावें, ६७॥

यइदंपरमंगुह्यंमद्भक्तेष्वभिधास्यति ॥

भक्तिंमयिपरांकृत्वामामेवैष्यत्यसंशयः ॥ ६८ ॥

यः जो, इदं हें, परमंगुह्यं अत्यंतगुह्यजेंत्यातें, मद्भक्तेषु माझ्याभक्तांचा-ठायीं, अभिधास्यति आदरेंकरूनसांगेल, सः तो, मयि माझाठायीं, परां उत्कृष्टऐशी, भक्तिं भक्तिजीतीतें, कृत्वा करून, मामेव मजप्र-तीच, एष्यति पावेल, असंशयः येविषयींसंशयनाहीं, ॥ ६८ ॥

नचतस्मान्मनुष्येषुकश्चिन्मेप्रियकृत्तमः ॥
भवितानचमेतस्मादन्यःप्रियतरोभुवि ॥ ६९ ॥

तस्मात् माझ्याभक्तांसजोगीतासांगणारत्याहून, मनुष्येषु मनुष्यांमध्यें, कश्चित् कोणीही, मे मज, प्रियकृत्तमः अत्यंततोषकरणार, नच नाहींच, तस्मात् त्यापेक्षां, मे मज, अन्यः दुसरा, प्रियतरः अत्यंत आवडताजोतो, भुवि भूमीचाठायीं, नचभविता नाहींहोणार, ॥ ६९ ॥

अध्येष्यतेचयइमंधर्म्यंसंवादमावयोः ॥
ज्ञानयज्ञेनतेनाहमिष्टःस्यामितिमेमतिः ॥ ७० ॥

यः जो धर्म्यं धर्मरूपऐसा, आवयोः आह्मीकृष्णार्जुनआमचा, संवादं संवादजोत्यातें, अध्येष्यतेच जपरूपपठणकरीलतरी, तेन त्यापुरुषानें, ज्ञानयज्ञेन पूर्वोक्तज्ञानयज्ञजोतेणेंकरून, अहं मीसर्वात्माजोतो, इष्टःस्यां यजिलोंऐसाहोतों, इति ऐशी, मेमतिः माझीबुद्धि, ॥ ७० ॥

श्रद्धावाननसूयश्चशृणुयादपियोनरः ॥
सोऽपिमुक्तःशुभाँल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणां ॥ ७१

श्रद्धावान् भक्तियुक्तऐसा, अनसूयश्च द्वेषरहितऐसा, योनरः जोमनुष्य, शृणुयादपि श्रवणकरील, सोपिमुक्तः तोहीपापरहितहोत्साता, पुण्यकर्मणां अश्वमेधादिपुण्यकर्तेजेत्यांच्या, शुभान्लोकान् शुभलोकजेत्यांतें, प्राप्नुयात् पावेल, ॥ ७१ ॥ ॥ ॥ ॥

कच्चिदेतच्छ्रुतंपार्थत्वयैकाग्रेणचेतसा॥
कच्चिदज्ञानसंमोहःप्रनष्टस्तेधनंजय॥७२॥

हेपार्थ अगाअर्जुना, एकाग्रेणचेतसा चित्तएकाग्रंकरून, त्वया तूं-जोतेणें, एतत् सांगीतलेंइतुकेंहें, श्रुतंकच्चित् आइकलेंकीं, हेधनंजय अगाअर्जुना, ते तुझा, अज्ञानसंमोहः अज्ञानमयमोहजोतो, प्रनष्टःकच्चित् नासलाकीं, ॥ ७२ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्जुनउवाच नष्टोमोहःस्मृतिर्लब्धात्वत्प्रसादान्मया च्युत॥स्थितोस्मिगतसंदेहःकरिष्येवचनंतव॥७३॥

हेअच्युत अगाअच्युता, त्वत्प्रसादात् तुझ्याप्रसादास्तव, मोहः मोहजोतो, नष्टः नासला, मया म्यां, स्मृतिः मीअद्वयात्माऐशीजेस्मृतीते, लब्धा संपादिली, गतसंदेहः निःसंदेहऐसा, स्थितोस्मि राहिलोंआहें, तव तुझें, वचनं वाक्यजेंत्यातें, करिष्ये करीन,॥ ७३ ॥

संजयउवाच इत्यहंवासुदेवस्यपार्थस्यचमहात्मनः संवादमिममश्रौषमद्भुतंरोमहर्षणं॥७४॥

इति याप्रकारें, अहं मीजोतो, महात्मनः परमात्माऐसा, वासुदेवस्य वासुदेवजोत्याचा, पार्थस्यच पार्थजोत्याचाही, रोमहर्षणं रोमांचजनकऐसा, अद्भुतं अद्भुतऐसा, इमंसंवादं यासंवादातें, अश्रौषं ऐकताझालों; ॥ ७४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहंपरं॥
योगंयोगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतःस्वयं॥७५॥

व्यासप्रसादात् व्यासाच्याप्रसादास्तव, योगेश्वरात् योगियांचास्वामीऐसा, साक्षात् प्रत्यक्ष, स्वयं स्वतां, कथयतः सांगणाराऐसा, कृष्णात् कृष्णापासून, एतत् हेंजें, गुह्यं अतिगुह्यऐसें, परं उत्कृष्टऐसें, योगं ज्ञानजेंत्यातें, अहं मीजोतो, श्रुतवान् ऐकताझालों, ॥ ७५ ॥

राजन्संस्मृत्यसंस्मृत्यसंवादमिममद्भुतं ॥
केशवार्जुनयोःपुण्यंहृष्यामिचमुहुर्मुहुः ॥ ७६ ॥

हेराजन् अगाधृतराष्ट्रा, केशवार्जुनयोः कृष्णार्जुनजेयांचा, पुण्यं पुण्यप्रदऐसा, अद्भुतं अद्भुतऐसा, इमंसंवादं हासंवादजोयातें, संस्मृत्यसंस्मृत्य स्मरोनस्मरोन, मुहुर्मुहुः वारंवार, हृष्यामिच रोमांचितहोतों, ॥ ७६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तच्चसंस्मृत्यसंस्मृत्यरूपमत्यद्भुतंहरेः ॥
विस्मयोमेमहान्राजन्हृष्यामिचपुनःपुनः ॥ ७७ ॥

हेराजन् अगाधृतराष्ट्रा, हरेः परमात्म्याचें, तच्च तेंजें, अद्भुतं अत्याश्चर्यऐसें, रूपं विश्वरूपजेंत्यातें, संस्मृत्यसंस्मृत्य स्मरूनस्मरून, मे मज, महान्विस्मयः अत्यंतआश्चर्य, पुनःपुनः मागुतींमागुतीं, हृष्यामिच संतोषातेंपावतों, ॥ ७७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यत्रयोगेश्वरःकृष्णोयत्रपार्थोधनुर्धरः
तत्रश्रीर्विजयोभूतिर्ध्रुवानीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥

प्रज्ञाचक्षुपुत्रांचीजयाशासोडूनबोलतो, यत्र जेथें, योगेश्वरः योगियांचाराजाऐसा, कृष्णः कृष्णपरमात्माजोतोआहे, यत्र ज्यासेनेमध्यें, धनुर्धरः गांडीवधनुर्धारीऐसा, पार्थः अर्जुनजोतोआहे, तत्र तेथें, श्रीः लक्ष्मीजीती, विजयः विशेषजयजोतो, भूतिः संपदाजीती, नीतिः न्यायमार्गजोतो, ध्रुवा निश्चलऐशीआहे, इति याप्रकारची, मम माझी, मतिः बुद्धीचानिश्चय, ॥ ७८ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेमोक्षसंन्यासोपदेशयोगोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

॥ इति पदबोधिनी गीताटीका समाप्ता ॥

८०८४८